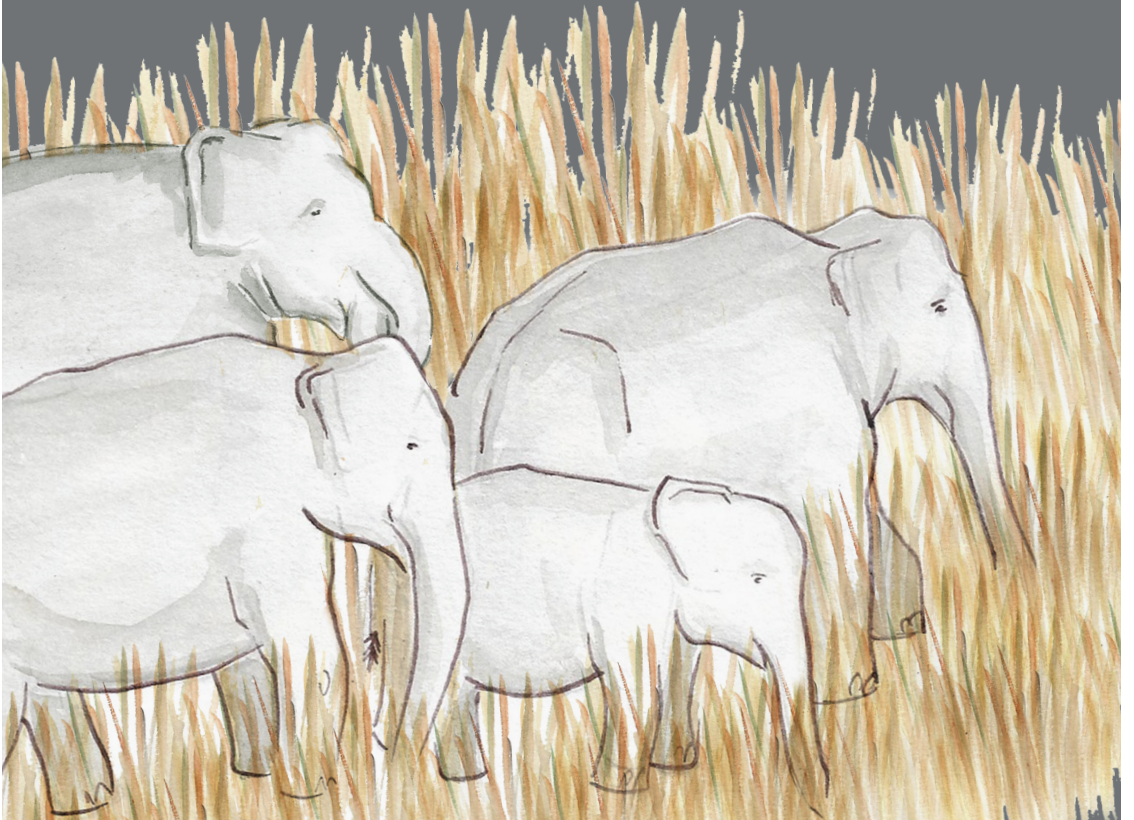

হস্তী-মানৱ সংঘাত ব্যৱস্থাপনাৰ হাতপুথি

লেখকসকল:

হস্তী প্রকল্প দল:

প্রাথমিক লেখকসকল:

1. ডঃ এছ পি যাদব, এডিজি (পিটি), এম অ' ই এফ চি আৰু
নিৰ্দেশক, ভাৰতৰ বন্যপ্ৰাণী প্ৰতিষ্ঠান
2. শ্ৰী ৰমেশ কুমাৰ পাণ্ডে, আই জি এফ আৰু
নিৰ্দেশক, হস্তী প্ৰকল্প, এম অ' ই এফ চি চি

অন্যান্য লেখকসকল:

1. ডঃ পৰাগ নিগম অৰণ্য
2. ডঃ বিলাল হবীব
3. ডাঃ কে.এম. চেলভান
4. ডঃ প্ৰাজনা পি পাণ্ডা
5. এন. লক্ষ্মীনাৰায়নন

ডাব্লিউ ডাব্লিউ এফ- ইণ্ডিয়া টীম:

প্রাথমিক লেখকসকল:

1. নিটিন চেকৰ
2. ডুবাইবাজ বুমিনাথন
3. হিতেন কুমাৰ বৈশ্য
4. তেজস্বিনী নাগেশ
5. দিপাংকৰ ঘোষ

অন্যান্য লেখকসকল:

1. অনিৰুদ্ধ ধামোৰিকাৰ
2. প্ৰাছি থাটে
3. সঞ্চয়া শৰ্মা
4. অনিল সিং
5. অনুপম শৰ্মা
6. অৰ্জুন কামদাৰ
7. জৰীৰ হাচান
8. ডেভিদ স্মিথ
9. দিব্য ৰমেশ
10. মেৰাজ আনৱাৰ
11. মুদিত গুপ্তা
12. এম মোহনৰাজ
13. পৰিস্কিত কাকতি
14. পিযুষ দত্ত
15. ৰাজকিৰণ আৰ
16. ৰয়ি সিং
17. চেজল ৰোৰাহ
18. সৌমেন দে
19. যশ চেথিয়া

স্বীকৃতি:

শ্ৰী অজয় দেশাই (মৃত), ডঃ এ জে টি জনসিংহ,
ডঃ সমীৰ সিনহা, ডঃ টাৰ্ছ থেকাইকাৰা, ডঃ উমা ৰামকৃষ্ণ

मंत्री
पर्यावरण, वन एवं जलवायु परिवर्तन
और
श्रम एवं रोज़गार
भारत सरकार

MINISTER
ENVIRONMENT, FOREST AND CLIMATE CHANGE
AND
LABOUR AND EMPLOYMENT
GOVERNMENT OF INDIA

भूपेन्द्र यादव
BHUPENDER YADAV

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

MESSAGE

India is one of the biodiversity hotspots in the world and supports the largest population of Asian elephants and tigers. As nature conservation is intertwined in our heritage, culture, mythology and folklore, the country is committed to conserve its rich biological diversity. More than any country in the world, tolerance and acceptance of wildlife among the communities is epitomized in India. As human-wildlife conflict can sometimes potentially create negative perceptions; its timely resolution is admittedly one of the important conservation priorities in the country. As elephants are large bodied social animals, their wide-ranging behaviour can bring them into conflict with people. Addressing human-elephant conflict is a complex challenge. India has been facing the challenge with renewed energy, scientific acumen, innovation, and empathy by actively engaging with different stakeholders. Empowering the frontline force of the forest department who are at the helm of managing conflict is a crucial long-term mitigation strategy. In addressing human-elephant conflict, several direct and indirect approaches have been experimented across multiple different sites in India in collaborative manner involving the Ministry of Environment, Forests & Climate Change, State Forest Departments, scientific institutions, local communities, and other line agencies. Drawn from such a rich field experience, a state-of-the-art, easy to use pictorial document elaborating approaches to resolve human-elephant conflict is brought out by the Project Elephant Division with technical support from WWF-India and Wildlife Institute of India. This document will go a long way as a quick reference material along that frontline staff of the Forest Department can use in a regular basis. I wholeheartedly congratulate the Project Elephant Division for this excellent contribution towards elephant conservation and I also wholeheartedly appreciate the authors for putting in their efforts to give shape to this useful document.

Date: 25 .04.2022

(Bhupendra Yadav)

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

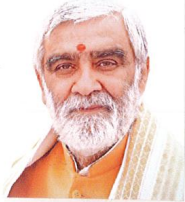

सत्यमेव जयते
आहारशुद्धी सत्त्वशुद्धिः

राज्य मंत्री
पर्यावरण, वन एवं जलवायु परिवर्तन
उपभोक्ता मामले, खाद्य और सार्वजनिक वितरण
भारत सरकार
MINISTER OF STATE
ENVIRONMENT, FOREST AND CLIMATE CHANGE
CONSUMER AFFAIRS, FOOD & PUBLIC DISTRIBUTION
GOVERNMENT OF INDIA

अश्विनी कुमार चौबे
Ashwini Kumar Choubey

Message

By being a global leader in Asian elephant and tiger conservation, India demonstrates exemplary conservation commitment. Our cultural and religious belief system, along with a strong democratic foundation had not only contributed in economic and social well being, but was instrumental in achieving conservation priorities. Vast amounts of first-hand experience and knowledge have been gained in the country in the fields of wildlife conservation and human-wildlife conflict management. Application of this knowledge will only further fine-tune the ongoing efforts to mitigate human-wildlife conflict, particularly with that of charismatic large mammals like elephants. Recognizing the importance of knowledge sharing, the Project Elephant Division of the Ministry of Environment, Forests and Climate Change, has partnered with scientific research Institutions like the Wildlife Institute of India of the Ministry and WWF-India in preparing an excellent field guide that elaborate on multitude of approaches to mitigate human-elephant conflict in the Indian context. The contents of the document are well illustrated and optimally designed for ready-use in the field by all those who are in the forefront of managing elephants and their habitats. My sincere appreciation is due to the Project Elephant Division and partner organizations and also to the authors of the manual for their painstaking efforts.

(Ashwini Kumar Choubey)

कार्यालय : 5वां तल, आकाश विंग, इंदिरा पर्यावरण भवन, जोर बाग रोड, नई दिल्ली-110003, दूरभाष: 011-20819418, 011-20819421, फ़ैक्स: 011-20819207, ई-मेल: mos.akc@gov.in
Office : 5th Floor, Aakash Wing, Indira Paryavaran Bhawan, Jor Bagh Road, New Delhi-110003, Tel.: 011-20819418, 011-20819421, Fax : 011-20819207, E-mail : mos.akc@gov.in

कार्यालय : कमरा नं.173, कृषि भवन, नई दिल्ली-110001, दूरभाष: 011-23380630, फ़ैक्स: 011-23380632

Office : Room No. 173, Krishi Bhawan, New Delhi-110001, Tel. : 011-23380630, Fax : 011-23380632

निवास : 30, डॉ. एपीजे अब्दुल कलाम रोड, नई दिल्ली-110003, दूरभाष: 011-23794971, 23017049

Residence : 30, Dr. APJ Kalam Road, New Delhi-110003, Tel.: 011-23794971, 23017049

लीना नन्दन
LEENA NANDAN

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

सचिव
भारत सरकार
पर्यावरण, वन एवं जलवायु परिवर्तन मंत्रालय
SECRETARY
GOVERNMENT OF INDIA
MINISTRY OF ENVIRONMENT, FOREST AND
CLIMATE CHANGE

FOREWORD

Globally recognised as a mega-diverse country rich in biodiversity, India has an equally rich cultural heritage spanning centuries. Much of the Indian biodiversity is intricately related to the abundance of flora and fauna and the socio-cultural practices of the land.

India accounts for the largest number of Asian elephants. The people of the country have played a leading role in conserving the country's heritage animal. However, the limitations in integrating environmental concerns into development planning need to be addressed. Human-Elephant Conflict (HEC) is a growing challenge with adverse effects, for both the local people and the elephants. Understanding the relationship between HEC, and local perceptions regarding elephants, is crucial. Forest fringe dwellers are highly dependent on natural resources, and such conflicts undermine their well-being. Comprehending the complexity of HEC and the effects of conservation activities thus requires an inter-disciplinary approach.

The Project Elephant Division has, therefore, partnered with WWF-India and Wildlife Institute of India to bring out this document that elaborates specific actions, instruments and guidelines, for mitigation of human-elephant conflict. I am certain that the document would go a long way in establishment of a governance and networking mechanism between communities and Forest Departments, thereby leading to effective human – elephant conflict mitigation.

[Leena Nandan]

New Delhi, the 25th April, 2022

इंदिरा पर्यावरण भवन, जोर बाग रोड़, नई दिल्ली-110 003 फोन : (011)-2081-9408, 2081-9308, फैक्स : (011)-2081-9238
INDIRA PARYAVARAN BHAWAN, JOR BAGH ROAD, NEW DELHI-110 003, PH. : 011-2081-9408, 2081-9308, FAX : 011-2081-9238
E-mail : secy-moef@nic.in, Website : moef.gov.in

चन्द्र प्रकाश गोयल
CHANDRA PRAKASH GOYAL

वन महानिदेशक एवं विशेष सचिव
भारत सरकार
पर्यावरण, वन एवं जलवायु परिवर्तन मंत्रालय
DIRECTOR GENERAL OF FOREST & SPL. SECY.
GOVERNMENT OF INDIA
MINISTRY OF ENVIRONMENT, FOREST AND
CLIMATE CHANGE

PREFACE

Elephants are among the charismatic megafauna that hold a special place in the cultural tradition of people in India for millennia. Human-elephant conflict (HEC) can be found all over the world and has been a growing problem even in India for a long time. Elephants are particularly predisposed to conflicts with humans because of their large home range and dietary requirements. Human-elephant conflict is of special concern because of the potentially catastrophic consequences for both people and elephants. Understanding the local sentiments towards elephants and coexistence with respect to people's socio-economic context and to come up with adaptive management strategies is the sustainable solution that addresses both the facets of elephant conservation. Effective long-term management of HEC needs to take a holistic approach that involves a diverse set of actors at all levels from the affected community up to the relevant policymakers and donors at local, national, and even global levels. Highlighting these nuances, the document has been drawn up by the Project Elephant Division along with WWF-India and Wildlife Institute of India as a ready reckoner for the frontline staff to address human-elephant conflict with granularity.

I appreciate the efforts of the team to have developed an approach that incorporates shared responsibility, human-human conflict resolution, and a set of holistic and innovative mitigation techniques.

(Chandra Prakash Goyal)

इंदिरा पर्यावरण भवन, जोर बाग रोड, नई दिल्ली-110 003
फोन: (011) 20819239, 20819209 फैक्स: (011) 20819195

INDIRA PARYAVARAN BHAWAN, JOR BAGH ROAD, NEW DELHI-110 003
Ph.: 011-20819239, 20819209, Fax: 011-20819195, E-mail : dgfindia@nic.in

75
आज़ादी का
अमृत महोत्सव

Preface

by SG & CEO WWF-India

Over the years, WWF-India has collaborated with Project Elephant, Ministry of Environment, Forest and Climate Change (MoEFCC), Govt. of India and state forest departments in Uttarakhand, Uttar Pradesh, Bihar, West Bengal, Assam, Madhya Pradesh, Tamil Nadu, Karnataka, and Kerala to mitigate human-elephant conflict and its effect on humans and elephants. Our teams have used various tools and interventions that have proven effective in addressing human-elephant conflict on the ground.

WWF-India and Project Elephant have put together this “Field Manual for Managing Human-Elephant Conflict” with the details of what we believe to be best practices for minimizing human-elephant conflict. This document is drafted with the aim of providing forest officials/ departments and other stakeholders with clear instructions for the use of necessary tools and interventions to help mitigate human-elephant conflict, both in emergencies and when conflict poses a recurring challenge. The field manual specifies the conditions under which forest officials/ departments should consider various interventions. This manual is a result of years of field experience and efforts that our teams have put in to help both affected communities and elephants.

I would like to thank Project Elephant, MoEFCC, Govt. of India for collaborating with WWF-India to bring out this useful field manual. I would like to congratulate and thank all my colleagues who have worked on this document and provided their inputs. I would also like to extend my gratitude to all the experts outside of WWF-India who have contributed to the making of this document. This manual is a working one and we will endeavour to update this from time to time based on field understanding. We hope this manual will be carefully implemented, and, as we learn on how we can improve our interventions, we will come out with revised versions of the manual.

Mr. Ravi Singh
SG & CEO, WWF-India

সূচীপত্ৰ

মাননীয় এমইএফৰ বাৰ্তা	v
মাননীয় এমঅ'এছৰ বাৰ্তা	vi
মাননীয় এমঅ'ইফএণ্ডচিচিৰ প্ৰস্তাৱনা	vii
ডিজিএফ আৰু এছএছৰ প্ৰস্তাৱনা	viii
ডব্লিউডব্লিউএফ-ইণ্ডিয়াৰ এছজি আৰু চিইঅ'ৰ প্ৰস্তাৱনা	ix
পাতনি	2
হস্তী- মানৱ সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতিৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ বাবে প্ৰস্তাৱিত কৰ্মপদ্ধতি (ROP)	4
ROP খণ্ড 1: হাতীক খেতিপথাৰ, মনুহৰ বসতি আৰু চহৰৰ পৰা আঁতৰাই ৰখা	5
ROP খণ্ড 2: অৰণ্যৰ বাহিৰত হাতীৰ আক্ৰমণত মানুহ আহত অথবা মৃত্যু হ'লে	8
বিশদ অভিযান পদ্ধতি	11
হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ আমি কি কৰা উচিত?	12
আমাক কোনে সহায় কৰিব পাৰে?	14
আমাক কোনে সহায় কৰিব পাৰে? - বন বিভাগৰ ভূমিকা	15
আমাক কোনে সহায় কৰিব পাৰে? - অন্যান্য অংশীদাৰসকল	18
কেনেকৈ	27
খণ্ড 1: হস্তী-মানৱ সংঘাত প্ৰশমনৰ জৰুৰীকালীন ব্যৱস্থা	28
হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে দ্ৰুত সঁহাৰি দল গঠন	30
জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 1:	
হাতীৰ আবাসস্থলীৰ ওচৰৰ/ কাষৰ গাঁও/ কৃষিভূমিত সংঘটিত হোৱা হাতীৰ সংঘাত	33
জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2:	
হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা	39
জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3:	
যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়	45
জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4:	
হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি	48
জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 5:	
হাতীৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী সঁহাৰি	53
খণ্ড 2: হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ আৰু হ্ৰাস কৰিবলৈ ৰাজহুৱা প্ৰতিষ্ঠান গঢ়ি তোলা	56
1. হস্তী-মানৱ সংঘাত আৰু নিয়ন্ত্ৰণৰ পদক্ষেপৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টি কৰা	58
2. হাতীৰ আগ্ৰাসনক বাধা দিয়াৰ উপযুক্ত ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) বাবে সম্মতি আৰু সমৰ্থন বিচৰা	62
3. বেৰা বা খালৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে পুঁজি সংগ্ৰহ নিশ্চিত কৰিবলৈ ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰা	64
4. হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰা	68

খণ্ড 3: সংঘাত লাঘব কৰিবলৈ নিৰাপদ বেৰা/খাল নিৰ্বাচন আৰু নিৰ্মাণ কৰা	72
সৰ্বোত্তম বেৰা/খাল বাছনি কৰা.....	76
1. ব্যয়বহুল বেৰা (বেলপথ আৰু ষ্টীলৰ ৰছীৰ দ্বাৰা প্ৰস্তুত বেৰা).....	78
2. অ-ঘাতক বৈদ্যুতিক বেৰা	80
3. হাতী-ৰোধক খাল	86
Note: বেল-ট্ৰেক বেৰ আৰু ষ্টীল-তাঁৰৰ বেৰ.....	89
খণ্ড 4: সঘনাই সংঘাতত লিপ্ত হোৱা অকলশৰীয়া হাতীৰ নিয়ন্ত্ৰণ	90
1. ধৰা আৰু কলাৰিং কৰা	92
2. ঋণাত্মক কণ্ডিচনিং (Negative conditioning).....	99
3. স্থানান্তৰণ.....	102
4. বন্দীত্ব.....	107
খণ্ড 5: হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ তথ্য সংগ্ৰহ	115
ক্ষতিপূৰণ/এৰ্ককালীন সাহায্যৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহ	118
অকলশৰীয়া হাতীৰ চিনাক্তকৰণ	124
ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণৰ বাবে তেজ আৰু গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণ.....	128
ডাটাস্বীট (Datasheet):	131
সংঘাতৰ বিৱৰণী লিপিবদ্ধ কৰা আৰু এৰ্ককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণ প্ৰদান কৰা.....	131
মানুহৰ মৃত্যু/আঘাতৰ বাবে এৰ্ককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণ প্ৰদানৰ বাবে নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ	132
হাতীৰ দ্বাৰা শস্য আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ প্ৰ-পত্ৰ	135
শস্য অথবা সম্পত্তিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে পৰীক্ষণ.....	138
হাতীৰ ডাটাবেছ (Database)ৰ বাবে অকলশৰীয়া হাতীৰ তথ্যপত্ৰ.....	141
(সন্দেহযুক্ত) নতুন হাতীৰ তথ্য.....	142
জ্ঞাত হাতীৰ তথ্যপত্ৰ	147
হাতীৰ মৃত্যু আৰু আহত হোৱাৰ তথ্য	150
হাতীৰ মৃত্যু আৰু আঘাতৰ সাৰাংশ পত্ৰ	151
মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ তথ্য.....	153
পৰিশিষ্টসমূহ	159
পৰিশিষ্ট I: হাতী চিনাক্ত কৰা	159
পৰিশিষ্ট II: পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলগীয়া উল্লেখযোগ্য বিষয়/ বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হৈ মৃত্যু হোৱাৰ সন্দেহ থাকিলে স্থানীয় পশু চিকিৎসকে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া নমুনাৰ তালিকা	171
পৰিশিষ্ট III: টক্সিক'লজী (Toxicology) বিশ্লেষণৰ উদ্দেশ্যে সকলো মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ বাবে বাধ্যতামূলকভাৱে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া নমুনা:	172
পৰিশিষ্ট IV: বেৰা/খাল ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ বাবে ৰেজিষ্টাৰ	173
পৰিশিষ্ট V: বেৰা/খাল ৰক্ষণাবেক্ষণৰ চেকলিষ্ট (Checklist).....	174
পৰিশিষ্ট VI: নলা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ চেকলিষ্ট (Checklist).....	176
পৰিশিষ্ট দ্ৰুত: বাজেটৰ তালিকাৰ টেমপ্লেট (Template).....	177
সংক্ষিপ্ত শব্দৰ তালিকা	178
হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ আমি কি কৰা উচিত?.....	180

Introduction

পাতনি

হাতী আৰু মানুহৰ মাজত প্ৰাকৃতিক সমলক লৈ হোৱা যুঁজৰ ফলত হস্তী-মানৱ সংঘাত হয় আৰু এই সংঘাতৰ বিভিন্ন প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ নেতিবাচক প্ৰভাৱ থাকিব পাৰে। হস্তী-মানৱ সংঘাত বিভিন্ন ধৰণৰ হ'ব পাৰে। কেতিয়াবা এই সংঘাতে গুৰুতৰ ৰূপ ল'ব পাৰে যাৰ ফলত মানুহ আৰু হাতীৰ মৃত্যুও হ'ব পাৰে, উদাহৰণ স্বৰূপে - ভাৰতত প্ৰতি বছৰে প্ৰায় 500 গৰাকী লোকে হাতীৰ আক্ৰমণত প্ৰাণ হেৰুৱায় বুলি ধাৰণা কৰা হৈছে। আনহাতে প্ৰায় 100টা হাতী বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হৈ, বিষক্ৰিয়াৰ ফলত, ৰেল দুৰ্ঘটনাত বা চোৰাং চিকাৰৰ বলি হয় বুলি অনুমান কৰা হৈছে। হাতীৰ দ্বাৰা শস্য আৰু সা-সম্পত্তিৰ ক্ষতিসাধন হৈছে সংঘাতৰ আন এক পৰিণতি। হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ কিছুমান অন্য দিশো আছে। হাতীৰ পৰা শস্য আৰু সম্পত্তিৰ পহৰা দি বাতি কটাবলগীয়া হোৱা লোকসকলে প্ৰায়ে নিদ্ৰাহীনতাৰ কুপ্ৰভাৱত ডুগিবলগীয়া হয়। গাঁৱত অথবা গাঁৱৰ নিকটৱৰ্তী এলেকাত হাতীয়ে বিচৰণ কৰি থকা, আনকি কোনো ব্যক্তিৰ ঘৰত প্ৰৱেশ কৰাৰ আশংকায়ো হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ দ্বাৰা আক্ৰান্ত লোকসকলৰ মাজত দীৰ্ঘদিনীয়া ভয় আৰু মানসিক চাপৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। গৱেষণাৰ পৰা দেখা গৈছে যে হাতীবোৰেও, মানুহে অহৰহ খেদি থকাৰ বাবে অত্যন্ত মানসিক চাপত থাকে। মানুহ আৰু হাতী দুয়োৰে বাবেই সংঘাত এক গুৰুতৰ সমস্যা। হাতী সংৰক্ষণক অধিক ফলপ্ৰসূ আৰু সামাজিকভাৱে যুক্তিসংগত কৰি তুলিবলৈ হ'লে হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্ৰাস কৰিব লাগে।

এই “হস্তী-মানৱ সংঘাত প্ৰশমনৰ হাতপুথি” (ইয়াৰ পাছত হাতপুথি বুলি উল্লেখ কৰা হ'ব) ডব্লিউডব্লিউএফ-ইণ্ডিয়া (WWF-India) আৰু দেশৰ কেইবাখনো ৰাজ্যৰ

বন বিভাগৰ বিষয়াসকলৰ দশক দশক ধৰি হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্ৰাস কৰাৰ বাবে কাম কৰাৰ সামূহিক অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত আধাৰিত। এই পুথিখনৰ উদ্দেশ্য হৈছে হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত এক সুসংহত তথা পদ্ধতিগত উপায় প্ৰদান কৰা যাৰ ফলত মানুহৰ মংগল আৰু হাতী সংৰক্ষণ দুয়োটা সম্ভৱ হয়। যদিও সাময়িকভাৱে সংঘাত হ্ৰাস কৰাত সহায় কৰিব পৰা বহুতো সঁজুলি আছে আৰু দীৰ্ঘম্যাদীভাৱে হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্ৰাস কৰাৰ বাবে অন্যান্য প্ৰয়োজনীয় পদক্ষেপ (যেনে বাসস্থান পুনৰুদ্ধাৰ) আছে, এই নিৰ্দেশনাত তলত দিয়া বিষয়সমূহৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে:

- হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ তাৎক্ষণিক, হস্তম্যাদী আৰু মধ্যম্যাদী কাৰ্যব্যৱস্থা প্ৰদান কৰা;
- মানুহৰ বসতি প্ৰধান অঞ্চলত হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বাবে হোৱা মানুহৰ জীৱন অথবা সম্পত্তিৰ ক্ষতি কম কৰাৰ লক্ষ্যৰে গ্ৰহণ কৰিব পৰা ব্যৱস্থা। খোৰতে ক'বলৈ গ'লে হাতপুথিখনত বনাঞ্চল অথবা মানুহৰ বসতি প্ৰধান অঞ্চলৰ বাহিৰে অন্য ঠাইত হ'ব পৰা সংঘাতৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হোৱা নাই;
- সাধাৰণতে আটাইতকৈ প্ৰাসংগিক আৰু আৰু সুলভ পদ্ধতিৰ ব্যৱহাৰৰ কথা কোৱা হৈছে। অধিক ব্যয়বহুল অথবা অধিক সমলৰ প্ৰয়োজন হোৱা পদ্ধতি ব্যৱহাৰৰ পৰামৰ্শ তেতিয়াহে দিয়া হৈছে যেতিয়া কম ব্যয়বহুল পদ্ধতি ফলপ্ৰসূ নহয়।

- প্রামাণিক আৰু পদ্ধতিগত তথ্য সংগ্ৰহ কৰা, যাতে ভৱিষ্যতে হস্তী মানৱ-সংঘাতৰ সমাধানৰ বাবে অত্যাধুনিক আৰু অধিক তথ্য নিৰ্ভৰ সমাধান আগবঢ়াব পৰা যায়।

যদি সঠিকভাৱে প্ৰয়োগ কৰা হয়, তেন্তে এই হাতপুথিখনে বন বিভাগৰ বিষয়াসকলক সংঘাতৰ পোচাৰি বিচাৰি উলিওৱাত আৰু সেয়া সমাধান কৰাত সহায় কৰিব পাৰে। পদ্ধতিগতভাৱে সংগ্ৰহ কৰা তথ্যই বিষয়াসকলক সংঘাতপ্ৰৱণ এলেকাসমূহ (Conflict Hotspot) চিনাক্ত কৰাত সহায় কৰিব পাৰে। বেছিভাগ সংঘাতৰ ক্ষেত্ৰত কোনো নিৰ্দিষ্ট হাতী দায়ী নেকি সেইটো বুজাত সহায় কৰিব পাৰে। হাতীৰ এটা দলে কোনো বিশেষ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা (বেৰা/খাল) অতিক্ৰম কৰিবলৈ শিকিছে নেকি সেইটো মূল্যায়ন কৰাত আৰু সংঘাতৰ ফলত নিহত হোৱা মানুহৰ সংখ্যা আৰু দীৰ্ঘ সময়ৰ ভিতৰত অবৈধভাৱে নিধন কৰা হাতীৰ সংখ্যাৰ সৈতে জড়িত তথ্য বিশ্লেষণ কৰাত সহায় কৰিব পাৰে।

এই হাতপুথিখন তলত দিয়া ধৰণে সজোৱা হৈছে।

4 নং পৃষ্ঠাত পাঠকে প্ৰজেক্ট এলিফেণ্টৰ প্ৰস্তাৱিত কমপদ্ধতি (ROP)ৰ এটা সংক্ষিপ্ত সংস্কৰণ পাব। এই ROP হৈছে হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাসমূহ নিয়ন্ত্ৰণৰ এক সংক্ষিপ্ত গাইড য'ত অত্যাৱশ্যকীয় নিৰ্দেশনাসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। এই অংশই অত্যাৱশ্যকীয় তথ্যৰ কুইক-ষ্টাৰ্ট গাইড হিচাপে কাম কৰিব আৰু বিশদ নিৰ্দেশনাৰ বাবে পাঠকসকলক হাতপুথিৰ অন্য অংশ চাবলৈ পৰামৰ্শ দিব।

12 নং পৃষ্ঠাত পাঠকে বিচাৰি পাব “আমি কি কৰা উচিত?” খণ্ড, যিয়ে ব্যৱহাৰকাৰীসকলক কোনো নিৰ্দিষ্ট পৰিস্থিতিত তেওঁলোকৰ বাবে আটাইতকৈ সহায়ক হস্তী পৰা পদক্ষেপসমূহ চিনাক্ত কৰাত সহায় কৰিব।

ইয়াৰ পাছত আছে “আমাক কোনে সহায় কৰিব পাৰে” খণ্ড (পৃষ্ঠা 14) যিয়ে ব্যৱহাৰকাৰীসকলক বন বিভাগ তথা অন্যান্য চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী বিভাগ তথা অনুষ্ঠান প্ৰতিষ্ঠানে হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বাবে লোৱা ভূমিকাসমূহ বুজাত সহায় কৰিব।

তাৰ পাছৰ “কেনেকৈ” (পৃষ্ঠা 27) খণ্ডটোৱে জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ সৈতে মোকাবিলা কৰা, স্থানীয় লোকসকলৰ সামূহিক অনুষ্ঠান গঢ়ি তোলা, বেৰা/খাল নিৰ্মাণ কৰা, সংঘাতপ্ৰৱণ অকলশৰীয়া হাতীৰ সৈতে মোকাবিলা কৰা

আৰু তথ্য সংগ্ৰহ কৰাৰ উত্তম পদ্ধতিসমূহ প্ৰদান কৰে। প্ৰতিটো অংশত ব্যৱহাৰকাৰীৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি/সামগ্ৰী আৰু মৌলিক নিৰ্দেশনাসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। শেষত, আমি ডাটাসীট অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছোঁ যিবোৰ হস্তী-মানৱ সংঘাত সম্পৰ্কীয় তথ্য সংগ্ৰহৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হ'ব।

হাতপুথিখনত এই কথাও কোৱা হৈছে যে হাতীবোৰ যিহেতু বুদ্ধিমান আৰু পৰিস্থিতিৰ সৈতে নিজকে খাপ খুৱাই ল'ব পৰা জীৱ, সেয়েহে হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ কোনো পোনপটীয়া অথবা সুলভ স্থায়ী সমাধান নাই। এই মেনুৱেলখনে এখন বেফাৰেণ্স গাইড হিচাপেহে কাম কৰিব আৰু ই সংঘাত হ্ৰাস কৰিবলৈ এক দক্ষ আৰু কাৰ্যকৰী পদ্ধতি প্ৰস্তুত কৰাত সহায় কৰিব। এই মেনুৱেলখন প্ৰতি তিনি বছৰৰ মুৰে মুৰে সংশোধন কৰা হ'ব।

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতিৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ বাবে প্ৰস্তাৱিত কৰ্মপদ্ধতি (ROP)।

প্ৰস্তাৱিত কৰ্মপদ্ধতি (ROP) নামৰ এই গাইডখনত হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্ৰাস কৰাৰ বাবে কিছুমান সহজ পদক্ষেপ দিয়া হৈছে। মূলতঃ, ই এই হাতপুথিৰ বাকী অংশৰ জৰিয়তে দিয়া অধিক বিশদ নিৰ্দেশনাৰ বাবে এক “কুইক ষ্টাৰ্ট” গাইড হিচাপে কাম কৰে।

সংৰক্ষিত অঞ্চল আৰু হস্তী সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ দৰে সকলো বনাঞ্চলতে আৰু লগতে সংঘাত সংঘটিত হোৱা অন্যান্য ঠাইতো এই ROP ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

মন কৰিব যে, গভীৰ অৱণ্যত হাতীৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাটো মূলতঃ বন বিভাগৰ দায়িত্ব, কিন্তু জনবসতিপূৰ্ণ

এলেকাসমূহত, য'ত সংঘাতৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে, একাধিক সংস্থাই একেলগে কাম কৰাটো অতি আৱশ্যকীয়। অৰ্থাৎ বিভিন্ন বিভাগৰ মাজত সমন্বয় অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। (অধিক তথ্যৰ বাবে, 14 পৃষ্ঠাত “কোনে আমাক সহায় কৰিব পাৰে” অংশ চাওক।)

ROP খণ্ড 1: হাতীক খেতিপথাৰ, মনুহৰ বসতি আৰু চহৰৰ পৰা আঁতৰাই ৰখা

(অধিক তথ্যৰ বাবে, জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 1, পৃষ্ঠা 33 আৰু
জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2, পৃষ্ঠা 39 চাওক)

মানুহৰ বসতিপ্ৰধান অঞ্চলত হাতীৰ অনাকাঙ্ক্ষিত প্ৰৱেশ ঘটিলে গাঁওবাসীয়ে তৎক্ষণাত বন বিভাগক অৱগত কৰিব লাগে। গাঁৱৰ হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ (এডিএছ, পৃষ্ঠা 68 চাওক) প্ৰশিক্ষিত লোকসকলে হাতীবোৰ নিৰীক্ষণ কৰিব লাগে আৰু বন বিভাগ অহালৈকে মানুহক নিৰাপদ দূৰত্বত ৰাখিব লাগে।

আঞ্চলিক/উপ-আঞ্চলিক বন বিষয়া তথা বন বিভাগৰ আন সংশ্লিষ্ট বিষয়া, দ্ৰুত সঁহাৰি দল (খণ্ড 1, পৃষ্ঠা 30 চাওক), গাঁও পঞ্চায়তৰ সদস্য/গাঁওবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতা আৰু গাঁওবাসীক গাঁৱত হাতীৰ প্ৰৱেশৰ বিষয়ে এছএমএছ, হোৱাটছএপ অথবা যিকোনো উপলব্ধ যোগাযোগৰ মাধ্যম ব্যৱহাৰ কৰি অৱগত কৰিব লাগে। আঞ্চলিক বন বিষয়াই ঘটনাস্থলীত বনকৰ্মী নিয়োগ কৰিব লাগে।

হাতী নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে সজ্জিত বাহন লৈ দ্ৰুত সঁহাৰি দল ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হ'ব লাগে। বাহনখনত হাই-মাষ্ট লাইট, পাল্লিক এড্ৰেছ (পিএ) ছিষ্টেম, ছাইবেন আদি থকা উচিত।

দ্ৰুত সঁহাৰি দল আৰু বন বিভাগৰ ভাৰপ্রাপ্ত বিষয়াই (অপাৰেচন এলেকাৰ আঞ্চলিক বন বিষয়া, যদিহে অন্যধৰণে নিৰ্দেশনা দিয়া নহয়) একেলগে কাম কৰি পৰিস্থিতি নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ তলত দিয়া ব্যৱস্থাবোৰ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে:

a. অঞ্চলটোত হাতীৰ সংখ্যা নিৰ্ণয় কৰা;

b. ভ্ৰাত/চিনি পোৰা সমস্যাজনক হাতী আছে নেকি নিৰ্ণয় কৰা;

c. হাতী কোনটো দিশৰ পৰা আহিছে সেয়া নিৰ্ণয় কৰা।

বিভিন্ন দল গঠন কৰিব লাগে

a. হাতীবোৰ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ (বিশেষকৈ এগৰাকী আঞ্চলিক বন বিষয়াৰ তত্ত্বাৱধানত);

b. জনসাধাৰণৰ সৈতে কথা পাতিবলৈ আৰু তেওঁলোকক পতিয়ন নিয়াবলৈ (স্থানীয় নেতৃত্বস্থানীয় ব্যক্তি হ'লে ভাল)

c. সংবাদ মাধ্যমৰ সৈতে কথা পাতিবলৈ (সহকাৰী বন সংৰক্ষক (ACF), বন সংৰক্ষক (CF) অথবা অন্যান্য জ্যেষ্ঠ বিষয়া হ'লে ভাল)।

ভাৰপ্রাপ্ত বন বিষয়াই মানুহৰ বসতিস্থলৰ পৰা হাতী আঁতৰোৱাত বন বিভাগ আৰু আৰক্ষীক সহায় কৰিবলৈ প্ৰশিক্ষিত ড্ৰাইভ টিম/দ্ৰুত সঁহাৰি দলক সংগঠিত কৰিব লাগে। অভিযানৰ সময়ত গাঁওবুঢ়া তথা গাঁৱৰ আন নেতৃত্বস্থানীয় লোকক অৱগত কৰি ৰাখিব লাগে।

ভাৰপ্রাপ্ত বন বিষয়াই কোনো ধৰণৰ দুৰ্ঘটনাৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ গাঁৱৰ লোকসকলক হাতীৰ পৰা নিৰাপদ দূৰত্বলৈ (কমেও 250 মিটাৰ দূৰত্বলৈ)লৈ যোৱাৰ ক্ষেত্ৰত দ্ৰুত সঁহাৰি দল আৰু হাতী সুৰক্ষা সমিতিক নিয়োজিত কৰিব লাগে। যেতিয়া হাতীয়ে মজুত কৰা শস্য, নিমখ অথবা স্থানীয় চুলাই মদ বিচাৰি ঘৰৰ কাষ চাপি যোৱাৰ প্ৰৱণতা দেখুৱায়, তেনে ক্ষেত্ৰত মানুহক দ্ৰুতভাৱে নিৰাপদ ঠাইলৈ

আঁতৰাই পঠিওৱা উচিত আৰু কোনো ধৰণৰ অযথা বিপদ
চপাই নোলোৱাটোৱেই উত্তম।

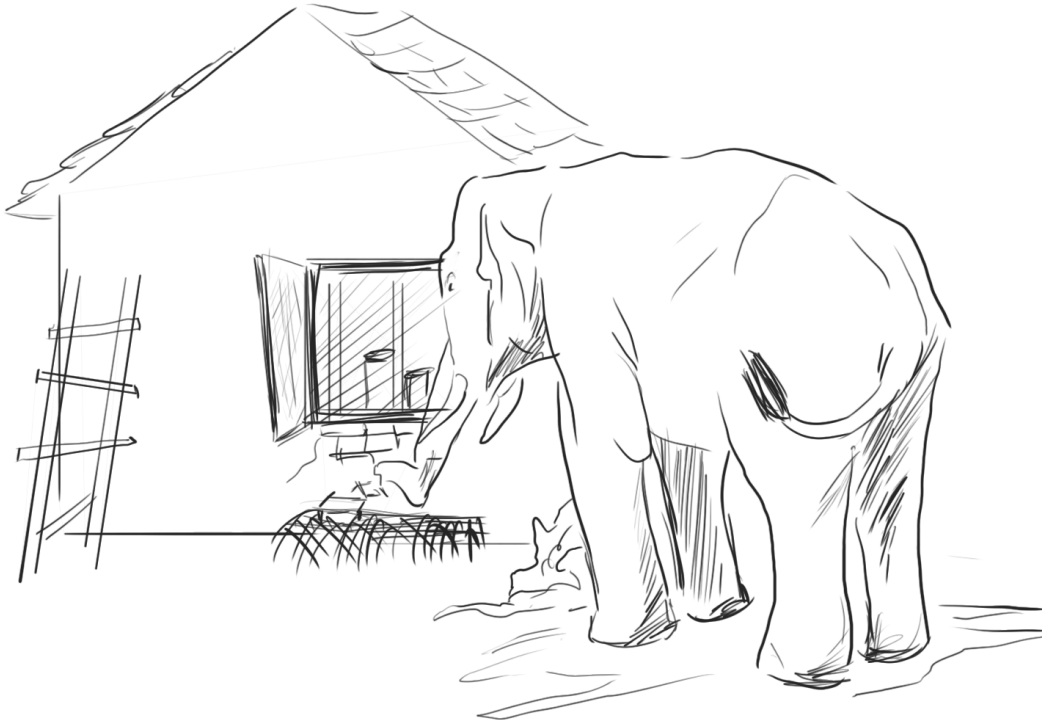
প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি ভাৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়াই এম্বুলেন্স সেৱাৰ
উপলব্ধতা নিশ্চিত কৰিব লাগে।

যদি হাতী চহৰ অঞ্চলত থাকে তেন্তে পৰৱৰ্তী ব্যৱস্থা গ্ৰহণ
নকৰালৈকে ইয়াৰ চাৰিওফালৰ অঞ্চল ঘেৰাও কৰি ৰাখিব
লাগে, কিয়নো চহৰ অঞ্চলত দিনত হাতী নিয়ন্ত্ৰণ কৰাটো
কঠিন।

যদি ভিৰ বেছি হয় আৰু হাই-উৰুমি দেখা যায় তেন্তে
আৰক্ষী আৰু অসামৰিক প্ৰশাসনৰ সহায় লোৱাৰ প্ৰয়োজন
হ'ব পাৰে। ইয়াৰ বাবে ভাৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়াই স্থানীয়
আৰক্ষীৰ পৰিদৰ্শকক তেওঁলোকৰ কৰ্মচাৰীক সংগঠিত
কৰিবলৈ আৰু ভিৰ ব্যৱস্থাপনাৰ বাবে তেওঁলোকৰ
উপস্থিতি নিশ্চিত কৰিবলৈ আগতীয়াকৈ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব
পাৰে।

হাতী আঁতৰাই পঠিওৱাৰ সময়ত কোনো চিকিৎসা
সম্পৰ্কীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে আৰু তাৰ

সাধাৰণতে হাতী আঁতৰাই পঠিওৱাৰ কাম এনে অঞ্চলত
কৰিব পৰা যায় য'ত হাতীৰ গতিবিধিৰ ধৰণ স্পষ্টকৈ জনা
থাকে আৰু হাতীৰ জাকটো কোন দিশৰ পৰা আহিছে
সেই বিষয়ে কৰ্তৃপক্ষ আৰু স্থানীয় লোকৰ স্পষ্ট জ্ঞান
থাকে। হাতীক হাই-উৰুমিৰে খেদি নিয়াটো বিপজ্জনক
হ'ব পাৰে কাৰণ হাতীয়ে এনে প্ৰচেষ্টাক প্ৰতিহত কৰাৰ
চেষ্টা কৰিব পাৰে আৰু ওলোটাই আক্ৰমণ কৰিব পাৰে
যাৰ পৰিণতি ঘাতক হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে। এনে প্ৰচেষ্টাৰ
ফলত হাতীয়ে নতুন অঞ্চল অন্বেষণ কৰিব পাৰে আৰু
তেনেকৈয়ে সংঘাত নতুন অঞ্চললৈ বিয়পি পৰিব পাৰে।
সেয়েহে হাতীবোৰ ক'ব পৰা আহিছে সেই বিষয়ে আৰু
অঞ্চলটোৰ ভূগোল ভালদৰে বুজি পোৱাৰ পাছতহে
ড্ৰাইভৰ দৰে নিয়ন্ত্ৰণ পদ্ধতি হাতত লোৱা উচিত। তদুপৰি
এনে অভিযান কেৱল SDO/DCF পৰ্যায়ৰ বা তাৰ ওপৰৰ
বিষয়াৰ তত্ত্বাৱধানতহে হ'ব লাগে। যদি হাতী আঁতৰাই
পঠিওৱাৰ অভিযান এটা কাৰ্যকৰী কৰিব পৰা নাযায়, তেন্তে
হাতীৰ ওপৰত সংজ্ঞানাশক প্ৰয়োগ কৰি আঁতৰোৱাৰ

প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে (হাতপুথিৰ পৃষ্ঠা 90ৰ খণ্ড 4: বাবে
বাবে সংঘাতত লিপ্ত হোৱা অকলশৰীয়া হাতীৰ সৈতে
মোকাবিলা“ চাওক)।

ভাৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়াই অভিযান সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ এদিনৰ
ভিতৰত মুখ্য বন অধীক্ষকলৈ (CWLW) অভিযানৰ
প্ৰতিবেদন প্ৰেৰণ কৰিব লাগে।

মদ্যপান অথবা ড্ৰাগছ সেৱন কৰি থকা ব্যক্তি হাতীৰ
আক্ৰমণৰ সন্মুখীন হোৱাৰ অধিক সম্ভাৱনা থাকে কাৰণ
তেওঁলোকে প্ৰায়ে নিৰ্দেশনা পালন কৰিব নোৱাৰে আৰু
প্ৰতিক্ৰিয়া লেহেমীয়া হয়। সেইবাবেই ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়াই
এনে ব্যক্তিক ড্ৰাইভত অংশগ্ৰহণ কৰিবলৈ দিব নালাগে।

যদি কোনো হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সময়ত সংবাদ মাধ্যমৰ
প্ৰতিনিধি উপস্থিত থাকে, তেতিয়া বন বিভাগৰ এগৰাকী
কৰ্তৃত্বপ্ৰাপ্ত মুখপাত্ৰই সময়ে সময়ে সংবাদ মাধ্যমক
সবিশেষ অৱগত কৰিব লাগে যাতে অভিযান/ঘটনা
সম্পৰ্কে বিকৃত তথ্যৰ প্ৰচাৰ ৰোধ কৰিব পৰা যায়।

শিঙা আৰু চাইবেন আদি ব্যৱহাৰ কৰি হাতী খেদিবলৈ
আগবাঢ়ি যোৱাটো কেতিয়াবা বিপজ্জনক হৈ পৰিব পাৰে,
বিশেষকৈ যদি ভাতি খোলা হাতী থাকে। ভাতি খোলাৰ
(যৌন কাৰ্যকলাপ বৃদ্ধিৰ সময়ছোৱাত) হাতীয়ে মানুহৰ
আধিপত্যক সহজে নলয় আৰু বাহনেৰে হাতীৰ ওচৰলৈ
যোৱাৰ সময়ত এই কথা মনত ৰাখিব লাগে। যদি হাতীয়ে
আক্ৰমণাত্মক আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰে তেন্তে লগে লগে গাঢ়ীত
উঠি তাৰ পৰা নিৰাপদ দূৰত্বলৈ আঁতৰি যোৱা উচিত।

হাতীক সফলতাৰে খেদি পঠিওৱাৰ পিছত বনকৰ্মীসকলে
দিনৰ ভাগত বনাঞ্চলৰ ভিতৰত হাতীৰ অৱস্থান সম্পৰ্কে
যিমান পাৰি তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব লাগে যাতে ৰাতিৰ
গতিবিধিৰ আগজাননী দিব পৰা যায় আৰু সেই অনুসৰি
উপযুক্ত ব্যৱস্থাৰ পৰিকল্পনা কৰিব পাৰি। হয় দিনত
বনাঞ্চলসমূহ সাৱধানে পৰিদৰ্শন কৰি নহয় অন্যান্য কামত
বনাঞ্চললৈ যোৱা গাঁৱৰ লোকসকলক সোধা-পোছা
কৰি তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰি। যিকোনো ক্ষতিগ্ৰস্ত বেৰা
সোনকালে মেৰামতি কৰিব লাগে।

হাতীয়ে শস্য অথবা সম্পত্তিৰ ক্ষতি সাধন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত
ভাৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়াই কৰা ক্ষতিৰ মূল্যায়ন কৰি প্ৰতিশোধ
ৰোধ কৰিবলৈ আৰু ক্ষতিগ্ৰস্তসকলৰ মংগল সুনিশ্চিত
কৰিবলৈ শস্য আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষয়-ক্ষতিৰ ততালিকে
ক্ষতিপূৰণৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে (118 পৃষ্ঠাত “ক্ষতিপূৰণ/
এককালীন সাহায্যৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহ” আৰু 135 পৃষ্ঠাত
“হাতীৰ দ্বাৰা শস্য আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে
আবেদন কৰিবলৈ প্ৰ-পত্ৰ” চাওক)।

ROP খণ্ড 2: অৰণ্যৰ বাহিৰত হাতীৰ

আক্ৰমণত মানুহ আহত অথবা মৃত্যু

হ'লে

(অধিক বিৱৰণৰ বাবে, পৃষ্ঠা 45ত জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3 চাওক)

হাতীয়ে যদি কোনো মানুহক আহত কৰে তেন্তে গাঁওবাসীয়ে তৎক্ষণাত 108 নম্বৰত মৃত্যুঞ্জয় এম্বুলেন্সৰ বাবে ফোন কৰি ভুক্তভোগীক ততাতৈয়াকৈ চিকিৎসালয়লৈ লৈ যোৱা আৰু বিনামূলীয়া চিকিৎসা প্ৰদান কৰাটো নিশ্চিত কৰিব লাগে। যদি আৰআৰটি অহাৰ সময়লৈকে এই কাম কৰা নহয় তেন্তে আৰআৰটিয়ে ভুক্তভোগীক ততাতৈয়াকৈ চিকিৎসালয়লৈ নিয়াটো নিশ্চিত কৰিব লাগে। লগতে বন বিভাগ আৰু আৰক্ষী বিভাগক অনতিপলমে অৱগত কৰিব লাগে।

আঞ্চলিক বন বিষয়াই সংশ্লিষ্ট DCF/ACFক পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে অৱগত কৰি অতি সোনকালে সেই স্থানত উপস্থিত হ'ব লাগে। আঞ্চলিক বন বিষয়াই ঘটনাস্থলীত অতিৰিক্ত বনকৰ্মী নিয়োগৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে।

মানুহৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত আৰক্ষী বিভাগ আৰু ৰাজহ বিভাগে আইনী প্ৰয়োজনীয়তা/নথিপত্ৰ সম্পূৰ্ণ কৰাৰ বাবে আৰু মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ বাবে মৃতদেহ স্থানান্তৰ কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় আনুষ্ঠানিকতা সম্পূৰ্ণ কৰিব পাৰে। বন বিভাগৰ বিষয়াসকলে তেওঁলোকক উপযুক্তভাৱে সহায় কৰিব।

যদি কোনো হাতী গাঁও, চহৰ অথবা কৃষিভূমিত বিচৰণ কৰি থাকে তেন্তে বিষয়াসকলে তৎক্ষণাত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব লাগে যাতে কোনো আশংকাৰ সৃষ্টি নহয়। 5 নং পৃষ্ঠাৰ ROP অংশ 1ৰ ওপৰত বৰ্ণনা কৰা কাৰ্যৰ জৰিয়তে এইটো কৰিব পাৰি। অৱশ্যে মন কৰিব যে কোনটো হাতীৰ

আক্ৰমণত ব্যক্তিগৰাকীৰ মৃত্যু হৈছিল সেয়া যদি সাক্ষীয়ে স্পষ্টকৈ জানে, তেন্তে হাতীটোৰ ফটো আৰু বা গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ কৰাৰ বাবে অতিৰিক্ত প্ৰচেষ্টা চলাব লাগে যাতে হাতীটো পাহুত চিনাক্ত কৰিব পাৰি (124 পৃষ্ঠাত “নিৰ্দিষ্ট হাতী চিনাক্ত কৰা” চাওক)।

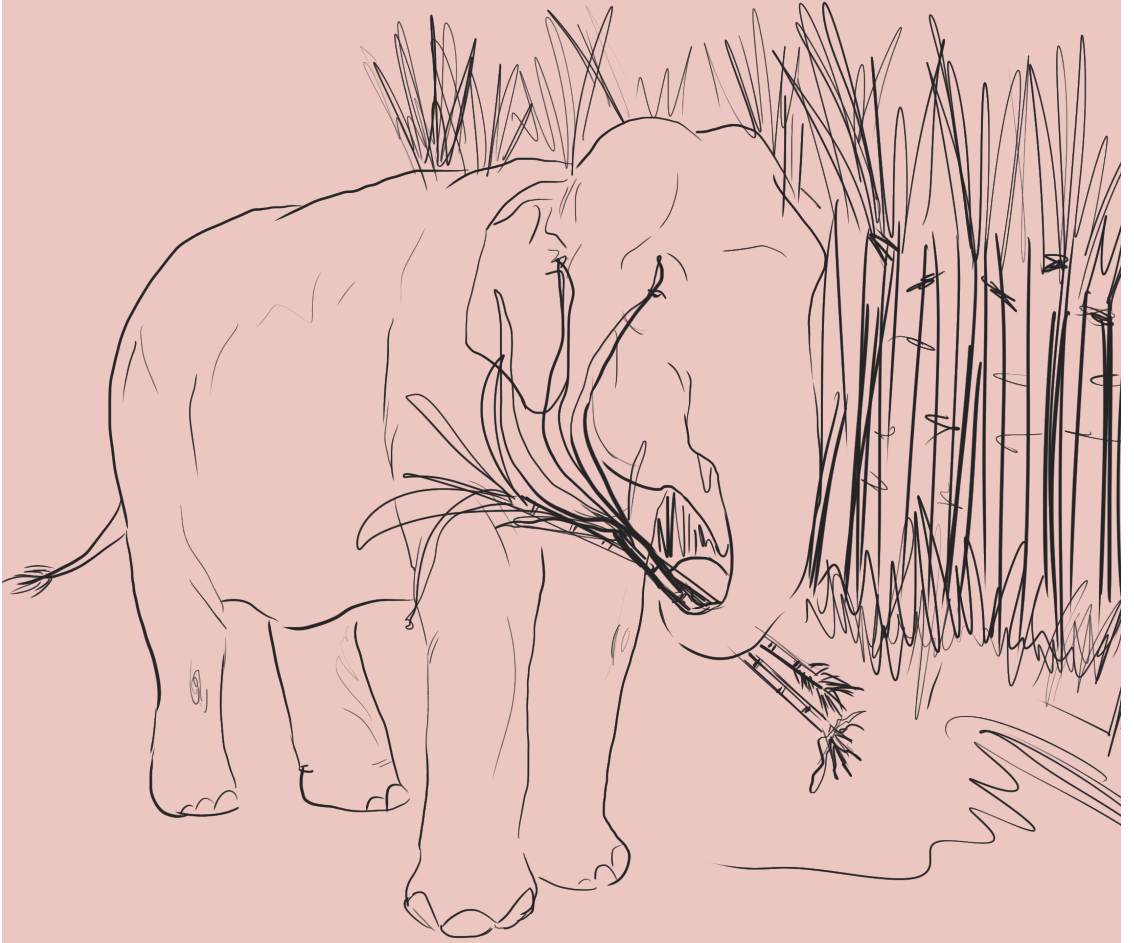
যদি মৃত্যুৰ বাবে দায়ী হাতীটো তেতিয়াও সেই অঞ্চলত আছে আৰু তাক ধৰিব লগা হ'ব পাৰে, তেনে ক্ষেত্ৰত অঞ্চলটো ঘেৰাও কৰি বাখিব লাগে আৰু গাঁওবাসীক অভিযান চলোৱা স্থানত প্ৰৱেশ কৰাত বাধা দিব লাগে।

আৰআৰটি আৰু কৰ্তৃপক্ষই হাতপুথিৰ 132 পৃষ্ঠাত থকা “নথিপত্ৰৰ বাবে প্ৰপত্ৰ আৰু মানুহৰ মৃত্যু/আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণৰ বাবে পৰীক্ষণ” ব্যৱহাৰ কৰি মানুহৰ মৃত্যুৰ পৰিস্থিতিৰ মূল তথ্যসমূহ তৎক্ষণাত সংগ্ৰহ কৰিব লাগে। আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্যসমূহ হ'ল মৃতকৰ পৰিচয়, তাৰিখ, সময়, ঘটনাৰ স্থান আৰু ঘটনাটো কেনে পৰিস্থিতিত হ'ল তাৰ তথ্য। বিশেষকৈ, কৰ্তৃপক্ষই ব্যক্তিজনৰ কি অৱস্থাত মৃত্যু হ'ল আৰু দুৰ্ঘটনাজনিত মৃত্যু হৈছিল নে হাতীটোক প্ৰৰোচিত কৰা হৈছিল অথবা অনাকাঙ্ক্ষিত আক্ৰমণৰ বাবে হ'ব পাৰে নেকি সেয়া নিৰ্ণয় কৰিব লাগে।

হাতী আচৰণৰ বিশেষজ্ঞ, বন/ৰাজহ/আৰক্ষী বিষয়া, পশু চিকিৎসক আৰু জনসাধাৰণ স্থানীয় প্ৰতিনিধিৰ এখন জৰুৰী সভা তাৎক্ষণিকভাৱে আহ্বান কৰি পৰিস্থিতিৰ বুজ ল'ব লাগে আৰু মানুহৰ মৃত্যুৰ সৈতে জড়িত হাতীটোৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব

লাগে, বিশেষকৈ যদি সেয়া দুৰ্ঘটনা নাছিল অথবা
হাতীটোৱে বাৰম্বাৰ তেনে ঘটনা সংঘটিত কৰি থাকে।
চিডব্লিউএলডব্লিউ আৰু অন্যান্য কৰ্তৃপক্ষই ব্যৱস্থা গ্ৰহণ
কৰাৰ পূৰ্বে এই বৈঠকৰ পৰামৰ্শসমূহ বিবেচনা কৰিব
লাগে। পৰামৰ্শ দিয়া কাৰ্যৰ ভিতৰত হাতীটোক স্থানান্তৰিত
কৰা বা তাক তাৰ আবাসভূমিলৈ ঘূৰাই পঠিওৱা অথবা
বন্দী কৰা অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব পাৰে। যদি কোনো পৰিস্থিতিত
হাতীটোক ধৰিবলগীয়া হয়, তেনে ক্ষেত্ৰত ভাৰপ্ৰাপ্ত বন
বিষয়াই হাতীটো ধৰিবলৈ মুখ্য বন অধীক্ষকৰ পৰা অনুমতি
ল'ব লাগিব। এই সিদ্ধান্তৰ বাবে নিৰ্দেশনা হাতপুথিৰ পৃষ্ঠা
90ত “4 নং অংশ: বাৰে বাৰে হস্তী-মানৱ সংঘাতত লিপ্ত
হোৱা নিৰ্দিষ্ট হাতীৰ সৈতে মোকাবিলা কৰা”ত পোৱা
যাব। বনাঞ্চলৰ পৰা হাতী আঁতৰোৱাৰ ক্ষেত্ৰত বিবেচনা
কৰিবলগীয়া নিৰ্দিষ্ট নিৰ্দেশনা বন্দীত্ব, পৃষ্ঠা 107ত দিয়া
হৈছে।

বন বিভাগে হাতপুথিৰ পৃষ্ঠা 132ত থকা “মানৱ মৃত্যু/
আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণৰ বাবে
নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰৰ তথ্য ব্যৱহাৰ কৰি
শোকসন্তপ্ত পৰিয়ালটোক এককালীন সাহায্য দিয়াৰ ব্যৱস্থা
আৰম্ভ কৰিব লাগে।”

বিশদ অভিযান পদ্ধতি

What should we do to deal with human-elephant

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ কৰা উচিত ?

We are facing an HEC related emergency situation

আমি হস্তী-মানৱ সংঘাত সম্পৰ্কীয় এটা
জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ সন্মুখীন হৈছোঁ

We are working with communities facing chronic human elephant conflict

আমি দীৰ্ঘদিন ধৰি হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ
সন্মুখীন হোৱা গাঁওবাসীৰ সৈতে কাম
কৰি আছোঁ

We are dealing with elephants that repeatedly break barriers, even if they are well maintained

আমি এনে হাতীৰ সৈতে মোকাবিলা
কৰিছোঁ যি ভালদৰে ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰা
বেৰাবোৰো বাৰে বাৰে ভাঙি পেলায়

We are not yet systematically collecting data for every HEC event

আমি এতিয়াও প্ৰতিটো হস্তী-মানৱ
সংঘাতৰ ঘটনাৰ পদ্ধতিগতভাৱে তথ্য
সংগ্ৰহ কৰা নাই

conflict?

মি আমি কি

Part 1: Emergency field management of human-elephant conflict

খণ্ড 1: হস্তী-মানব সংঘাত প্রশমনৰ জৰুৰীকালীন ব্যৱস্থাসমূহ
পৃষ্ঠা 28

Community members are not successfully working together to mitigate conflict.

গাঁওবাসীয়ে সংঘাত দূৰ কৰিবলৈ সুহংসহভাৱে কাম কৰিব পৰা নাই।

Part 2: Developing community institutions to manage and reduce human-elephant conflict

খণ্ড 2: হস্তী-মানব সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ তথা হ্রাস কৰিবলৈ বাজহুৱা প্রতিষ্ঠান গঢ়িতোলা
পৃষ্ঠা 56

The community(ies) have effective institutions to mobilize against conflict, but they don't have barriers to reduce HEC.

হস্তী-মানব সংঘাতৰ বিৰুদ্ধে সংগঠিত হ'বলৈ গাঁওবাসীৰ স্থানীয় প্রতিষ্ঠান আছে, কিন্তু সংঘাত হ্রাস কৰিবলৈ উপযুক্ত প্রতিবোধী ব্যৱস্থা (বেৰা/খাল) নাই।

Part 3: Selecting and constructing legal and safe barriers to mitigate HEC

খণ্ড 3: হস্তী-মানব সংঘাত লাঘব কৰিবলৈ আইনসম্মত আৰু নিৰাপদ প্রতিবোধী ব্যৱস্থা (বেৰা/খাল) বাছনি আৰু নিৰ্মাণ কৰা
পৃষ্ঠা 72

Part 4: Managing individual elephants engaged in repeated human-elephant conflict

খণ্ড 4: সঘনাই সংঘাতত লিপ্ত হোৱা অকশৰীয়া হাতী নিয়ন্ত্ৰণ কৰা
পৃষ্ঠা 90

Part 5: Data collection for human-elephant conflict

খণ্ড 5: হস্তী-মানব সংঘাতৰ তথ্য সংগ্ৰহ
পৃষ্ঠা 115

Who can help us?

আমাক কোনে সহায় কৰিব পাৰে ?

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ একাধিক চৰকাৰী বিভাগৰ লগতে ৰাজহুৱা প্ৰতিষ্ঠান, বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু ব্যক্তিকো সামৰি লোৱাৰ প্ৰয়োজন হয়। হাতপুথিখনৰ এই খণ্ডই আমাক বিভিন্ন হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ পৰিকল্পনা কাৰ্যকৰী কৰাৰ বাবে সঠিক সহযোগী বিচাৰি উলিওৱাত সহায় কৰিব।

Who can help us?

আমাক কোনে সহায় কৰিব পাৰে ?

হাতপুথিখনৰ এই খণ্ডৰ উদ্দেশ্য হৈছে বন বিভাগৰ বিষয়া তথা সংৰক্ষণকাৰীসকলক হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ সমাধানৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সহযোগী বিচাৰি উলিওৱাত সহায় কৰা।

যিহেতু হস্তী-মানৰ সংঘাত বন বিভাগৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ বাহিৰত মানৱ সমাজৰ সৈতেও জড়িত, সেয়েহে ইয়াৰ বাবে প্ৰায়ে বিভিন্ন বিভাগ জড়িত হোৱাৰ প্ৰয়োজন হয় যাৰ বাবে হয়তো ই কেৱল বন্যপ্ৰাণী সংৰক্ষণ অথবা বন্যপ্ৰাণী ব্যৱস্থাপনাৰ দায়িত্বৰ আঁওতাত নপৰে। এইদৰে হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ সৈতে ফলপ্ৰসূভাৱে মোকাবিলা কৰিবলৈ অন্যান্য সংস্থাসমূহৰ সৈতে সম্পৰ্ক গঢ়িতোলাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। এই খণ্ডত এই সংঘাতৰ সমাধানৰ বাবে সম্ভাৱ্য অংশীদাৰ চিনাক্তকৰণৰ তথ্য প্ৰদান কৰা হৈছে, য'ত বন বিভাগৰ বিষয়া আৰু বিভাগৰ বাহিৰৰ অন্যান্য অংশীদাৰৰ ভূমিকাও অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও, তলৰ অংশসমূহত প্ৰতিটো পদক্ষেপৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় নিৰ্দিষ্ট অংশীদাৰ চিনাক্তকৰণৰ বিষয়ে অধিক তথ্য প্ৰদান কৰা হৈছে।

প্ৰথমে আমি বন বিভাগৰ বিষয়াসকলৰ ভূমিকাৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰিছোঁ। তাৰ পাছত বন বিভাগৰ বাহিৰৰ আন অংশীদাৰসকলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছোঁ।

আমাক কোনে সহায় কৰিব পাৰে? - বন বিভাগৰ ভূমিকা

হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ বন বিভাগে সহযোগিতামূলক প্ৰচেষ্টা গ্ৰহণ কৰিব লাগিব। তলত বিভাগটোৰ স্থানীয় মূল ভূমিকা পালনকাৰীসকলৰ দায়িত্বসমূহৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

Divisional Forest Officer at the rank of a Deputy Conservator of Forest (DCF)

উপ-বন সংৰক্ষক (DCF) পদবীত থকা বন সংমণ্ডল বিষয়া

হস্তী-মানৰ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে বিভাগীয় পৰ্যায়ত নিষ্ঠাবান, শাৰীৰিকভাৱে সুস্থ কৰ্মচাৰীক চিনাক্ত কৰি সালসলনিকৈ নিয়োগ কৰিব লাগে।

হাতী থকা সকলো অঞ্চলতে বেঞ্জ স্তৰত পৰ্যাপ্ত মৌলিক সঁজুলি যেনে টচলাইট, ফটকা, হুইচেল, জিপিএছ (GPS), বাইনকুলাৰ আৰু কেমেৰা উপলব্ধ হোৱাটো নিশ্চিত কৰা। DCF-এ জৰুৰীকালীনভাৱে চিকিৎসাৰ প্ৰয়োজন হোৱা সময়ত ব্যৱহাৰৰ বাবে ষ্ট্ৰেচাৰৰ উপলব্ধতাও নিশ্চিত কৰিব লাগে আৰু হাতীক শান্ত কৰাৰ বাবে ঔষধৰ উপলব্ধতা নিশ্চিত কৰিবলৈ মুখ্য বন অধীক্ষকৰ সৈতে যোগাযোগ কৰিব লাগে।

হস্তী-মানৰ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে পৰ্যাপ্ত পুঁজিৰ উপলব্ধতা নিশ্চিত কৰা।

লেণ্ডস্কেপ (Landscape) পৰ্যায়ত সংঘাত ব্যৱস্থাপনা নিশ্চিত কৰিবলৈ বিভাগসমূহৰ মাজত সমন্বয় বক্ষা কৰা উচিত। ইয়াৰ ভিতৰত হাতীৰ চলাচলৰ ক্ষেত্ৰত থাকিব পৰা বাধাসমূহ চিনাক্ত কৰা, অতি বেছিকৈ হস্তী-মানৰ সংঘাত হোৱা অঞ্চলসমূহ চিনাক্ত কৰা আৰু প্ৰয়োজন সাপেক্ষে আন্তঃৰাজ্যিক সমন্বয় আদি অন্তৰ্ভুক্ত।

আন বিভাগ যেনে আৰক্ষী, ৰাজহ আৰু অসামৰিক প্ৰশাসনৰ সৈতে সহযোগিতা কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। সচৰাচৰ সংঘাতিত নোহোৱা সংঘাতৰ পৰিস্থিতি অথবা জৰুৰীকালীন অৱস্থাত, যেনে যেতিয়া হাতী ঘন জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চল অথবা টাউনশ্বিপত প্ৰৱেশ কৰে, তেতিয়া DCF-এ তৎকালীনভাৱে মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকক অৱগত কৰিব লাগে আৰু সংঘাতত জড়িত হাতীক শান্ত কৰিবলৈ পশু চিকিৎসকৰ দল প্ৰেৰণৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

জীৱন, শস্য অথবা সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ বাবে ক্ষতিপূৰণ অথবা

এককালীন সাহায্য তৎকালীনভাৱে প্ৰদান কৰাটো নিশ্চিত কৰা।

Assistant Conservator of Forests / SubDivisional Officers

সহকাৰী বন সংৰক্ষক/মহকুমা

বিষয়া

ৰেঞ্জত দৈনন্দিন সংঘাত নিৰীক্ষণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সমন্বয়ৰ বাবে আঞ্চলিক বন বিষয়াৰ সৈতে কাম কৰি প্ৰয়োজন অনুসৰি হাতী আৰু সংঘাতৰ পৰিঘটনাৰ অৱস্থান চিনাক্ত কৰাৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে।

বিভাগীয় পৰ্যায়ত সংঘাতৰ ব্যৱস্থাপনা নিশ্চিত কৰিবলৈ প্ৰশাসনিক পৰিসৰৰ মাজত সমন্বয় বক্ষা কৰাটো জৰুৰী।

সংশ্লিষ্ট অন্য বিভাগ যেনে আৰক্ষী, ৰাজহ আৰু অসামৰিক প্ৰশাসনৰ সৈতে সমন্বয় কৰাটো প্ৰয়োজনীয়।

Range Officers and Deputy Range Officers

আঞ্চলিক বন বিষয়া আৰু উপ

আঞ্চলিক বন বিষয়া

সংঘাতসমূহ ফলপ্ৰসূভাৱে নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ কৰ্মচাৰীসকলক সালসলনিকৈ নিয়োগ কৰিব লাগে। সংঘাত নিৰীক্ষণৰ বাবে নিযুক্ত বনকৰ্মীসকল শাৰীৰিকভাৱে সুস্থ হোৱাটো নিশ্চিত কৰাটো আঞ্চলিক বন বিষয়া/উপ আঞ্চলিক বন বিষয়াৰ দায়িত্ব।

ৰেঞ্জ অফিচত অত্যাৱশ্যকীয় সঁজুলি যেনে কাৰ্যক্ষম টৰ্চলাইট, জিপিএছ (GPS), ফটকা, বেটাৰী আদি ৰখাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।

সংঘাতৰ স্থানলৈ কৰ্তব্যবত বনকৰ্মীৰ যাতায়তৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা।

ফলপ্ৰসূ সংঘাত ব্যৱস্থাপনাৰ বাবে বিভিন্ন ৰেঞ্জৰ মাজত সমন্বয়ৰ প্ৰয়োজন।

আৰক্ষী, গাঁৱৰ নেতা আদিৰ সৈতে নিকট যোগাযোগ অতি প্ৰয়োজনীয়।

Beat Guards

বীট গাৰ্ড

সংঘাতৰ পৰিস্থিতিৰ সময়ত দ্ৰুত সঁহাৰি দল, হাতী সুৰক্ষা সমিতি, গাঁৱৰ অন্যান্য লোক, আৰক্ষী আৰু ৰাজহ বিভাগৰ বিষয়াৰ সৈতে সহযোগ কৰি গাঁৱৰ লোকসকলৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰা। এলেকাটোত হাতীৰ উপস্থিতিৰ বিষয়ে তৎক্ষণাত সকলোকে সতৰ্ক কৰাটোও বীট গাৰ্ডৰ দায়িত্বৰ অন্তৰ্গত।

দিনত হাতীৰ গতিবিধি নিৰীক্ষণ কৰা আৰু ৰাতি হস্তী-মানৱৰ সংঘাতৰ সম্ভাৱনাৰ বিষয়ে আঞ্চলিক বন বিষয়া/উপ আঞ্চলিক বন বিষয়াক অৱগত কৰা।

ক্ষতিগ্ৰস্ত স্থানত শস্য/সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ আবেদন দাখিল কৰাত গাঁওবাসীক সহায় কৰা।

বীটৰ ভিতৰত হাতীয়ে সঘনাই যিবোৰ ঠাইলৈ যায় সেই ঠাইবোৰ চিনাক্ত কৰা, যেনে জিৰণি লোৱা ঠাই (দিনৰ ভাগত) আৰু পানীৰ খোৱা স্থান। ড্ৰাইভ, কেপচাৰ অথবা তেনে ধৰণৰ ডাঙৰ পদক্ষেপ অপৰিহাৰ্য হ'লে এই বিৱৰণসমূহৰ প্ৰয়োজন হ'ব।

Rapid Response Teams

দ্ৰুত সঁহাৰি দল

বন বিভাগে হস্তী-মানৱ সংঘাত তৎকালীনভাৱে সমাধান কৰিবলৈ দ্ৰুত সঁহাৰি দল নিয়োগ কৰে। এই দলসমূহৰ গঠন আৰু দায়িত্বসমূহৰ বিষয়ে 30 নং পৃষ্ঠাত “হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ দ্ৰুত সঁহাৰি দল গঠন” শীৰ্ষক এটা পৃথক খণ্ডত উল্লেখ কৰা হৈছে, য'ত তলত দিয়াবোৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে:

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত সকলো সম্প্ৰদায়ৰ সৈতে সম্পৰ্ক স্থাপন কৰা আৰু সম্পৰ্ক বক্ষা কৰা যাতে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে দ্ৰুত সঁহাৰি দিব পৰা যায়।

জৰুৰীকালীন অৱস্থাকে ধৰি হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ ক্ষেত্ৰত বন বিভাগৰ বাবে প্ৰথম সঁহাৰিদাতা হিচাপে কাম কৰা।

হাতীৰ প্ৰতি ভাবুকি, যেনে ঘাতক বৈদ্যুতিক বেৰা, ওলমি থকা বৈদ্যুতিক তাঁৰ আৰু ফাশ্ব ধৰা পেলোৱা আৰু সেইসমূহ আঁতৰোৱাত সহায় কৰা।

Who can help us? —Other stakeholders

কোনে আমাক সহায় কৰিব পাৰে? -

অন্যান্য অংশীদাৰসকল

Civil Administration

অসামৰিক প্ৰশাসন

অসামৰিক প্ৰশাসনত জিলা উপায়ুক্ত, দণ্ডাধীশ, ৰাজহ বিভাগকে ধৰি বিভিন্ন বিভাগ থাকে। যেতিয়াই তেওঁলোকৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ ভিতৰৰ লোকসকল হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়, তেতিয়াই অসামৰিক প্ৰশাসন জড়িত হ'ব লাগে।

অসামৰিক প্ৰশাসন হস্তী-মানৰ সংঘাত হ্ৰাস কৰাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা প্ৰচেষ্টাৰ বিষয়েও সচেতন হৈ থকা উচিত আৰু এই সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে ৰাজ্য চৰকাৰৰ পৰা পুঁজিৰ আৱণ্টন নিশ্চিত কৰাত সহায় কৰিব পাৰে।

হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাত জিলা উপায়ুক্তই কেন্দ্ৰীয় ভূমিকা পালন কৰে আৰু প্ৰয়োজন অনুসৰি চক্ৰ বিষয়া আৰু মহকুমাধিপতিক দায়িত্ব অৰ্পণ কৰিব পাৰে। অসামৰিক প্ৰশাসনৰ দায়িত্বত তলত উল্লেখ কৰা বিষয়সমূহ অন্তৰ্ভুক্ত থাকে:

1. মানুহ আৰু বন্যপ্ৰাণী উভয়ৰে সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰিবলৈ ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰা, প্ৰয়োজন সাপেক্ষে ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ CrPC 144 ঘোষণা কৰাকে ধৰি বিভিন্ন পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা।
2. হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ দ্বাৰা বিপন্ন গাঁৱৰ লোকসকলৰ বাবে অস্থায়ী আশ্ৰয় শিবিৰ আৰু লগতে খাদ্য, পানী আৰু অন্যান্য অত্যাৱশ্যকীয় সামগ্ৰীৰ সুবিধা নিশ্চিত কৰা।
3. হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ ভুক্তভোগীক চিকিৎসা অথবা মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ বাবে চিকিৎসালয়লৈ পঠিয়াবলৈ উপযুক্ত পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা।
4. উন্নয়নমূলক কাৰ্যকলাপে যাতে হাতীৰ আবাসস্থলীৰ ক্ষতি নকৰে সেয়া নিশ্চিত কৰিবলৈ বন বিভাগৰ সৈতে কাম কৰা, কাৰণ এইবোৰে সংঘাত আৰু অধিক ভয়াৱহ কৰি তুলিব পাৰে।
5. হাতীৰ দ্বাৰা ক্ষতিগ্ৰস্ত হোৱা ঘৰ আৰু অন্যান্য সা-

সম্পত্তিৰ মেৰামতি নিশ্চিত কৰা;

6. নিয়মীয়াভাৱে সংঘাতৰ সন্মুখীন হোৱা অঞ্চলত পথ, বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰ আৰু অন্যান্য মূল আন্তঃগাঁথনি ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰা যাতে সেই অঞ্চলবোৰত দ্ৰুতভাৱে সহায় প্ৰদান কৰিব পৰা যায়।

হস্তী-মানৰ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰত অসামৰিক প্ৰশাসনক কেইবাটাও দিশত জড়িত কৰা হয়, য'ত হস্তী-মানৰ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে আঞ্চলিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহক সহায় কৰা, হাতী স্থানান্তৰ কৰাত সহায় কৰা আৰু হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ বলি হোৱা লোকসকলৰ ক্ষতিপূৰণৰ দাবী পূৰণ কৰা আদি অন্তৰ্ভুক্ত। এই ভূমিকাসমূহ হাতপুথিখনৰ বিভিন্ন খণ্ডত অধিক বিশদভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছে। এই খণ্ডসমূহৰ ভিতৰত আছে:

- 33 পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 1: হাতীৰ বাসস্থানৰ নিকটৱৰ্তী গাঁও/কৃষিভূমিত সংঘটিত হোৱা সংঘাত”
- 39 পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা”
- 45 পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3: হাতীৰ সৈতে সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হোৱা অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হোৱা।”
- 48 পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4: হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি”
- 58 পৃষ্ঠাত “1. হস্তী-মানৰ সংঘাত আৰু সত্ত্ৱা হস্তক্ষেপৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টিৰ প্ৰয়োজনীয়তা”
- 62 পৃষ্ঠাত “2. হস্তী-মানৰ সংঘাত হ্ৰাস কৰাৰ লক্ষ্যৰে প্ৰতিৰোধক (বেৰা/খাল) প্ৰস্তুত কৰাৰ বাবে সন্মতি আৰু সমৰ্থন লাভৰ গুৰুত্বৰ ওপৰত আলোকপাত”
- 64 পৃষ্ঠাত “3. প্ৰতিৰোধক (বেৰা/খাল) ৰক্ষণাবেক্ষণ নিশ্চিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে এখন সমিতিৰ গঠন”
- 80 পৃষ্ঠাত “2. অ-ঘাতক বৈদ্যুতিক বেৰা”
- 86 পৃষ্ঠাত “3. হস্তী-ৰোধক নলা”
- 102 পৃষ্ঠাত “3. হাতীক স্থানান্তৰিত কৰা”

- 118 নং পৃষ্ঠাত হস্তী-মানব সংঘাতৰ সৈতে জড়িত ক্ষতিপূৰণ অথবা এককালীন সাহায্যৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহৰ গুৰুত্ব।

Police

আৰক্ষী

জৰুৰীকালীন হস্তী-মানব সংঘাতৰ পৰিস্থিতিৰ সংকট নিৰাময়ৰ ক্ষেত্ৰত আৰক্ষীয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। জনসমাগম নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত সহায় কৰে আৰু জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ সৈতে মোকাবিলা কৰোঁতে বন বিভাগৰ প্ৰচেষ্টাত সাধাৰণ বাইজক হস্তক্ষেপ কৰিবলৈ নিদিয়ৈ।

হস্তী-মানব সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাত আৰক্ষীৰ দায়িত্বসমূহৰ ভিতৰত আছে:

1. সংঘাতৰ সময়ত ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰা, য'ত প্ৰয়োজন সাপেক্ষে সংঘাত হোৱা গাঁওসমূহত চিআৰপিচিৰ অধীনত 144 ধাৰা বলবৎ কৰিবলগীয়া হ'ব পাৰে।
2. হাতীৰ সৈতে সংঘাতত কোনো লোকৰ মৃত্যু হ'লে মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ বাবে মৃতদেহ চিকিৎসালয়লৈ লৈ যোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা আৰু আহত ব্যক্তিক প্ৰাথমিক স্বাস্থ্য কেন্দ্ৰ, সামূহিক স্বাস্থ্য কেন্দ্ৰ অথবা চিকিৎসালয়লৈ প্ৰেৰণ কৰা।
3. তীব্ৰ সংঘাতৰ পৰিস্থিতিত মানুহক নিৰাপদে উলিয়াই অনাত সহায় কৰা।
4. হস্তী-মানব সংঘাতৰ ব্যৱস্থাপনাত বাধাৰ সৃষ্টি কৰা অপৰাধীক চিনাক্ত কৰা আৰু তাৰ বিৰুদ্ধে উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা

হস্তী-মানব সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ সৈতে মোকাবিলা কৰা, হাতী ধৰা অথবা স্থানান্তৰিত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত আৰক্ষীৰ যথেষ্ট ভূমিকা আছে। এই ভূমিকাসমূহ হাতপুথিখনৰ বিভিন্ন খণ্ডত বিশদভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছে, য'ত অন্তৰ্ভুক্ত আছে:

1. 33 পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 1: হাতীৰ বাসস্থানৰ নিকটৱৰ্তী গাঁও/কৃষিভূমিত সংঘটিত হোৱা সংঘাত”
2. 39 পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা”
3. 45 পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3: হাতীৰ সৈতে সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হোৱা অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হোৱা।”
4. 48 পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4: হাতী

উদ্ধাৰৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী সঁহাৰি।”

5. 53 পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 5: হাতীৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী সঁহাৰি।”
6. 102 পৃষ্ঠাৰ “3. স্থানান্তৰ।”
7. 107 পৃষ্ঠাৰ “4. বন্দীত্ব।”

Para-military

অৰ্ধ-সামৰিক বাহিনী

যিবোৰ পৰিস্থিতি আৰু অঞ্চলত আৰক্ষী আৰু বন বিভাগক ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ, মানুহক ক্ষতিৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ অথবা হাতী উদ্ধাৰ/স্থানান্তৰিত কৰিবলৈ অতিৰিক্ত সহায়ৰ প্ৰয়োজন হয় তেনেক্ষেত্ৰত অৰ্ধ-সামৰিক বাহিনীয়ে সহায় আগবঢ়াব পাৰে।

Fire Department

অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনী

জৰুৰীকালীন অৱস্থা নিয়ন্ত্ৰণ কৰা আৰু উদ্ধাৰ অভিযান চলোৱাৰ ক্ষেত্ৰত অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনী বিশেষভাৱে প্ৰশিক্ষিত আৰু সুসজ্জিত। ঘন জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চলৰ পৰা হাতী উদ্ধাৰ অথবা স্থানান্তৰিত কৰিবলগীয়া হ'লে জৰুৰীকালীন অভিযানৰ পৰিকল্পনা আৰু সম্পন্ন কৰাত বন বিভাগক অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনীয়ে সহায় কৰিব পাৰে। হাতপুথিখনৰ তলত দিয়া খণ্ডসমূহত তেওঁলোকৰ ভূমিকাসমূহৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা হৈছে:

39 পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা”

48 নং পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4: হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি।”

State Disaster Response Force

ৰাজ্যিক দুৰ্যোগ প্ৰশমন বাহিনী

কিছুমান বিশেষ জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতিত, বিশেষকৈ গাঁওবাসীক উদ্ধাৰ আৰু বা গাঁও খালী কৰিবলগীয়া পৰিস্থিতিত, কিছুমান ৰাজ্যই তেওঁলোকৰ ৰাজ্যিক দুৰ্যোগ প্ৰশমন বাহিনী (SDRF) নিয়োগ কৰে।

State Health Department/ Health Services

ৰাজ্যিক স্বাস্থ্য বিভাগ/স্বাস্থ্য সেৱা

হস্তী-মানৱ সংঘাতত মানুহ আহত অথবা নিহত হ'লে বা তেনে হোৱাৰ আশংকা থাকিলে, তেনে পৰিস্থিতিত স্বাস্থ্য সেৱাৰ কৰ্মীৰ উপস্থিতি অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। গ্ৰাম্য অঞ্চলত য'ত চিকিৎসালয়ৰ সুবিধা সীমিত, প্ৰাথমিক স্বাস্থ্য কেন্দ্ৰ (PHC) আৰু বা সামূহিক স্বাস্থ্য কেন্দ্ৰ (CHC)-এ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। এই কেন্দ্ৰসমূহত জৰুৰীকালীন চিকিৎসাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সা-সঁজুলি আৰু ব্যৱস্থা থকাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।

- 39 নং পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা।”
- 45 নং পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়।”

Veterinarians and/ or the Veterinary Department

পশু চিকিৎসক আৰু/বা পশু

চিকিৎসা বিভাগ

যিবোৰ পৰিস্থিতিত হাতী এটাক উদ্ধাৰ কৰা, কলাৰ লগোৱা, ধৰা অথবা স্থানান্তৰিত কৰাৰ প্ৰয়োজন হয়, তেনে পৰিস্থিতিত ৰাজ্যিক পশু চিকিৎসা বিভাগ অথবা বন বিভাগৰ পশু চিকিৎসকক জড়িত কৰাটো আৱশ্যকীয়। এনে সময়ত হাতীৰ স্বাস্থ্যৰ ওপৰত নজৰ ৰখাত তেওঁলোকে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ সময়ত পশু চিকিৎসকৰ দায়িত্বসমূহ হ'ল-

1. সংঘাতত জড়িত হাতীৰ স্বাস্থ্যৰ অৱস্থাৰ মূল্যায়ন কৰা আৰু জোখ-মাখ লোৱা।
2. হাতী ধৰাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ঔষধ, নিয়ন্ত্ৰণ সঁজুলি আৰু আনুষংগিক সামগ্ৰীৰ উপলব্ধতা নিশ্চিত কৰা।
3. হাতীক অচেতন কৰিবলগীয়া হ'লে এই কাৰ্যৰ তদাৰক কৰিবলৈ এটা কেপচাৰ টিম (Capture team) গঠন কৰিবলগীয়া হ'ব পাৰে।
4. যিকোনো পৰিস্থিতিতে হাতীৰ (বন্য হওক

অথবা বন্দী হওক) কল্যাণ নিশ্চিত কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।

5. হাতী ধৰা, পৰিবহণ কৰা আৰু বন্দী কৰি ৰখাৰ সময়ত সঠিক যত্ন নিশ্চিত কৰা।

হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত পশু চিকিৎসকৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে অধিক তথ্যৰ বাবে, হাতপুথিৰ তলত দিয়া অংশসমূহত অধিক বিৱৰণ প্ৰদান কৰা হৈছে:

48 পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4: হাতী উদ্ধাৰৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী সাঁহাৰি।”

92 পৃষ্ঠাৰ “1. কেপচাৰ আৰু কলাৰিং।”

102 নং পৃষ্ঠাৰ “3. স্থানান্তৰ।”

107 নং পৃষ্ঠাৰ “4. হাতীক বন্দী কৰা।”

Electricity Board/ Department

বিদ্যুৎ বিভাগ

যদি বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হৈ হাতীৰ মৃত্যুৰ সম্ভাৱনা থাকে তেন্তে বিদ্যুৎ বিভাগৰ সৈতে যোগাযোগ কৰাটো প্ৰয়োজনীয়।

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ ক্ষেত্ৰত বিদ্যুৎ বিভাগৰ যথেষ্ট দায়িত্ব আছে, যেনে:

1. হাতী অথবা মানুহ বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাটো ৰোধ কৰিবলৈ হাতীৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত গাঁওসমূহত বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰ আৰু অন্যান্য আন্তঃগাঁথনি (DCF) পৰিবাহী তাঁৰ আৰু অৱশ্যে আন্তঃগাঁথনি (DCF) পৰিবাহী তাঁৰ তালিকা ব্যৱহাৰ কৰি চিনাক্ত কৰা) নিৰীক্ষণ কৰা। বিদ্যুৎ বিভাগৰ মুখ্য অভিযন্তাই হস্তী-মানৱ সংঘাত প্ৰৱণ গাঁওসমূহক এই কামত সহায় কৰিবলৈ জৰুৰীকালীন হেল্পলাইন প্ৰদান কৰিব পাৰে।
2. হাতীয়ে গা ঘঁহাই বিদ্যুতৰ খুঁটাবোৰ যাতে ভাঙিব নোৱাৰে তাৰ বাবে উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা আৰু তাঁৰবোৰ মাটিৰ পৰা যথেষ্ট ওপৰত থকাটো নিশ্চিত কৰা (আৰু সঠিকভাৱে ইনচুলেট কৰা)।
3. বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰ ওলমি থকাটো ৰোধ কৰা আৰু হাতীৰ বাবে নিৰাপদ উচ্চতাত ৰখাটো নিশ্চিত কৰা।
4. ঘাতক বৈদ্যুতিক বেৰা সৃষ্টি কৰিবলৈ গাঁৱৰ মানুহৰ দ্বাৰা বিদ্যুতৰ অবৈধ টেপ ৰোধ কৰা।
5. বাতি বিদ্যুৎ সংযোগ ব্যাহত হ'লে বিদ্যুৎ সংযোগ দ্ৰুতভাৱে পুনৰুদ্ধাৰ কৰাকে ধৰি হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ প্ৰৱণতা থকা গাঁওসমূহত পৰ্যাপ্ত পোহৰ থকাটো নিশ্চিত কৰা।

হাতীৰ মৃত্যুৰ তদন্তত ইবিয়ৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে, যিটো 53 নং পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 5: হাতীৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী সঁহাৰি”ত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

Local Bodies and Local Actors

স্থানীয় কৰ্তৃপক্ষ আৰু ৰাইজ

স্থানীয় কৰ্তৃপক্ষ আৰু ৰাইজে হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্ৰাস কৰাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা প্ৰচেষ্টাসমূহ কাৰ্যকৰী কৰাত উল্লেখযোগ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। এই প্ৰচেষ্টা যাতে সমগ্ৰ সমাজৰ বাবে উপকাৰী আৰু বহনক্ষম হয় সেয়া নিশ্চিত কৰাত তেওঁলোকে দায়িত্ব পালন কৰে। হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ সময়ত স্থানীয় ৰাইজৰ কিছুমান নিৰ্দিষ্ট দায়িত্ব থাকে, যাৰ ভিতৰত আছে:

1. গাঁওবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতা যাৰ দায়িত্বত আছে:
  - a. ঘটনাস্থলীত তাৎক্ষণিকভাৱে উপস্থিত হোৱা আৰু সংঘাত প্ৰশমনৰ ব্যৱস্থাপনাত সহায় কৰা।
  - b. প্ৰয়োজন সাপেক্ষে গাঁৱৰ মানুহক গাঁও খালী কৰাত সহায় কৰা।
  - c. সংঘাত ব্যৱস্থাপনাত নিয়োজিত বিভিন্ন বিভাগক সহায় কৰা।
  - d. গাঁওবাসীক সঠিকভাৱে অৱগত কৰি ৰখা আৰু শাস্তি আৰু শৃংখলা বজাই ৰখা।
  - e. হস্তী-মানৱ সংঘাতত কোনো ব্যক্তি নিহত হ'লে অথবা অন্যান্য লোকচান হ'লে সেই বিষয়ে প্ৰাসংগিক তথ্য প্ৰদান কৰা, উপযুক্ত ক্ষতিপূৰণ নিশ্চিত কৰা।
2. দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ সৈতে কাম কৰা গাঁৱৰ লোকসকলে (যেনে হাতী সুৰক্ষা সমিতি, 68 পৃষ্ঠা চাওক) এই কামবোৰ কৰিব বুলি আশা কৰা হয়:
  - a. হাতীৰ গতিবিধি নিৰীক্ষণত বন বিভাগক সহায় কৰা
  - b. গাঁও পৰ্যায়ত সংঘাতৰ ওপৰত নজৰ ৰখা
  - c. হাতীৰ লগতে সংঘাতৰ সময়ত গাঁওবাসীৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰা।

পথগায়তৰ দৰে স্থানীয় সংস্থাসমূহে তলত দিয়া ভূমিকাসমূহ পালন কৰে:

পথগায়ত

45 পৃষ্ঠাত, “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়।”

- 58 পৃষ্ঠাত, “১. হস্তী-মানৱ সংঘাত আৰু সম্ভাৱ্য হস্তক্ষেপৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টি কৰা।”
- 62 পৃষ্ঠাত, “2. হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্ৰাস কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শ্ৰবেণা। খালি আৰু স্থাপনৰ বাবে সম্মতি আৰু সমৰ্থন আদায় কৰা।”
- 64 পৃষ্ঠাত, “3. প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) বক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে সমিতি গঠন কৰা।”
- 68 নং পৃষ্ঠাত, “4. স্থানীয়ভাৱে সংঘাত নিৰাময়ত সহায় কৰিবৰ বাবে হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰা।”

জন প্ৰতিনিধি/বিধায়ক

- 80 পৃষ্ঠাত “2. অ-ঘাতক বৈদ্যুতিক বেৰা”;
- 86 পৃষ্ঠাত “3. হাতী প্ৰতিৰোধী নলা”
- 107 পৃষ্ঠাত “4. হাতীক বন্দী কৰা”।

স্থানীয় ৰাইজ

স্থানীয় নেতৃস্থানীয় ব্যক্তি (যেনে গাঁওবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতা) আৰু অপেছাদাৰী গাঁৱৰ গোট (যেনে, কৃষক গোট) অন্তৰ্ভুক্ত।

- 33 পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 1: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ ওচৰৰ কোষৰ গাঁও/কৃষিভূমিত সংঘটিত হোৱা হাতীৰ সংঘাত”;
- 39 নং পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা”
- 45 নং পৃষ্ঠাৰ “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়।”
- 1. “হস্তী-মানৱ সংঘাত আৰু সম্ভাৱ্য হস্তক্ষেপৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টি কৰা” 58 পৃষ্ঠাত;
- 62 পৃষ্ঠাত “2. হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্ৰাস কৰাৰ বাবে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা (বেৰা/খাল) বিকাশ আৰু স্থাপনৰ বাবে সম্মতি আৰু সমৰ্থন আদায় কৰা”;
- 64 পৃষ্ঠাত, “3. প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) বক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে সমিতি গঠন কৰা।”
- 68 নং পৃষ্ঠাত, “4. স্থানীয়ভাৱে সংঘাত নিৰাময়ত সহায় কৰিবৰ বাবে হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰা।”

- “2. অ-ঘাতক বৈদ্যুতিক বেৰা” 80 পৃষ্ঠাত;
- “3. হাতী-প্রতিৰোধী নলা” 86 পৃষ্ঠাত
- “1. কেপচাৰ আৰু কলাৰিং” 92 পৃষ্ঠাত;
- “2. ঋণাত্মক কণ্ঠচনিং” 99 পৃষ্ঠাত।

প্রতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) বক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে সমিতি গঠন

- “4. স্থানীয়ভাৱে সংঘাত নিৰাময়ত সহায় কৰিবৰ বাবে হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰা।” 68 পৃষ্ঠাত;
- “2. হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্রাস কৰাৰ বাবে প্রতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) বিকাশ আৰু স্থাপনৰ বাবে সন্মতি আৰু সমৰ্থন আদায় কৰা” 62 পৃষ্ঠাত;
- “3. বক্ষণাবেক্ষণ আৰু পুঁজি সংগ্ৰহ নিশ্চিত কৰিবলৈ প্রতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) বক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰা” 64 পৃষ্ঠাত;
- 76 পৃষ্ঠাত “শ্ৰেষ্ঠ ধৰণৰ প্রতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) নিৰ্বাচন কৰা”;
- “2. অ-ঘাতক বৈদ্যুতিক বেৰা” 80 পৃষ্ঠাত;
- “3. হাতী-ৰোধক নলা” 86 পৃষ্ঠাত।

স্থানীয় সংগঠন আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা

স্থানীয় সংগঠনসমূহে বাজহুৱা প্রতিষ্ঠান গঠন আৰু বক্ষণাবেক্ষণত সহায় কৰিব পাৰে।

- “1. হস্তী-মানৱ সংঘাত আৰু সম্ভাৱ্য হস্তক্ষেপৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টি কৰা” 58 পৃষ্ঠাত;
- “2. হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্রাস কৰাৰ বাবে প্রতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ শ্চবেৰা!খালগ্ন বিকাশ আৰু স্থাপনৰ বাবে সন্মতি আৰু সমৰ্থন আদায় কৰা” 62 পৃষ্ঠাত;
- “3. প্রতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) বক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰা” 64 পৃষ্ঠাত;
- “খণ্ড 3: হস্তী-মানৱ সংঘাত লাঘৱ কৰিবলৈ অ-ঘাতক আৰু নিৰাপদ প্রতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) নিৰ্বাচন আৰু নিৰ্মাণ কৰা” 72 পৃষ্ঠাত।

Anti-Depredation Squad

হাতী সুৰক্ষা সমিতি

হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ প্ৰশিক্ষিত সদস্যসকলে বন বিভাগক হাতী নিৰীক্ষণ, হস্তী-মানৱ সংঘাত নিৰীক্ষণ আৰু সংঘাতৰ পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনোৱাত সহায় কৰিব পাৰে।

হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্রাস কৰাৰ বাবে স্থানীয় লোকে গ্ৰহণ

কৰা পদক্ষেপতো তেওঁলোকে সহায় কৰিব পাৰে। ইয়াৰ গঠন আৰু দায়িত্বসমূহৰ বিৱৰণ 68 পৃষ্ঠাত “4. হাতী শিক্ষণক বাধা দিবলৈ আৰু বন বিভাগৰ সৈতে সমন্বয় স্থাপন কৰিবলৈ হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন”ত পোৱা যাব। হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ দায়িত্বসমূহত তলত দিয়া বিষয়সমূহ অন্তৰ্ভুক্ত হ’ব পাৰে:

“জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 1: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ নিকটৱৰ্তী গাঁও/কৃষিভূমিত সংঘটিত হোৱা সংঘাত” 33 পৃষ্ঠাত;

“জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা” পৃষ্ঠা 39;

45 নং পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়”;

48 নং পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4: হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি”;

ইয়াৰ উপৰিও তলত উল্লেখ কৰা পদক্ষেপসমূহত হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ ভূমিকা আছে:

“1. হস্তী-মানৱ সংঘাত আৰু সম্ভাৱ্য পদক্ষেপৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টি কৰা” 58 পৃষ্ঠাত;

“2. হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্রাস কৰিবলৈ প্রতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ শ্চবেৰা!খালগ্ন বিকাশ আৰু স্থাপনৰ বাবে সন্মতি আৰু সমৰ্থন আদায় কৰা” 62 পৃষ্ঠাত;

99 পৃষ্ঠাত “2. ঋণাত্মক কণ্ঠচনিং”।

Elephant Mahouts

হাতী মাউত

বন্য হাতীৰ কাষ চাপিবলগীয়া পৰিস্থিতিত মাউট আৰু প্ৰশিক্ষিত পোহনীয়া হাতীৰ প্ৰয়োজন হয়, যাক কুনকী বুলিও কোৱা হয়:

- 39 নং পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা”
- 48 নং পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4: হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি”
- 92 পৃষ্ঠাত “1. কেপচাৰ আৰু কলাৰিং”
- 102 পৃষ্ঠাত “3. স্থানান্তৰ”।

Specialized NGOs

অভিজ্ঞ বেচৰকাৰী সংস্থা

হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ সম্পৰ্কে কাম কৰাত অভিজ্ঞ বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহে হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ পৰিস্থিতিৰ সময়ত কাৰিকৰী তথ্য আৰু সহায় আগবঢ়াব পাৰে, লগতে প্ৰয়োজন অনুসৰি হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাত বন বিভাগক সহায় কৰিব পাৰে। আনকি কিছুমান বিশেষ বেচৰকাৰী সংস্থা উদ্ধাৰ অভিযান চলাবলৈও বিশেষভাৱে প্ৰশিক্ষিত। উপযুক্ত অভিজ্ঞতা থকা বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহে এই হাতপৃথিখনত উল্লেখ কৰা যিকোনো কাৰ্যকলাপত সহায় কৰিব পাৰে যদিও, তেওঁলোক তলত দিয়া ক্ষেত্ৰসমূহত বিশেষভাৱে সহায়ক হ'ব পাৰে:

- 48 নং পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4: হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি”;
- 92 পৃষ্ঠাত “1. কেপচাৰ আৰু কলাৰিং”;
- 117 নং পৃষ্ঠাত “অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা”।

Elephant Researchers

হস্তী গৱেষক

হাতীৰ আচৰণ সঠিকভাৱে চিনাক্ত আৰু অধ্যয়ন কৰিবলৈ বৈজ্ঞানিক মনস্তত্ত্ব আৰু এগৰাকী গৱেষকৰ বিশেষজ্ঞতা থকাটো অতি প্ৰয়োজনীয়। এই গৱেষকসকলক চৰকাৰী, বেচৰকাৰী অথবা শৈক্ষিক প্ৰতিষ্ঠানকে ধৰি বিভিন্ন সংস্থা বা বিভাগে নিয়োগ কৰিব পাৰে।

- 124 পৃষ্ঠাত “অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা”।

Laboratories

গৱেষণাগাৰ

অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্তকৰণ আৰু সংঘাতৰ সমাধানৰ বাবে জিনীয় বিজ্ঞানৰ গুৰুত্ব বৃদ্ধি পোৱাৰ লগে লগে পৰীক্ষাগাৰসমূহো অধিক প্ৰাসংগিক হৈ পৰিছে। নিম্নলিখিত ভাগসমূহ চাওক:

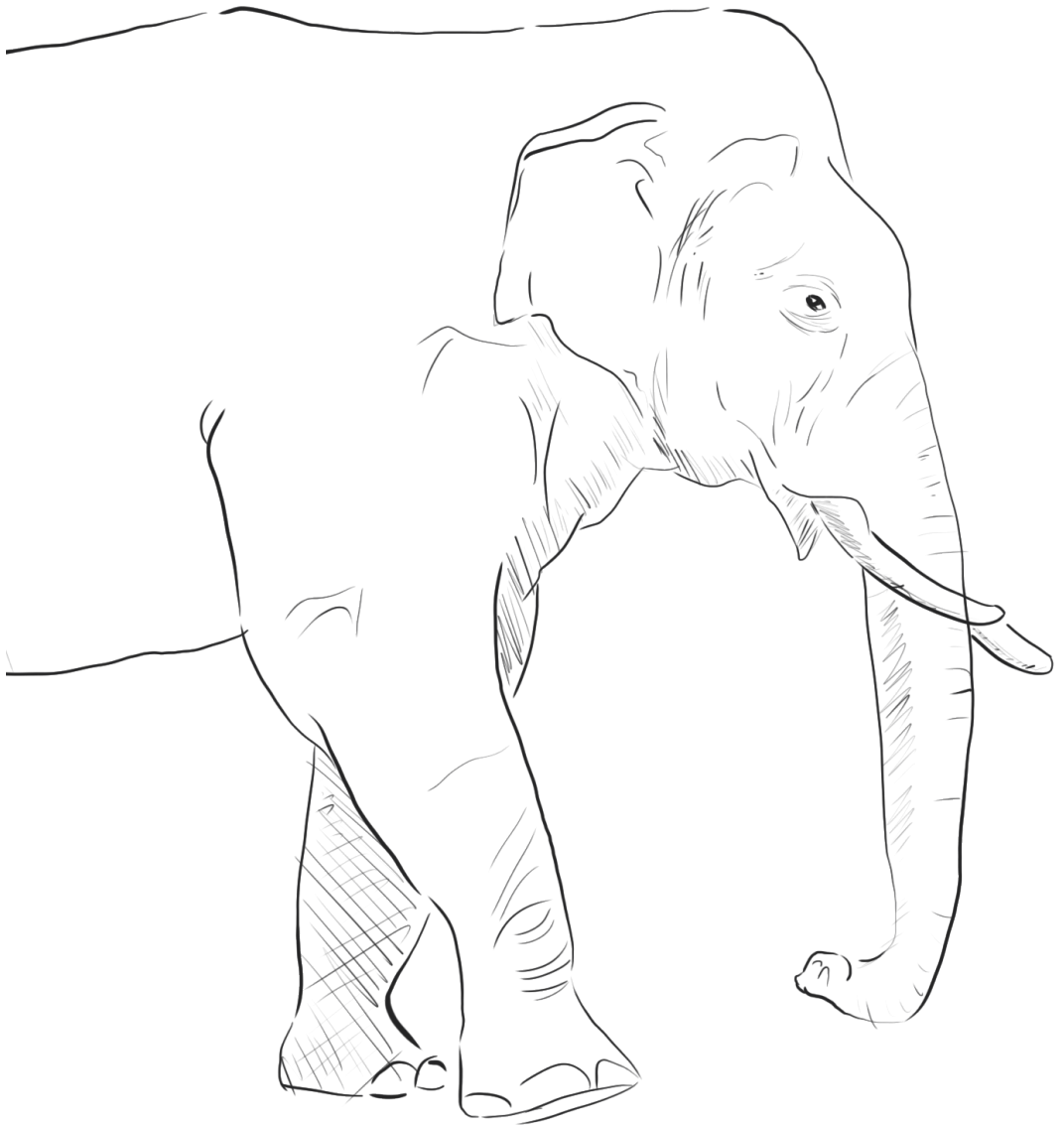
- 124 পৃষ্ঠাত “অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা”;
- 128 পৃষ্ঠাত “ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণৰ বাবে তেজ আৰু গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণ”

Media

সংবাদ মাধ্যম

সংঘাত হোৱা অঞ্চলত জনসাধাৰণৰ মাজত কৰিবলগীয়া আৰু নকৰিবলগীয়া কামৰ বিষয়ে প্ৰচাৰ কৰাত সংবাদ মাধ্যমে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। সংৰক্ষণ সম্পৰ্কে সজাগতা সৃষ্টি কৰাৰ লগতে বন বিভাগৰ চলি থকা প্ৰচেষ্টাৰ বিষয়েও যোগাযোগ কৰিব পাৰে। তলৰ খণ্ডবোৰত এই কথা স্পষ্ট হৈ পৰে:

- 58 নং পৃষ্ঠাত “হস্তী-মানৰ সংঘাত আৰু সম্ভাৱ্য হস্তক্ষেপৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টি কৰা”।
- 91 পৃষ্ঠাত “কেপচাৰ এণ্ড কলাৰিং”।
- 102 পৃষ্ঠাত “স্থানান্তৰ”।

How to ?

কেনেকৈ ?

হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত সহায় কৰিব পৰা বিভিন্ন পদক্ষেপৰ
পদ্ধতিসমূহ তলৰ পৃষ্ঠাসমূহত উপস্থাপন কৰা হৈছে।

Part 1:

অংশ ৰ:

অংশ 1ত 30 নং পৃষ্ঠাত বন বিভাগে কেনেকৈ হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে দ্ৰুত সাঁহাৰি দল গঠন আৰু ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে সেই বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও, খণ্ড 1এ হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে জড়িত পাঁচ ধৰণৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থা আৰু সময়-উপযোগী পৰিস্থিতি নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে উত্তম পদ্ধতিসমূহ বুজাত বন বিভাগক সহায় কৰে।

There is an emergency related to human-elephant conflict

হস্তী-মানৱ
সংঘাত সম্পৰ্কীয়
জৰুৰীকালীন
পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ
হৈছে

Is one or more wild elephants spending time in/near human habitation?

এটা অথবা একাধিক হাতীয়ে
মানুহৰ আবাসিক এলেকাৰ
ওচৰত বিচৰণ কৰিছে নেকি ?

Has there been a human death/ injury?

কোনো মানুহ হতাহত হৈছে
নেকি ?

Is an elephant stuck in a well, trench, snare trap, or otherwise in need of rescue?

কোনো হাতী কুঁৱা, নলা, ফান্দত
আবদ্ধ হৈ আছে নেকি অথবা
উদ্ধাৰ কৰাৰ প্ৰয়োজন আছে
নেকি ?

Has a dead elephant been found?

কোনো মৃত হাতী বিচাৰি পোৱা
গৈছে নেকি ?

Is the elephant emerging in villages near the forest/ habitat boundary?

বনাঞ্চল/হাতীৰ আবাসভূমিৰ সীমাৰ ওচৰৰ গাঁৱত হাতী ওলাইছে নেকি ?

Is the elephant emerging far away from the habitat boundary in human populated areas?

হাতীৰ আবাসভূমিৰ সীমাৰ পৰা বহু দূৰত জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চলত হাতী ওলাইছে নেকি ?

Emergency situation 3 Elephant(s) have killed or caused severe injury to one or more humans

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3

যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়।

পৃষ্ঠা 45

Formation of RRTs

দ্রুত সঁহাৰি দল গঠন

পৃষ্ঠা 30

Emergency situation 4 Government responses to rescue an elephant

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি চহু হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি

পৃষ্ঠা 48

Emergency situation 5 Government responses for elephant deaths

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 5

হাতীৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী সঁহাৰি

পৃষ্ঠা 53

Emergency situation 1 Elephant(s) conflict occurring in village/agricultural areas near/ adjacent to elephant habitat.

“জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি ৰ হাতীৰ আবাসস্থলীৰ নিকটৱৰ্তী গাঁও/ কৃষিভূমিত সংঘটিত হোৱা সংঘাত”

পৃষ্ঠা 33

Formation of RRTs

দ্রুত সঁহাৰি দল গঠন

পৃষ্ঠা 30

Emergency situation 2 Elephant(s) appearing far from their habitat

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2

হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা

পৃষ্ঠা 39

Formation of RRTs

দ্রুত সঁহাৰি দল গঠন

পৃষ্ঠা 30

Formation of Rapid Response Teams to manage human elephant conflict

হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে দ্ৰুত সঁহাৰি দল গঠন

শাখাৰ উদ্দেশ্য:

বন বিভাগক “দ্ৰুত সঁহাৰি দল” গঠন কৰাত সহায় কৰা, যন্ত্ৰত তাৎক্ষণিকভাৱে সংঘাতৰ পৰিস্থিতি চম্ভালিবলৈ প্ৰশিক্ষিত আৰু সা-সঁজুলিৰে সজ্জিত লোকক অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয় আৰু হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত স্থানীয় লোকক সহায় কৰা হয়। 33ৰ পৰা 53 পৃষ্ঠাত উল্লেখ কৰা জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতিৰ পাঁচোটতে দ্ৰুত সঁহাৰি দল জড়িত হ'ব।

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. Role of RRTs:

দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ ভূমিকা:

দ্ৰুত সঁহাৰি দল হৈছে বন বিভাগৰ এটা বিশেষ গোট, যাক হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ ঘটনাসমূহ তৎকালীনভাৱে সমাধান কৰাৰ দায়িত্ব দিয়া হৈছে। যদিও তেওঁলোকৰ প্ৰধান কৰ্তব্য হৈছে সংঘাতৰ প্ৰতি সময়মতে সঁহাৰি জনোৱা, তথাপিও এই গোটসমূহে বিশেষকৈ সংঘাতৰ সময়ত তেওঁলোকৰ নিৰ্দিষ্ট অঞ্চলসমূহত হাতীৰ আক্ৰমণৰ সম্ভাৱনা নিৰীক্ষণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰতো এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

B. Forming an RRT

দ্ৰুত সঁহাৰি দল গঠন কৰা:

আচলতে প্ৰতিটো হস্তী-মানৱ সংঘাত-প্ৰভাৱিত ৰেঞ্জত অন্ততঃ এটাকৈ দ্ৰুত সঁহাৰি দল নিযুক্ত কৰাটো উত্তম। কিন্তু ডাঙৰ ৰেঞ্জ অথবা অধিক সংঘাতৰ তীব্ৰতা থকা ৰেঞ্জত একাধিক এনে দলৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে। দ্ৰুত সঁহাৰি দলে সংশ্লিষ্ট এফডি ৰেঞ্জ বিষয়ক প্ৰতিবেদন দিব

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: দ্ৰুত
সঁহাৰি দল/ বন বিভাগ।

জড়িত হ'বলগীয়া অন্যান্য
সামাজিক আৰু চৰকাৰী সংস্থা:
গাঁওবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতা আৰু স্থানীয়
অনুষ্ঠান প্ৰতিষ্ঠানসমূহ।

পদক্ষেপৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়
সঁজুলি আৰু সমল: হেল'জেন
লাইট লগোৱা আৰু ফটকা,
চাৰ্চলাইট, হুটাৰ, পাল্লিক এড্ৰেছ
ছিষ্টেম (PA System), কেমেৰা,
জিপিএছ (GPS), বেতাঁৰ বেডিঅ'
চেট, বৈদ্যুতিক বেৰাৰ কাম-কাজ
মূল্যায়ন কৰিবলৈ ভল্টমিটাৰেৰে
সজ্জিত বাহন।

লাগে আৰু ফৰেষ্টাৰ অথবা তাতকৈ উচ্চ পদত অধিষ্ঠিত
বন বিভাগৰ বিষয়াই ইয়াৰ নেতৃত্ব দিব লাগে। দ্ৰুত
সঁহাৰি দলত প্ৰত্যেক এগৰাকী জীৱবিজ্ঞানী, এগৰাকী
সমাজ বিজ্ঞানী/সমাজকৰ্মী, এগৰাকী পশু চিকিৎসক
আৰু কেইবাগৰাকী বনকৰ্মী থাকিব লাগে। দলটোত
পৰ্যাপ্ত সদস্য থাকিব লাগে যাতে সংঘাত বেছিকৈ হোৱা
সময়ছোৱাতে তেওঁলোকে পৰ্যাপ্ত জিৰণি লাভ কৰে। বন
বিভাগে চিনাক্ত কৰা যোগ্য কৰ্তৃপক্ষই হস্তী-মানৱ সংঘাত
ব্যৱস্থাপনা পদ্ধতি (অৰ্থাৎ এই মেনুৱেলৰ বিষয়বস্তু) আৰু
হাতীৰ আচৰণৰ সম্পৰ্কে দ্ৰুত সঁহাৰি দলক প্ৰশিক্ষণ
প্ৰদান কৰিব লাগে। ইয়াৰ উপৰিও দলটোক DCF, ACF,
আঞ্চলিক বন বিষয়া, উপ আঞ্চলিক বন বিষয়া, বিট গাৰ্ড

Fig: Four-wheel drive vehicle with emergency and search lights.

ছবি: ছাৰ্ট লাইটযুক্ত ফ'ৰ-হইল ড্ৰাইভ বাহন।

আৰু অন্যান্য লোকসকলৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে অৱগত কৰা উচিত, যিটো 15 পৃষ্ঠাত “আমাক কোনে সহায় কৰিব পাৰে? -বন বিভাগৰ ভূমিকাসমূহ”ত উল্লেখ আছে।

হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে দুটা ফোন লাইন স্থাপন কৰাটো বাঞ্ছনীয়। প্ৰথম নম্বৰটো এটা টোল ফ্ৰী নম্বৰ হ'ব লাগে যিটো সাধাৰণ ৰাইজে তাৎক্ষণিক সহায়ৰ বাবে দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ সৈতে যোগাযোগ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। যদিহে তেওঁলোকক সহায় কৰিবলৈ দ্ৰুত সঁহাৰি দল তৎকালীনভাৱে সেই স্থানত উপস্থিত নহয় তেন্তে স্থানীয় লোকৰ পৰা খবৰ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ দ্বিতীয় নম্বৰটো ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। এই ব্যৱস্থাই জবাবদিহিতা নিশ্চিত কৰিব আৰু হস্তী-মানৱ সংঘাত ফলপ্ৰসূত্ৰে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ অতিৰিক্ত দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ প্ৰয়োজন আছে নে নাই সেইটো নিৰ্ধাৰণ কৰাত কৰ্তৃপক্ষক সহায় কৰিব।

হাতীৰ পৰিভ্ৰমণ আৰু শস্যৰ ক্ষতিৰ তথ্য সময়মতে সংগ্ৰহ কৰিবলৈ হ'লে হাতী নিয়মীয়াকৈ অহা প্ৰতিখন গাঁৱতে দ্ৰুত সঁহাৰি দল সমূহে যোগাযোগ স্থাপন কৰিব লাগে। এই যোগাযোগকাৰীসকলক সকলো প্ৰাসংগিক ফোন নম্বৰ দিব লাগে যাতে তেওঁলোকে সহায়ৰ বাবে সহজে দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ সৈতে যোগাযোগ কৰিব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও এই ফোন নম্বৰসমূহ এটা প্ৰাসংগিক ৱেবছাইটত স্পষ্টভাৱে প্ৰদৰ্শন কৰিব লাগে আৰু ৱেবছাইটটো সাধাৰণ ৰাইজৰ বাবে উপলব্ধ হ'ব লাগে।

দ্ৰুত সঁহাৰি দলসমূহৰ তদাৰকীৰ দায়িত্বত থকা আঞ্চলিক বন বিষয়াই তেওঁলোকৰ বাহনখন ভাল অৱস্থাত আছে নে নাই আৰু প্ৰয়োজনৰ সময়ত হাতীৰ সন্মুখীন হ'ব পৰাকৈ হাই-মাট্ৰ লাইট, মাইক্ৰ'ফোন আৰু স্পীকাৰ আৰু চাইৰেনকে ধৰি প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰীৰে সজ্জিত কৰা আছে নে নাই নিশ্চিত কৰিব লাগে।

C. In preparation for emergency conflicts.

জৰুৰীকালীন সংঘাতৰ বাবে প্ৰস্তুতি

চলাওঁতে:

D. Availability for emergency conflict.

জৰুৰীকালীন সংঘাত নিৰাময়ৰ ক্ষেত্ৰত:

সংঘাত অতি বেছিকৈ হোৱা সময়ছোৱাত দ্ৰুত সঁহাৰি দলসমূহ 24/7 উপলব্ধ হ'ব লাগে। তলত উল্লেখ কৰা কোনো দুৰ্ঘটনা হ'লে গাঁওবাসীক দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ সৈতে যোগাযোগ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিব লাগে:

হাতী মানুহৰ বাসস্থান অথবা খেতিপথাৰত প্ৰৱেশ কৰা আৰু শস্যকে ধৰি মানুহৰ জীৱন আৰু সম্পত্তিৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰা;

মানুহৰ বাবে হাতীৰ জীৱনৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি হোৱা;
বনৰীয়া হাতীয়ে অস্বাভাৱিক আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰা;
যদি হাতীৰ মৃতদেহ উদ্ধাৰ হয়।

দ্ৰুত সঁহাৰি দলসমূহক যদি কোনো ঠাইলৈ মতা হয় তেন্তে যিমান পাৰি সোনকালে সঁহাৰি জনাব লাগে, যথাসম্ভৱ ফোন কৰাৰ এঘণ্টাৰ ভিতৰত।

মন কৰিব: দ্ৰুত সঁহাৰি দলসমূহে গাঁওবাসীক তেওঁলোক বৰ্তমান ক'ত আছে আৰু গাঁৱত উপস্থিত হ'বলৈ কিমান সময় লাগে পাৰে সেই বিষয়ে স্পষ্টভাৱে জনাব লাগে।

E. Reducing threats to elephants.

হাতীৰ জীৱনৰ প্ৰতি সৃষ্টি হোৱা ভাবুকি দূৰ কৰা:

সংঘাতৰ সময়ছোৱাৰ ঠিক আগতে আৰু সংঘাতৰ সময়ত, দ্ৰুত সঁহাৰি দলসমূহে হাতীৰ বাবে সম্ভাৱ্য বিপদ ধৰা পেলাবলৈ সংঘাত হোৱা অঞ্চলসমূহত প্ৰচেষ্টা চলোৱা উচিত। এই বিপদসমূহৰ ভিতৰত আছে যাতক বৈদ্যুতিক বেৰা, উন্মুক্ত আৰু তললৈ ওলমি থকা বৈদ্যুতিক তাঁৰ যাৰ বাবে হাতী বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হৈ মৃত্যু হ'ব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও ফান্দ অথবা খাল থাকিব পাৰে, যিবোৰ হাতীক বিশেষভাৱে লক্ষ্য কৰি পতা নহ'বও পাৰে কিন্তু তথাপি এইবোৰে হাতীক বিপদত পেলাব পাৰে। দ্ৰুত সঁহাৰি দলসমূহে ডিজিটেল ভল্টমিটাৰ অথবা বৈদ্যুতিক বেৰা পৰীক্ষক ব্যৱহাৰ কৰি অ-যাতক বৈদ্যুতিক বেৰাত পৰ্যাপ্ত ভল্টেজ থকাটো নিশ্চিত কৰিব পাৰে।

Emergency situation 1:

Elephant conflict occurring in village/ agricultural areas near/adjacent to elephant habitat

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 1:

হাতীৰ আবাসস্থলীৰ ওচৰৰ/কাষৰ গাঁও/ কৃষিভূমিত সংঘটিত হোৱা সংঘাত

এই খণ্ডৰ উদ্দেশ্য

এই খণ্ডৰ উদ্দেশ্য হৈছে বন বিভাগ/দ্রুত সঁহাৰি দলে মানুহ অথবা হাতীৰ ক্ষতি নকৰাকৈ মানুহৰ বসতিস্থলৰ পৰা হাতীক আঁতৰাই নিয়াৰ লগতে পুনৰ প্ৰৱেশ ৰোধ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা পদ্ধতিসমূহ বৰ্ণনা কৰা। ইয়াৰ উপৰিও হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ আৰ্হি অনুসৰণ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা তথ্যকোষ বৃদ্ধি কৰিবলৈ সংঘাতত জড়িত হাতীসমূহৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ। তদুপৰি ক্ষতিপূৰণৰ সুবিধাৰ বাবে হাতীয়ে কৰা যিকোনো ক্ষতিৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব লাগে। এই খণ্ডত মূলতঃ এনে পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে য'ত হাতীয়ে নিজৰ বাসস্থানৰ ওচৰত শচযোনে অৰণ্য আৰু ঘাঁহনিগ্ন লগতে চাহ বাগিচাৰ দৰে চলাচল/আশ্ৰয় অঞ্চলত সংঘাতত লিপ্ত হয়। পৰৱৰ্তী খণ্ডটোত মানৱ বসতিপ্ৰধান অঞ্চলৰ ভিতৰত হাতীয়ে সংঘাতত লিপ্ত হোৱা পৰিস্থিতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে।

Data sheets to be filled during intervention (as relevant).

হস্তক্ষেপৰ সময়ত পূৰণ

কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ শচযিদৰে

প্ৰাসংগিকগ্ন:

“হাতীয়ে শস্য আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষতি কৰাৰ বাবে আৰু ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ প্ৰ-পত্ৰ” পৃষ্ঠা 135

“নতুন হাতীৰ শচসন্দেহযুক্ত ৰেকৰ্ড” পৃষ্ঠা 142

“জ্ঞাত হাতীৰ ৰেকৰ্ড তথ্যপত্ৰ” পৃষ্ঠা 147

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: দ্রুত সঁহাৰি দল/ বন বিভাগ।
জড়িত হ'বলগীয়া অন্যান্য

সামাজিক আৰু চৰকাৰী সংস্থা:
গাঁওবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতা আৰু সেই অঞ্চলৰ স্থানীয় অনুষ্ঠান
প্ৰতিষ্ঠানসমূহ।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল:
হেল'জেন লাইট লগোৱা আৰু ফটকা, চাৰ্চলাইট, হুটাৰ, পাল্লিক এড্ৰেছ ছিষ্টেম (পিএ), কেমেৰা, জিপিএছ (GPS), বেতাৰ ৰেডিঅ' চেট, বৈদ্যুতিক বেৰাৰ কাম-কাজ মূল্যায়ন কৰিবলৈ ভল্টমিটাৰেৰে সজ্জিত জীপ অথবা সৰু ট্ৰাক।

উপযোগী তথ্য: সাধাৰণতে হাতীয়ে ৰাতি শস্যৰ পথাৰত প্ৰৱেশ কৰে আৰু দোকমোকালিৰ আগে আগে পুনৰ হাৰি (অথবা চাহ/কফি/তেনে ধৰণৰ বাগিছা)লৈ আঁতৰি যায়। গতিকে তলত উল্লেখ কৰা বেছিভাগ কাৰ্যকলাপ সন্ধিয়াৰ পৰা পুৱালৈকে হ'ব।

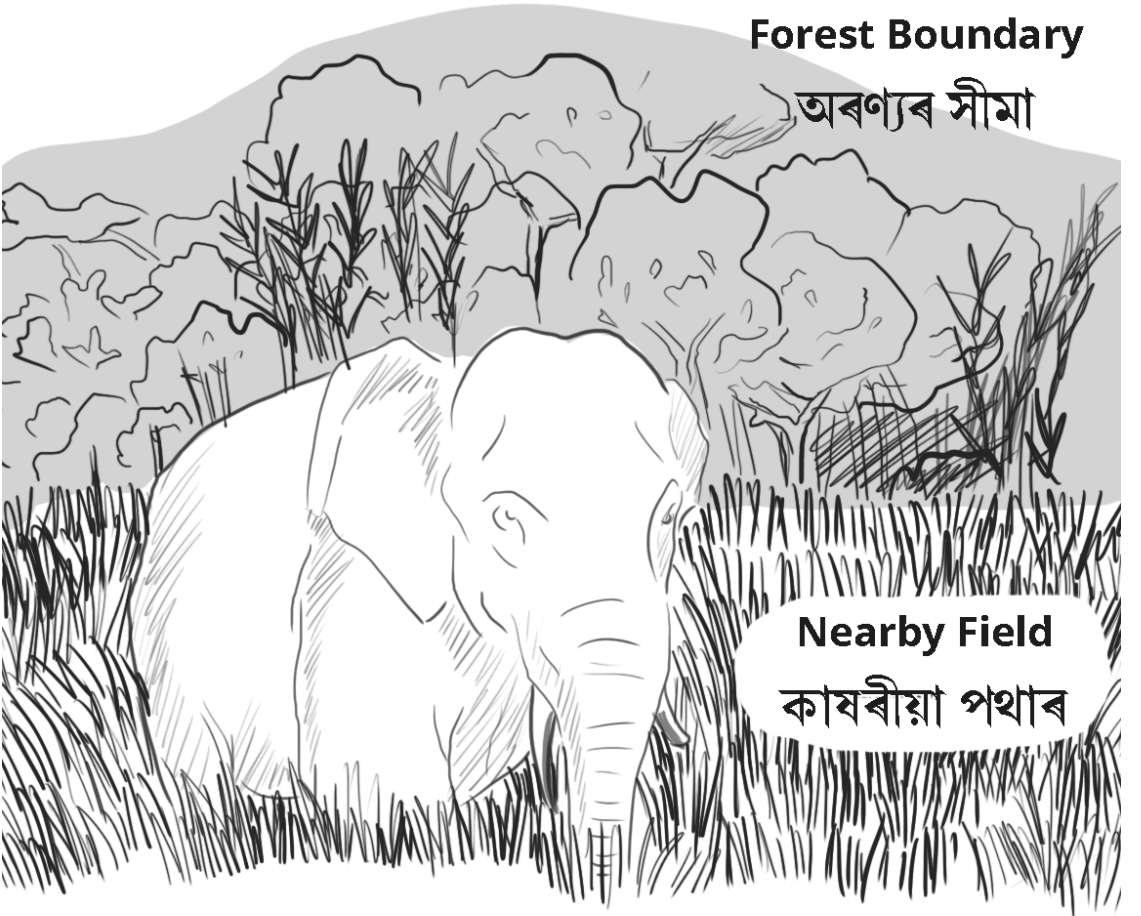

Forest Boundary

অৰণ্যৰ সীমা

Nearby Field

কাষৰীয়া পথাৰ

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. When elephants are engaged in conflict in areas near their habitat, there are two primary objectives.

যেতিয়া হাতীয়ে নিজৰ আবাসভূমিৰ ওচৰত সংঘাতত লিপ্ত হয়:

হাতী অথবা মানুহৰ কোনো ক্ষতি নকৰাকৈ হাতীবোৰ নিজৰ আবাসস্থলীলৈ উভতি যোৱাটো আৰু সম্পত্তিৰ পঁন্যতম ক্ষতি হোৱাটো নিশ্চিত কৰা;

অকলশৰীয়া হাতীৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰা।

B. Informing concerned officers.

সংশ্লিষ্ট বিষয়াক অৱগত কৰা:

কোনো সংঘাতৰ বিষয়ে দ্ৰুত সঁহাৰি দল অৱগত হোৱাৰ পাছত তেওঁলোকে অভিযান আৰম্ভ কৰাৰ আগতে অভিযানৰ সময় আৰু স্থানৰ বিষয়ে প্ৰথমে আঞ্চলিক বন বিষয়া অথবা উপ-আঞ্চলিক বন বিষয়াক অৱগত কৰিব লাগে। তাৰ পাছত আঞ্চলিক বন বিষয়া অথবা উপ-আঞ্চলিক বন বিষয়াই DCF আৰু ACFকে ধৰি সকলো সংশ্লিষ্ট বিষয়াক পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে অৱগত কৰিব লাগে আৰু তৎক্ষণাত ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হ'ব লাগে। ইয়াৰ উপৰিও প্ৰয়োজন হ'লে আঞ্চলিক বন বিষয়া অথবা উপ-আঞ্চলিক বন বিষয়াই অতিৰিক্ত বনকৰ্মী নিয়োগ কৰিব পাৰে।

C. Rapid field situation assessment

পৰিস্থিতিৰ দ্ৰুত মূল্যায়ন:

দ্ৰুত সঁহাৰি দল আৰু ভাৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়াই (অভিযানৰ বাবে আঞ্চলিক বন বিষয়াজন ভাৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়া হ'ব লাগে, যদিহে অন্য ধৰণে উল্লেখ কৰা হোৱা নাই) নিম্নোক্ত কামসমূহ কৰিব লাগে:

হাতী অথবা মানুহৰ বাবে জীৱন সংশয় সৃষ্টি হোৱা পৰিস্থিতিৰ যেনে ঘৰ ভঙা অথবা বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাৰ

Informing concerned officers.

সংশ্লিষ্ট বিষয়াক অৱগত

কৰা:

আশংকা - তলত চাওক) সমাধানৰ বাবে তাৎক্ষণিক ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা।

অঞ্চলটোত হাতীৰ সংখ্যা নিৰ্ণয় কৰা আৰু কোনো ধৰণৰ সমস্যাজনক হাতী আছে যদি তাক চিনাক্ত কৰা।

হাতীবোৰৰ ক'ৰ পৰা আহিছে জানিবলৈ চেষ্টা কৰা।

ভাৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়া/দ্রুত সঁহাৰি দলে তলত দিয়া

ব্যৱস্থাসমূহ গ্ৰহণ কৰাটো নিশ্চিত কৰিব লাগে:

হাতীবোৰক অহৰহ নিৰীক্ষণ কৰা (আঞ্চলিক বন বিষয়াই এই কামৰ নেতৃত্ব দিয়া উচিত)।

জনসাধাৰণৰ সৈতে ধাৰাবাহিকভাৱে যোগাযোগ ৰক্ষা কৰা আৰু সঠিক নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰা (স্থানীয় সামাজিকভাৱে সক্ৰিয় কোনো লোকে এই কাম কৰা উচিত)। গাঁৱৰ গাঁওবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতাক সকলো সিদ্ধান্তৰ বিষয়ে অৱগত কৰিব লাগে।

সংবাদ মাধ্যম উপস্থিত থাকিলে তেওঁলোকৰ সৈতে কথা পাতিব লাগে আৰু তেওঁলোক কিবা জানিবলৈ আহিছে নেকি সুধিব লাগে (সম্ভৱ হ'লে ACF/DCF/উচ্চ বিষয়াসকলে এই কাম কৰিব লাগে)।

D. Driving elephants away from human habitation.

আবাসিক এলেকাৰ পৰা হাতীক আঁতৰাই পঠিওৱা:

যদিহে হাতীয়ে আবাসগৃহৰ ক্ষতি কৰিছে, তেন্তে সেই ঘৰটোত বাস কৰা লোকসকলৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰাটো দ্রুত সঁহাৰি দল/হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ মুখ্য উদ্দেশ্য হ'ব লাগে। ইয়াৰ বাবে প্ৰথমে হাতীবোৰক খেদি পঠিওৱাৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে (খেতি পথাৰৰ পৰা হাতী খেদি পঠিওৱা চাওক, তলৰ G4 পইন্টটো চাওক), অথবা ইয়াৰ বিকল্প হিচাপে পৰিস্থিতিৰ ভয়াৱহতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি নিৰ্দিষ্ট ঘৰটো খালী কৰাৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে। পৰিস্থিতি নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে অন্যথা শস্যৰ পথাৰত প্ৰয়োজ্য (তলৰ G অংশ) নিৰ্দেশনাসমূহ অনুসৰণ কৰিব পাৰে।

E.Preventing electrocution of elephants.

হাতীৰ বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাটো ৰোধ কৰা:

যদি হাতীয়ে বিপজ্জনক অঞ্চলত প্ৰৱেশ কৰে অথবা বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাৰ আশংকা থকা বস্ত্ৰৰ সন্মুখীন হয়, (যেনে কোনো গাঁৱত কম উচ্চতাত ওলমি থকা বৈদ্যুতিক তাঁৰ) তেন্তে বন বিভাগৰ অনুমোদিত বিষয়া অথবা দ্রুত সঁহাৰি দলে স্থানীয় বিদ্যুৎ বিভাগক তাৎক্ষণিকভাৱে বিদ্যুৎ যোগান বিচ্ছিন্ন কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিব লাগে।

F. Management of crowds.

ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণ:

জনবহুল অঞ্চলত হাতীক আঁতৰি থকা ভিৰ আঁতৰোৱাত আৰক্ষী আৰু অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনীয়ে সহায় কৰাটো বাঞ্ছনীয়। তেওঁলোকে তলত দিয়া ব্যৱস্থাসমূহ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে:

হাতীৰ কাষলৈ কোনো মানুহক যাবলৈ দিব নালাগে আৰু অতি কমেও 100 মিটাৰ (আদৰ্শগতভাৱে 250 মিটাৰ) ব্যৱধান ৰক্ষা কৰিব লাগে।

যদি ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাহিৰলৈ যায় তেন্তে প্ৰশাসনক CRPC 144 ধাৰা বলবৎ কৰিবলৈ আৰু আৰক্ষী মোতায়েনৰ ব্যৱস্থা কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিব লাগে।

যেতিয়া হাতীয়ে খাদ্য বিচাৰি আহে যেনে শস্য, নিমখ অথবা স্থানীয় মদ, তেতিয়া ক্ষতি ৰোধ কৰিবলৈ মানুহক এই আকৰ্ষণকাৰী বস্তুবোৰৰ পৰা তৎক্ষণাত আঁতৰাই নিয়াটো বাঞ্ছনীয়।

G. Driving elephants away from crop fields.

খেতি পথাৰৰ পৰা হাতী আঁতৰোৱা:

শস্যক্ষেত্ৰৰ পৰা হাতীক আঁতৰাই নিব লাগে নে নাই আৰু কেনেকৈ আঁতৰাই পঠিয়াব লাগে সেইটো নিৰ্ণয় কৰিবলৈ দ্রুত সঁহাৰি দলে হাতী সুৰক্ষা সমিতি (68 পৃষ্ঠাত উল্লেখ কৰা ধৰণে) অথবা অন্যান্য প্ৰশিক্ষিত ব্যক্তিৰ সৈতে সহযোগিতা কৰিব লাগে। মন কৰিবলগীয়া যে নতুন অঞ্চলত (যিবোৰ অঞ্চলত পূৰ্বে হাতী খেদা হোৱা নাই) DCF অথবা তাতকৈ শীৰ্ষ বিষয়াৰ তত্ত্বাৱধানত অভিযান চলাব লাগে, যদিহে তেওঁলোকে উপস্থিত থাকে।

তলত দিয়া পদক্ষেপসমূহ লোৱাটো বাঞ্ছনীয়:

1. হাতীবোৰে শস্য খাইছে নে কেৱল সেই অঞ্চলৰ মাজেৰে পাৰ হৈ গৈছে সেইটো নিৰ্ণয় কৰা। যদিহে ইহঁতে কেৱল তাৰ মাজেৰে পাৰ হৈ গৈ আছে তেন্তে কোনো ব্যৱস্থা লোৱাৰ প্ৰয়োজন নহ'বও পাৰে, হাতীবোৰক অশান্তি দিলে শস্যৰ অধিক ক্ষতি হ'ব পাৰে। কিন্তু হাতীয়ে যদি খাদ্য খাব বিচাৰিছে তেন্তে অভিযান আৰম্ভ কৰিব পাৰে।
2. পোহৰ কম হোৱাৰ বাবে ৰাতি চাহ-কফি বাগিচাত হাতী খেদিব পৰা নায়ায়; এয়া হাতী খেদা দলটোৰ বাবে বিপজ্জনক হ'ব পাৰে। যদি মানুহৰ সুৰক্ষাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় হয় তেন্তে সূৰ্যাস্তৰ আগতেই হাতী খেদাৰ পৰিকল্পনা কৰি কাৰ্যকৰী কৰিব লাগে।
3. হাতী খেদা আৰম্ভ কৰাৰ আগতে দ্ৰুত সঁহাৰি দলে লাউডস্পীকাৰ আৰু চাইৰেনৰ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি ভিৰ কৰা স্থানীয় লোকক অভিযানৰ বিষয়ে সতৰ্ক কৰিব লাগে যাতে অভিযানৰ সময়ত হাতীৰ সৈতে মুখামুখি হোৱাৰ পৰা হাত সাৰিব পৰা যায়। সকলো গাঁওবাসীক অভিযান আৰম্ভ হোৱাৰ আগতে হাতী আৰু হাতী যোৱা পথৰ পৰা কমেও 250 মিটাৰ দূৰলৈ আঁতৰি যাবলৈ নিৰ্দেশ দিব লাগে। ড্ৰাগছ অথবা মদ্যপান কৰা ব্যক্তিসকলক এই অভিযানৰ পৰা সম্পূৰ্ণ আঁতৰাই ৰাখিব লাগে কাৰণ তেওঁলোকৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সময় লেহেমীয়া হোৱাৰ বাবে আৰু নিৰ্দেশনাক অৱজ্ঞা কৰাৰ প্ৰৱণতাৰ বাবে তেওঁলোক আক্ৰমণৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে। ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়াই অভিযানৰ পৰিকল্পনা কৰাৰ সময়ত এই কথা বিবেচনা কৰিব লাগে।
4. সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰিবলৈ দলটোৱে উজ্জ্বল লাইট, শব্দ সৃষ্টিকাৰী যন্ত্ৰ আৰু ফটকা ব্যৱহাৰ কৰি নিৰাপদ দূৰত্বৰ পৰা অভিযান আৰম্ভ কৰিব লাগে। যদি হাতীয়ে এই সংকেতৰ প্ৰতি সঁহাৰি নিদিয়ে অথবা অভিযানকাৰী দলক খেদি আহে তেন্তে জলকীয়াৰ স্প্ৰে' আৰু/অথবা ৰবৰৰ গুলী ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। উজ্জ্বল লাইট, শব্দ সৃষ্টিকাৰী যন্ত্ৰ আৰু ফটকা আদি আন সকলো পদ্ধতি বিফল হোৱাৰ পাছতহে ৰবৰৰ গুলী শেষ উপায় হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে আৰু হাতীৰ মূৰ অথবা চকুলৈ লক্ষ্য কৰিব নালাগে। যদি কোনো হাতীয়ে আক্ৰমাণাত্মক আচৰণ দেখুৱায় তেন্তে তৎক্ষণাত দ্ৰুত সঁহাৰি দলে গাড়ীখন পিছুৱাই হাতীৰ পৰা আঁতৰি আহিব লাগে।

5. কেতিয়াবা হাতীক পুনৰ হাবিলৈ খেদি পঠিওৱাৰ পাছত একেখন পথাৰত অথবা ওচৰৰ আন পথাৰলৈ হাতী উভতি আহিব পাৰে। ইয়াক ৰোধ কৰিবলৈ দলটোৱে ৰাতিটো বনাঞ্চলৰ সীমাত টহল দিব লাগে আৰু প্ৰায় দুদিনলৈকে অঞ্চলটোত অধিক সতৰ্কতা বজাই ৰাখিব লাগে। সংশ্লিষ্ট বিট অফিচাৰ আৰু বনকৰ্মীসকলে দিনৰ ভাগত বনাঞ্চলৰ ভিতৰত হাতীবোৰৰ অৱস্থানৰ বিষয়ে যিমান পাৰি সিমান তথ্য সংগ্ৰহ কৰি ৰাতি সম্ভাৱ্য সমস্যাৰ আগজাননী দিব পাৰে।

H. Barrier damage reconstruction.

ক্ষতি হোৱা প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ শ্চবেৰা/খালগ্ন মেৰামতি:

হাতীক মানুহৰ বসতিৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিবলৈ প্ৰস্তুত কৰা প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা, যেনে বৈদ্যুতিক বেৰা, পকী দেৱাল অথবা নলা মেৰামতি কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ। এই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহ হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ ঘটনা হোৱাৰ আগতে অথবা সংঘাতৰ সময়ত ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ব পাৰে গতিকে হাতীৰ প্ৰৱেশ ৰোধ কৰিবলৈ তাৎক্ষণিকভাৱে এইবোৰ মেৰামতি কৰাটো অতি জৰুৰী।

যদিহে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহ চৰকাৰৰ মালিকানাধীন হয়, তেন্তে দ্ৰুত সঁহাৰি দলে নিশ্চিত কৰিব লাগে যে বন বিভাগে ৰাইজৰ সৈতে সহযোগিতা কৰি সেইবোৰ তৎকালীনভাৱে মেৰামতি কৰে। যদিহে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহ ব্যক্তিগত মালিকানাধীন হয় তেন্তে দ্ৰুত সঁহাৰি দলে গৰাকীক ইয়াৰ মেৰামতি কৰিবলৈ সহায় আগবঢ়াব পাৰে।

I. Identification of individual elephants.

অকলশৰীয়া হাতীৰ চিনাক্তকৰণ:

হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ সময়ত আৰু পাছত সংঘাতত জড়িত হাতী চিনাক্ত কৰিবলৈ হ'লে উপযুক্ত তথ্য সংগ্ৰহ কৰাটো প্ৰয়োজন। ইয়াৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা দুটা পদ্ধতি হ'ল:

1. সম্ভৱ হ'লে মূল চিনাক্তকৰণ বৈশিষ্ট্যসমূহ জানিবলৈ দক্ষ ব্যক্তিৰ দ্বাৰা নিৰ্দিষ্ট কোণৰ পৰা

হাতীৰ ফটো তোলা। (117 পৃষ্ঠাত “অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্তকৰণৰ বিষয়ে অধিক তথ্য” আৰু 159 পৃষ্ঠাত “পৰিশিষ্ট I: হাতী চিনাক্ত কৰাৰ বিষয়ে” চাওক)। চিনাক্তকৰণৰ বাবে ফটো তুলিবলৈ হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ সদস্যসকলক ইয়াৰ বাবে প্ৰশিক্ষণ দিব পাৰি।

2. যদি মুখ্য বন অধীক্ষকে ডিএনএ (DNA) নমুনা সংগ্ৰহৰ অনুমতি দিয়ে, তেন্তে হাতীৰ গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ কৰি ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণৰ বাবে ৰখা হ'ব। (128 পৃষ্ঠাত “ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণৰ বাবে তেজ আৰু গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণ কৰা” আৰু বহুৰ পৃষ্ঠাত “হাতীৰ ডেটাবেছৰ বাবে অকলশৰীয়া হাতীৰ তথ্য” চাওক)।

Emergency situation 2: Elephant(s) appearing far from their habitat

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2:

হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা

উদ্দেশ্য:

কেতিয়াবা কৰ্তৃপক্ষই কোনো পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰাৰ আগতেই হাতীয়ে নিজৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰলৈ আঁতৰি যায় আৰু মানুহৰ আৱাসিক এলেকাত বিচৰণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই খণ্ডটোৰ লক্ষ্য হৈছে বন বিভাগ দ্ৰুত সঁহাৰি দলে কেনেকৈ হাতীক মানুহৰ বসতিস্থলৰ পৰা নিৰাপদে আঁতৰাই সিহঁতৰ প্ৰাকৃতিক বাসভূমিলৈ ঘূৰাই নিব পাৰে, একে সময়তে সম্পত্তিৰ ক্ষতি অথবা মানুহ অথবা হাতীৰ ক্ষতি অথবা মৃত্যু হোৱাৰপৰা ৰক্ষা কৰিব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও হস্তী-মানৱ সংঘাত নিৰাময়ৰ বাবে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰা হাতীসমূহৰ বিষয়ে তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব লাগে। শেষত, ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন জনোৱাত সহায়ক হোৱাকৈ হাতীয়ে কৰা যিকোনো ক্ষতিৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব লাগে।

পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ (প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি):

138 পৃষ্ঠাত “শস্য অথবা সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে ক্ষতিৰ সত্যাসত্য নিৰূপণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ”

142 পৃষ্ঠাত “শচসদেহযুক্ত নতুন হাতীৰ তথ্য”

147 পৃষ্ঠাত “জ্ঞাত হাতী ৰেকৰ্ডৰ তথ্যপত্ৰ”

সহায়ক প্ৰসংগ:

যেতিয়া হাতীয়ে নিজৰ প্ৰাকৃতিক আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰলৈ গৈ জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চলত প্ৰৱেশ কৰে, তেতিয়া ইহঁতে প্ৰায়ে এনে লোকৰ সন্মুখীন হয় যি বন্য হাতীৰ স্বভাৱৰ সৈতে পৰিচিত নহয়। এই পৰিস্থিতিয়ে মানুহ আৰু হাতী উভয়ৰে বাবে বিপদাশংকা বৃদ্ধি কৰিব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও হাতীবোৰ দিশহাৰা হৈ পৰিব পাৰে অথবা আক্ৰমণাত্মক আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰিব পাৰে। ফলত দুৰ্ঘটনা ৰোধৰ বাবে কৰ্তৃপক্ষই অতিৰিক্ত প্ৰচেষ্টা চলাব লাগে।

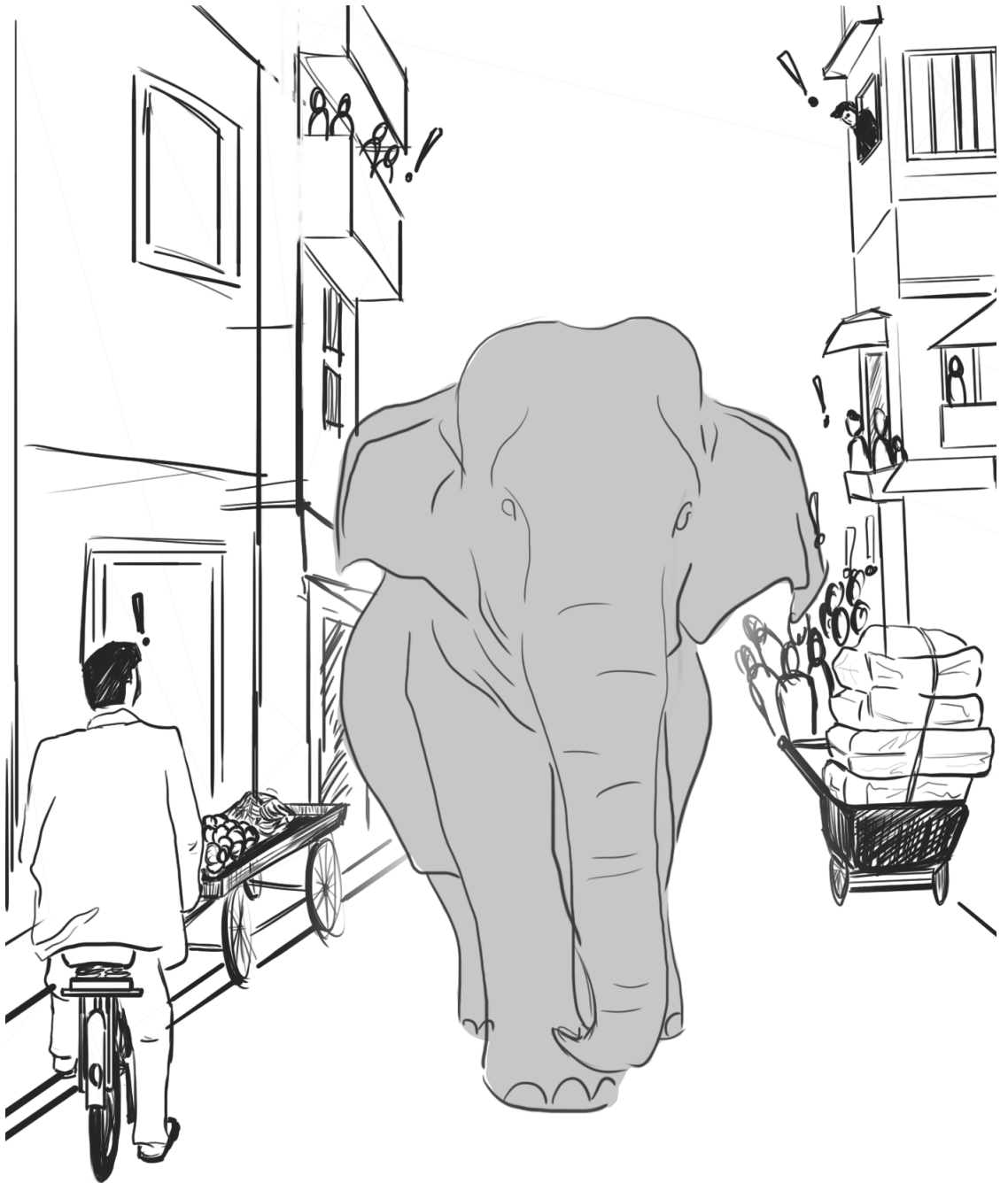
মূল পক্ষ: আৰ আৰ টি/ বন বিভাগ

অন্যান্য পক্ষ আৰু চৰকাৰী সংস্থাসমূহ জড়িত কৰিবলগীয়া: স্থানীয় পুলিছ, গাও বুঢ়া, অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনী, জিলা প্ৰশাসন, আৰু স্বাস্থ্য সেৱা।

হস্তক্ষেপমূলক ব্যৱস্থা বাবে প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সম্পদসমূহ:

মোবাইল বেতাৰ যোগাযোগ সঁজুলি যেনে ৱাকি টকীজ আৰু বেতাৰ ফিট কৰা বাহন, শব্দ নিৰ্মাণৰ যন্ত্ৰ (ড্ৰাম, অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনীৰ ড্ৰেকাৰ, হৰ্ণ), চিলি/ পেপাৰ স্প্ৰে, ৰবৰৰ বুলেট, মেগাফোন চিষ্টেম/ লাউডস্পীকাৰ, সন্ধান লাইট, হাতী গোবৰৰ বাবে নমুনা কিট (ডি এন এ নিষ্কাশন সক্ষম কৰিবলৈ)। যদি হাতী পৰিবহণ কৰাটো প্ৰয়োজনীয় হয়, তেন্তে 95 নং পৃষ্ঠা চাওক।

Recommended practices.

প্ৰস্তাৱিত কাৰ্যপন্থা:

A. When elephants enter human habitations.

যেতিয়া হাতীয়ে আবাসিক এলেকাত প্ৰৱেশ কৰে:

এই কাৰ্যপন্থাৰ মূল উদ্দেশ্য হ'ব হাতীবোৰক নিৰাপদে অৱগাৰ মাজলৈ ঘূৰাই পঠিওৱা। কিন্তু যদি হাতীবোৰে সঁহাৰি নিদিয়ৈ অথবা সুৰক্ষাজনিত কাৰণত (যেনে, সেই ঠাইখিনিত অত্যধিক মানুহ অথবা সম্পত্তি থাকিলে) এই কাম সম্ভৱ নহয়, তেন্তে ইহঁতক সংজ্ঞাহীন কৰি নিজৰ বাসস্থানলৈ ঘূৰাই পঠিওৱাৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে। ফলত এই অভিযানৰ দুটা উদ্দেশ্য হ'ব:

- প্ৰথমতে, হাতীবোৰক জীৱ-জন্তু অথবা মানুহৰ ক্ষতি নকৰাকৈ নিৰাপদে স্থানান্তৰিত কৰাটো নিশ্চিত কৰা আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষতি কম কৰা;
- ইয়াৰ সৈতে জড়িত অকলশৰীয়া হাতীবোৰৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰা।

B. On receiving information of elephants close to human habitation,

আবাসিক এলেকাৰ ওচৰতে হাতী থকাৰ বিষয়ে তথ্য লাভ কৰিলে,

বনকৰ্মী অথবা দ্ৰুত সঁহাৰি দল (পৃষ্ঠা 30 বৰ্ণনা কৰা হৈছে) তৎক্ষণাত ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হোৱা উচিত।

C. Informing concerned officials in Forest Department and beyond;

বন বিভাগৰ সংশ্লিষ্ট বিষয়াক অৱগত কৰা আৰু তাৰ পাছৰ পদক্ষেপ;

দ্ৰুত সঁহাৰি দলে জাননী লাভ কৰাৰ পাছত ঘটনাস্থলীৰ আটাইতকৈ ওচৰত অৱস্থিত আঞ্চলিক বন বিষয়া উপ আঞ্চলিক বন বিষয়াক তৎকালীনভাৱে অৱগত কৰিব

লাগে। তাৰ পাছত নিযুক্তিপ্ৰাপ্ত বিষয়াই DCF আৰু ACFকে ধৰি সকলো সংশ্লিষ্ট বিষয়াক অৱগত কৰিব লাগে আৰু যিমান পাৰি সোনকালে ঘটনাস্থলীলৈ আগবাঢ়িব লাগে। প্ৰয়োজন অনুসৰি অতিৰিক্ত বনকৰ্মী নিয়োজিত কৰা উচিত।

মানুহৰ বাসস্থানৰ ওচৰত এই সংঘাত হোৱাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণ আৰু কোনো দুৰ্ঘটনা ৰোধ কৰিবলৈ উপযুক্ত বিভাগ যেনে আৰক্ষী, অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনী আৰু প্ৰশাসনক একেলগে অৱগত কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয়। যদি ঘটনাস্থলীত মানুহৰ আঘাত অথবা প্ৰাণ হেৰুৱাৰ খবৰ পোৱা যায় তেন্তে সহায়ৰ বাবে তৎক্ষণাত এম্বুলেন্স মাতিব লাগে। 45 পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়।” চাওক।

D. Rapid field situation assessment:

ঘটনাস্থলীৰ পৰিস্থিতিৰ দ্ৰুত মূল্যায়ন:

ঘটনাস্থলীৰ নিকটৱৰ্তী আঞ্চলিক বন বিষয়াই (যদিহে অন্যথা উল্লেখ কৰা হোৱা নাই) আৰু দ্ৰুত সঁহাৰি দলে তলত দিয়া ব্যৱস্থাসমূহ ল'ব লাগে:

হাতী আৰু মানুহ উভয়ৰে জীৱনৰ প্ৰতি সংকটজনক পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হ'লে, যেনে বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱা অথবা ঘৰ ভঙাৰ আশংকা, তলৰ G অংশত উল্লেখ কৰা ধৰণে) সেয়া তৎকালীনভাৱে সমাধান কৰক।

চাৰিওদিশে থকা হাতীৰ সংখ্যা নিৰ্ণয় কৰা আৰু কোনো চিনাকি সমস্যাজনক হাতী আছে নেকি চিনাক্ত কৰা। হাতীবোৰ ক'ৰ পৰা আহিছে বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা।

তলত দিয়া কামসমূহ সম্পূৰ্ণ হোৱাটো নিশ্চিত কৰাৰ দায়িত্ব দ্ৰুত সঁহাৰি দল/ভাৰপ্ৰাপ্ত বন বিষয়াৰ: হাতীক নিৰস্তৰ নিৰীক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা।

জনসাধাৰণৰ সৈতে ধাৰাবাহিকভাৱে যোগাযোগ ৰক্ষা কৰা আৰু সঠিক নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰা (স্থানীয় সামাজিকভাৱে সক্ৰিয় কোনো লোকে এই কাম কৰা উচিত)। গাঁৱৰ গাঁওবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতাক সকলো সিদ্ধান্তৰ বিষয়ে অৱগত কৰিব লাগে।

সংবাদ মাধ্যম উপস্থিত থাকিলে তেওঁলোকৰ সৈতে যোগাযোগ বন্ধা কৰা (সম্ভৱ হ'লে ACF/DCF/উচ্চ বিষয়াৰ দ্বাৰা)।

E. Protecting people in buildings damaged by elephants:

হাতীৰ দ্বাৰা ক্ষতিগ্ৰস্ত ঘৰত থকা মানুহক সুৰক্ষা দিয়া:

যদিহে হাতীয়ে কোনো ঘৰৰ ক্ষতি কৰে, তেন্তে দ্রুত সঁহাৰি দল/হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ মুখ্য উদ্দেশ্য হ'ব লাগে ঘৰবোৰ ভঙাৰ ফলত ক্ষতিৰ আশংকাত ভুগিব পৰা সকলো লোকৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰা। ইয়াৰ বাবে হয় হাতীবোৰক প্ৰথমতে আঁতৰাই পঠিয়াব লগীয়া হস্তব পাৰে (12 পইণ্টত দেখুওৱাৰ দৰে), নহয় পৰিস্থিতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি প্ৰথমে সেই ঘৰটো খালী কৰিবলগীয়া হস্তব পাৰে।

F. Management of crowds:

ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰা:

হাতী আৰু মানুহৰ সুৰক্ষা সুনিশ্চিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে হাতীকেইটাৰ আশে-পাশে থকা ভিৰ আঁতৰাবলৈ আৰক্ষী আৰু অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনীৰ সহায় ল'ব লাগে। গাওঁবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতা(সকল)ক সকলো সিদ্ধান্তৰ বিষয়ে অৱগত কৰি থাকিব লাগে।

দিনৰ পোহৰত হাতী থকা ঠাইৰ চাৰিওফালে কমেও 100 মিটাৰ (সম্ভৱ হ'লে 250 মিটাৰ) ঠাইত কোনো মানুহক থাকিবলৈ দিব নালাগে আৰু হাতীবোৰক সিহঁতৰ আবাসস্থলীলৈ ঘূৰাই নপঠিওৱালৈকে সেই ঠাই ঘেৰি ৰাখিব লাগে।

অকৰ্তৃত্বশীল ব্যক্তিক অঞ্চলটোৰ ওচৰত থাকিবলৈ দিব নালাগে।

যদিহে ভিৰ ছলস্থলীয়া হৈ পৰে, তেন্তে প্ৰশাসনে CRPC 144 নং ধাৰা বলবৎ কৰিব লাগে।

যদি হাতীয়ে মজুত শস্য অথবা থলুৱা মদৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হয়, তেন্তে কোনো লোক হতাহত হোৱাৰপৰা বন্ধা কৰিবলৈ মানুহক এই অঞ্চলসমূহৰ পৰা তৎক্ষণাত আঁতৰাই নিয়াটো উচিত।

G. Preventing electrocution of elephants:

হাতীৰ বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাটো প্ৰতিৰোধ কৰা:

যদি হাতী বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাৰ আশংকা থকা ঠাইত থাকে, যেনে কম উচ্চতাত ওলমি থকা তাঁৰ, তেন্তে দ্রুত সঁহাৰি দলে বিদ্যুৎ বিভাগক তৎকালীনভাৱে বিদ্যুৎ যোগান বিচ্ছিন্ন কৰিবলৈ অনুৰোধ জনাব লাগে। ইয়াৰ দ্বাৰা হাতীৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰাত সহায়ক হ'ব।

H. Preparation for an elephant drive (where possible):

হাতী আঁতৰাই পঠিওৱাৰ প্ৰস্তুতি (যক্ষত সম্ভৱ হয়):

দিনৰ ভাগত দীৰ্ঘ দূৰত্বলৈ হাতী আঁতৰাই পঠিওৱাৰ অভিযান চলোৱাটো বাঞ্ছনীয় নহয় কাৰণ দিনৰ পোহৰৰ সময়ত হাতীয়ে অৰণ্যৰ বাহিৰৰ অঞ্চলত চলাচল কৰিব নিবিচাৰে আৰু এনে অঞ্চলত মানুহৰ গতিবিধিও বেছি হৈ থাকে। গতিকে গধূলি হোৱাৰ লগে লগে, যেতিয়া হাতীবোৰে লৰচৰ কৰিবলৈ আগ্ৰহ কৰে, তেতিয়া হাতী খেদাৰ পৰিকল্পনা কৰাটো বাঞ্ছনীয়। বনাঞ্চললৈ উভতি যাওঁতে হাতীয়ে আগতে লোৱা একেটা পথেই অনুসৰণ কৰাৰ সম্ভাৱনা থাকে, গতিকে সঁহাৰি দলটোৱে এই পথটো পৰীক্ষা কৰি সেই অনুসৰি পৰিকল্পনা কৰিব লাগে। যদিহে হাতীক সিহঁতৰ আবাসস্থলীৰ পৰা দূৰৈত থকা অঞ্চলেৰে খেদাই নিয়াৰ পৰা হাত সাৰিব পৰা নাযায়, তেন্তে DCF অথবা তাতকৈ উচ্চ পদবীত থকা বন বিষয়াৰ তত্বাৱধানত অভিযান চলাব লাগে।

দিনৰ ভাগত হাতী থকা ঠাইখিনি ঘেৰাও কৰি ৰাখিব লাগে।

যদি পশু চিকিৎসকে হাতীবোৰৰ পানীৰ অভাৱত ভোগাৰ আশংকাৰ ইংগিত দিয়ে আৰু ওচৰতে কোনো প্ৰাকৃতিক পানীৰ উৎস উপলব্ধ নহয় তেন্তে টেংকাৰৰ দ্বাৰা পানী যোগান ধৰিব লাগে।

দ্রুত সঁহাৰি দল আৰু অভিযানত অংশগ্ৰহণকাৰীসকলৰ হাতত 39 পৃষ্ঠাত উল্লেখ কৰা তালিকাত থকা সঁজুলি আৰু সম্পদ থাকিব লাগে।

কাষৰীয়া গাঁওবোৰত বাস কৰা লোকসকলক, বিশেষকৈ হাতীবোৰে নিজৰ প্ৰকৃতিক আবাসস্থলীৰ পৰা যি পথ গ্ৰহণ কৰে আৰু যি পথেৰে সিহঁতক লৈ যোৱা হ'ব সেই পথৰ কাষৰীয়া গাঁৱৰ বাসিন্দাসকলক অৱগত কৰিব লাগে।

পৰিকল্পিতভাৱে আঁতৰাই পঠিওৱাৰ বাটত থাকিব পৰা বৈদ্যুতিক অথবা বে'লৰ বেৰাৰ দৰে যিকোনো বাধা আঁতৰাই দিব লাগে যাতে হাতীবোৰে সূচাৰূপে অৰণ্যত প্ৰৱেশ কৰিব পাৰে।

সম্ভৱ হ'লে কুনকী হাতী মাতি আনি নিশাৰ সময়ত বনৰীয়া হাতীবোৰক অৰণ্যলৈ লৈ যোৱাত সহায় কৰিবলৈ সাজু কৰি ৰাখিব লাগে।

I. Conducting the elephant drive:

হাতী আঁতৰাই পঠিওৱাৰ অভিযান পৰিচালনা কৰা:

যেতিয়া হাতীবোৰে ক্ৰমান্বয়ে সক্ৰিয় হৈ উঠে আৰু সহায় অবিহনে নিজৰ বাসস্থানৰ দিশে আগবাঢ়ে তেতিয়া দ্ৰুত সঁহাৰি দলে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে সিহঁতক পথ প্ৰদৰ্শন কৰিব পৰাকৈ সাজু হ'ব লাগে। হুঠাং মুখামুখি হোৱাটো এৰাই চলিবলৈ দল এটাই হাতীটোৰ গতিবিধিৰ বিষয়ে আগতীয়াকৈ মানুহক সতৰ্ক কৰি দিব লাগে।

যদি হাতীবোৰে সঠিক দিশত গতি কৰা নাই তেন্তে জনসাধাৰণক সজাগ কৰি ৰাখিবলৈ আৰু মুখামুখি হোৱাৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ দ্ৰুত সঁহাৰি দলে লাউডস্পীকাৰ ব্যৱহাৰ কৰি মৌখিক সতৰ্কবাণী জাৰি কৰিব লাগে। হাতী খেদোৱাৰ কাম নিৰাপদ দূৰত্বৰ পৰা উজ্জ্বল লাইট, চাইৰেন আৰু ফটকা আদি ব্যৱহাৰ কৰি আৰম্ভ কৰিব লাগে। যদি হাতীয়ে কোনো সঁহাৰি নিদিয়ে অথবা ড্ৰাইভিং টিমক খেদি আহে তেন্তে জলকীয়া স্প্ৰে আৰু ববৰৰ গুলী ব্যৱহাৰ কৰিবলগীয়া হ'ব পাৰে। যদি উজ্জ্বল লাইট, চাইৰেন আৰু ফটকাই হাতী খেদোৱাত বিফল হয় তেতিয়াহে ববৰৰ গুলী শেষ উপায় হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে আৰু হাতীৰ চকু অথবা মূৰলৈ নিক্ষেপ কৰিব নালাগে। যদি হাতীবোৰে আক্ৰমণাত্মক আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰে তেন্তে দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ সদস্যসকলে তৎক্ষণাত গাড়ীখনৰ ওচৰলৈ পিছুৱাই গৈ ইঞ্জিনটো অন কৰিব লাগে। সফলতাৰে হাতীকেইটাক নিজৰ বাসস্থানলৈ উভতাই পঠোৱাৰ পাছত দলটোৱে বাকী ৰাতি সীমাত টহল দি হাতীকেইটা ঘূৰি অহাত বাধা দিব লাগে। আগন্তুক দুদিনলৈ অঞ্চলটোত সতৰ্কতা বৃদ্ধি কৰিব লাগে। সংশ্লিষ্ট বিষয়াসকলে দিনত হাতীৰ স্থানৰ বিষয়ে যিমান পাৰি সিমান তথ্য সংগ্ৰহ কৰি ৰাতি সম্ভাৱ্য সময়ৰ আগজাননী দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

J. Barrier damage reconstruction:

ক্ষতিগ্ৰস্ত প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল) পুনৰ্নিৰ্মাণ:

হাতীক মানুহৰ বাসস্থানত প্ৰৱেশ কৰাত বাধা দিবলৈ বিশেষভাৱে স্থাপন কৰা বৈদ্যুতিক বেৰা, পকী দেৱাল অথবা নলাবোৰ হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ পূৰ্বে অথবা সেই সময়ত ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ব পাৰে। হাতীয়ে এই দুৰ্বল অঞ্চলসমূহ ব্যৱহাৰ কৰি জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চলত প্ৰৱেশ কৰিব নোৱাৰাকৈ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহৰ নিয়মীয়া মেৰামতি নিশ্চিত কৰা উচিত।

যদিহে এনে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহ চৰকাৰৰ মালিকানাধীন হয়, তেন্তে দ্ৰুত সঁহাৰি দলে নিশ্চিত কৰিব লাগে যাতে বন বিভাগে স্থানীয় লোকসকলৰ সৈতে সহযোগিতা কৰি তৎকালীনভাৱে ইয়াৰ মেৰামতি কৰে। ব্যক্তিগত মালিকানাধীন প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ক্ষেত্ৰত দ্ৰুত সঁহাৰি দলে মালিকৰ সৈতে যোগাযোগ কৰি প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা মেৰামতিৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সহায় আগবঢ়াব লাগে।

K. If a long-distance drive isn't feasible

যদি দীৰ্ঘ দূৰত্বৰ অভিযান সম্ভৱ নহয়

যদি হাতীয়ে সহযোগ নকৰে অথবা সিহঁতৰ আবাসস্থলীলৈ উভতি যোৱাৰ পথটো ভালদৰে মুকলি কৰিব পৰা নহয় তেন্তে হাতীবোৰক সংজ্ঞাহীন কৰি সিহঁতৰ আবাসস্থলীলৈ স্থানান্তৰ কৰাৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে। যদি ইয়াৰ প্ৰয়োজন হয়, কেনেকৈ আগবাঢ়িব লাগে তাৰ নিৰ্দেশনাৰ বাবে অনুগ্ৰহ কৰি 92 পৃষ্ঠাত “1. কেপচাৰ আৰু কলাৰিংক্ট খণ্ড আৰু 102 পৃষ্ঠাত “3. স্থানান্তৰ” খণ্ড চাওক। অনুগ্ৰহ কৰি মন কৰিব যে একাধিক হাতীক স্থানান্তৰ কৰাটো অতি প্ৰত্যাহ্বানজনক কাম হ'ব পাৰে।

L. Identification of individual elephants:

অকলশৰীয়া হাতীৰ চিনাক্তকৰণ:

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ অভিযানৰ সময়ত আৰু পাছত সংঘাতৰ সৈতে জড়িত হাতীক সঠিকভাৱে চিনাক্ত

কৰিবলৈ তাৰ সিন্ধুৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰাটো বাঞ্ছনীয়। তলত
দিয়া পদক্ষেপসমূহ অনুসৰণ কৰি এই কাম কৰিব পাৰি:

দক্ষ কৰ্মীসকলে নিৰ্দিষ্ট কোণৰ পৰা সংঘাতত জড়িত
হাতীবোৰৰ ফটো তুলি মূল চিনাক্তকৰণ বৈশিষ্ট্যসমূহ ধৰা
পেলাব পাৰে। (এই তথ্য 124 পৃষ্ঠাৰ “অকলশৰীয়া হাতী
চিনাক্ত কৰা” অংশত পোৱা যাব);

হাতীৰ গোবৰৰ নমুনা ডিএনএ (DNA) বিশেষণ
বাবে সংগ্ৰহ কৰিব লাগে, যিয়ে অকলশৰীয়া হাতী
চিনাক্তকৰণতো সহায় কৰিব পাৰে। (এই তথ্য 128 পৃষ্ঠাৰ
“অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা” অংশত উপলব্ধ);

M. Collect data on damages caused by elephants to provide fair compensation to victims of HEC.

হাতী-মানুহৰ সংঘাতৰ বলি হোৱা
লোকসকলে যাতে উচিত ক্ষতিপূৰণ লাভ
কৰে তাৰ বাবে হাতীয়ে কৰা ক্ষতিৰ তথ্য
সংগ্ৰহ কৰা।

ক্ষতিপূৰণ অথবা এককালীন সাহায্যৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহৰ
বিৱৰণৰ বাবে 118 পৃষ্ঠা চাওক।

Emergency situation 3: Elephant(s) have killed or caused severe injury to one or more human beings

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 3: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা বভাৰে আহত হয়

উদ্দেশ্য:

হাতী-মানৱ সংঘাতত ভাৰতত বছৰি প্ৰায় 500 লোকৰ মৃত্যু হয় আৰু অন্য বহু লোক আহত হয়। এই শিতানৰ উদ্দেশ্য হৈছে এই ট্ৰেজেডীসমূহৰ প্ৰতি গঠনমূলক সঁহাৰি দিয়াত কৰ্তৃপক্ষক সহায় কৰা, প্ৰয়োজন অনুসৰি তৎকালীন চিকিৎসা সেৱা প্ৰদান কৰা, পৰিয়ালসমূহক সঠিক এককালীন সাহায্য বা ক্ষতিপূৰণ প্ৰদান নিশ্চিত কৰা আৰু ভৱিষ্যতৰ ক্ষতি ৰোধ কৰিবলৈ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ পথ প্ৰদৰ্শন কৰাত সহায়ক হোৱাকৈ সঠিক তথ্য সংগ্ৰহ কৰা।

Data sheets to be filled during intervention (as relevant):

পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ (প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি):

- “মানুহৰ মৃত্যু/আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণৰ বাবে নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ” 132 পৃষ্ঠাত
- 142 পৃষ্ঠাত “(সন্দেহযুক্ত) নতুন হাতীৰ তথ্য”
- 147 পৃষ্ঠাত “জ্ঞাত হাতীৰ তথ্য”

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: দ্ৰুত সঁহাৰি দল/ বন বিভাগ

জড়িত কৰিবলগীয়া অন্যান্য বিভাগ/ সংস্থা (উপলব্ধতা আৰু প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি): স্থানীয় স্বাস্থ্যসেৱা কেন্দ্ৰ, পঞ্চায়ত, গাঁওবুঢ়া/গাঁৱৰ নেতা, আৰক্ষী বিভাগ, বাজহ বিভাগ।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল: বেতাঁৰ ৰাকি টকি আৰু বেতাঁৰ ফিট কৰা বাহন, এম্বুলেঞ্চ, মেডিকেল কিট, হাতীৰ গোবৰৰ বাবে নমুনা সংগ্ৰহৰ কিট (ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণৰ বাবে), আহতসকলক কঢ়িয়াই নিয়াৰ বাবে ষ্ট্ৰেচাৰ; মানুহৰ মৃত্যু হ'লে তাৰ বাবে বডি বেগৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে।

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. When elephants have injured human beings, the priorities are as follows

যেতিয়া হাতীয়ে কোনো মানুহক আহত কৰে, তেতিয়া তলত দিয়া পদক্ষেপসমূহ গ্ৰহণ কৰা উচিত:

আঘাতপ্ৰাপ্ত লোকৰ চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰিবলৈ উপযুক্ত কৰ্তৃপক্ষৰ সৈতে যোগাযোগ কৰা।
দুৰ্ঘটনাৰ সৈতে জড়িত হতীবোৰে যাতে আনৰ প্ৰতি আশংকাৰ সৃষ্টি নকৰে সেয়া নিশ্চিত কৰা।
হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বলি হোৱা লোকসকলে যাতে তৎকালীন আৰু ন্যায় ক্ষতিপূৰণ আৰু এককালীন সাহায্য লাভ কৰে তাৰ বাবে সকলো প্ৰয়োজনীয় তথ্য সংগ্ৰহ কৰা।
সমস্যাজনক হাতী(সমূহ) চিনাক্ত কৰাত সহায় কৰিব পৰা যিকোনো তথ্য সংগ্ৰহ কৰক।

B. If someone(s) has been injured by an elephant, whether or not it is believed s/he is dead

যদি কোনো লোকক হাতীয়ে আহত কৰে আৰু তেওঁৰ মৃত্যু হোৱাটো নিশ্চিত হওক বা নহওক

উপস্থিত থকা যিকোনো ব্যক্তিয়ে 108 নম্বৰত ডায়েল কৰি এম্বুলেঞ্চ বিচাৰিব লাগে আৰু ভুক্তভোগীক তৎকালীনভাৱে চিকিৎসালয়লৈ লৈ যোৱাটো নিশ্চিত কৰিব লাগে।

দ্রুত সঁহাৰি দলে ওচৰৰ বিট অথবা ৰেঞ্জ অফিচক অৱগত কৰিব লাগে।

আঞ্চলিক বন বিষয়াই সংশ্লিষ্ট বন সংমণ্ডল বিষয়া/সহকাৰী বন সংৰক্ষকক অৱগত কৰি যিমান পাৰি সোনকালে ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হ'ব লাগে। ইয়াৰ উপৰিও প্ৰয়োজন অনুসৰি আঞ্চলিক বন বিষয়াই ঘটনাস্থলীত অতিৰিক্ত বনকৰ্মী নিয়োগ কৰিব পাৰে।

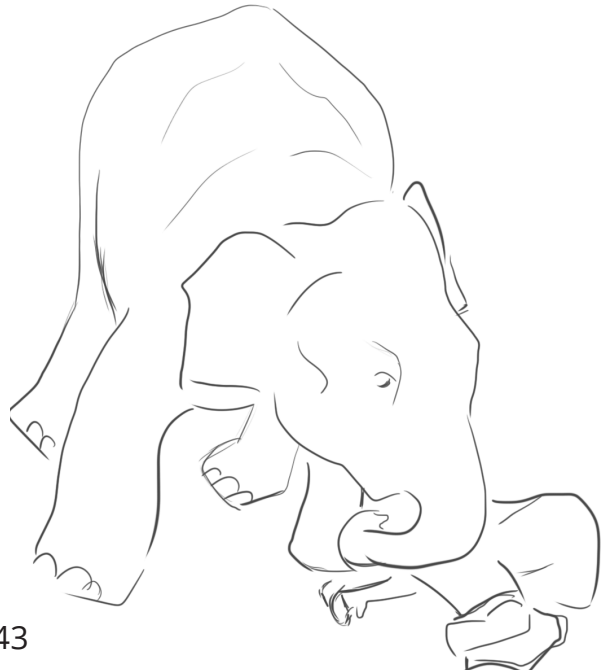
C. Ensure offending elephant(s) is not still a threat:

সমস্যাজনক হাতীয়ে এতিয়াও ভাবুকি সৃষ্টি কৰি আছে নেকি নিশ্চিত কৰক:

ঘটনাস্থলীৰ ওচৰে পাজৰে থকা মানুহৰ লগত কথা পাতি হাতীটোৰ অৱস্থানৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰা উচিত। যদি হাতীটো অৰণ্যলৈ ঘূৰি যোৱা নাই তেন্তে তলত দিয়া পদক্ষেপসমূহ গ্ৰহণ কৰিব লাগে:

মূল চিনাক্তকৰণ বৈশিষ্ট্যসমূহ জানিবলৈ দক্ষ ব্যক্তিৰ দ্বাৰা নিৰ্দিষ্ট কোণৰ পৰা সংঘাতৰ সৈতে জড়িত হাতীৰ ফটো তোলা। (নিৰ্দেশনাৰ বাবে 117 পৃষ্ঠাৰ “অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা” খণ্ড চাওক।)

ওপৰৰ শাখাত উল্লেখ কৰা নিৰ্দেশনাসমূহ চাওক: (পৃষ্ঠা 33ত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 1: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ ওচৰৰ/কাষৰ গাঁও/কৃষিভূমিত সংঘটিত হোৱা হাতীৰ সংঘাত”, অথবা পৃষ্ঠা 39ত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা”) অকলশৰীয়া হাতীটোক বিচাৰি উলিয়াই তাক তাৰ বাসস্থানলৈ ঘূৰাই পঠিয়াবলৈ দিয়া নিৰ্দেশনা অনুসৰণ কৰক। যদিহে হাতীটো বাৰে বাৰে সংঘাতত লিপ্ত হয় অথবা যদি মানুহৰ মৃত্যু হোৱাটো কোনো দুৰ্ঘটনা নহয়, তেন্তে কৰ্তৃপক্ষই তৎক্ষণাত উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ কথা চিন্তা কৰিব পাৰে (তলৰ পইন্ট L.3 চাওক)। অধিক নিৰ্দেশনাৰ বাবে অনুগ্ৰহ কৰি “90 পৃষ্ঠাত “অংশ 4: বাৰে বাৰে হস্তী-মানৱ সংঘাতত লিপ্ত অকলশৰীয়া হাতী নিয়ন্ত্ৰণ কৰা” চাওক।

D. Collect data from the field on the human death/injury incident(s) to help ensure compensation, as well as to help better understand why the incident occurred.

ক্ষতিপূৰণ নিশ্চিত কৰাত সহায় কৰিবলৈ, লগতে সংঘাত কিয় সংঘটিত হৈছে সেই বিষয়ে ভালদৰে বুজিবলৈ মানুহ নিহত/আহত হোৱা ঘটনা সম্পৰ্কে ঘটনাস্থলীৰ পৰা তথ্য সংগ্ৰহ কৰা।

ঘটনাৰ সাক্ষীসকলৰ সৈতে কথা পাতিব লাগে যাতে ঘটনাটো কেনেকৈ সংঘটিত হৈছিল সেয়া বুজিব পৰা যায়। 132 পৃষ্ঠাত থকা “মানৱ মৃত্যু/আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণ প্ৰদানৰ বাবে নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ” আৰু অন্য যিকোনো প্ৰয়োজনীয় কাগজ-পত্ৰ পূৰণ কৰক। আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্য হ’ল মৃতকৰ পৰিচয়, তাৰিখ, সময়, স্থান আৰু ঘটনা কেনে পৰিস্থিতিত হ’ল সেই বিষয়ে যিকোনো তথ্য। বিশেষকৈ, ব্যক্তিজনক কি অৱস্থাত মৃত্যু হ’ল আৰু সেয়া দুৰ্ঘটনা আছিল নেকি, ভুক্তভোগী বা আন মানুহৰ দায়িত্বহীন আচৰণ/প্ৰবোচনাৰ বাবে হৈছিল নেকি অথবা হাতীটোৰ অপ্ৰবোচিত আক্ৰমণৰ বাবে এনে হৈছিল নেকি সেইটো নিৰ্ণয় কৰক। সংঘাতৰ বলি হোৱা লোকসকলক ন্যায্য ক্ষতিপূৰণ প্ৰদান কৰিবলৈ হাতীয়ে কৰা ক্ষতিৰ আন যিকোনো জৰুৰী তথ্য সংগ্ৰহ কৰা। অনুগ্ৰহ কৰি 135 পৃষ্ঠাত “শস্য আৰু সম্পত্তিৰ হাতীৰ ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ প্ৰ-পত্ৰ” চাওক।

K. Identification of individual elephants:

অকলশৰীয়া হাতীৰ চিনাক্তকৰণ:

সংঘাতৰ সৈতে জড়িত হাতীবোৰৰ চিনাক্ত কৰাৰ উদ্দেশ্যে হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সময়ত আৰু পাছতো সম্ভৱ হ’লে তথ্য সংগ্ৰহ কৰাটো বাঞ্ছনীয়। ফটো লোৱাৰ লগতে ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণ কৰিবলৈ হাতীবোৰৰ গোবৰৰ নমুনা লোৱাটো বাঞ্ছনীয় (“ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণৰ বাবে তেজ আৰু গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণ” পৃষ্ঠা 128 চাওক)। যদি কেইবাটাও গোবৰৰ স্তুপ পোৱা

যায়, তেন্তে সকলোবোৰৰ পৰা নমুনা সংগ্ৰহ কৰাটো ভাল, বিশেষকৈ যদিহে সংঘাতৰ সময়ত একাধিক হাতী আছিল।

L. In the case of a fatality due to HEC:

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বাবে কোনো লোক হতাহত হ’লে:

আৰক্ষী আৰু ৰাজহ বিভাগে মৃতকৰ সৈতে জড়িত সকলো আইনী প্ৰয়োজনীয়তা আৰু নথি-পত্ৰ পূৰণ কৰি মৃতদেহটো মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ বাবে প্ৰেৰণ কৰিব লাগে।

দ্রুত সঁহাৰি দলে চৰকাৰী চিকিৎসালয়ৰ পৰা নিহত হোৱা ব্যক্তি(সকল)ৰ মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰতিবেদনৰ প্ৰতিলিপি সংগ্ৰহ কৰি সংশ্লিষ্ট সংস্থা যেনে বন বিভাগৰ বাবে উপলব্ধ কৰিব লাগে। দ্রুত সঁহাৰি দল অথবা বন বিভাগৰ অন্যান্য বিষয়াই এই নথিখন ফাইলত যোগ কৰি মৃতকৰ পৰিয়ালক এককালীন সাহায্য ক্ষতিপূৰণ দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। (অনুগ্ৰহ কৰি 132 পৃষ্ঠাত “মানৱ মৃত্যু/আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণ প্ৰদানৰ বাবে নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰপত্ৰ” চাওক।)

হাতীৰ আক্ৰমণত নিহত হোৱা মানুহৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত, বিশেষকৈ যদি ই কোনো দুৰ্ঘটনা নহয় অথবা হাতীটোৱে স্বভাৱবশতঃ সমস্যাৰ সৃষ্টিকাৰী নহয়, তেন্তে হাতীৰ আচৰণৰ বিশেষজ্ঞ, বন/ৰাজহ/আৰক্ষীৰ বিষয়া, পশু চিকিৎসকে হাতীটোৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ উপযুক্ত পৰামৰ্শ দিব লাগে। মুখ্য বন অধীক্ষক আৰু অন্যান্য কৰ্তৃপক্ষই কোনো ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাৰ পূৰ্বে উপৰোক্ত পৰামৰ্শৱলীৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিব লাগে। প্ৰস্তাৱিত কাৰ্যপন্থাত হাতীটোক নিজৰ বাসস্থানলৈ ঘূৰি যোৱাৰ পথ মুকলি কৰা, স্থানান্তৰিত কৰা অথবা আঁতৰোৱা (বন্দী কৰাকে ধৰি) জড়িত থাকিব পাৰে। এই সিদ্ধান্তৰ বাবে নিৰ্দেশনা এই হাতপুথিখনৰ 90 পৃষ্ঠাত “4 নং খণ্ড: বাবে বাবে হস্তী-মানৱ সংঘাতত লিপ্ত অকলশৰীয়া হাতী নিয়ন্ত্ৰণ কৰা”ত পোৱা যাব।

Emergency situation 4: Government responses to rescue an elephant

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 4: হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি

উদ্দেশ্য:

জনবসতিৰ দ্রুত প্ৰসাৰৰ ফলত হাতীৰ জীৱনৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি হয়। এই শিতানৰ লক্ষ্য হৈছে এটা অথবা ততোধিক হাতীক উদ্ধাৰ অথবা চিকিৎসাৰ জৰুৰী প্ৰয়োজন হোৱা পৰিস্থিতিত কেনেকৈ সমন্বয় আৰু সঁহাৰি কাৰ্যকৰী কৰিব পাৰি তাৰ ওপৰত বন বিভাগক নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰা। শিতানটোত তিনিটা নিৰ্দিষ্ট পৰিস্থিতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে:

- যেতিয়া হাতী এটা কুঁৱা অথবা গাঁতত আবদ্ধ হৈ থাকে,
- যেতিয়া হাতী এটা ফান্দত পৰে অথবা বিস্ফেৰকৰ দ্বাৰা আঘাতপ্ৰাপ্ত হয়।
- যেতিয়া এটা পোৱালি জাকৰ পৰা বিচ্ছিন্ন হয়।

Data sheets to be filled during intervention (as relevant):

পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ (প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি):

- “হাতীৰ মৃত্যু অথবা আঘাতৰ সাৰাংশ” পৃষ্ঠা 151;
- “নতুন হাতীৰ (সন্দেহযুক্ত) ৰেকৰ্ড” পৃষ্ঠা 142;
- “জ্ঞাত হাতীৰ ৰেকৰ্ড তথ্যপত্ৰ” পৃষ্ঠা 147;

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. Whether rescuing elephants from a well, a snare or other trap, a crude bomb injury, or from being orphaned, some priorities are similar across scenarios:

পৰিস্থিতি যিয়েই নহওক কিয়, সেয়া হাতীক কুঁৱাৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰাই হওক, ফান্দৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰাই হওক, বোমাৰ আঘাতৰ পৰা ৰক্ষা কৰাই হওক অথবা অনাথ হাতী পোৱালিক উদ্ধাৰ কৰাই হওক, সকলো পৰিস্থিতিতে তলত দিয়া পদক্ষেপসমূহ গ্ৰহণ কৰা উচিত:

1. দ্রুত সঁহাৰি দল তৎক্ষণাত ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হ'ব লাগে;
2. হাতীবোৰৰ চাৰিওফালে মানুহৰ ভিৰ যাতে গোটে খাব নোৱাৰে তাৰ বাবে দ্রুত সঁহাৰি দল সমূহে ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব লাগে কাৰণ ইয়াৰ ফলত হাতীৰ বাবে অপ্ৰয়োজনীয় মানসিক চাপৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে।
3. উপযুক্ত পদক্ষেপৰ বাছনি আৰু প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত পশু চিকিৎসকৰ পৰামৰ্শ ল'ব লাগে।
4. সম্ভৱপৰ পৰিস্থিতিত আঘাতপ্ৰাপ্ত হাতী আৰু ইয়াৰ জাক দুয়োটাৰে আচৰণ নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত সহায় কৰিবলৈ কুনকী হাতী ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।
5. যদি কোনো যন্ত্ৰপাতি ব্যৱহাৰ কৰা হয়, তেন্তে হাতীটোৱে যাতে আঘাত নাপায় তাৰ বাবে অতি সাৱধানতা অৱলম্বন কৰিব লাগে। যদি হাতীটোক কোনো যন্ত্ৰ পাতিৰে স্পৰ্শ কৰাৰ প্ৰয়োজন হয়, তেন্তে মেচিনৰ পৃষ্ঠত পেডিং ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে আৰু এই স্পৰ্শ যিমান পাৰি কোমল হ'ব লাগে। একেদৰে কুনকীয়ে হাতীটোক পৰ্ন্যতম বল প্ৰয়োগ কৰি চঙালিৰ লাগে যাতে বেছি আঘাত নাপায়।

6. হাতীৰ সম্পূৰ্ণ আৰোগ্য আৰু তাক বন্য জীৱনলৈ তৎকালীনভাৱে উভতি যোৱাটো নিশ্চিত কৰাটো প্ৰাথমিক উদ্দেশ্য হ'ব লাগে। পশু চিকিৎসকৰ অনুমতি এইক্ষেত্ৰত অতি প্ৰয়োজনীয়। চিকিৎসাৰ সময়ত হাতী আৰু মানুহৰ সম্পৰ্ক যিমান পাৰি কম হোৱাটো বাঞ্ছনীয়। হাতীক কেতিয়া বন্দী কৰাৰ প্ৰয়োজন তাৰ নিৰ্দেশনাৰ বাবে, **অনুগ্রহ কৰি 107 পৃষ্ঠাত হাতীক বন্দী কৰা চাওক**। বনৰীয়া হাতী এটাক বন্দী কৰি ৰাখিবলৈ মুখ্য বন অধীক্ষকৰ অনুমতিৰ প্ৰয়োজন।
7. হাতীটোৰ সংক্ৰান্তীয় প্ৰয়োজনীয় সকলো তথ্য এই সময়তে সংগ্ৰহ কৰি ল'ব লাগে। (141 পৃষ্ঠা চাওক)।

B. Situational response in case of elephant(s) stuck in a pit/ fallen in an open well:

হাতী গাঁতত আবদ্ধ হৈ পৰিলে/মুকলি কুঁৱাত পৰিলে কেনে ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব:

1. চাৰিওফালে মানুহ গোট খোৱাত বাধা দিবলৈ হাতী থকা ঠাইখিনি ঘেৰাও কৰি ৰখাটো প্ৰয়োজনীয়।
2. তৎক্ষণাত আৰক্ষীক অৱগত কৰি ভিৰ নিয়ন্ত্ৰণ আৰু স্থলস্থল কমোৱাৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা।
3. যদিহে আৱদ্ধ হাতীটোৰ জাকটো ওচৰতে থাকে, তেন্তে অভিযানৰ সময়ত জাকটোৱে উদ্ধাৰকাৰী দলটোৰ প্ৰতি আক্ৰমণাত্মক ৰূপ লোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে। ফলত জাকটোৰ আচৰণ আৰু গতিবিধি নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ এটা দল নিযুক্তি দিয়াৰ লগতে সমস্যাৰ সৃষ্টি হ'লে আকস্মিক কাৰ্যপন্থা গ্ৰহণ কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। এই কাৰ্যপন্থাত তলত দিয়া পদক্ষেপসমূহ থাকিব লাগে:
  - a. হাতীৰ জাকটো নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ এটা নিৰ্ধাৰিত দল প্ৰস্তুত কৰক আৰু যদিহে হাতীৰ দলটো ঘূৰি আহিবলৈ লয় অথবা খেদিবলৈ আৰম্ভ কৰে উদ্ধাৰকাৰী দলটোক সতৰ্ক কৰি দিয়ক।
  - b. হাতীক বাধা দিবলৈ বিভিন্ন সঁজুলি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি, যেনে ফটকা আৰু চাইৰেন, লাইট, ববৰৰ গুলীযুক্ত শ্বটগান আৰু সম্ভৱ হ'লে কুনকী হাতী। লাইট, ফটকা আৰু চাইৰেন আদিৰ ব্যৱহাৰ

সফল নহ'লেহে শেষ উপায় হিচাপে ববৰৰ গুলী ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। তদুপৰি হাতীৰ চকু অথবা মূৰলৈ লক্ষ্য কৰা উচিত নহয়।

4. আৱদ্ধ হাতীটোৰ স্বাস্থ্যৰ ওপৰত নজৰ ৰাখিবলৈ অতি সোনকালে অন্ততঃ এজন যোগ্য পশু চিকিৎসকক নিয়োগ কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।
5. যদি কোনো পশু চিকিৎসক সেই স্থানত উপলব্ধ নহয়, তেন্তে হাতীটোৰ স্বাস্থ্যৰ অৱস্থাৰ বুজ ল'বলৈ এগৰাকী পশু চিকিৎসকৰ লগত অহৰহ সম্পৰ্কত থকাটো বাঞ্ছনীয়।
6. উদ্ধাৰ অভিযানৰ প্ৰস্তুতিৰ সময়ত হাতী পোৱালিৰ বাবে পশু চিকিৎসকৰ নিৰ্দেশনাত খাদ্য, পানী, গাখীৰৰ (পাউদাৰ গাখীৰ হ'লে ভাল) ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।
7. উদ্ধাৰৰ পদ্ধতি পৰিস্থিতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব আৰু অঞ্চলটোৰ DCF/ACF/আঞ্চলিক বন বিষয়াৰ অনুমোদনত হ'ব। প্ৰয়োজন অনুসৰি পশু চিকিৎসকৰ সহায় আৰু অগ্নিনিৰ্বাপক বাহিনীৰ পৰামৰ্শ ল'ব লগীয়া হ'ব পাৰে। কিছুমান প্ৰস্তাৱিত কাৰ্যব্যৱস্থা হৈছে:
  - a. যদি কুঁৱা অথবা গাঁতটো দ নহয়, তেন্তে এক্সকেভেটৰ (Excavator) ব্যৱহাৰ কৰি সেই ঠাইখন খান্দি হেলনীয়া ঢাল সৃষ্টি কৰিলে হাতীটো নিজে ওপৰলৈ উঠি আহিবলৈ সক্ষম হ'ব।
  - b. যদি হাতীটো আবদ্ধ হৈ থাকে আৰু লৰচৰ কৰিব নোৱাৰে:
    - i. হাতীটোৰ চাৰিওফালে থকা বোকাবোৰ সম্ভৱ হ'লে পৰিষ্কাৰ কৰিবলৈ এক্সকেভেটৰ (Excavator) দৰে যন্ত্ৰপাতি ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।
    - ii. যদি গাঁতটো গভীৰ হয় আৰু ঢাল খন্দা সম্ভৱ নহয় তেন্তে বহল বেলেটে হাতীটোক বান্ধি ওপৰলৈ উঠাই আনিবলৈ ক্ৰেনৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।
8. DCF/ ACF/সংশ্লিষ্ট আঞ্চলিক বন বিষয়াক অভিযানৰ নেতৃত্ব দিবলৈ নিয়োগ কৰিব পাৰে।
9. যদি কৰ্তৃপক্ষই হাতীটোক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ বেলেট ব্যৱহাৰ কৰাৰ সিদ্ধান্ত লয়, তেন্তে হাতীটোৰ ওচৰলৈ নিৰাপদে কাম চাপিবলৈ আৰু বেলেট বন্ধিবলৈ হাতীটোক সংজ্ঞানাশক ঔষধ প্ৰয়োগ কৰাৰ প্ৰয়োজন

হ'ব (92 পৃষ্ঠাত “1. ধৰা আৰু কলাৰিং কৰা” চাওক)। নিৰ্দিষ্ট পৰিস্থিতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি দক্ষ পশু চিকিৎসকে সংজ্ঞানাশক ঔষধৰ বাছনি কৰিব লাগে।

10. পশু চিকিৎসকে হাতীটো টানিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা বহী বান্ধি ৰখাৰ তদাৰক কৰিব লাগে যাতে হাতীটোৰ স্বাস্থ্য বিপন্ন নহয়। হাতীটোৰ ভৰি অথবা ডিঙিত বান্ধিবলৈ কোমল মৰাপাটৰ বহী ব্যৱহাৰ কৰাটো বাঞ্ছনীয়। যদি হাতীটোক সংজ্ঞাহীন কৰা নহয় তেন্তে ই নিজৰ শ্বৰ ব্যৱহাৰ কৰি বহীডাল পিছলৈ টানি লোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে। সম্ভৱ হ'লে কুনকী হাতী ব্যৱহাৰ কৰি হাতীটোক বোকাৰ পৰা উলিয়াই অনাৰ প্ৰচেষ্টা গ্ৰহণ কৰিব লাগে। যদি কুনকী হাতী উপলব্ধ নহয়, তেন্তে অতি সাৱধানে এক্সকেভেটৰ অথবা অনুৰূপ মেচিন ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।
11. হাতী উদ্ধাৰৰ সময়ত তলত দিয়া সঁজুলিসমূহ সাজু কৰি ৰখা প্ৰয়োজন:

বিৱৰণ	ক্ষমতা	বেৰিঙৰ দৈৰ্ঘ্য	সংখ্যা
লিফ্টিং বেব শিং বেল্ট ষ্ট্ৰেপ	3 টন	5 মিটাৰ	2
	3 টন	10 মিটাৰ	2
	5 টন	5 মিটাৰ	2
	5 টন	10 মিটাৰ	4
	10 টন	5 মিটাৰ	2
	10 টন	10 মিটাৰ	4
ডি শ্বেকলছ	5 টন		2
	10 টন		2
চেইন পুলী এচেঞ্চলী	5 টন		2
	10 টন		2

12. হাতী এটা উঠাবলৈ এই নিৰ্দেশনাসমূহ পালন কৰক: যদি হাতীটো থিয় হৈ আছে, তেন্তে সোঁফালে দেখুওৱাৰ দৰে ইয়াৰ বুকু আৰু পিছফালৰ অংশত বেল্ট আৰু বহী সুৰক্ষিতভাৱে বান্ধি লওক। হাতীটো যদি শুই আছে তেন্তে তাৰ ভৰিত বেল্ট আৰু বহী বান্ধিব লাগে। পশু চিকিৎসকে বেল্ট আৰু বহী বান্ধি ৰখাৰ তদাৰক কৰি হাতীটোৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। বেল্টডাল ঢিলা অথবা টান

নোহোৱাকৈ আৰু খুলিৰ নোৱাৰাকৈ সুৰক্ষিতভাৱে বান্ধি থোৱাটো নিশ্চিত কৰক। শেষত ব্ৰেন ব্যৱহাৰ কৰি হাতীটো উঠাওক। উঠোৱাৰ সমগ্ৰ কাৰ্য 3-5 মিনিটতকৈ বেছি দীঘলীয়া হ'ব নালাগে।

13. কুঁৱা/গাঁতৰ পৰা হাতীটো উঠোৱাৰ পাছত ইয়াক মুকলি কৰাৰ পৰিকল্পনা কৰাৰ আগতে যিকোনো আঘাতৰ বাবে তৎক্ষণাত প্ৰাথমিক চিকিৎসা প্ৰদান কৰাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ।
14. মুক্তিৰ পাছত হাতীটোৰ স্বাস্থ্যৰ ওপৰত অতি কমেও তিনিদিন চকু ৰাখিব লাগে। যদি হাতীটোক কোনো জাকৰ অন্তৰ্গত বুলি ভবা হয়, তেন্তে ইয়াৰ পুনৰ জাকটোত অন্তৰ্ভুক্ত হোৱাটো লক্ষ্য কৰিব লাগে।
15. বন সংৰক্ষণ বিষয়াজনে যিমান সোনকালে সম্ভৱ বন সংৰক্ষক আৰু মুখ্য বন অধীক্ষকক এই অভিযানৰ বিষয়ে অৱগত কৰিব লাগে।

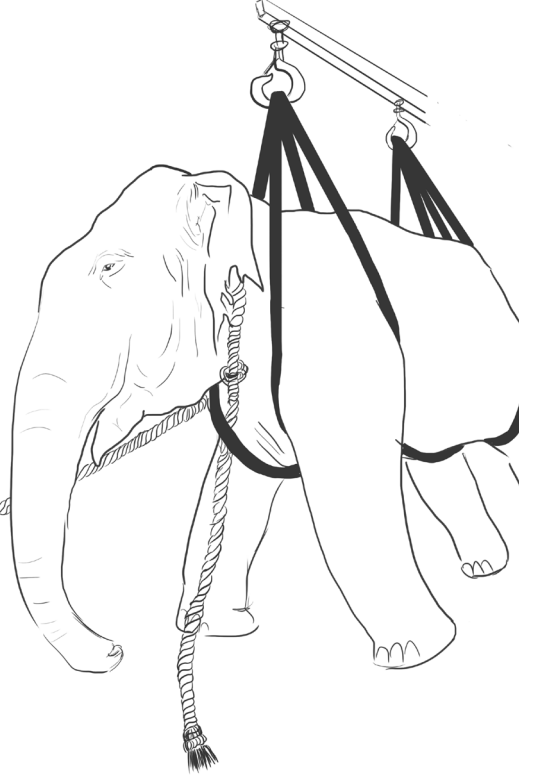
C. Situational response in case an elephant is trapped in a snare or foot-trap or injured by a crude bomb:

হাতী এটা ফান্দত পৰা, হাতীৰ ভৰি ফান্দত লগা অথবা কোনো বিস্ফোৰকৰ (IED) দ্বাৰা আঘাতপ্ৰাপ্ত হোৱাৰ প্ৰতি সঁহাৰি:

1. যদি হাতী এটাৰ ভৰি অথবা শ্বৰ ফান্দত লাগে (গুৰুতৰ আঘাতৰ সৈতে বা অবিহনে), অথবা যদি ইয়াৰ মুখত খাদ্য গ্ৰহণত বাধাৰ সৃষ্টি কৰাকৈ আঘাত হয়, তেন্তে আঘাতৰ তীব্ৰতা যিয়েই নহওক কিয়, অনতিপলমে তাৰ চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। (92 পৃষ্ঠাত “ব. ধৰা আৰু কলাৰিং কৰা” চাওক)।
2. হাতীটোক উদ্ধাৰ কৰাৰ সময়ত পশু চিকিৎসকৰ দলে আঘাত কিমান গুৰুতৰ তাৰ মূল্যায়ন কৰিব লাগে। যদি আঘাত সামান্য হয় তেন্তে খাঁ পৰিষ্কাৰ কৰি ঔষধ প্ৰয়োগ কৰিব লাগে। চিকিৎসাৰ অন্তত হাতীটোক পুনৰ প্ৰাকৃতিক বাসভূমিলৈ ঘূৰাই পঠিয়াব পৰা যায়। কিন্তু যদি আঘাত গুৰুতৰ হয়

আৰু আৰোগ্য লাভৰ বাবে যথেষ্ট সময়ৰ প্ৰয়োজন হয়, তেন্তে হাতীটো সুস্থ নোহোৱালৈকে নিয়মীয়া চিকিৎসাৰ বাবে ৰাখিব লগা হ'ব পাৰে। (107 পৃষ্ঠাত “4. হাতীক বন্দী কৰা” চাওক)। কেইবা সপ্তাহ অথবা তাতোকৈ অধিক সময় চিকিৎসাৰ প্ৰয়োজন হ'লে হাতীটোক চিকিৎসাৰ বাবে হাতী শিবিৰলৈ লৈ যাব লগা হ'ব পাৰে। এই সময়ছোৱাত হাতীটোৰ বাবে প্ৰাকৃতিক খাদ্যৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। মানুহৰ হাতেৰে খোৱাৰ অভ্যাস যাতে গঢ় লৈ নুঠে তাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিব লাগে, অন্যথা হাতীটোক সফলতাৰে বন্য জীৱনলৈ ঘূৰাই পঠিওৱাত বাধাৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে।

আৰোগ্য হ'লে হাতীটোক পুনৰ অৰণ্যৰ মাজলৈ যাবলৈ দিব লাগে। কিন্তু কেইবা সপ্তাহ অথবা মাহৰ পাছতো যদি ঘাঁৰোৰ ভাল নহয় আৰু হাতীটোক সুৰক্ষিতভাৱে বন্য জীৱনলৈ ঘূৰাই পঠিয়াব পৰা নাযায়, তেন্তে হাতীটোক শিবিৰৰ হাতী হিচাপে প্ৰশিক্ষণ দিবলৈ সংশ্লিষ্ট পশু চিকিৎসক আৰু মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকৰ পৰা অনুমতি ল'ব লাগে। (107 পৃষ্ঠাত “4. হাতীক বন্দী কৰা” চাওক)।

D. Situational response in case an elephant calf is lost/ abandoned:

হাতী পোৱালি এটা জাকৰ পৰা পৃথক হৈ পৰিলে তেনে পৰিস্থিতিত কি কৰিব:

1. হাতী পোৱালি এটা যেতিয়া তাৰ জাকৰ পৰা পৃথক হৈ পৰে, তেতিয়া পৰিস্থিতিৰ মূল্যায়ন কৰি ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ প্ৰয়োজন আছে নে নাই সেইটো নিৰ্ণয় কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। প্ৰথম পদক্ষেপটো হ'ল বনকৰ্মীৰ এটা দলে পোৱালিটোক পৰ্যবেক্ষণ কৰা আৰু আন এটা দলে ইয়াৰ জাকটো বিচাৰি উলিওৱা।
2. পোৱালিটোৰ বয়স নিৰ্ণয় কৰিবলৈ আৰু ইয়াৰ স্বাস্থ্যৰ অৱস্থা মূল্যায়ন কৰিবলৈ পশু চিকিৎসকক সেই ঠাইলৈ আনিব লাগে। কেৱল পশু চিকিৎসকে নিৰ্ধাৰণ কৰা খাদ্য অথবা গাখীৰহে দিব লাগে।
3. উদ্ধাৰকাৰী দলে পোৱালিটোক অপ্ৰয়োজনীয়ভাৱে স্পৰ্শ কৰাটো এৰাই চলিব লাগে কাৰণ ইয়াৰ ফলত পোৱালিটোৰ মানসিক চাপৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে

আৰু মানুহৰ লগত জড়িত গোন্ধে পোৱালিটোক জাকটোৱে পুনৰ গ্ৰহণ কৰাটো জটিল কৰি তুলিব পাৰে।

4. যদি হস্তক্ষেপৰ প্ৰয়োজন হয় তেন্তে মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকৰ সন্মতি সাপেক্ষে দুটা কাৰণত পোৱালিটো স্থানান্তৰ শহয়তো জাকলৈ ঘূৰাই পঠিয়াবলৈ, নহয় হাতী শিবিৰলৈ পঠিব পাৰে:
  - a. যদি পোৱালিটো দুৰ্বল হয় আৰু চিকিৎসাৰ প্ৰয়োজন হয়, ইয়াক চিকিৎসাৰ বাবে স্থানান্তৰিত কৰিবলগীয়া হ'ব পাৰে। মানসিক চাপ কম কৰিবলৈ পোৱালিটোক সাৱধানে স্পৰ্শ কৰিব লাগে, গ্ৰ'ভছ নিপিন্ধা ব্যক্তিয়ে পোৱালিটোক স্পৰ্শ কৰা অথবা চিকিৎসা কৰিবলৈ যোৱাটো উচিত নহয়। এই পদ্ধতিৰ দ্বাৰা পোৱালিটোক পুনৰ একত্ৰিত হ'লে জাকটোৱে গ্ৰহণ কৰাৰ সম্ভাৱনা বৃদ্ধি কৰিব পাৰে।
  - b. যদিহে পোৱালিটো এদিন ধৰি নিৰীক্ষণ কৰি ৰখাৰ পাছতো জাকৰ চকুত নপৰে, তেন্তে ইয়াক জাকৰ ওচৰলৈ স্থানান্তৰিত কৰাৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে।

5. পোৱালিটোক জাকলৈ যুৰাই পঠিওৱাৰ আগতে যদি মানুহে স্পৰ্শ কৰিছে, তেন্তে পোৱালিটোক হাতীৰ গোবৰ বা বোকাৰে ঘঁহি অথবা পানীৰে ধুই দিলে পোৱালিটোক জাকটোৱে গ্ৰহণ কৰাৰ সম্ভাৱনা বৃদ্ধি পাব পাৰে।
6. হাতীৰ জাকটোৱে পোৱালিটোক বিচাৰি নাপালে তাক হাতী শিবিৰলৈ লৈ গৈ মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকৰ অনুমতি সাপেক্ষে কোনো নিষ্ঠাবান ব্যক্তিৰ নিৰীক্ষণত পোহপাল দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে। অধিক তথ্যৰ বাবে অনুগ্ৰহ কৰি (পৃষ্ঠা 107ত হাতীক বন্দী কৰা অংশ) চাওক।

Emergency situation 5: Government responses for elephant deaths

জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 5: হাতীৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী সাঁহাৰি।

উদ্দেশ্য:

এই খণ্ডত হাতীক অস্ত্ৰ, বিহ, বোমা বা বিদ্যুৎস্পৃষ্ট কৰি ইচ্ছাকৃতভাৱে ক্ষতি কৰা অথবা নিধন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত হাতীৰ মৰণোত্তৰ পৰীক্ষা আৰু ফৰেনছিক তদন্ত চলোৱাৰ উত্তম পদ্ধতিৰ ৰূপৰেখা দাঙি ধৰা হৈছে। বন বিভাগে এই পদ্ধতিসমূহৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি বনৰীয়া হাতী এটাৰ মৃত্যু হ'লে এক সাঁহাৰিৰ ব্যৱস্থা কাৰ্যকৰী কৰিব পাৰে। মৃত্যুৰ কাৰণৰ সঠিক তথ্য সংগ্ৰহ কৰাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ আৰু হাতীৰ মৰণোত্তৰ পৰীক্ষা কৰিলে জনগাঁথনিগত, জিনীয় আৰু অন্যান্য জৈৱিক তথ্য বিশ্লেষণৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহ কৰাৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ সুযোগ থাকে।

Data sheets to be filled during intervention (as relevant):

পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ (যিদৰে প্ৰাসংগিক):

“নতুন হাতীৰ (সন্দেহযুক্ত) তথ্য” পৃষ্ঠা 142

“জ্ঞাত হাতীৰ তথ্যপত্ৰ” পৃষ্ঠা 147

“হাতী মৃত্যু অথবা আঘাতৰ সাৰাংশ পত্ৰ” পৃষ্ঠা 151

“মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ ফৰমেট” পৃষ্ঠা 153

সহায়ক প্ৰসংগ:

হাতীৰ মৃত্যু বন বিভাগৰ অধীনস্থ অঞ্চলৰ ভিতৰতেই হওক অথবা বাহিৰতেই হওক, ইয়াত বৰ্ণনা কৰা প্ৰট'কলসমূহ মানি চলাটো বাধ্যতামূলক।

মূল ভূমিকা পালনকাৰী: বন বিভাগ।

জড়িত হ'বলগীয়া অন্যান্য চৰকাৰী তথা বেচৰকাৰী বিভাগ বা সংস্থাসমূহ: পশু চিকিৎসা বিভাগ, বেচৰকাৰী সংস্থাৰ প্ৰতিনিধি, স্থানীয় নিৰ্বাচিত বিষয়া শৰ্চগাঁৱৰ নেতা, পঞ্চায়তৰ নেতা ইত্যাদিগ্ন, সংবাদ মাধ্যমৰ ব্যক্তি। বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত: বিদ্যুৎ ব'ৰ্ড। সকলোধৰণৰ অবৈধ নিধনৰ ক্ষেত্ৰত: আৰক্ষী বিভাগ, বন্যপ্ৰাণী অপৰাধ নিয়ন্ত্ৰণ ব'ৰ্ড।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল: মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ বাবে পশু চিকিৎসা সঁজুলি, এক্সকেভেটৰ (Excavator), ক্ৰেন (Crane), ডাঠ নাইলনৰ ৰছী, শক্তিশালী টৰ্চলাইট, ডাঙৰ দা, কুঠাৰ, জোখ লোৱাৰ ফিটা, নিমখ (4 বেগ), অংগৰ অংশ সংৰক্ষণ কৰিবলৈ ফৰ্মেলডিহাইড আৰু পাত্ৰ আৰু ফেনাইল।

লগতে চাওক:

- “পৰিশিষ্ট VI: লক্ষ্য কৰা হ'বলগীয়া উল্লেখযোগ্য কেন্দ্ৰসমূহ/সংক্ৰান্তীয় বিদ্যুৎস্পৃষ্টৰ মৃত্যুৰ সময়ত

স্থানীয় পশু চিকিৎসকে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া নমুনাৰ তালিকা” 168 পৃষ্ঠাত

- “পৰিশিষ্ট VII: টকি’লজী বিশেষণৰ বাবে সকলো পিএমৰ বাবে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া বাধ্যতামূলক নমুনা:” 169 পৃষ্ঠাত

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. If the carcass of an elephant is found, there are several primary priorities:

যদি হাতীৰ মৃতদেহ উদ্ধাৰ হৈছে, তেন্তে প্ৰাথমিক ভিত্তিত কৰিবলগীয়া কামবোৰ:

হাতীটোৰ মৃত্যুৰ স্থান আৰু সময়কে ধৰি যিমান সত্তৰ বিশদ বিৱৰণ সংগ্ৰহ কৰক।

হাতীটোৰ মৃত্যুৰ সঠিক কাৰণটো নিজৰ সাধ্য অনুসৰি নিৰ্ণয় কৰক।

যদিহে অবৈধ কাৰ্যকলাপৰ ফলত হাতীটোৰ মৃত্যু হৈছে, তেন্তে ইয়াৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাই তাৎক্ষণিক আৰু উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰক।

B. The first respondents to the site should be the Forest Department and a veterinarian, including sniffer dogs if available to the Forest Department:

ঘটনাস্থলীত পোন প্ৰথমে বন বিষয়া আৰু পশু চিকিৎসক উপস্থিত হ’ব লাগে, যদি বন বিভাগৰ প্ৰশিক্ষিত কুকুৰ থাকে তেন্তে কুকুৰটোকো সেই স্থানলৈ নিব লাগে:

স্থানীয় আঞ্চলিক বন বিষয়াই প্ৰমাণ সংগ্ৰহৰ বাবে এটা তদন্তকাৰী দল গঠন কৰিব লাগে।

C. Conduct a post-mortem (led

by a veterinarian) in accordance with the document on page 153. This document includes guidelines on:

মৰণোত্তৰ পৰীক্ষা (পশু চিকিৎসকৰ নেতৃত্বত), 153 নং পৃষ্ঠাত উল্লেখিত বিধি অনুসৰি কৰিব লাগে।

1. মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰক্ৰিয়া।
2. সকলো প্ৰয়োজনীয় নমুনা সংগ্ৰহ, যেনে দাঁত আৰু কলাৰ (Tissue) নমুনা।
3. মৃতদেহ নিষ্কাশন।

D. Establish key identification characteristics of the elephants by having skilled personnel take photographs of the elephants from specified angles (see “Identifying individual elephants” on page 124);

দক্ষ লোকক নিৰ্দিষ্ট কোণৰ পৰা হাতীৰ ফটো তুলিবলৈ দি হাতীবোৰৰ মূল চিনাক্তকৰণ বৈশিষ্ট্যসমূহ জানিব লাগে (124 পৃষ্ঠাত “অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা” চাওক);

E. Take blood and/or dung samples from elephants for DNA analysis (see “Identifying individual elephants” on page 124, and “Collecting and storing blood and dung samples for DNA analysis” on page 128)

ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণৰ বাবে হাতীৰ পৰা তেজ আৰু বা গোবৰৰ নমুনা ল'ব লাগে (124 পৃষ্ঠাত “অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা” আৰু 128 পৃষ্ঠাত

“ডিএনএ (DNA) বিশ্লেষণৰ বাবে তেজ আৰু গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণ কৰা” চাওক)

F. The area around the carcass should be thoroughly scanned by forest personnel for all evidence related to cause of death:

মৃত্যুৰ কাৰণৰ সৈতে জড়িত যিকোনো প্ৰমাণ সংগ্ৰহৰ বাবে হাতীৰ মৃতদেহটোৰ চাৰিওকাষে বন কৰ্মীয়ে ভালদৰে

নিৰীক্ষণ কৰিব লাগে:

কামটোত সহায় কৰিবলৈ প্ৰশিক্ষিত কুকুৰ নিয়োগ কৰাটো বাঞ্ছনীয়। যদি কোনো অবৈধ কাৰ্যকলাপৰ সন্দেহ হয়, তেন্তে আঞ্চলিক বনবিষয়াই প্ৰাৰম্ভিক অপৰাধৰ প্ৰতিবেদন (POR) দাখিল কৰিব লাগে। তদন্তকাৰী দলে আৰক্ষীৰ সৈতে সহযোগিতা কৰি ওচৰে পাজৰে সকলো সম্ভৱপৰ ঠাইত প্ৰমাণ বিচাৰিব লাগে। যদি কোনো ধৰণৰ অবৈধ কাৰ্যকলাপৰ ইংগিত পোৱা যায় তেন্তে সেই গোচৰটো বন্যপ্ৰাণী (সুৰক্ষা) আইন, 1972ৰ অধীনত পঞ্জীয়ন কৰিব লাগে যদি হাতীটোক বন্দুকৰ গুলীৰে অথবা বিহু দি নিধন কৰা হৈছে বুলি সন্দেহ কৰা হয় তেন্তে তদন্তত আৰক্ষীক জড়িত কৰিব লাগে।

G. If the elephant was killed by electricity

যদি হাতীটো বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হৈ মৃত্যু হয়

তদন্তত বিদ্যুৎ ব'ৰ্ডক অন্তৰ্ভুক্ত কৰা উচিত। (অধিক তথ্যৰ বাবে অনুগ্ৰহ কৰি 171 পৃষ্ঠাত “পৰিশিষ্ট II: পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলগীয়া উল্লেখযোগ্য পইণ্টসমূহ/স্থানীয় পশু চিকিৎসকে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া নমুনাৰ তালিকা পৰীক্ষা কৰক” চাওক।)

Part 2: Developing community institutions to manage and reduce human-elephant conflict

খণ্ড 2: হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ আৰু হুঁস কৰিবলৈ ৰাজহুৱা প্ৰতিষ্ঠান গঢ়ি

তোলা

We are working with communities that face chronic humanelephant conflict.

আমি এনে অঞ্চলৰ বাসিন্দাৰ
সৈতে কাম কৰি আছোঁ
যি দীৰ্ঘদিন ধৰি হস্তী-
মানৱ সংঘাতৰ সন্মুখীন হৈ
আহিছে।

Does the community have effective institutions to mobilize against conflict?

সংঘাতৰ বিৰুদ্ধে সংগঠিত
হ'বলৈ তেওঁলোকৰ কাৰ্যকৰী
প্ৰতিষ্ঠান আছেনে?

নাই

Communities have inadequate awareness of how to stay safe when elephants are around

হাতী ওচৰে পাজৰে থাকিলে
কেনেকৈ সুৰক্ষিত থাকিব
পাৰি সেই বিষয়ে ৰাইজ
পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে সজাগ নহয়

The communities at hand lack physical barriers that could reduce/ prevent elephants from entering their farms and habitation

তেওঁলোকৰ এনে প্ৰতিৰোধী
ব্যৱস্থাৰ অভাৱ যিয়ে হাতীক
তেওঁলোকৰ খেতিপথাৰ আৰু
আবাসিক এলেকাত প্ৰৱেশ
কৰাটো হুঁস কৰিব/বাধা দিব
পাৰে

আছে

হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ পৰা ফলপ্ৰসূভাৱে সুৰক্ষা দিবলৈ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ, কিন্তু ইয়াৰ সফলতা নিৰ্ভৰ কৰে স্থানীয় সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ সমৰ্থনৰ ওপৰত। এই প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ সৈতে সহযোগিতা কৰি কৰ্তৃপক্ষই তিনিটা প্ৰাথমিক সুবিধা লাভ কৰিব পাৰে। প্ৰথমতে, স্থানীয় লোকৰ সৈতে জড়িত হৈ হাতী কাষত থাকিলে ল'বলগীয়া প্ৰয়োজনীয় সাৱধানতাসমূহৰ বিষয়ে অৱগত কৰাত সহায় কৰিব পাৰে, যাৰ ফলত আকস্মিক মৃত্যুৰ সম্ভাৱনা হ্ৰাস পায়। দ্বিতীয়তে, সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহে বেবা আৰু নলাৰ দৰে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহৰ সঠিক নিৰ্মাণ আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণত সহায় কৰিব পাৰে যাতে ই সহজে বিকল হৈ নাযায়। শেষত, সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহে হস্তী-মানৰ সংঘাত ৰোধ কৰিবলৈ স্থানীয় ৰাইজক সংগঠিত কৰিব পাৰে।

1. Generating awareness about human-elephant conflict and potential interventions

হস্তী-মানৰ সংঘাত আৰু ইয়াৰ সম্ভাৱ্য প্ৰশমন ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টি কৰা
পৃষ্ঠা 58

4. Formation of an anti-depredation squad (ADS) to forestall elephant learning and coordinate with the Forest Department

হস্তী-মানৰ সংঘাত ৰোধ কৰাত সহায় কৰিবলৈ হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰা
পৃষ্ঠা 68

2. Seeking consent and support for the development and installation of a barrier to reduce human-elephant conflict

হস্তী-মানৰ সংঘাত হ্ৰাস কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেবা/খাল) বিকাশ আৰু স্থাপনৰ বাবে সম্মতি আৰু সমৰ্থন আদায় কৰা
পৃষ্ঠা 62

3. Forming a barrier maintenance committee to ensure upkeep and funds collection

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰা
পৃষ্ঠা 64

4. Formation of an anti-depredation squad (ADS) to forestall elephant learning and coordinate with the Forest Department

হস্তী-মানৰ সংঘাত ৰোধ কৰাত সহায় কৰিবলৈ হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰা
পৃষ্ঠা 68

Part 3: Selecting and constructing non-lethal and safe barriers to mitigate HEC

অংশ 3: হস্তী-মানৰ সংঘাত লাঘৱ কৰিবলৈ নিৰাপদ বেবাসমূহ বাছনি আৰু নিৰ্মাণ কৰা
পৃষ্ঠা 72

1. Generating awareness about human- elephant conflict and potential interventions

হস্তী-মানৱ সংঘাত আৰু প্ৰশমন ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টি কৰা

উদ্দেশ্য:

মানুহৰ আচৰণ সলনি কৰি হস্তী-মানৱ সংঘাতত মানুহৰ মৃত্যুৰ সম্ভাৱনা হ্রাস কৰিব পাৰি। বিশেষকৈ যেতিয়া বিষয়াসকলে এই পৰিৱৰ্তনসমূহ গ্ৰহণ কৰাত সাধাৰণ নাগৰিকক সহায় কৰে তেতিয়া হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ ফলত মানুহৰ মৃত্যু হোৱাৰ সম্ভাৱনা হ্রাস কৰিব পাৰি। এই শিতানটোত হাতীৰ সৈতে আকস্মিক মুখামুখি হোৱাটো কেনেকৈ কম কৰিব পাৰি সেই বিষয়ে নিৰ্দেশনা দিয়া হৈছে।

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. Forest Department officials should hold a meeting (with or without NGO members) with the local community

বন বিভাগৰ বিষয়াসকলে স্থানীয় লোকসকলৰ সৈতে এখন বৈঠক (বেচৰকাৰী সংস্থাৰ সদস্যৰ সৈতে অথবা অবিহনে) অনুষ্ঠিত কৰিব লাগে

B. The village leader and all households should be given a basic awareness session on HEC that includes:

গাঁৱৰ নেতা আৰু সকলো পৰিয়ালক হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ ওপৰত মৌলিক সজাগতাৰ প্ৰশিক্ষণ দিব লাগে য'ত

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: বন বিভাগ, স্থানীয় বাইজ।

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী আৰু চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী বিভাগ আৰু সংস্থাসমূহ (উপলব্ধ/প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি): পঞ্চায়তৰ প্ৰতিনিধি, স্থানীয় বেচৰকাৰী সংস্থাৰ সদস্য, গাঁওবুঢ়া, গাঁৱৰ নেতা, ধৰ্মীয় নেতা, চাহ কেফি বাগিচা পৰিচালনা বিভাগ, কৃষক গোট, মহিলা গোট, শিক্ষক, ছাত্ৰ সংগঠন, স্থানীয় সংবাদ মাধ্যমৰ প্ৰতিনিধি, স্থানীয় সংৰক্ষণবিদ, অঞ্চলটোৰ বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষক, ইক'-ডেভেলপমেণ্ট/যৌথ বন ব্যৱস্থাপনা সমিতি আৰু হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ সদস্য। চৰকাৰী সংস্থাসমূহৰ ভিতৰত জিলা প্ৰশাসন, বিদ্যুৎ বিভাগ অথবা কৃষি বিভাগ থাকিব পাৰে।

সহায়ক সঁজুলি আৰু সমল: হস্তী-মানৱ সংঘাত প্ৰশমনৰ পদ্ধতিসমূহ ব্যাখ্যা কৰা ভিডিঅক্স, পোষ্টাৰ, তথ্যমূলক প্ৰচাৰ পত্ৰিকা অথবা পুস্তিকা, লেপটপ কম্পিউটাৰ, প্ৰজেক্টৰ আৰু পিএ ছিষ্টেম।

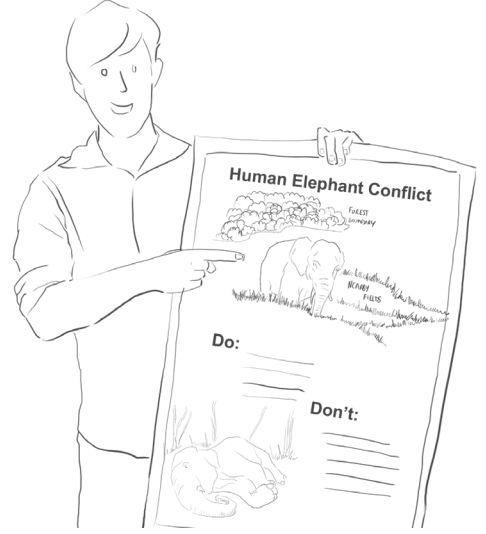
এইবোৰ অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব:

ইউটিউবত “WWF Human-Elephant Conflict | Eunoians” শীৰ্ষক এটা ভিডিঅক্সত হস্তী-মানৱ সংঘাত-ৰ আঁৰৰ কাৰণ বুজাই দিয়া হৈছে।

হাতী গাঁৱৰ কাষ চাপিলে বন বিভাগৰ দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ লগত যোগাযোগ কৰিব লাগে। গাঁৱত যদি ইতিমধ্যে হাতী সুৰক্ষা সমিতি আছে, তেন্তে তেওঁলোকে এই তথ্য দিব লাগে। “4. হাতী শিক্ষণ ৰোধ কৰিবলৈ এটা হাতী সুৰক্ষা সমিতি (ADS) গঠন আৰু বন বিভাগৰ সৈতে সহযোগিতা”ৰ বাবে 68 পৃষ্ঠা চাওক।

সংঘাতৰ সময়ত যেতিয়া গাওঁবাসীয়ে দ্ৰুত সঁহাৰি দলক ফোন কৰে তেতিয়া তেওঁলোকে কি সুধিব লাগে তাৰ নিৰ্দেশনা: বৰ্তমান দ্ৰুত সঁহাৰি দল ক’ত আছে, কিমান সময়ৰ ভিতৰত আহি পোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে আৰু এইখিনি সময়ত গাওঁবাসীয়ে কি কৰা উচিত।

হাতী সঘনাই অহা-যোৱা কৰা অঞ্চলত মদ্যপান অথবা মুকলিকৈ শৌচ কৰা আদি অতিকৈ বিপদজনক আচৰণক বাধা দিবলৈ “কি কৰা উচিত আৰু অনুচিত” সেয়া তলত উল্লেখ কৰা হৈছে:

কৰা উচিত

- আমি জানো যে বনৰীয়া হাতীবোৰ অতি বুদ্ধিমান আৰু শক্তিশালী, যাৰ বাবে ইহঁত কেতিয়াবা অতি বিপজ্জনক হৈ পৰিব পাৰে।
- হাতীৰ সন্মুখীন হ’লে সদায় সাৱধানতা অৱলম্বন কৰি নিৰাপদ দূৰত্ব বজাই ৰাখক।
- যদি কোনো গাঁৱৰ ওচৰত বনৰীয়া হাতী দেখা পোৱা যায়, তেন্তে হাতীৰ সংখ্যা আৰু স্থানৰ বিষয়ে তথ্য সংগ্ৰহ কৰক। ভাতি খোলা হোৱা হাতীকে ধৰি মতা হাতীৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব দিব লাগে। হাতী উপস্থিত থাকিলে দ্ৰুত সঁহাৰি দল বন বিভাগ, হাতী সুৰক্ষা সমিতি, অন্যান্য গাঁৱৰ লোক আৰু সংৰক্ষণৰ লগত জড়িত বেচৰকাৰী সংস্থাক তৎকালীনভাৱে সতৰ্ক কৰি দিব লাগে।
- কৰ্তৃপক্ষৰ আগমনৰ বাবে অপেক্ষা কৰি থকা সময়ত হাতী সুৰক্ষা সমিতিক সক্ৰিয় কৰক আৰু

কৰা অনুচিত

- বনৰীয়া হাতীৰ কাষ চপাৰ চেষ্টা নকৰিব, ই বিপদজনক হ’ব পাৰে।
- দ্ৰুত সঁহাৰি দল অথবা অন্যান্য বিশেষজ্ঞৰ সহায় নোলোৱাকৈ আপোনাৰ কৃষিভূমি বা গাঁৱৰ পৰা হাতী খেদাৰ চেষ্টা নকৰিব।
- যদি আপুনি আপোনাৰ গাঁৱত দেশীয় সুৰা উৎপাদন কৰিব বিচাৰে তেন্তে নিশ্চিতভাৱে এই সুৰা আপোনাৰ ঘৰৰ পৰা আঁতৰত নিৰাপদ ঠাই, যেনে মাটিৰ তলৰ কোঠালি অথবা তেনে আন সুৰক্ষিত স্থানত মজুত ৰাখিব।
- বাতি মদ্যপান কৰি সংঘাতপ্ৰৱণ অঞ্চলত ঘূৰি ফুৰাৰ পৰা বিৰত থাকক।
- অনুগ্ৰহ কৰি মুকলি ঠাইত শৌচ কৰিবলৈ নাযাব।

কৰা উচিত

- নিৰাপদ স্থানৰ পৰা হাতীবোৰ পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলৈ ওখ ঠাই অথবা ওখ গছ ব্যৱহাৰ কৰক।
- বন বিভাগ আৰু হস্তী সংৰক্ষণৰ সৈতে জড়িত বেচৰকাৰ সংস্থাৰ সৈতে সহযোগিতা কৰি নিৰাপদ সৌৰশক্তিচালিত বৈদ্যুতিক বেৰা স্থাপন কৰক।
- যদি আপোনাৰ গাঁৱত সঘনাই হস্তী-মানৱ সংঘাত হৈ থাকে, তেন্তে গাঁৱৰ বাস্তৱ স্থিতি লাইট স্থাপনৰ পোষকতা কৰক।
- গাঁৱৰ প্ৰতিটো ঘৰে নিজৰ বাসগৃহৰ ভিতৰত অথবা ওচৰতে শৌচাগাৰৰ সুবিধা কৰাটো নিশ্চিত কৰক যাতে মুকলিকৈ শৌচ কৰিবলৈ যোৱাৰ প্ৰয়োজনীয়তা নাইকিয়া হয়।
- ঘৰৰ ওচৰত কঁঠাল আৰু কলৰ দৰে ফলমূলৰ গছ ৰোপণ কৰাৰ সময়ত অতিৰিক্ত সৱধানতা অৱলম্বন কৰক কাৰণ এইবোৰে হাতীক আকৰ্ষণ কৰিব পাৰে।
- যিবোৰ ঠাইত বহু দুৰলৈকে দেখা নাযায়, যেনে কফি বাগিচা, তামোলৰ বাৰী, চাহ বাগিচা আদিত কাষ চাপি অহা হাতীবোৰৰ ওপৰত চকু ৰাখিবলৈ বিশেষ ব্যৱস্থা হাতত লওক।

C. An explanation of the main interventions available to reduce HEC should be provided to the Gram Sabha (or village leader and affected households) with a focus on how barriers can help reduce conflict. This should address:

গাঁৱৰ গ্ৰাম সভাক হস্তী-মানৱ সংঘাত প্ৰশমনৰ বাবে যিবোৰ পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিব পাৰি সেইবোৰ ব্যাখ্যা কৰিব লাগে আৰু প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহে কেনেকৈ সংঘাত হ্ৰাস কৰাত সহায় কৰিব

কৰা অনুচিত

- গাঁৱৰ ওচৰত হাতীৰ গতিপথত কোনো ধৰণৰ বাধা নিদিব।
- যিকোনো কাৰণত হাতীৰ ওচৰ চপাৰ পৰা বিৰত থাকক।
- বনৰীয়া হাতীক চাৰিওফালে ঘেৰি নধৰিব।
- হাতীৰ ক্ষতি নকৰিব কাৰণ ইয়াৰ ফলত সিহঁতে অধিক হিংস্ৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ প্ৰকাশ কৰিব পাৰে।
- অৰ্বেধ বৈদ্যুতিক বেৰা স্থাপনৰ পৰা বিৰত থাকক, কাৰণ ই হাতী, অন্যান্য বন্যপ্ৰাণী আৰু মানুহৰ বাবেও ঘাতক হ'ব পাৰে। এনে ব্যৱস্থা আইন বিৰোধী আৰু ইয়াৰ ফলত আপোনাৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ চলোৱা হ'ব পাৰে।

পাৰে তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিব লাগে। ইয়াৰ দ্বাৰা নিম্নোক্ত সমস্যাসমূহ সমাধান হ'ব:

প্ৰতিৰোধী বেৰাৰ কিদৰে অপব্যৱহাৰ হ'ব পাৰে আৰু ঘাতক আৰু নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰাৰ মাজৰ পাৰ্থক্য।

কাৰ্যক্ষমতা সুনিশ্চিত কৰিবলৈ যিকোনো বেৰা আৰু নলাৰ ক্ষেত্ৰত নিৰ্দিষ্ট প্ৰৱেশ/প্ৰস্থানৰ বাট ঠিক কৰাত স্থানীয় বাইজে কেনেকৈ অংশগ্ৰহণ কৰিব লাগে।

প্ৰতিৰোধী বেৰাসমূহ এনেদৰে স্থাপন কৰাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিব লাগে যাতে হাতীবোৰৰ বাসস্থানৰ এটা অংশৰ পৰা আনটোৰ মাজত চলাচল ব্যাহত নহয়।

প্রতিবোধী বেৰাসমূহ যাতে দীৰ্ঘদিনলৈ কাৰ্যকৰী হৈ থাকে সেয়া নিশ্চিত কৰিবলৈ নিয়মীয়া বক্ষণাবেক্ষণৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিব লাগে।

হাতীয়ে বেৰা অথবা নলা কেনেকৈ অতিক্রম কৰিব লাগে তাক শিকাত বাধা দিয়াটো কয় গুৰুত্বপূৰ্ণ তাৰ কাৰণসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব লাগে।

D. Hold a question and answer session in which community members of all ages, genders, and backgrounds are encouraged to ask questions.

গাঁৱত আলোচনা অনুষ্ঠিত কৰক য'ত গাঁৱৰ সকলো লোকে হস্তী-মানৱ সংঘাত প্রশমন সংক্রান্তীয় যিকোনো ধৰণৰ প্রশ্ন সুধিবলৈ সুবিধা পায়।

2. Seeking consent and support for the development and installation of a barrier to reduce human-elephant conflict

হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্রাস কৰাৰ বাবে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা স্চবেৰা/খালগ্ন বিকাশ আৰু স্থাপনৰ বাবে সন্মতি আৰু সমৰ্থন

আদায় কৰা

উদ্দেশ্য:

মানুহ আৰু হাতীৰ সংঘাত হ্রাস কৰাৰ আটাইতকৈ ফলপ্ৰসূ উপায় হৈছে বেৰাৰ নিৰ্মাণ। কিছুমান বেৰা বন বিভাগে একচেটিয়াভাৱে নিৰ্মাণ আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰে যদিও বেছিভাগেই সংৰক্ষিত অঞ্চল আৰু সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ পৰা আঁতৰত, য'ত বন বিভাগ অথবা কোনো বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু স্থানীয় ৰাইজৰ সহযোগিতাত নিৰ্মাণ কৰা হয়। এনে বেৰাসমূহৰ সফলতা বহু পৰিমাণে ইয়াৰ ডিজাইন আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণত ৰাইজৰ সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। গতিকে বেৰা স্থাপন কৰাৰ আগতে স্থানীয় ৰাইজৰ সমৰ্থন আৰু সহায় আদায় কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয়। ৰাইজৰ আনুষ্ঠানিক সন্মতি বিচৰাটো এই লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ দিশত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ। এই খণ্ডটোৱে সমৰ্থন আৰু সন্মতি দুয়োটা কেনেকৈ আদায় কৰিব লাগে তাৰ উপায় প্ৰদান কৰে।

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: বন বিভাগ আৰু বা প্ৰাসংগিক বেচৰকাৰী সংস্থা, স্থানীয় ৰাইজ।

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা তথা বিভাগসমূহ (উপলব্ধ/প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি): পঞ্চায়তৰ প্ৰতিনিধি, স্থানীয় বেচৰকাৰী সংস্থাৰ সদস্য, স্থানীয় গাঁৱৰ নেতা/কৰ্মি বাগিচা পৰিচালনা কৰ্তৃপক্ষ, কৃষক গোট, মহিলা গোট, ছাত্ৰ সংগঠন, ইক'ডেভেলপমেণ্ট/ যুটীয়া বন ব্যৱস্থাপনা সমিতিৰ হাতী সুৰক্ষা সমিতি সদস্য আৰু অসামৰিক প্ৰশাসন।

সহায়ক সঁজুলি আৰু সম্পদ: হস্তী-মানৱ সংঘাত নিৰাময়ৰ বাবে গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া ব্যৱস্থা আৰু উত্তম পদ্ধতিসমূহ ব্যাখ্যা কৰা ভিডিঅক্স, পোষ্টাৰ, তথ্যমূলক প্ৰচাৰ পত্ৰিকা আৰু পুস্তিকা, লেপটপ কম্পিউটাৰ, প্ৰজেক্টৰ, পিএ ব্যৱস্থা (PA System)

প্রস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. The Forest Department must seek the explicit consent of community leaders, the Gram Sabha, and/or the subsection of the community that will be affected by the fence before proceeding further with the development of a barrier.

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ (বেৰা/খাল)

বিকাশৰ কাম আগবঢ়াই নিয়াৰ আগতে
বন বিভাগে গাঁৱৰ নেতা, গ্ৰাম সভা
আৰু/বা প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা
প্ৰভাৱিত হ'বলগীয়া স্থানীয় ৰাইজৰ পৰা
স্পষ্ট সন্মতি ল'ব লাগে।

সংশ্লিষ্ট পঞ্চায়ত প্ৰতিনিধিৰ পৰাও এই ক্ষেত্ৰত পৰামৰ্শ
লোৱাৰ প্ৰয়োজন।

B. Developing a barrier should be made conditional on the following:

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ নিৰ্মাণ কৰাটো তলত
উল্লেখ কৰা বিষয়সমূহৰ চৰ্তসাপেক্ষ হ'ব
লাগে:

এই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত স্থানীয় ৰাইজে
সহায় কৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছে।
স্থানীয় ৰাইজে এই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে
ধন সংগ্ৰহ কৰাৰো প্ৰতিশ্ৰুতি দিছে, যদিহে বন বিভাগৰ
হাতত কমেও তিনি বছৰৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে পৰ্যাপ্ত ধন
নাথাকে।
প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ আৰু ধন সংগ্ৰহ নিশ্চিত
কৰিবলৈ স্থানীয় ৰাইজে ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰিবলৈ
সন্মত হৈছে।
শস্য আৰু সাধাৰণ সম্পত্তি সুৰক্ষিত কৰাৰ লগতে হাতীয়ে
যাতে বেৰা ভাঙিবলৈ অথবা নলা পাৰ হ'বলৈ শিকিব
নোৱাৰে তাৰ বাবে হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰিবলৈ
সন্মত হৈছে। (“4. হাতী শিক্ষণক বাধা দিবলৈ আৰু সমন্বয়

স্থাপন কৰিবলৈ এটা হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰা চাওক
বন বিভাগ” 68 নং পৃষ্ঠাত)

এই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাই যাতে হাতীৰ বিভিন্ন বাসস্থানৰ
মাজত অহাযোৱাত বাধাৰ সৃষ্টি নকৰে তাৰ বাবে বন
বিভাগৰ বিষয়াসকলৰ সৈতে যৌথ জৰীপ চলাবলৈ সন্মত
হৈছে।

স্থানীয় ৰাইজে সংশ্লিষ্ট বন বিষয়াৰ পৰা শচসংমণ্ডলীয় বন
বিষয়াৰ পৰাঙ্গ আপত্তিহীনতাৰ প্ৰমাণ পত্ৰ আদায় কৰিবলৈ
সন্মত হৈছে।

বেৰা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ সম্পূৰ্ণ কাৰিকৰী প্ৰশিক্ষণ ল'বলৈ
কমেও দুজন ব্যক্তিক স্থানীয় ৰাইজে মনোনীত কৰিছে।

E. To assess whether the community is invested in process, ask them if, by the next meeting, they could have:

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা স্থাপনৰ প্ৰক্ৰিয়াত

স্থানীয় ৰাইজ জড়িত হৈছে নে নাই

সেইটো মূল্যায়ন কৰিবলৈ তেওঁলোকক

সোধা উচিত যে পৰৱৰ্তী সভাৰ আগত

তেওঁলোকে তলত দিয়া ব্যৱস্থাবোৰ

গ্ৰহণ কৰিবলৈ সক্ষম হ'বনে:

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰা হ'লে
নাই আৰু ইয়াৰ সদস্যসকলৰ ভূমিকা আৰু দায়িত্ব
নিৰ্ধাৰণ কৰিলে নে নাই। ভূমিকাসমূহত অন্তৰ্ভুক্ত আছে
সভাপতি আৰু সম্পাদক, আনহাতে দায়িত্বসমূহৰ ভিতৰত
ৰক্ষণাবেক্ষণ, ৰক্ষণাবেক্ষণ নিৰীক্ষণ, ধন সংগ্ৰহ, সঁজুলি
ক্ৰয় আৰু প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ সৈতে
যোগাযোগ কৰা আদি।

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে পুঁজি সংগ্ৰহ আৰম্ভ
কৰিলে নে নাই।

বেৰাৰ বাবে খুটা আৰু প্ৰয়োজনীয় অন্যান্য অত্যাৱশ্যকীয়
সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰাৰ কাম আৰম্ভ কৰিলে নে নাই। উপযুক্ত
প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা নিৰ্বাচন কৰিবলৈ আৰু সেই অনুসৰি
প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰী বাছনি কৰিবলৈ অনুগ্ৰহ কৰি 76 পৃষ্ঠা
চাওক।

প্ৰয়োজনীয় আপত্তিবিহীন প্ৰমাণ পত্ৰৰ বাবে আবেদন জমা
দিছে নে নাই।

3. Forming a barrier maintenance committee to ensure upkeep and funds collection

ৰক্ষণাবেক্ষণ আৰু ধন সংগ্ৰহ নিশ্চিত কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা (বেৰা/খাল) ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰা

খণ্ডটোৰ উদ্দেশ্য:

হাতীৰ আগ্ৰাসনৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাবোৰৰ ফলপ্ৰসূতা বজাই ৰাখিবলৈ এইবোৰৰ নিয়মীয়া ৰক্ষণাবেক্ষণ অতি জৰুৰী। অন্যথা হাতীবোৰে যিকোনো দুৰ্বলতা চিনাক্ত কৰি এই বাধাবোৰ অতিক্ৰম কৰাৰ সম্ভাৱনা থাকে। ইয়াৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ দায়িত্ব বন বিভাগ তথা স্থানীয় ৰাইজৰ, যিয়ে কামটোৰ বাবে কাৰোবাক নিযুক্তি দিব পাৰে।

Data sheets to be filled during intervention (as relevant):

পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ (প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি):

- আৰ্থিক অৱদান লিপিবদ্ধ কৰাৰ বাবে 173 পৃষ্ঠাত “পৰিশিষ্ট IV: প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ বাবে পঞ্জীয়ন” চাওক
- ফলপ্ৰসূ বেৰা ৰক্ষণাবেক্ষণ নিশ্চিত কৰাৰ বাবে 174 পৃষ্ঠাত “পৰিশিষ্ট V: বেৰা ৰক্ষণাবেক্ষণ পৰীক্ষা তালিকা” চাওক
- ফলপ্ৰসূ নলা ৰক্ষণাবেক্ষণ নিশ্চিত কৰাৰ বাবে 176 পৃষ্ঠাত “পৰিশিষ্ট VI: নলা ৰক্ষণাবেক্ষণ পৰীক্ষা তালিকা” চাওক

Recommended practices:

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি, বন বিভাগ আৰু বা সংশ্লিষ্ট বেচৰকাৰী সংস্থা।

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী আৰু চৰকাৰী তথা বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু বিভাগসমূহ: স্থানীয় লোক, স্থানীয় বিধায়ক সাংসদ, পঞ্চায়ত, স্থানীয় বেচৰকাৰী সংস্থা, বাগিচা পৰিচালনা কৰ্তৃপক্ষ, গাঁওবুঢ়া ইত্যাদি।

সহায়ক সঁজুলি আৰু সম্পদ: লেপটপ কম্পিউটাৰ, প্ৰজেক্টৰ, পিএ ছিষ্টেম (PA System)।

A. Form a barrier committee that includes people of all ages, genders, and ethnic backgrounds.

যিকোনো বয়স, লিংগ আৰু জাতি-

জনগোষ্ঠীৰ লোকক সামৰি এখন সমিতি গঠন কৰক।

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ বাবে দায়বদ্ধ সমিতিখনে নিশ্চিত কৰিব লাগে যাতে এই সমিতিখনত সংঘাতৰ দ্বাৰা প্ৰত্যক্ষভাৱে প্ৰভাৱিত হোৱা প্ৰতিটো পৰিয়ালৰ সদস্য থাকে। সম্ভৱ হ'লে সমিটিত পঞ্চায়তৰ নিৰ্বাচিত কোনো সদস্য, যেনে ৱাৰ্ড মেম্বাৰ অথবা পঞ্চায়তৰ মুৰব্বীকো অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে।

বৃত্তাকাৰ বাধাৰ বাবে বাধাৰ সীমাৰ ভিতৰত থকা সকলো পৰিয়াল অথবা মাটিৰ মালিকক হিতাধিকাৰী বুলি গণ্য কৰা উচিত।

সীমাত থকা বেৰাৰ বাবে সমিটিত বেৰাৰ পৰা আধা কিলোমিটাৰ ব্যাসাৰ্ধৰ ভিতৰত থকা পৰিয়ালসমূহক অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে। এই এলেকাৰ বাহিৰত যদি হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়, তেন্তে সেই অঞ্চলৰ পৰিয়ালেও সমিটিত প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব লাগে।

যদি আগৰেপৰা থকা কোনো সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানে ওপৰত উল্লেখ কৰা সদস্যপদৰ প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণ কৰে আৰু প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ দায়িত্ব ল'বলৈ ইচ্ছুক হয়, তেন্তে ই ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি হিচাপে কাম কৰিব পাৰে।

B. Define the jurisdiction of the committee: how large an area or long a barrier should be governed by a single committee?

সমিতিৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ নিৰ্দিষ্ট কৰক:

কিমান বৃহৎ এলেকা অথবা কিমান দীঘলীয়া প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা এটা এখন সমিতিৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হ'ব লাগে?

যেতিয়া সম্ভৱ হয়, প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ সুবিধাৰ বাবে গাঁৱৰ সাধাৰণ সীমা ব্যৱহাৰ কৰা উচিত।

C. Outline the main responsibilities of the barrier committee. These shall include:

ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ বাবে প্ৰাথমিক কৰ্তব্যসমূহ হ'ল:

হস্তী-মানৱ সংঘাত প্ৰশমনৰ বাবে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ স্থাপন নিশ্চিত কৰিবলৈ তলত দিয়া পদক্ষেপসমূহ গ্ৰহণ কৰিব লাগে:

বন বিভাগ আৰু সহযোগী বেচৰকাৰী সংস্থাই শচ্যদি থাকেগৈ এক জৰীপ চলাই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ উপযুক্ত দৈৰ্ঘ্য নিৰ্ণয় কৰা, হাতীৰ প্ৰাকৃতিক গতিবিধিত বিঘিনি ঘটোৱা বাধাৰ মূল্যায়ন কৰা আৰু এই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাই যাতে বিভিন্ন বাসস্থানৰ মাজত ইহঁতৰ চলাচলত বাধাৰ সৃষ্টি নকৰে তাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰখাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ।

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ সঠিক নিৰ্মাণ আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণ নিশ্চিত কৰিব লাগে। ইয়াৰ ভিতৰত প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ডিজাইন আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণৰ পৰিকল্পনা তৈয়াৰ কৰাটোও অন্তৰ্ভুক্ত। বৈদ্যুতিক বেৰাৰ বাবে, উপযুক্ত সামগ্ৰী আৰু বেৰাৰ আকাৰ-প্ৰকাৰ নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ কৰ্তৃপক্ষৰ সৈতে কাম কৰাটো প্ৰয়োজনীয়, (72 পৃষ্ঠাত “অংশ 3: HEC হ্ৰাস কৰিবলৈ নিৰাপদ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা বাছনি আৰু নিৰ্মাণ কৰা”ত উল্লেখ কৰা হৈছে।)

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় মাচুল সংগ্ৰহ আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ তথ্য পত্ৰৰ বাবে প্ৰামাণিক পঞ্জীয়ন (173 পৃষ্ঠাৰ পৰিশিষ্ট III চাওক) ব্যৱহাৰ কৰি আয় আৰু ব্যয়ৰ সঠিক ৰেকৰ্ড ৰখা।

এই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা মানুহ আৰু জীৱ-জন্তু উভয়ৰে বাবে সুৰক্ষিত হোৱাটো নিশ্চিত কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ। (উদাহৰণস্বৰূপে, বেৰখন AC বিদ্যুতৰ উৎসৰ সৈতে প্ৰত্যক্ষভাৱে সংযোগ কৰিব নালাগে যিয়ে মানুহ অথবা জীৱ-জন্তুৰ ক্ষতি কৰিব পাৰে।)

D. Selecting a model for raising funds for barrier maintenance: প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে ধন সংগ্ৰহৰ আঁচনি:

যদি বন বিভাগে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে সম্পূৰ্ণ ধন আগবঢ়াব নোৱাৰে, তেন্তে ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিয়ে গ্ৰাম সভাৰ সৈতে সহযোগিতা কৰি ধন সংগ্ৰহৰ পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰিব লাগে। সমিতিখনে বিভিন্ন বিকল্প বিবেচনা কৰিব পাৰে, যেনে:

গাঁৱৰ প্ৰতিটো ঘৰৰ পৰা ধন সংগ্ৰহ: প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাই যদি শস্য পথাৰ আৰু গাঁওখনক সুৰক্ষা দিয়ে, তেন্তে প্ৰয়োজনীয় ধন ঘৰৰ সংখ্যাৰ মাজত সমানে ভাগ কৰিব পাৰি আৰু সেই অনুসৰি প্ৰতিটো পৰিয়ালে বৰঙণি

আগবঢ়াৰ পাৰে। যদি এই পদ্ধতিক অন্যান্য অথবা অবাস্তৱ বুলি ধৰা হয়, তেন্তে খৰচ বিতৰণৰ বিকল্প উপায় প্ৰস্তাৱ কৰিব পাৰে।

গাঁৱৰ প্ৰতিটো খেতিয়ক পৰিয়ালৰ পৰা ধন সংগ্ৰহ: যদি প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাই কেৱল শস্য পথাৰক সুৰক্ষা দিয়ে শ্চআৰু ঘৰ অথবা অন্যান্য সম্পত্তি নহয়, তেন্তে প্ৰয়োজনীয় ধন কেৱল সেই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা উপকৃত হোৱা কৃষক পৰিয়ালৰ পৰাহে সংগ্ৰহ কৰিব লাগে।

পঞ্চায়তৰ পৰা ধন আৱণ্টনঃ বাৰ্ষিক গ্ৰাম পঞ্চায়ত উন্নয়ন পৰিকল্পনাৰ পৰা প্ৰয়োজনীয় ধন আহৰণ কৰিব পৰা যায় নেকি চাবলৈ সমাজে পঞ্চায়তৰ কাৰ্য চাপিব পাৰে। আগ্ৰহী ব্যক্তি অথবা প্ৰতিষ্ঠানৰ পৰা ধন বিচৰা: সমিতিয়ে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণত অৰিহণা যোগাবলৈ ইচ্ছুক আন যিকোনো উৎসৰ পৰা পুঁজিৰ বিকল্প অন্বেষণ কৰিব পাৰে।

E. Selecting barrier maintainers:

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণকাৰী নিৰ্বাচন কৰা:

ভালদৰে ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰি থাকিলেহে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহ কাৰ্যকৰী হৈ থাকে আৰু দৈনিক নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ স্থানীয় ৰাইজ বা বন বিভাগে অন্ততঃ দুগৰাকী লোক বাছনি কৰিব পাৰে। এই ৰক্ষণাবেক্ষণকাৰীসকল বিশ্বাসযোগ্য আৰু নিৰ্ভৰযোগ্য হ'ব লাগে।

বৈদ্যুতিক বেৰাৰ বাবে ৰক্ষণাবেক্ষণকাৰীসকলে বৈদ্যুতিক বেৰাৰ নীতি আৰু প্ৰতিটো উপাদানৰ কাৰ্য সম্পৰ্কে প্ৰশিক্ষণ ল'ব লাগে। বেটাৰী, এনাৰ্জাইজাৰ, সৌৰ পেনেল, আৰ্থিং, তাঁৰ, খুঁটা আৰু ইনচুলেটৰৰ দৰে উপাদানসমূহ নিৰীক্ষণ কৰাত তেওঁলোক পাকৈত হ'ব লাগে। অত্যাৱশ্যকীয় সঁজুলি যেনে ভল্টমিটাৰ, নিয়ন টেষ্টাৰ, পয়াৰ, স্ক্ৰু ড্ৰাইভাৰ, তাঁৰ টান কৰা যন্ত্ৰ আদিৰ ব্যৱস্থা সুনিশ্চিত কৰিব লাগে।

বেৰ আৰু নলা দুয়োটাৰে বাবে ৰক্ষণাবেক্ষণকাৰীসকলে গছ-গছনি পৰিষ্কাৰ কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি লৈ যাব লাগে।

সাধাৰণতে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ নিয়মীয়া পৰ্যবেক্ষণৰ বাবে ওচৰৰ গাঁৱৰ যুৱক বা যুৱতীক নিয়োগ কৰিব লাগে। ইয়াৰ উপৰিও আদৰ্শগতভাৱে ৰক্ষণাবেক্ষণকাৰীসকল প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ হিতাধিকাৰী হ'ব লাগে।

F. In cases where the community will be partially or fully responsible for funding the maintenance of the barrier.

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে ধন আগবঢ়োৱাৰ বাবে স্থানীয় ৰাইজ যদি আংশিক অথবা সম্পূৰ্ণৰূপে দায়বদ্ধ হয়:

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে ৰাইজৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া প্ৰয়োজনীয় ধনৰাশি নিৰ্ধাৰণ কৰাৰ দায়িত্ব সমিতিক দিয়া হয়। তেনে কৰিবলৈ সমিতিখনে তলত উল্লেখ কৰা কাৰকসমূহৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিব লাগে। প্ৰথমতে, প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাটোৰ বাবে দৈনিক ৰক্ষণাবেক্ষণৰ খৰচ নিৰ্ধাৰণ। যদিহে ৰক্ষণাবেক্ষণকাৰীসকলক মাহেকীয়া ভিত্তিত দৰমহা দিব লাগে, তেন্তে সংগ্ৰহ কৰা ধনৰাশিৰ পৰা এই খৰচসমূহ বহন কৰিব লাগে। দ্বিতীয়তে, বেৰাৰ উপাদানসমূহ প্ৰতি বছৰে সলনি অথবা মেৰামতি কৰাৰ লগত জড়িত খৰচ। এই খৰচসমূহ বহন কৰিবলৈ সমিতিখনে বেৰাৰ খৰচৰ প্ৰায় গু-বত্বস্ব সংগ্ৰহ কৰাৰ লক্ষ্য ৰাখিব লাগে। প্ৰয়োজন অনুসৰি অতিৰিক্ত ধন সংগ্ৰহ কৰিব পাৰি।

G. Help the community set up their register for recording payments for barrier maintenance:

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে অনুদান পৰিশোধৰ তথ্য লিপিবদ্ধ কৰাৰ বাবে স্থানীয় ৰাইজক তেওঁলোকৰ পঞ্জীয়নবহী তৈয়াৰ কৰাত সহায় কৰক:

পঞ্জীয়নখন মূলতঃ 173 পৃষ্ঠাত থকা "পৰিশিষ্ট IV: প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ পঞ্জীয়নবহী"ৰ সৈতে মিল থকা উচিত।

4. Formation of an antidepredation squad (ADS) to forestall elephant learning and coordinate with the Forest Department

হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন

অধ্যায়ৰ উদ্দেশ্য:

হাতী সুৰক্ষা সমিতি হৈছে এক স্থানীয় প্ৰতিষ্ঠান যিয়ে হস্তী-মানৱ সংঘাত প্ৰশমন কৰাৰ লক্ষ্যৰে সহায় আগবঢ়ায়। বিভিন্ন অঞ্চল আৰু ৰাজ্যত বিভিন্ন নাম আৰু ৰূপত ইয়াৰ অস্তিত্ব আছে। এই খণ্ডত হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ গঠন, কাম-কাজ আৰু পদ্ধতিৰ বিষয়ে তথ্য দিয়া হৈছে। যদিও কিছুমান প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা হাতীক প্ৰতিহত কৰিব পৰাকৈ শক্তিশালী, (পৃষ্ঠা 78ত উচ্চ-বিনিয়োগযুক্ত বেৰা চাওক) কিন্তু সেইবোৰ সকলো সময়তে কাৰ্যকৰী কৰি ৰখাটো অতি ব্যয়বহুল। হাতীয়ে যদি পৰ্যাপ্ত সময় পায়, অভিজ্ঞতাৰ জৰিয়তে ক্ৰমান্বয়ে কম খৰচী বেৰা আৰু নলাকে ধৰি বহু ধৰণৰ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা অতিক্ৰম কৰিবলৈ শিকিব পাৰে। ইয়াক প্ৰতিৰোধ কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহ হাতীয়ে অবিৰতভাৱে অধ্যয়ন কৰিবলৈ পৰ্যাপ্ত সময় পোৱাৰ আগতেই হাতীক খেদি পঠিওৱাটো হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ দায়িত্বৰ ভিতৰত পৰে। ইয়াৰ উপৰিও হাতী আঁতৰাই পঠিওৱাৰ ক্ষেত্ৰত স্থানীয় ৰাইজ আৰু বন বিভাগ/দ্রুত সঁহাৰি দলৰ মাজত সমন্বয় স্থাপন কৰাটো এই সমিতিৰ আন এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দায়িত্ব।

Recommended practices:

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. হাতী সুৰক্ষা সমিতি স্থানীয় গাঁৱৰ

 মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: স্থানীয় ৰাইজ, দ্রুত সঁহাৰি দল/ বন বিভাগ

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী আৰু চৰকাৰী তথা বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু বিভাগসমূহ (উপলব্ধ আৰু প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি): গাঁওবুঢ়া/ গাঁৱৰ নেতা, যোথ বন পৰিচালনা সমিতি/ইক' ডেভেলপমেণ্ট কমিটি, পঞ্চায়ত আৰু কৃষক গোট আদি।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল: ফটকা, চাৰ্চলাইট, কেম্পিং সামগ্ৰী, আঠুৱা, অস্থায়ী নিৰীক্ষণ শিবিৰ আৰু প্ৰাথমিক চিকিৎসাৰ সামগ্ৰী।

10-20 গৰাকী স্বেচ্ছাসেৱকৰে গঠিত। তেওঁলোকৰ প্ৰধান দায়িত্বসমূহ হ'ল:

হাতীক প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰা স্থানীয় ৰাইজ আৰু বন বিভাগৰ মাজত সম্পৰ্ক সুদৃঢ় কৰা আৰু হস্তী-মানৱ সংঘাত আৰু হাতীৰ গতিবিধিৰ ওপৰত নিয়মিতভাৱে চকু ৰখা আৰু যাৱতীয় তথ্য সংগ্ৰহ কৰা। বন বিভাগৰ লোক ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হোৱাৰ আগতেই

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সৈতে জড়িত ক্ষতি কম কৰিবলৈ হাতীয়ে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ভংগ কৰা কাৰ্যৰ প্ৰতি তৎকালীন সঁহাৰি জনোৱা।

B. হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠনৰ বাবে বন বিভাগৰ বিশেষজ্ঞ আৰু স্থানীয় ৰাইজৰ সহযোগিতা:

যদি গাওঁবাসীয়ে হাতী সুৰক্ষা সমিতি গঠন কৰাৰ সিদ্ধান্ত লয়, তেন্তে তেওঁলোকে ইয়াৰ বাবে সদস্য আৰু স্বেচ্ছাসেৱক নিৰ্বাচন কৰাৰ দায়িত্ব লয়। সমন্বয়ৰ সুবিধাৰ বাবে ৰেঞ্জ কাৰ্যালয় আৰু দ্ৰুত সঁহাৰি দলক হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ সদস্যসকলৰ চূড়ান্ত তালিকাৰ লগতে তেওঁলোকৰ ফোন নম্বৰৰ বিষয়ে অৱগত কৰিব লাগে।

C. হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ সদস্যসকলক প্ৰশিক্ষণ দিয়াৰ উদ্দেশ্য হৈছে যাতে তেওঁলোকে দক্ষতাৰে হাতীয়ে শস্য অথবা সম্পত্তিৰ ক্ষতি কৰাটো হ্ৰাস কৰিব পাৰে আৰু লগতে হাতী তথা স্থানীয় ৰাইজৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰিব পাৰে। প্ৰশিক্ষণত তলত দিয়া দিশসমূহ সামৰি ল'ব লাগে:

অভিযানৰ সময়ত হাতীৰ আচৰণ আৰু মনস্তত্ত্ব বুজি পোৱা মতা হাতীৰ ভাটীখোলাৰ সময়ত আটাইতকৈ বিপজ্জনক হয়, আনহাতে মাইকী হাতী পোৱালি থকাৰ সময়ত আটাইতকৈ বিপজ্জনক হয়।

ভাটীখুলি থকা হাতীবোৰে অসাধাৰণ আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰিব পাৰে আৰু সেই সময়ত ই অতি আক্ৰমণাত্মক হ'ব পাৰে। মাইকী হাতী অথবা পোৱালি থকা জাকবোৰ বিপজ্জনক হ'ব পাৰে। সিহঁতক আমনি কৰা উচিত নহয়। জাকটোৰ আটাইতকৈ বয়সীয়াল মাইকী হাতীজনীয়ে সাধাৰণতে জাকটোৰ নেতৃত্ব দিয়ে। তাইক মেট্ৰিমাৰ্ক বুলি কোৱা হয়।

হাতীয়ে কেতিয়াবা 'মক চাৰ্জ' কৰিব পাৰে, যাৰ অৰ্থ হৈছে হাতীয়ে খেদি অহাৰ ভাও ধৰিব পাৰে কিন্তু প্ৰকৃততে খেদি

নাহে। ইয়াক গুৰুত্ব সহকাৰে লোৱাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ আৰু মক চাৰ্জক প্ৰকৃত আক্ৰমণ হিচাপেই গণ্য কৰা উচিত: আৰু সকলো ব্যক্তিয়ে হাতীৰ জাকৰ পৰা সোনকালে আঁতৰি যোৱা উচিত।

হাতীয়ে ঘণ্টাত 40 কিলোমিটাৰ বেগত দৌৰিব পাৰে আৰু এক কিলোমিটাৰতকৈও অধিক সময় একেৰাহে খেদি পাৰে আৰু সেয়েহে মানুহে হাতীৰ পৰা নিৰাপদ দূৰত্ব বজাই ৰখা উচিত।

হাতীৰ ঘ্ৰাণ আৰু শ্ৰৱণশক্তি প্ৰবল যদিও দৃষ্টিশক্তি অতি দুৰ্বল। যদি হাতীয়ে হঠাতে ওচৰত মানুহৰ উপস্থিতি ধৰা পেলায়, তেন্তে খেদি আহিব পাৰে। হাতী ওচৰত থাকিলে সিহঁতক আমনি নকৰাটোৱেই উত্তম।

হাতীক গাঁৱৰ পৰা কেনেকৈ নিৰাপদে আঁতৰাই নিব পাৰি আৰু লগতে "কি কৰা উচিত আৰু কি কৰা অনুচিত" সেই কাৰ্যসমূহৰ তালিকা (তালিকা চাওক: হাতীক আঁতৰাই নিয়াৰ সময়ত কি কৰিব লাগে আৰু কি কৰিব নালাগে)

3. জনসাধাৰণৰ অশাস্ত আচৰণৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰশাসনৰ পৰা কেনেকৈ সমৰ্থন/সহায় লাভ কৰিব পাৰি। "জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি 2: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা বহু দূৰত হাতী ওলোৱা" পৃষ্ঠা 39 চাওক।

Do's and Don'ts while driving elephants away:
হাতীক আঁতৰাই নিয়াৰ সময়ত কি কৰিব লাগে আৰু কি কৰিব নালাগে:

Do
কৰা উচিত

- অভিযান আৰম্ভ কৰাৰ আগতে কৰ্তৃপক্ষৰ বাবে অপেক্ষা কৰক (দ্রুত সঁহাৰি দল)। বন বিভাগ, আৰক্ষী আৰু অন্যান্য কৰ্তৃপক্ষৰ সৈতে সহযোগিতা কৰক আৰু হাতীবোৰক সঠিক দিশত আঙুৰাই নিয়াত সহায় কৰক।
- অভিযান আৰম্ভ কৰাৰ আগতে গাঁৱৰ ভিতৰত/ কাষৰীয়া ঠাইবোৰত হাতীৰ অৱস্থান নিশ্চিত কৰক।
- অভিযান আৰম্ভ কৰাৰ আগতে জাকটোত কোনো হাতীৰ ভাতি খোলা হৈছে নেকি বা কোনো পোৱালি আছে নেকি সেইটো বুজিবলৈ চেষ্টা কৰক।
- হাতী খেদা আৰম্ভ কৰাৰ আগতে হাতী যোৱা পথৰ কাষৰ সকলো গাঁওবাসী/ঘৰক অৱগত কৰা; নিশ্চিত হওক যাতে কোনো মানুহ হাতীৰ মুখামুখি হোৱাৰ আশংকা নাথাকে।
- নিশ্চিত হওক যাতে অভিযানত অংশগ্ৰহণ কৰা কোনোৱেই মদ্যপান কৰি নাই।
- অভিযানৰ সময়ত হাতীৰ পোৱালিবোৰ যাতে জাকৰ পৰা পৃথক হৈ নপৰে সেইটো নিশ্চিত কৰক।

Don't
কৰা অনুচিত

- অভিযানৰ সময়ত হাতীৰ গতিপথ বন্ধ নকৰিব।
- কৰ্তব্যৰত অৱস্থাত মদ্যপান নকৰিব।
- অভিযানৰ সময়ত হাতীৰ বেছি ওচৰলৈ নাযাব।
- অপ্রশিক্ষিত লোকক হাতীৰ কাষ চাপিবলৈ নিদিব-তেওঁলোকে হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ সদস্যক আনধৰণে সহায় কৰিব পাৰে।
- অকলে অথবা উপযুক্ত সঁজুলি অবিহনে হাতীক আঁতৰাই পঠিয়াবলৈ চেষ্টা নকৰিব; সিহঁতে আক্ৰমণাত্মকভাৱে প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিব পাৰে, যাৰ ফলত মানুহৰ জীৱন আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষতি হ'ব পাৰে।
- জুইৰ গোলক বা হাতীয়ে আঘাত পাব পৰা কোনো সঁজুলি ব্যৱহাৰ নকৰিব। এইবোৰ অবৈধ।

D. Planning monitoring of the barrier:

বেৰা নিৰীক্ষণৰ পৰিকল্পনা:

হস্তী-মানৱ সংঘাত আটাইতকৈ বেছিকৈ হোৱা সময়ছোৱাৰ আগতেই হাতী সুৰক্ষা সমিতিয়ে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহৰ কাৰ্যক্ষমতা নিশ্চিত কৰিব লাগে। এই ক্ষেত্ৰত হাতী সুৰক্ষা সমিতিয়ে নিম্নলিখিত পদক্ষেপসমূহ হাতত ল'ব পাৰে:

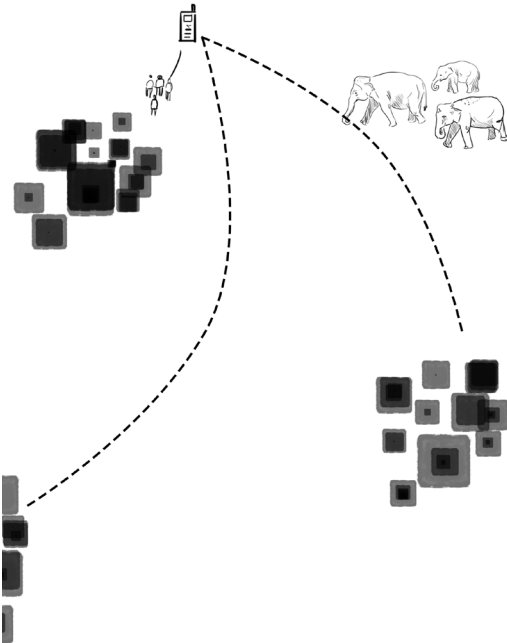
এখন সময়সূচী প্ৰস্তুত কৰা যিটোৰ অনুসৰি হাতী সুৰক্ষা সমিতিৰ এটা দলে নিশাৰ ভাগত পাল পাতি প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা নিৰীক্ষণ কৰিব আৰু কোনো হাতীয়ে এয়া পাব হ'বলৈ চেষ্টা কৰিলে এলাৰ্ম বজাব।

প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ মূল অংশসমূহৰ কাষেৰে এটা স্বয়ংক্ৰিয় স্ক্ৰিপ্টআগতীয়া সতৰ্কবাণী ব্যৱস্থাস্ক্ৰিপ্ট স্থাপন কৰিব যিয়ে হাতীবোৰ অতি ওচৰলৈ আহিলে এলাৰ্ম বজাব আৰু হাতী সুৰক্ষা সমিতিক ব্যৱস্থা লগাবলৈ আৰু হাতীক বাধা দিবলৈ অৱগত কৰিব।

আগতীয়া সতৰ্কবাণী ব্যৱস্থাৰ বাবে পৰামৰ্শ

কিছুমান সৰল আগতীয়া সতৰ্ক ব্যৱস্থা আজিকালি সহজেই উপলব্ধ, যেনে বন মন্ত্ৰালয় (MoEFCC) আৰু ৰাইল্ডলাইফ বিচাৰ্চ এণ্ড কনজাৰ্ভেচন ছ'চাইটিয়ে (Wildlife Research and Conservation Society) প্ৰকাশ কৰা There's Many a Way to Keep the Elephant Away শীৰ্ষক মেনুৱেলত বৰ্ণনা কৰা উপায়বোৰৰ দৰে।

যিহেতু অধিক উন্নত আগতীয়া সতৰ্কবাণী ব্যৱস্থা এতিয়াও বিকাশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰি থকা হৈছে, সম্ভৱ হ'লে বন বিভাগে কম খৰচী আৰু ফলপ্ৰসূ সতৰ্কবাণী ব্যৱস্থাৰ বিকাশ আৰু পৰীক্ষণক উৎসাহিত কৰিব লাগে যিয়ে বাতিৰ পহৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা হ্ৰাস কৰিব পাৰে। বহুলাই ক'বলৈ গ'লে সংৰক্ষণবিদসকলে এনে আগতীয়া সতৰ্কবাণী ব্যৱস্থাত বিনিয়োগ কৰিব লাগে যিয়ে দৃশ্য, শব্দ অথবা ভূমিকম্পীয় চেম্বৰৰ সৈতে কৃত্ৰিম বুদ্ধিমত্তাৰ (Artificial Intelligence) সংমিশ্ৰণেৰে হাতীক অন্য উদ্দীপকৰ পৰা পৃথক কৰিব পাৰে।

Part 3: Selecting and constructing non-lethal and safe barriers to mitigate HEC

হস্তী-মানৱ সংঘাত লাঘৱ কৰিবলৈ নিৰাপদ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ নিৰ্বাচন আৰু নিৰ্মাণ

হাতীবোৰ অতি বুদ্ধিমান, সিহঁত শস্যৰ সন্ধানত ওলাই অহাৰ সময়ত সিহঁতক ভয় খুৱাবলৈ প্ৰায়ে ব্যৱহাৰ কৰা বহুতো শব্দ আৰু পোহৰে (যেনে, ফটকা) যি তৎক্ষণিকভাৱে শাবীৰিক হানি কৰাৰ সম্ভাৱনা নাথাকে সেয়া সহজেই বুজি উঠিব পাৰে। সেয়ে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহ এইক্ষেত্ৰত দীৰ্ঘদিনলৈ কাৰ্যকৰী হৈ থকাৰ সম্ভাৱনা থাকে যদিহে হাতীয়ে ইয়াক অতিক্ৰম কৰিবলৈ শিকাত আমি বাধা দিব পাৰোঁ। যদিহে হাতী সুৰক্ষা সমিতিক অতিৰিক্ত সুৰক্ষাৰ বাবে নিয়োগ কৰা হয় (68 পৃষ্ঠাত), কম খৰচী বৈদ্যুতিক বেৰা আৰু নলাৰ দৰে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহে অধিক সময়ৰ বাবে ফলপ্ৰসূ হৈ থাকিব পাৰে কাৰণ হাতী সুৰক্ষা সমিতিয়ে হাতীক এইবোৰ কেনেকৈ ভংগ কৰিব লাগে শিকিবলৈ সময় নিদিয়ে।

এই শিতানত আমি কেইবাবিধ বেৰাৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ আলোচনা কৰিম: দুবিধ উচ্চ বিনিয়োগৰ বেৰা (ৰেল-ট্ৰেক বেৰা আৰু স্টীলৰ ৰছীৰ বেৰা), তিনি ধৰণৰ নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰা (শচওলমা বেৰ, পাঁচডাল তাঁৰযুক্ত বেৰা আৰু একক তাঁৰযুক্ত বেৰা) আৰু হাতী-ৰোধক নলা। প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা বাছনি কৰাৰ তালিকাই (73 পৃষ্ঠাত) কোনো এটা পৰিস্থিতিৰ বাবে কোনটো প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা উপযুক্ত সেইটো নিৰ্বাচন কৰাত বন বিষয়া আৰু স্থানীয় বাইজক সহায় কৰে। তলৰ খণ্ডসমূহত বিভিন্ন ধৰণৰ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ডিজাইন আৰু নিৰ্মাণ সম্পৰ্কে সহায়ক নিৰ্দেশনা দিয়া হৈছে।

Forest Department authorities are working with communities that have chronic HEC.

বন বিভাগে এনে লোকৰ সৈতে কাম কৰি আছে যিসকল দীৰ্ঘদিন ধৰি হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সমস্যাত ভুগি আছে।

Does the community have effective institutions to mobilize against conflict?

সংঘাতৰ বিৰুদ্ধে সংগঠিত হ'বলৈ স্থানীয় কোনো প্ৰতিষ্ঠান আছেনে?

Do the communities at hand have wellmaintained barriers to reduce elephant entry into the area?

স্থানীয় ৰাইজে অঞ্চলটোত হাতীৰ আগ্ৰাসন হ্রাস কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ ভালদৰে কৰিছেনে?

হয়

নহয়

হয়

High-investment fences

উচ্চ বিনিয়োগৰ বেবাসমূহ

পৃষ্ঠা 78

Non-lethal power fences

নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেবা

পৃষ্ঠা 80

Elephant proof trenches

হাতী ৰোধক নলা

পৃষ্ঠা 86

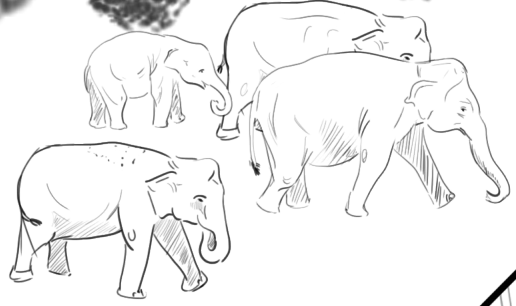
Part 2: Developing community institutions to manage and reduce human-elephant conflict

খণ্ড 2: হস্তী-মানৱ সংঘাত নিৰাময়ৰ বাবে সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ বিকাশ

নহয়

পৃষ্ঠা 56

হাতীৰ আবাসস্থলী প্রথম অংশ

এনেধৰণৰ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা নিৰ্মাণ
কৰিব নালাগে, যিবোৰে হাতীক সিহঁতৰ
বসতিস্থলৰ এটা অংশৰ পৰা আন এটা
অংশলৈ যোৱাত বাধা দিয়ে

আবাসিক
এলেকা

Selecting the best type of barrier

সর্বোত্তম প্রতিবোধী ব্যৱস্থাৰ বাছনি

উদ্দেশ্য:

ইয়াৰ পাছৰ পৃষ্ঠাসমূহত হস্তী-মানৱ সংঘাত ৰোধৰ বাবে আটাইতকৈ নিৰ্ভৰযোগ্য প্রতিবোধী ব্যৱস্থাসমূহৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। এই তালিকাত ব্যৱহাৰকাৰীসকলক তেওঁলোকৰ বাবে কি ধৰণৰ প্রতিবোধী ব্যৱস্থা উচিত হ'ব সেইটো নিৰ্ধাৰণ কৰাত সহায় কৰিব।

Do multiple elephants in the area regularly break wellmaintained power fences?

অঞ্চলটোত একাধিক হাতীয়ে নিয়মিতভাৱে বক্ষণাবেক্ষণ কৰা বৈদ্যুতিক বেৰা ভাঙিছেনে?

No

নহয়

Yes

হয়

Are species other than elephants (e.g. wild pig) also a concern for farmers?

হাতীৰ বাহিৰে আন বনৰীয়া জন্তু (যেনে বনৰীয়া গাহৰি)ও কৃষকৰ বাবে চিন্তাৰ বিষয় হৈছে নেকি ?

Does the barrier need to be easily crossed across its length?

বেৰাখন এই অঞ্চলক সুৰক্ষা দিবলৈ পৰ্যাপ্ত দীঘল হয়নে ?

 Suitable for dry soil conditions
শুকান মাটিৰ ক্ষেত্ৰত উপযোগী

 Most suitable for moist soil conditions
আৰ্দ্ৰ মাটিৰ ক্ষেত্ৰত অতি উপযোগী

Also: Barrier is easily removable

লগতে: বেৰা সহজে আঁতৰাব পৰা যায়

 নহয়

Single-strand fence At least Rs. 60,000/km

একক তাঁৰৰ বেৰা পঁনতম Rs. 60,000/কিমি পৃষ্ঠা 82ত

 হয়

Multi-strand fence At least Rs. 3 lakh/km

একাধিক তাঁৰৰ বেৰা পঁনতম Rs. 3 লাখ/কিমি পৃষ্ঠা 83ত

 হয়

Hanging fence At least Rs. 5.5 lakh/km with posts;

খুঁটাৰ সৈতে ওলমি থকা বেৰা পঁনতম Rs. 5.5/কিমি লাখ টকা;
গছৰ খুঁটাৰ সৈতে Rs. 2 lakh//কিমি পৃষ্ঠা 84ত

 নহয়

Also: Barriers do not require frequent monitoring

লগতে: এনেধৰণৰ বেৰা যিবোৰ সঘনাই নিৰীক্ষণ কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই

Steel-rope fence About Rs. 45 lakh/km on page 79

ষ্টীলৰ তাঁৰৰ বেৰা প্ৰায় Rs. 45 লাখ/কিমি পৃষ্ঠা 79ত

Rail-track fence Access to old rail tracks OR Rs. 1.5 Cr/km (rail track) on page 79

ৰেল-পথৰ বেৰা Rs. 1.5 কোটি/কিমি (ৰেলপথ) পৃষ্ঠা 79ত

About Rs. 7 lakh/km in rocky areas on page 86

হাতী ৰোধক নলা, শিলাময় এলেকাত প্ৰায় Rs. 7 লাখ/কিমি পৃষ্ঠা 86ত

1. High-investment fences (rail-track fences and steel rope fences)

ব্যয়বহুল বেৰা (ৰেলপথ আৰু ষ্টীলৰ বহীৰ দ্বাৰা প্ৰস্তুত বেৰা)

Purpose of section:

খণ্ডটোৰ উদ্দেশ্য:

হাতীৰ বাবে বেৰা হিচাপে ৰেলপথৰ বেৰা আৰু তীখাৰ তাঁৰৰ বেৰা ব্যৱহাৰ কৰাটো অতি ফলপ্ৰসূ আৰু ইয়াৰ বক্ষণাবেক্ষণৰ প্ৰয়োজনীয়তা সীমিত। কিন্তু ইয়াৰ খৰচে বেছিভাগ হস্তী-মানৱ সংঘাত পৰিস্থিতিত ইয়াক অসম্ভৱ কৰি তোলে। এই অংশত উচ্চ বিনিয়োগৰ বেৰা কেতিয়া ন্যায্য হ'ব পাৰে আৰু সৰ্বোচ্চ ফলপ্ৰসূতাৰ বাবে ইয়াক কেনেকৈ কৌশলগতভাৱে স্থাপন কৰিব পাৰি তাৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়োৱা হৈছে।

সহায়ক প্ৰসংগ:

ৰেল-পথৰ বেৰাৰ খৰচ প্ৰতি কিলোমিটাৰত 1.5 কোটি হোৱাৰ বিপৰীতে ষ্টীলৰ তাঁৰৰ বেৰাৰ ব্যয় প্ৰতি কিলোমিটাৰত 45 লাখ টকা পৰ্যন্ত হ'ব পাৰে। যদিহে পৰ্যাপ্ত ধন উপলব্ধ নহয় বা পুৰণি বা পৰিত্যক্ত ৰেলপথ উপলব্ধ নহয়-তেতিয়া এই বেৰাসমূহ সম্ভৱপৰ হোৱাৰ সম্ভাৱনা নাই।

Recommended practices:

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. In what situations are these fences most likely to be a good investment?

কেনে পৰিস্থিতিত এই বেৰাবোৰ ভাল বিনিয়োগ হিচাপে পৰিগণিত হ'ব?

যজ্ঞত ভূখণ্ড অতি শিলাময়, জলাশয় অথবা ওখ-চাপৰ থাকে শস্যজ্ঞত বৈদ্যুতিক বেৰা নিৰ্মাণ অথবা বক্ষণাবেক্ষণ কৰাটো কঠিন হৈ পৰে।

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: ৰেল বিভাগ, বন বিভাগ, পঞ্চায়ত, গাঁৱৰ নেতা আৰু সংশ্লিষ্ট বেচৰকাৰী সংস্থা।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু

সমল: ৰেল-ট্ৰেক বাৰ বা ষ্টীলৰ বহী, কংক্ৰিটৰ খুঁটা আৰু বো ইউকেলিপটাইছ বা আন গছৰ খুঁটা।

অধিক বৰষুণ হোৱা অঞ্চলত নলাৰ গভীৰতা আৰু আকৃতি সোনকালে বেয়া হ'ব পাৰে। বনাঞ্চলৰ সীমামুৰীয়া অঞ্চল য'ত এনে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাটো প্ৰত্যাহ্বানজনক। যেতিয়া বেৰাৰ মাজেৰে কোনো পথ নাথাকে শচৰা বহু দুৰত্বত অতি কমকৈ থাকে। সংঘাত বেছিকৈ হোৱা ঠাইত কম খৰচী প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা যথেষ্ট নহ'ব পাৰে কাৰণ তাত হাতীয়ে সেইবোৰ ভংগ কৰিবলৈ শিকিছে।

B. Designing a fence at a given site: A joint survey involving villagers, Forest officials, and participating NGOs should determine:

কোনো নিৰ্দিষ্ট স্থানত বেৰাৰ আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰাৰ বাবে গাঁৱৰ লোক, বন বিষয়া আৰু স্থানীয় বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহক লৈ এক যৌথ জৰীপ কৰিব লাগে:

গাঁৱৰ মানুহে কোনটো অঞ্চল ৰক্ষা কৰিব বিচাৰে। গাঁৱৰ মানুহে চলাচলৰ বাবে কোনবোৰ পথ ব্যৱহাৰ কৰিব বিচাৰে। প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাটোৱে যাতে এই মূল পথসমূহত বাধাৰ সৃষ্টি নকৰে সেইটো নিশ্চিত কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ, কাৰণ ইয়াৰ ফলত বেৰাখনৰ কাৰ্যকাৰিতা হ্রাস পাব পাৰে।

What routes elephants use to move between their habitats. These should remain unimpeded by the fence.

হাতীবোৰে নিজৰ বাসস্থানৰ মাজত

চলাচল কৰিবলৈ কোনবোৰ পথ ব্যৱহাৰ কৰে। এইবোৰ বেৰাৰ দ্বাৰা বাধাগ্ৰস্ত হ'ব নালাগে।

মিটাৰ গেজ ৰেলৰ চিৰিবোৰ 3 মিটাৰ আৰু 6 মিটাৰকৈ কাটিব লাগে। 3 মিটাৰ দৈৰ্ঘ্যৰ চিৰি উলম্ব খুঁটা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয় আনহাতে 6 মিটাৰ দৈৰ্ঘ্যৰ টুকুৰাবোৰ অনুভূমিকভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

1.5 মিটাৰ উচ্চতাৰ কংক্ৰিটৰ খুঁটাবোৰ 6 মিটাৰ দূৰত্বত স্থাপন কৰিব লাগে।

6 মিটাৰ দৈৰ্ঘ্যৰ ৰেলৰ চিৰিবোৰ খুঁটাৰ সৈতে অনুভূমিকভাৱে সংযোগ কৰা হয় আৰু প্ৰথম লাইনটো মাটিৰ পৰা 0.70 মিটাৰ উচ্চতাত আৰু দ্বিতীয় লাইনটো মাটিৰ পৰা 1.5 মিটাৰ উচ্চতাত থাকিব লাগে। অনুভূমিক আৰু উলম্ব দুয়োটা ৰেলৰ চিৰিৰ সমতল অংশত গেছ-ৱেষ্টিং ড্ৰিল ব্যৱহাৰ কৰি ফুটা কৰা হয় আৰু চিৰিবোৰ চাৰি ইঞ্চিৰ বল্ট আৰু ৰিভেট ব্যৱহাৰ কৰি বন্ধা হয়। অনুভূমিক খুঁটাবোৰৰ মাজত ৰেলপথৰ বেৰাৰ কাষেৰে এডাল তাঁৰযুক্ত নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰা যোগ কৰাৰ কথা চিন্তা কৰিব পাৰি যাতে হাতীয়ে বেৰাখন পাৰ হ'ব নোৱাৰে, 80 পৃষ্ঠাত “2. নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰা” চাওক।

D. ষ্টীলৰ তাঁৰৰ বেৰা (আৰ্মষ্ট্ৰং বেৰা)ৰ বিশেষত্বসমূহ:

প্ৰায় 4 মিটাৰ ওখ আৰু 0.3 মিটাৰপ্ৰ 0.3 মিটাৰ আকাৰৰ প্ৰি-কাষ্ট ৰিইনফৰ্চড কংক্ৰিটৰ (Precast reinforced concrete) খুঁটা 10 মিটাৰ ব্যৱধানত স্থাপন কৰিব লাগে।

চুকৰ খুঁটা আৰু মধ্যৱৰ্তী খুঁটা ভিন্ন ধৰণৰ হ'ব লাগে। চুকৰ খুঁটাবোৰত মাটিৰ সৈতে মিলি থাকে আৰু ইয়াত অতিৰিক্ত সহায়ক বাহু থাকে যাতে তাৰ গাঁথনিগত স্থিৰতা ভাল হয়। প্ৰতিটো খুঁটা মাটিৰ তলত 1.5 মিটাৰ গাঁত খান্দি পুতিব লাগে আৰু মাটিৰ পৰা কমেও 2.3 মিটাৰ ওপৰলৈ ওলাই থাকিব লাগে।

ষ্টীল-তাঁৰ চাৰি অথবা পাঁচডাল (14 মিলিমিটাৰ ব্যাস, মাজভাগ 6x19 ডাল ষ্টীলৰ তাঁৰৰ আৰু 12.8 টন ব্ৰেক ফৰ্চ থকা) অনুভূমিকভাৱে লগাব লাগে।

ষ্টীলৰ তাঁৰবোৰ বেছিকৈ ওলমি নাহিবৰ বাবে দুটা কংক্ৰিটৰ খুঁটাৰ মাজৰ ঠাইখিনিত এটা মজবুত কাঠৰ খুঁটা (0.15 মিটাৰ-0.2 মিটাৰ ব্যাসৰ) লগাব লাগে।

Fig: A rail-track fence.

ছবি: ৰেলৰ চিৰিৰ বেৰা।

Fig: A steel-rope fence

ছবি: ষ্টীলৰ তাঁৰৰ বেৰা

2. Non-lethal power fences

নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰা

অধ্যায়ৰ উদ্দেশ্য:

হাতীৰ আগ্রাসনক বাধা দিব পৰা কম খৰচী প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা সাধাৰণতে বৃহৎ পৰিসৰত সম্ভৱপৰ নহয়। বৰঞ্চ নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰাৰ সহায়ত হাতীক বাধা দি কৃষিভূমি বা মানুহৰ বাসস্থান সুৰক্ষিত কৰিব পাৰি। এই খণ্ডটোত তিনি ধৰণৰ নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰাৰ শচওলমা বেৰা, পাঁচডাল তাঁৰযুক্ত বেৰা আৰু এডাল তাঁৰযুক্ত বেৰাৰ ওপৰত আলোকপাত কৰা হৈছে যিবোৰ খৰচ, ফলপ্ৰসূতা আৰু উপযোগিতাৰ ফালৰ পৰা পৃথক। ব্যৱহাৰকাৰীসকলে তেওঁলোকৰ নিৰ্দিষ্ট প্ৰয়োজনীয়তা অনুসৰি উপযুক্ত বেৰা নিৰ্বাচন কৰিব পাৰে (76 পৃষ্ঠাত “শ্ৰেষ্ঠ ধৰণৰ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা বাছনি কৰা” চাওক) আৰু এই বেৰাসমূহৰ আৰ্হি, অৱস্থান, নিৰ্মাণ আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণৰ নিৰ্দেশনা তলত দিয়া হৈছে।

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰাৰ নিৰ্মাণ কেৱল বেৰা চোৱা চিতা কৰিব পৰা প্ৰতিষ্ঠানৰ সৈতে সংগতি ৰাখিহে কৰিব লাগে শচছ আৰু “পৃষ্ঠাত “চ. হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্রাস কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাৰ বিকাশ আৰু স্থাপনৰ বাবে সন্মতি আৰু সমৰ্থন আদায় কৰা” চাওক। ৰক্ষণাবেক্ষণ আৰু ধন সংগ্ৰহ নিশ্চিত কৰিবলৈ ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰা” ছছ পৃষ্ঠাতল।

এটা নিৰ্দিষ্ট স্থানত বেৰাৰ আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰাৰ সময়ত গাঁৱৰ লোক, বন বিভাগৰ বিষয়া আৰু স্থানীয় বেচৰকাৰী

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি শচছ পৃষ্ঠা চাওকল, বন বিভাগ আৰু স্থানীয় বেচৰকাৰী সংস্থা’।

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা তথা বিভাগসমূহ: অসামৰিক প্ৰশাসন, স্থানীয় জনপ্ৰতিনিধি বিধায়ক, গাঁৱৰ নেতা।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল:

সকলো বেৰাৰ ক্ষেত্ৰত: ফল্ট ফাইণ্ডাৰ, লোহা কোঠৰ খুঁটা, গেলভানাইজড লোহা শচজি আইপ্ল অথবা হাইটেনচাইল তাঁৰ, ইনচুলেটৰ, তাঁৰ টান কৰা যন্ত্ৰ, ছেকচন কৰ্ণাৰ ইনচুলেটৰ, কাটিং পয়াৰ, ডিজিটেল ভল্টমিটাৰ, ৰচ ভি বেটাৰী, এনাৰ্জাইজাৰ আৰু সৌৰ পেনেল।

ওলমি থকা বেৰা: লোহা কোঠৰ খুঁটা অথবা গছ, জি আই গেলভানাইজড তাঁৰ, ছেকচন কৰ্ণাৰ ইনচুলেটৰ, গছৰ চাৰিওফালে বখাৰ বাবে ইনচুলেচন পাইপ, কাটিং পয়াৰ আৰু ডিজিটেল ভল্টমিটাৰ, ৰচ ভি বেটাৰী, এনাৰ্জাইজাৰ আৰু সৌৰ পেনেল।

সংস্থাসমূহৰ সহযোগত যৌথভাৱে এক আঁচনি প্ৰস্তুত কৰিব লাগে:

গাঁৱৰ মানুহে কোনটো অঞ্চল বন্ধা কৰিব বিচাৰে

গাঁৱৰ মানুহৰ চলাচলৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় পথবোৰ বাধাগ্ৰস্ত
হ'ব নালাগে।

হাতীবোৰে নিজৰ বাসস্থলীৰ এটা অংশৰ পৰা আন এটা
অংশলৈ যাবলৈ কোনবোৰ পথ ব্যৱহাৰ কৰে সেয়া জনা
উচিত, কিয়নো এইবোৰ পথ বেৰাৰ দ্বাৰা বাধাগ্ৰস্ত হ'ব
নালাগে।

সীমামূৰীয়া বেৰা বা বৃত্তাকাৰ বেৰাৰ মাজত কোনবিধ বেছি
উপযুক্ত: সীমামূৰীয়া বেৰাৰ অৰ্থ হ'ল হাতীক কোনো
অঞ্চললৈ সোমাই অহাত সম্পূৰ্ণৰূপে বাধা দিয়া, আনহাতে
চাৰিওকাষে থকা বেৰাই কোনো এটা বিশেষ অঞ্চলক
সকলো দিশৰ পৰা সম্পূৰ্ণ সুৰক্ষা দিব পাৰে।
বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰৰ তলত অথবা অন্য ট্ৰট্ট কাৰেণ্টৰ
উৎসৰ ওচৰত বেৰা নিৰ্মাণ কৰাটো কেনেকৈ এৰাই চলিব

C. Technical specifications of fences—we describe the

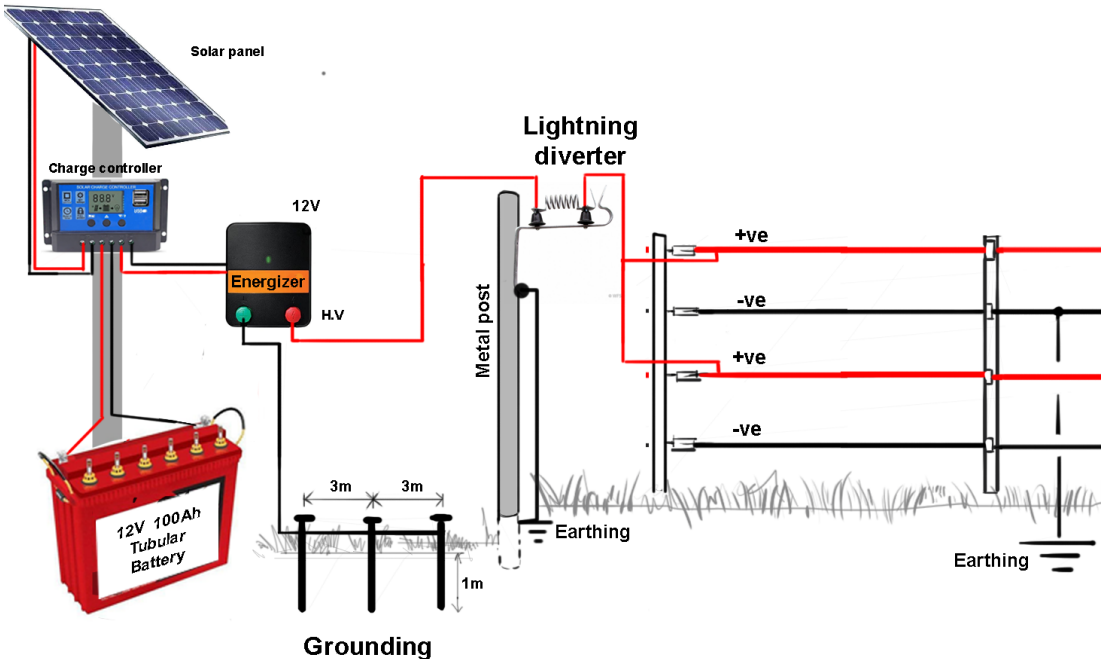
specifications for each of the three types of fences: Electrical components of all power fence

types:

বেৰাসমূহৰ কাৰিকৰী বৈশিষ্ট- তলত
তিনিধৰণৰ বৈদ্যুতিক বেৰাৰ কাৰিকৰী
বৈশিষ্টসমূহ উল্লেখ কৰা হৈছে। প্ৰতিবিধ
বেৰাৰে বৈদ্যুতিক উপাদানসমূহ:

এনাৰ্জাইজাৰ: সৰ্বাধিক গু জুল আই এছ অ', বি আই
এছ প্ৰমাণিত এনাৰ্জাইজাৰ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে
শততালিকা চাওকগ্ন। প্ৰতিটো বেটাৰীৰ বাবে এটা সুকীয়া
এনাৰ্জাইজাৰৰ প্ৰয়োজন। এটা মজবুত, ভাল মানৰ বিদ্যুৎ
প্ৰদানকাৰী ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে, যিয়ে ব.চ ছেকেণ্ডৰ
ব্যৱধানত ঝ.ঝুঝু ছেকেণ্ডৰ ইম্পলছৰ সময়সীমাৰ সৈতে
ছুঝুঝুৰ পৰা ঝাঝুঝুঝু ভল্টৰ পালছ উৎপন্ন কৰিব
লাগে।

বেৰাৰ দৈৰ্ঘ্য	এনাৰ্জাইজাৰৰ পৰামৰ্শিত বিদ্যুৎ*
<3 km	1 J
<4 km	2 J

বেৰাৰ দৈৰ্ঘ্য	এনাৰ্জাইজাৰৰ পৰামৰ্শিত বিদ্যুৎ*
<5 km	4 J

*কেতিয়া মাটি শুকান হয় আৰু অধিক গছ-গছনি বা খুঁটাৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়, তেনে পৰিস্থিতিত অধিক শক্তিশালী এনাৰ্জাইজাৰৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে। ৰ কিলোমিটাৰতকৈ কম দৈৰ্ঘ্যৰ বেৰাৰ বাবে এনাৰ্জাইজাৰৰ বিদ্যুৎ কেতিয়াও গুলতকৈ বেছি হ'ব নালাগে।

বেটাৰী: বৈদ্যুতিক বেৰাত বিদ্যুৎ প্ৰদান কৰিবলৈ বেটাৰীৰ প্ৰয়োজন হয় আৰু বেটাৰীৰ সংখ্যা আৰু ক্ষমতা বেৰাৰ ধৰণ আৰু পৰিৱেশৰ অৱস্থাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। নিৰ্দেশনাৰ বাবে বিশেষজ্ঞৰ পৰামৰ্শ লোৱাটোৱেই উত্তম। যদি কোনো বিশেষজ্ঞ উপলব্ধ নহয়, তেন্তে ৰসদ, বজ্জ্বল-বচল্ৰট্ৰুজ ডিপ-ডিচছাৰ্জ বেটাৰী চিষ্টেম ব্যৱহাৰ কৰাটো বাঞ্ছনীয়।

সৌৰ পেনেল: সৌৰ পেনেল বাছনি কৰিবলৈ স্থানীয় পৰিস্থিতি, বেটাৰী আৰু নিৰ্বাচিত এনাৰ্জাইজাৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিশেষজ্ঞৰ পৰামৰ্শ লোৱা উচিত। সাধাৰণতে ছল্ল এনাৰ্জাইজাৰৰ বাবে ৰপ্ত-ৰজ্জ্বল-পুট্ৰ আৰু বজ্জ্বল-বচল্ৰট্ৰুজ সৌৰ পেনেল ব্যৱহাৰ কৰাটো বাঞ্ছনীয়। সৌৰ পেনেলখন দক্ষিণ দিশত আটাইতকৈ ৰদঘাই ঠাইত স্থাপন কৰিব লাগে।

চাৰ্জ নিয়ন্ত্ৰক: সৌৰ চাৰ্জ নিয়ন্ত্ৰকে বেটাৰীক অতিৰিক্ত চাৰ্জিং/অভাৰ ডিচাৰ্জিং ৰোধ কৰে আৰু বেটাৰীৰ জীৱনকাল দীঘলীয়া কৰে। সৌৰ পেনেলখন চাৰ্জ কন্ট্ৰ'লাৰৰ সৈতে সংযোগ হয়, য'ত তাঁৰৰ দুটা ছেট থাকে। এটা ছেট বেটাৰীৰ সৈতে সংযোগ হয় আৰু আনটো পোনপটীয়াকৈ এনাৰ্জাইজাৰৰ সৈতে সংযোগ হয়। চাৰ্জ নিয়ন্ত্ৰকটো সৌৰ পেনেলখনৰ শেষত ৰ.পুদত আৰু এনাৰ্জাইজাৰৰ শেষত ৰ.পুদত বন্ধ হোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

বজ্ৰপাতৰ পৰা সুৰক্ষা: বজ্ৰপাতৰ পৰা ব্যৱস্থাটোক সুৰক্ষা দিবলৈ এনাৰ্জাইজাৰ টাৰ্মিনেল আৰু বেৰাৰ মাজত লাইটনিং ডাইভাৰ্টাৰ(Lightning Diverter) স্থাপন কৰিব লাগে।

আৰ্থিং: বেৰাখনে সঠিকভাৱে কাম কৰিবলৈ ইয়াৰ সঠিকভাৱে আৰ্থিং কৰিব লাগে। এনাৰ্জাইজাৰৰ আৰ্থ টাৰ্মিনেল মাটিত পুতিবলৈ অন্ততঃ তিনিডাল ধাতুৰ ৰড ব্যৱহাৰ কৰা হয়, প্ৰত্যেকডাল কমেও ৰ মিটাৰ দকৈ পুতিব লাগে। এই ধাতুৰ ৰডবোৰ সেমেকা ঠাইত পুতিব লাগে।

অথবা শুকান অঞ্চলত বালি, শিলগুটি আৰু পিট যোগ কৰি ল'ব লাগে। শুকান পৰিৱেশত এডাল অতিৰিক্ত আৰ্থিং বেৰাৰ সমান্তৰালভাৱে লগোৱাটো বাঞ্ছনীয়।

Non-Electrical Components— Instructions for each type of fence:

প্ৰতিৰোধী বেৰাৰ অবৈদ্যুতিক

উপাদানসমূহ:

এডাল তাঁৰৰ বেৰা:

এনে বেৰাবোৰ আৰ্দ্ৰ মাটি থকা অঞ্চলত ব্যৱহাৰ উপযোগী শ্ৰয'ত আৰ্থিং লগোৱা সহজ হয়গ। প্ৰায় ৰ.জ্জ মিটাৰ উচ্চতাত মাত্ৰ এডাল তাঁৰ থকাৰ বাবে ইহঁতক পৰ্নাতম ৰক্ষণাবেক্ষণৰ প্ৰয়োজন হয়। আদৰ্শগতভাৱে এই বেৰাৰ দৈৰ্ঘ্য ৫.প্ত কিলোমিটাৰতকৈ বেছি হ'ব নালাগে যাতে সহজে চোৱাচিতা কৰিব পৰা যায়। যদি প্ত কিলোমিটাৰতকৈ অধিক দৈৰ্ঘ্য বেৰাৰ প্ৰয়োজন হয় তেন্তে সৰু সৰু অংশত বেৰখন ভাগ কৰিব লাগে।

খুঁটা: খুঁটাৰ বাবে বাঁহ, কাঠ, লোহা, অথবা কংক্ৰিটৰ দৰে সামগ্ৰী ব্যৱহাৰ কৰাটো বাঞ্ছনীয়। প্ৰতিটো খুঁটাৰ উচ্চতা জ্জপ্ত ফুট হ'ব লাগে, মাটিৰ পৰা প্ত.প্ত ফুট ওপৰত থাকিব লাগে। হাতীক বাধা দিবলৈ খুঁটাবোৰ পৰ্নাতম জ্জ্বল ডিগ্ৰী কোণত আগমনৰ আশা কৰা দিশে হালি থাকিব লাগে। দুটা খুঁটাৰ মাজৰ দূৰত্ব জ্জ মিটাৰতকৈ বেছি হ'ব নালাগে।

তাঁৰ: বৈদ্যুতিক বেৰাখনৰ নিৰাপত্তা আৰু ফলপ্ৰসূতা নিশ্চিত কৰিবলৈ প্ৰাথমিক তাঁৰ হিচাপে উচ্চমানৰ ৫.প্ত মিলিমিটাৰ গেলভানাাইজড আইৰন শ্ৰপ্তেগ অথবা আন শক্তিশালী তাঁৰ ব্যৱহাৰ কৰাটো বাঞ্ছনীয়। বাস্কিৰলৈ ব্যৱহাৰ কৰা তাঁৰডালো উচ্চ মানৰ হোৱা উচিত আৰু অন্ততঃ ৫ মিলিমিটাৰ হ'ব লাগে। বৈদ্যুতিক বেৰত কেতিয়াও কাঁইটীয়া তাঁৰ ব্যৱহাৰ কৰিব নালাগে কাৰণ ইয়াৰ ফলত হাতী বেৰাত লাগি ধৰি আঘাতপ্ৰাপ্ত হ'ব পাৰে অথবা মৃত্যুমুখত পৰিব পাৰে।

তাঁৰডাল খুঁটাবোৰত সংলগ্ন কৰিবলৈ ৰিল ইনচুলেটৰ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে, আনহাতে ঘূৰণীয়া আৰু চুকৰ খুঁটাৰ বাবে বিশেষ ইনচুলেটৰ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।

এডাল তাঁৰযুক্ত বেৰা নিৰ্মাণৰ বিশদ নিৰ্দেশনাৰ বাবে অনুগ্রহ কৰি WWF-India1 Elefence Manual: installation of solar powered fences to manage human elephant conflict চাওক।

Multi-strand fence:

একাধিক তাঁৰযুক্ত বেৰা:

এই বেৰাবোৰে হাতী আৰু অন্যান্য প্ৰাণীক বাধা দিব পাৰে আৰু এডাল তাঁৰযুক্ত বেৰাৰ লগত ইয়াৰ কিছুমান পাৰ্থক্য আছে:

এনে বেৰাত সাধাৰণতে ৮-পু ডাল তাঁৰ থাকে, যিবোৰ বিভিন্ন উচ্চতাত স্থাপন কৰা হয়, ওপৰৰ তাঁৰডাল মাটিৰ পৰা ২.৫ মিটাৰ ওপৰত, দ্বিতীয় তাঁৰডাল ২.৮ মিটাৰ আৰু বাকী তাঁৰবোৰ ইয়াৰ তলত একাদিক্ৰমে লগোৱা হয় যাতে সৰু জীৱ-জন্তু সোমাব নোৱাৰে।

হাতীয়ে বেৰখন তললৈ টানিব নোৱাৰাকৈ প্ৰতিটো খুঁটাত টেণ্টেকেল লগাব লাগে অথবা পোষ্ট-প্ৰটেঞ্জিং ৰায়াৰফ্ৰেমৰ দ্বাৰা সুদৃঢ় কৰিব লাগে।

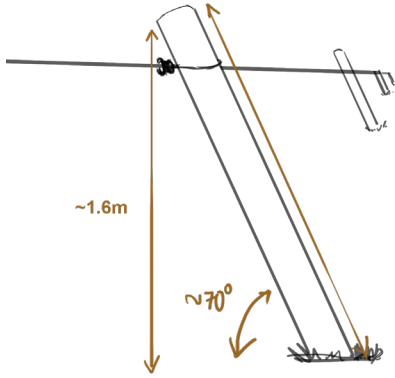

Fig: Single-strand fence

ছবি: এডাল তাঁৰযুক্ত বেৰা

মাটিৰ কঠিনতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি একাধিক তাঁৰযুক্ত বেৰাৰ দিশ উলম্ব অথবা হেলনীয়া হ'ব পাৰে।

Hanging fences:

ওলম্বি থকা বেৰা:

সাধাৰণ বেৰা ভাঙিবলৈ সক্ষম হোৱা হাতীক বিফল কৰিবলৈ এই ব্যৱস্থল আৰু শক্তিশালী বেৰা নিৰ্মাণ কৰা হয়। ইয়াৰ উদ্দেশ্য হৈছে:

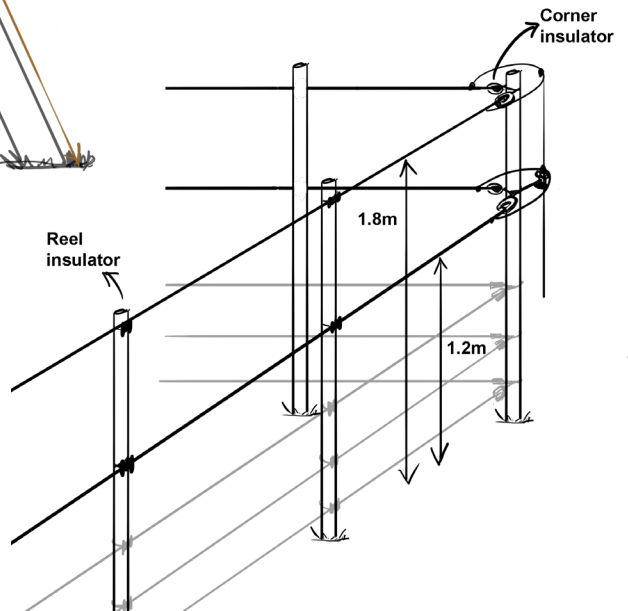
হাতী এটাই ক্ষতি কৰিব নোৱাৰাকৈ ওখকৈ নিৰ্মাণ কৰা। হাতীক বেৰাৰ খুঁটাবোৰৰ কাষ চাপিব নোৱাৰাকৈ উলম্ব তাঁৰ ব্যৱহাৰ কৰা।

এই ধৰণৰ বেৰাবোৰক ওলম্বি থকা বেৰা বুলি জনা যায়, য'ত এক নিৰ্দিষ্ট উচ্চতাত এডাল প্ৰাথমিক অনুভূমিক তাঁৰ থাকে যি এডাল তাঁৰযুক্ত বেৰাৰ দৰে বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰৰ কাম কৰে। ইয়াৰ উপৰিও ইয়াত উলম্ব তাঁৰো থাকে যিবোৰ তললৈ নামি হাতীৰ প্ৰৱেশত বাধা দিয়াৰ বাবে এখন পৰ্দাৰ সৃষ্টি কৰে।

খুঁটা: বেৰাত ব্যৱহাৰ কৰা খুঁটাবোৰ ৮.৫ ইঞ্চি শ্ৰেণী ৩.৫ চে.মি.ৰ ব্যাসৰ, বি-ক্লাছ শ্ৰেণী মিলিমিটাৰ ডাঠ গেলভানাইজড লোহাৰ পাইপ হ'ব লাগে। এই খুঁটাবোৰৰ উচ্চতা প্ৰায় ১.৫ মিটাৰ হ'ব লাগে আৰু মাটিৰ পৰা ১.৫

Fig: Hanging fence

ছবি: ওলম্বি থকা বেৰা

3. Elephant-proof trenches

হাতী-ৰোধক নলা

উদ্দেশ্য:

হাতীয়ে ঠেক ঠাইত সহজে চলাফুৰা কৰিব নোৱাৰে আৰু হাতীয়ে জপিয়াই পাব হ'ব নোৱাৰে। সেইবাবেই যথেষ্ট ঠেক, গভীৰ আৰু শক্তিশালী নলাবোৰে হাতীৰ আগ্রাসনক বাধা দিব পাৰে আৰু ইয়াৰ সহায়ত জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চললৈ খাদ্যৰ সন্ধানত হাতী ওলাই অহাটো হ্রাস কৰিব পাৰি। হাতী-ৰোধক নলাৰ উদ্দেশ্যৰ ওপৰতো ইয়াত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। কিন্তু এই নলাবোৰ বক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে ধন আৰু শ্ৰমৰ প্ৰয়োজন হয়। এই খণ্ডটোত হাতী-ৰোধক নলাসমূহৰ আৰ্হি, অৱস্থান, নিৰ্মাণ আৰু সঠিক বক্ষণাবেক্ষণ নিশ্চিত কৰাৰ ওপৰত নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰা হৈছে।

Recommended practices:

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. হাতী-ৰোধক নলা আৰু অন্যান্য প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাসমূহৰ সঠিক নিৰ্মাণ আৰু বক্ষণাবেক্ষণ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ স্থানীয় সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ অংশগ্ৰহণ অত্যন্ত জৰুৰী শচঙ্কপৃষ্ঠাত ক্ৰিয় খণ্ড: হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ আৰু হ্রাস কৰিবলৈ প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ বিকাশকৃত আলোচনা কৰা অনুসৰি।

B. ইয়াৰ উপৰিও নলা উপযুক্ত হ'বলৈ কিছুমান চৰ্ত পূৰণ কৰিব লাগে, যেনে:

মাটিৰ প্ৰকাৰ: অত্যধিক আদ্ৰ আৰু অত্যধিক কোমল মাটি এনে নলা খন্দাৰ বাবে উপযোগী নহয়।

প্ৰাকৃতিক খলা-বন্যবোৰো বিবেচনা কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ যিয়ে নলাটো কাৰ্যকৰী হোৱাত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা বক্ষণাবেক্ষণ সমিতি শচছ পৃষ্ঠা চাওকল্প, বন বিভাগ আৰু সংশ্লিষ্ট বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহ।

ভূমিকা পালনকাৰী আৰু চৰকাৰী তথা বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু বিভাগসমূহ: অসামৰিক প্ৰশাসন, জনপ্ৰতিনিধি !বিধায়ক, পঞ্চায়ত, গাঁৱৰ নেতা

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল: এক্সকেভেটৰ, বুলডজাৰ, শিল কাটিবলৈ ড্ৰিলাৰ আৰু জেখ-মাখৰ সঁজুলি

C. Designing trench at a given site:

কোনো ঠাইৰ বাবে নলাৰ আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰা:

এই খণ্ডটোৰ লক্ষ্য হৈছে গাঁৱৰ লোক, প্ৰতিৰোধক শচবেৰা! খাল্ল বক্ষণাবেক্ষণ সমিতি, বন বিভাগৰ বিষয়া আৰু বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহৰ সহযোগত জৰীপৰ ব্যৱস্থা কৰা। জৰীপটোত তলত উল্লেখ কৰা বিষয়সমূহ নিৰ্ণয় কৰিব লাগে:

গাঁৱৰ মানুহে কোনবোৰ অঞ্চল সুৰক্ষিত কৰিব বিচাৰে। গাঁৱৰ মানুহ আৰু পশুধনৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় পথ, শচযিবোৰ প্ৰস্তাৱিত নলাৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হ'ব পাৰে আৰু তাৰ বাবে উপযুক্ত ব্যৱস্থা ল'বলগীয়া হ'ব পাৰে। হাতীবোৰে নিজৰ বাসস্থানসমূহৰ মাজত অহাযোৱা কৰিবলৈ যিবোৰ পথ ব্যৱহাৰ কৰে, নলাটোৱে সেইবোৰত বাধা দিব নালাগে।

D. Technical specifications:

কাৰিকৰী বিশেষত্বসমূহ:

হাতী-বোধক নলা প্ৰায় ৮ মিটাৰ দ আৰু, মিটাৰ বহল হ'ব লাগে। নলাটোৰ বেৰবোৰ পোনকৈ কাটিব লাগে, অৰ্থাৎ বেৰবোৰ উলম্ব হ'ব লাগে।

খনন কৰা মাটিবোৰ ওচৰত ৰাখিব নালাগে। নহ'লে হাতীয়ে এই মাটিৰে নলাটো পুতি পেলাব পাৰে।

তলৰ কাষৰ গছ-গছনিবোৰ পৰিষ্কাৰ কৰিব লাগে যাতে নলাটো দুয়োফালে, মিটাৰ আঁতৰৰ পৰা স্পষ্টকৈ দেখা যায়শচসুৰক্ষাৰ বাবে।

মাটি কোমল আৰু সামান্য চাপত ভাঙি পৰাৰ সম্ভাৱনা থকা ঠাইত নলা নিৰ্মাণ কৰাটো পৰিহাৰ কৰক। এনে স্থানসমূহ কেৱল দেৱাল অথবা নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰাৰ দৰে প্ৰতিৰোধক নিৰ্মাণ কৰি সুৰক্ষিত কৰিব পাৰি।

হাতীয়ে প্ৰায়ে নলা এটাৰ শিলযুক্ত অংশৰে পাৰ হ'বলৈ চেষ্টা কৰে কাৰণ এই স্থানসমূহত নলা প্ৰায়ে পৰ্যাপ্ত গভীৰতালৈ খান্দিব পৰা নাযায়। এনে স্থানত শিল কাটি নলাটো যথেষ্ট দকৈ বনাব লাগে।

E. Creating crossings:

ক্ৰছিং সৃষ্টি কৰা:

স্থানীয় ৰাইজে অৰণ্যত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা স্থানত সাধাৰণ কাঠৰ দলং স্থাপন কৰিব পাৰে। এই দলংবোৰে গৰু-ম'হৰ ওজন বহন কৰিব পাৰিব লাগে, কিন্তু হাতীৰ ওজন বহন কৰিব পৰা হ'ব নালাগে।

য'তেই ৰাস্তা ভাঙে তাত্তেই বিদ্যুৎচালিত গেট অথবা অন্যান্য কাৰ্যকৰী প্ৰতিৰোধক স্থাপন কৰিব লাগে যাতে হাতীয়ে জনবসতি এলেকাত প্ৰৱেশ কৰিব নোৱাৰে।

প্ৰসংঘনাই যান-বাহন চলাচল কৰা পথৰ বাবে মানুহ থকা চেক পোষ্টৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে।

যদি কোনো নৈয়ে নলাটোক ছেদ কৰে তেন্তে হাতীয়ে নলাটো পাৰ হ'বলৈ নৈখন ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰাকৈ তলত দিয়া পদ্ধতিসমূহৰ এটা ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি:

যিবোৰ অঞ্চলত নলাটো নৈৰ মাজেৰে পাৰ হয়, সেইবোৰ

অঞ্চলত পানীৰ বৈ যাব পৰাকৈ ৰাখি আৰু হাতীবোৰক পাৰ হোৱাত বাধা দিবলৈ পকী খুঁটা স্থাপন কৰিব পাৰি। হাতীয়ে নলাটো পাৰ হ'ব নোৱাৰাকৈয়ে পানীৰ ধাৰাটো পাইপৰ মাজেৰে পাৰ কৰিব পাৰি আৰু পকী বেৰা ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

F. Monitoring and maintenance of trench:

নলাৰ নিৰীক্ষণ আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণ:

নলাৰ নিৰীক্ষণ আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণৰ তদাৰক কৰাটো প্ৰতিৰোধক শচবেৰা!খালপ্ল ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ দায়িত্ব।

এই দায়িত্বত থকা সমিতিয়ে নিশ্চিত কৰিব লাগে যে, প্ৰচণ্ড বৰষুণৰ পাছত, তেওঁলোকে খহনীয়াৰ বাবে নলাটোত জমা হোৱা পলস আৰু মাটি আঁতৰাই পেলায়। এই কামটো বছৰত অন্ততঃ এবাৰ কৰিব লাগে আৰু যদিহে যথেষ্ট পৰিমাণৰ খহনীয়া হয় তেন্তে অধিক সঘনাই কৰিব লাগে। খহনীয়া হোৱা মাটিৰে জমায়ে নলাটো ভৰি পৰিলে দুৰ্বল ঠাইৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে যিবোৰ হাতীয়ে পাৰ হ'বলৈ চেষ্টা কৰিব পাৰে। নলাটো পৰিষ্কাৰ কৰি ৰাখিলে হাতীয়ে এই দুৰ্বল অংশৰে পাৰ হ'ব নোৱাৰিব।

হাতীয়ে প্ৰায়ে নলাটোৰ শিলৰ অঞ্চলত খোজ কাঢ়ে, কিয়নো এই স্থানবোৰ সাধাৰণতে পৰ্যাপ্ত গভীৰতালৈ খন্দা নহয়। এই সমস্যা সমাধানৰ বাবে শিলটো কাটি এই অঞ্চলবোৰত নলাটো পৰ্যাপ্তভাৱে গভীৰ হোৱাটো নিশ্চিত কৰাটো প্ৰয়োজনীয়।

নলাৰ ওচৰত স্পষ্টকৈ দেখা পাবলৈ আৰু হাতী দেখা পোৱাটো নিশ্চিত কৰিবলৈ নলাটোৰ দুয়োফালে, -প্ত মিটাৰ দূৰত্বলৈ থকা গছ-গছনি আদি শচডাঙৰ গছ বাদ দি পৰিষ্কাৰ কৰি ৰাখিব লাগে। বাৰিষাৰ পাছত প্ৰতি বছৰে নলাটোৰ ভিতৰৰ গজা গছ-গছনিবোৰ ভালদৰে পৰিষ্কাৰ কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ।

প্ৰতিৰোধক শচবেৰা!খালপ্ল ৰক্ষণাবেক্ষণ আৰু নিৰীক্ষণৰ দায়িত্বত থকা সমিতিখনে এই কামৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সমল সংগ্ৰহ কৰিব লাগে কাৰণ ইয়াৰ বাবে ধনৰ প্ৰয়োজন হয়। ইয়াক কেনেকৈ কৰিব লাগে তাৰ বিশদ নিৰ্দেশনা শচছ পৃষ্ঠাত খণ্ড, ঠ্ৰৰক্ষণাবেক্ষণ আৰু ধন সংগ্ৰহ নিশ্চিত কৰিবলৈ এটা প্ৰতিৰোধক শচবেৰা!খালপ্ল ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতি গঠন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পোৱা যাব।

ছবি: হাতী-বোধক খাল

Note: Non-barrier interventions

টোকা: বিনা প্রতিবোধক হস্তক্ষেপ

কিছুমান অঞ্চলত হাতীয়ে নিয়মিতভাৱে খেতিপথাৰ নষ্ট কৰে আৰু আনকি নিয়মিতভাৱে সুবিধা পালে প্রতিবোধক শচবেৰা!খালগ্ন অতিক্ৰম কৰিবলৈও চেষ্টা কৰিব পাৰে। যিক্সত অধিক ব্যয়বহুল প্রতিবোধক শচবেৰা!খালগ্ন সুলভ নহয়, তেনে ঠাইত পৰৱৰ্তী সৰ্বোত্তম কামটো হক্সল ক্ষতিপূৰণৰ জৰিয়তে লোকচান কম কৰাৰ চেষ্টা কৰা শচৰবজ্ঞ পৃষ্ঠাত “ক্ষতিপূৰণ!অনুগ্ৰহৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহ কৰা” চাওকগ্ন। অৱশ্যে মন কৰিবলগীয়া যে হাতীয়ে যদি অত্যধিক ক্ষতি কৰিছে তেন্তে ক্ষতিপূৰণ দিয়াটো বহনক্ষম নহ'বও পাৰে।

এই সমস্যাৰ কোনো নিশ্চিত সমাধান নাই যদিও, কৰ্তৃপক্ষই হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সন্মুখীন হোৱা স্থানীয় ৰাইজক তলত দিয়া পদক্ষেপসমূহ গ্ৰহণৰ প্ৰস্তাৱ দিব পাৰে:

হাতীৰ বাসভূমি পুনৰুদ্ধাৰ কাৰ্যকলাপত সহায় কৰিবলৈ স্থানীয় লোকসকলক হাতীয়ে খাব পৰা গছ-গছনি আৰু ঘাঁহ ৰোপণ কৰিবলৈ পুঁজিৰ ব্যৱস্থা কৰা;

মানুহৰ বাসস্থান আৰু হাতীৰ আবাসস্থলীৰ মাজত কোনো সীমা নথকাৰ বাবে য'ত হস্তী-মানৱ সংঘাত বিক্ষিপ্তভাৱে সংঘটিত হৈ থাকে, তেনে ক্ষেত্ৰত কৃষিভূমি ক্ৰয় শচাধিগ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দিয়ক যাতে সীমা বান্ধিব পৰা যায়। এনে অধিগ্ৰহণ কৰা মাটিত হাতীৰ আবাসস্থলী পুনৰুদ্ধাৰৰ কথাও বিবেচনা কৰিব পাৰি;

গাঁওবাসীক তিনি বছৰৰ বাবে যি শস্যৰ ক্ষতি হয় তাৰ মূল্য পৰিশোধ কৰা, লগতে হাতীৰ বাবে অপ্ৰিয় শস্যৰ খেতি আৰু বিকল্প জীৱিকাৰ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰাৰ সুযোগ দিয়া।

যদি বন বিভাগে এই শেষ বিকল্পটোৰ প্ৰতি আগ্ৰহী-যিটো হৈছে সংঘাত হুঁস কৰিব পৰা বিকল্প শস্য অথবা অন্য জীৱিকা গ্ৰহণ কৰাত সহায় কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা-এটা সম্ভাৱনা হ'ল বন বিভাগৰ বিষয়াসকলে হস্তী-মানৱ সংঘাত প্ৰৱণ এলেকাৰ বাসিন্দাসকলক আন বিভিন্ন বিভাগৰ কৰ্তৃপক্ষৰ সৈতে সংযোগ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা যাতে কৃষকসকলৰ বৃত্তি হাতীৰ বাবে ৰুচিকৰ শস্যৰ পৰা হাতীৰ অখাদ্য শস্যলৈ অথবা অন্যান্য জীৱিকালৈ পৰিৱৰ্তন কৰাত সহায় কৰিব পাৰে। বন বিভাগৰ বিষয়াসকলে জিলা পৰ্যায়ৰ সমন্বয় সমিতিৰ জৰিয়তে উপায়ুক্ত জিলা দণ্ডাধীশৰ নেতৃত্বত বৈঠকৰ জৰিয়তে এই কাম কৰিব পাৰে। বিকল্প জীৱিকাৰ পথ প্ৰদৰ্শন কৰিব পৰা কিছুমান বিভাগ হ'ব পাৰে:

কৃষি বিভাগ

মীন বিভাগ

দুগ্ধ উন্নয়ন

ৰেচম বিভাগ

হস্তগুঁত আৰু বস্ত্ৰ বিভাগ

পৰ্যটন বিভাগ

বিত্তীয় প্ৰতিষ্ঠান।বেংক

বাণিজ্যিক অংশীদাৰ

Part 4: Managing individual elephants engaged in repeated human-elephant conflict

খণ্ড 4: সঘনাই সংঘাতত লিপ্ত হোৱা

অকলশৰীয়া হাতীৰ নিয়ন্ত্ৰণ

ভাৰতৰ বহু ঠাইত কিছুমান অকলশৰীয়া হাতীয়ে সঘনাই প্ৰতিৰোধক শচবেৰা!খালগ্ন ভংগ কৰে বা জনবসতিপূৰ্ণ এলেকাত প্ৰৱেশ কৰে। সাধাৰণতে এই হাতীবোৰে নিজৰ প্ৰাকৃতিক বাসস্থানৰ বাহিৰত অধিক সহজে উপলব্ধ খাদ্য যেনে শস্য, নিমখ বা মদ বিচাৰে। কেতিয়াবা অকলশৰীয়া হাতীবোৰে জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চলত অভ্যস্ত হৈ পৰে আৰু এনে অঞ্চলবোৰক নিজৰ নিয়মীয়া পৰিসৰৰ অংশ হিচাপে বিবেচনা কৰে। এই হাতীবোৰৰ সম্পূৰ্ণ নিৰাপদ হ'ব পাৰে, আনকি স্থানীয় বাসিন্দাসকলৰ প্ৰিয়ও হ'ব পাৰে-অথবা ইহঁত অতি আক্ৰমণাত্মক হ'ব পাৰে, আনকি সংঘাতত এগৰাকী বা একাধিক লোকৰ মৃত্যুও হ'ব পাৰে। হাতী এটা যদি আক্ৰমণাত্মক হয় তেন্তে চৰকাৰে হস্তক্ষেপ কৰিবলৈ বাধ্য। কিন্তু যিবোৰ ক্ষেত্ৰত স্থানীয় লোকসকলে কিছুমান অকলশৰীয়া বন্যহস্তী গাঁৱত অথবা খেতিপথাৰত প্ৰৱেশ কৰাটো পচন্দ কৰে, তেনে ক্ষেত্ৰতো চৰকাৰে এই হাতীবোৰক জনবসতিপূৰ্ণ এলেকালৈ যোৱাত বাধা দিবলৈ হস্তক্ষেপ কৰা উচিত, কিয়নো এনে হাতীবোৰ কেতিয়াবা বিভিন্ন কাৰণত যেনে, হৰম'নৰ পৰিৱৰ্তন শচভাতিখোলাগ্নৰ বাবে অথবা দায়িত্বহীন লোকে জোকোৱাৰ ফলত হঠাতে আক্ৰমণাত্মক হৈ উঠিব পাৰে। দীৰ্ঘম্যাদীভাৱে, কাৰ্যকৰী প্ৰতিৰোধক শচবেৰা!খালগ্নকে ধৰি-বাসস্থান পুনৰুদ্ধাৰ আৰু উন্নত পৰিকল্পনাৰ সংমিশ্ৰণ ঘটাই মানৱ বসতি প্ৰধান অঞ্চলত হাতীৰ বিচৰণ হ্রাস কৰাত সহায় কৰিব পাৰে। কিন্তু ইয়াৰ মাজতে যদি অকলশৰীয়া হাতীয়ে নিয়মিতভাৱে ভালদৰে বক্ষণাবেক্ষণ কৰা প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থাকো শচবেৰা!খালগ্ন ভংগ কৰিবলৈ শিকে তেন্তে সেই হাতীবোৰক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ বন বিভাগে হস্তক্ষেপ কৰাটো বাধ্যতামূলক। এই নিৰ্দেশনাত সমস্যাজনক হাতীৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ চাৰি প্ৰকাৰৰ নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰা হৈছে।

আমি এনে এটা হাতীৰ সৈতে

মোকাবিলা কৰি আছোঁ যি

সঘনাই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা

শচবেৰা!খালগ্ন অতিক্ৰম কৰে,

যদিও সেইবোৰ ভালদৰে

বক্ষণাবেক্ষণ কৰা হয়।

Are communities protected by the strongest possible barrier?

স্থানীয় লোকসকলক আটাইতকৈ শক্তিশালী
প্রতিৰোধী ব্যৱস্থা শচবেৰা!খালগ্নৰ দ্বাৰা
সুৰক্ষিত কৰা হৈছেনে?

হয়

Has the elephant been collared to help repel it?

হাতীটোক নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত সহায়
কৰিবলৈ কলাৰ লগোৱা হৈছে
নেকি?

হয়

Has translocation been tried?

স্থানান্তৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা
হৈছেনে?

হয়

If the elephant poses a clear and consistent threat to people, captivity may be considered.

যদি হাতীটোৱে মানুহৰ বাবে ভাবুকিৰ
সৃষ্টি কৰিছে তেন্তে তাক বন্দী কৰাৰ
কথা বিবেচনা কৰিব পাৰি।

নহয়

Part 3: Selecting and constructing non-lethal and safe barriers to mitigate HEC

হস্তী-মানৱ সংঘাত হ্রাস
কৰিবলৈ নিৰাপদ প্রতিৰোধী
ব্যৱস্থা শচবেৰা!খালগ্ন বাহুনি
আৰু নিৰ্মাণ কৰা

পৃষ্ঠা জুৰু

নহয়

1. Capture and collaring

ধৰা আৰু কলাৰিং কৰা

পৃষ্ঠা জুচ

2. Negative conditioning

ঋণাত্মক কণ্ডিচনিং

পৃষ্ঠা জ্বাজ্ব

নহয়

3. Translocation

স্থানান্তৰণ

পৃষ্ঠা বজুচ

4. Captivity

হাতীক বন্দী কৰা

পৃষ্ঠা বজুজু

1. Capture and collaring

ধৰা আৰু কলাৰিং কৰা

খণ্ডটোৰ উদ্দেশ্য:

কলাৰিঙৰ দ্বাৰা দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ দৰে কৰ্তৃপক্ষই এনে এটা হাতীক অনুসৰণ কৰিব পাৰে যিটো হাতীক সঘনাই সংঘাতত জড়িত বুলি সন্দেহ কৰা হয় শচৰা জনা যায়গ। কলাৰিয়ুক্ত হাতীয়ে কেৱল সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে উপযোগী তথ্যই নহয়, বৰঞ্চ হাতীৰ আচৰণৰ বিষয়ে বুজিব পৰা বিভিন্ন তথ্যও প্ৰদান কৰিব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও, সম্ভাৱ্য ঋণাত্মক কণ্ডিচনিঙৰ বাবে কলাৰিং এটা প্ৰয়োজনীয় পূৰ্বচৰ্ত শচজ্ঞান পৃষ্ঠাত “চ. ঋণাত্মক কণ্ডিচনিং” চাওকগ। যিহেতু বৃহৎ সংখ্যক হাতীৰ কলাৰিং কৰা আৰু নিৰীক্ষণ কৰাটো আৰ্থিক বা লজিস্টিকভাৱে সম্ভৱ নহয়, সেয়েহে কলাৰিং কেৱল তেনে ঠাইতহে কৰিব লাগে য'ত কাৰ্যকৰী প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শচবেৰা!খালগ্ন নিৰ্মাণ কৰা হৈছে কিন্তু সেয়া পৰ্যাপ্ত নহয় অথবা কোনো কাৰণত প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শচবেৰা!খালগ্ন নিৰ্মাণ কৰিব পৰা হোৱা নাই।

হস্তক্ষেপৰ সময়ত পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ শচবিদৰে প্ৰাসংগিকগ:

“শচসন্দেহযুক্তগ্ন নতুন হাতীৰ তথ্য” বহুচ পৃষ্ঠাত

“জ্ঞাত হাতীৰ তথ্য” বহুচপৃষ্ঠাত

এইবোৰ পদ্ধতিৰ পৰামৰ্শ দিয়া হয়:

A. হস্তী-মানৱ সংঘাতক ভালদৰে বুজিবলৈ কলাৰিং কৰাটো দুটামান ক্ষেত্ৰত যুক্তিসংগত:

যেতিয়া কোনো অকলশৰীয়া হাতী বা হাতীৰ জাকে জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চলত প্ৰৱেশ কৰি খেতিপথাৰ নষ্ট কৰে আৰু মানুহৰ জীৱন আৰু সম্পত্তিৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰে, তেতিয়া তেনে হাতীক কলাৰ কৰিলে ইহঁতৰ ৰেঞ্জিঙৰ আচৰণ বুজাত সহায় হ'ব পাৰে আৰু লগতে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে সংঘাত প্ৰশমনৰ বাবে উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব পৰা যায়। এই ক্ষেত্ৰত অৱশ্যে কৰ্তৃপক্ষই

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: দ্ৰুত সঁহাৰি দল। বন বিভাগ, বিশেষজ্ঞ পশু চিকিৎসক।

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু বিভাগসমূহ: পশু চিকিৎসা বিভাগ, গাঁৱৰ নেতা, আৰক্ষী বিভাগ, কুনকী আৰু মাউট।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল: জিপিএছ শচগুত্ৰগ্ন জিএছএম! ৰেডিঅ' কলাৰ, হাতী খেদাৰ বাবে বাহন, টৰ্চ লাইট, চাইৰেন, সুৰক্ষামূলক ফিল্ড গিয়াৰ, বোতাঁৰ যোগাযোগ যন্ত্ৰ, জিপিএছ শচগুত্ৰগ্ন, স্মাৰ্ট ফোন, শক্তিশালী বহী শিকলি, হাতীৰ চকুৰ পাটি, হাতী ঠাণ্ডা ৰাখিবলৈ পানী, জোখ লোৱা ফিটা, গধুৰ ক্লিপাৰ, তেজ!আনুসংগিক নমুনা সংগ্ৰহ কৰা সঁজুলি, ডাৰ্টিং সঁজুলি শচৰেডিঅ' ডাৰ্টকে ধৰিগ্ন আৰু ঔষধ আৰু এন্টিডক্সট আৰু অন্যান্য সহায়ক ঔষধকে ধৰি সকলো প্ৰয়োজনীয় পশু চিকিৎসা সঁজুলি।

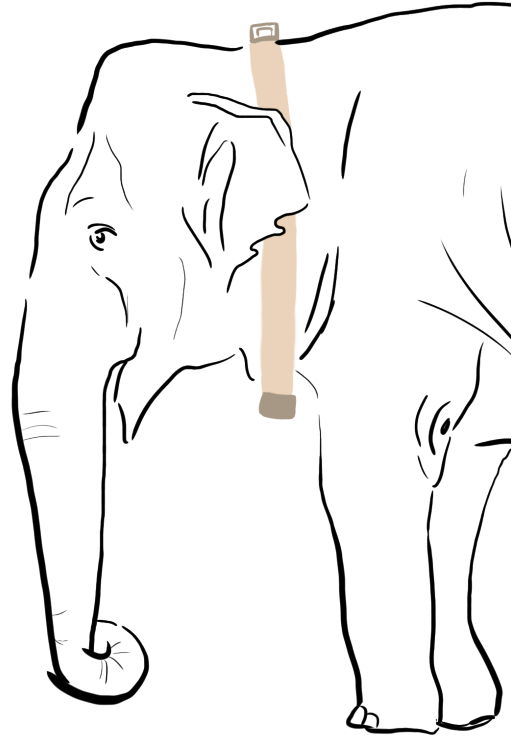
সকলো দিশ বিবেচনা কৰিহে সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিব লাগে। যেতিয়া কোনো অকলশৰীয়া হাতী বা হাতীৰ জাকে সঘনাই সংঘাতত লিপ্ত হোৱা যেন লাগে, তেতিয়া তেনে

হাতীক কলাৰ কৰিলে দ্রুত সঁহাৰি দলে সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত অধিক ক্ষীপ্ৰতাৰে সহায় কৰিব পাৰে।

B. Prerequisites for collaring:

কলাৰিঙৰ বাবে পূৰ্বচৰ্ত:

1. সংঘাতত জড়িত হাতীটোৰ চিনাক্তকৰণ কৰা শৰচছ পৃষ্ঠাত “অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্তকৰণ” খণ্ড চাওক।
2. সংঘাত প্ৰশমনৰ বাবে হাতী ধৰা আৰু কলাৰ কৰাটো কিয় প্ৰয়োজনীয় তাৰ স্পষ্ট যুক্তি দি কলাৰিঙৰ বাবে এটা প্ৰস্তাৱ প্ৰস্তুত কৰা। এই প্ৰস্তাৱ মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকৰ ওচৰত দাখিল কৰিব লাগে।
3. কলাৰিং সফলতাৰে সম্পন্ন কৰিবলৈ কৰ্তৃপক্ষৰ হাতত পৰ্যাপ্ত সমল থাকিব লাগে। ইয়াৰ ভিতৰত প্ৰয়োজনীয় হৈছে কলাৰ ক্ৰয় কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় ধন, সঠিক ঔষধ আৰু কলাৰিং অভিযানটোৰ বাবে দৰকাৰী সমল শচপ্ৰশিক্ষিত কৰ্মী, বাহন আৰু কুনকী হাতীকে ধৰি অন্তৰ্ভুক্ত। ইয়াৰ উপৰিও বিদেশৰ পৰা উচ্চমানৰ কলাৰ আমদানি কৰিবলৈ অন্ততঃ ছু-প্ত মাহ সময় লাগিব পাৰে। কলাৰিং সন্তৰপৰ হোৱাটো নিশ্চিত কৰিবলৈ আগতীয়া পৰিকল্পনা কৰাটো প্ৰয়োজনীয়।

C. Preparation for collaring:

ট্ৰী. কলাৰিঙৰ বাবে প্ৰস্তুতি:

মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকৰ অনুমতি লাভ কৰাৰ পাছত ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়াই শচঅন্যভাৱে নিৰ্দিষ্ট নকৰালৈকে অভিযানৰ অঞ্চলৰ আঞ্চলিক বন বিষয়াৰ নিশ্চিত কৰিব লাগে যে হাতী ধৰা আৰু কলাৰিং কৰাৰ বাবে তলত দিয়া বস্তুবোৰ সাজু কৰা হৈছে:

হাতীৰ কলাৰ ক্ৰয় কৰা। কলাৰৰ প্ৰকাৰ শচউপগ্ৰহ, জিএছএম, বেডিঅ’ অথবা এইবোৰৰ সংমিশ্ৰণ বাছনি, কলাৰৰ বেটাৰীৰ জীৱনকাল আৰু হাতীৰ অৱস্থানৰ তথ্য প্ৰদান কৰাৰ ক্ষমতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি হ’ব লাগে।

জিএছএম কলাৰ বাছনি কৰাৰ আগতে বন বিভাগে অঞ্চলটোত চেল ফোন কভাৰেজ আছে নে নাই সেয়া নিশ্চিত কৰিব লাগে। সকলো কলাৰত সদায় ভিএইচএফৰ সুবিধা অন্তৰ্ভুক্ত থাকিব লাগে। কলাৰৰ ধৰণ বাছনি কৰাৰ

আগতে কৰ্তৃপক্ষই কলাৰ নিৰ্মাতা আৰু অভিজ্ঞ চিকিৎসকৰ সৈতে কাম কৰি মূল্যায়ন কৰিব লাগে যে কোনটো কলাৰে সেই অঞ্চলত বাস্তৱ সময়ৰ শচ বাস্তৱ সময়ৰ ওচৰবন্ধ অৱস্থানৰ তথ্য প্ৰদান কৰিব পাৰিব। কৰ্তৃপক্ষই এইটোও নিশ্চিত কৰিব লাগে যে কলাৰটো সকলো পৰিস্থিতিতে নিৰাপদ আৰু কাৰ্যক্ষম হৈ থাকিব, যেনে, যেতিয়া জন্তুটো সম্পূৰ্ণৰূপে পানীত ডুব যায় বা বোকাতে সোমাই পৰে। বন বিভাগৰ পশু চিকিৎসকে নিৰ্দিষ্ট কৰা অনুসৰি পৰ্যাপ্ত পৰিমাণৰ প্ৰয়োজনীয় ঔষধ, প্ৰতিষেধক আৰু বেডিঅ’ ডাৰ্ট ক্ৰয় কৰক। বেডিঅ’ ডাৰ্টে এনে এটা সংকেত সৃষ্টি কৰে যিয়ে ট্ৰেকুইলাইজ কৰা হাতীটোৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰাত সহায় কৰে, যিহেতু হাতী সাধাৰণতে ঔষধৰ প্ৰভাৱ আৰম্ভ হোৱাৰ আগতে কিছু দূৰলৈ গতি কৰে। কিছুমান ক্ষেত্ৰত ডাৰ্ট কৰা হাতীটোৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰাত পলম হ’লে হাতীটোৰ জীৱন সংকটত পৰিব পাৰে।

অন্যান্য প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি যেনে- প্ৰয়োজন অনুসৰি শক্তিশালী বহী আৰু শিকলি, হাতীৰ চকুৰ পাট হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ডাঙৰ কাপোৰ, জৰুৰীকালীন অৱস্থাত

ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা ঔষধ, প্ৰয়োজন হ'লে হাতীক ঠাণ্ডা ৰাখিবলৈ পানী, জোখ-মাখৰ ফিটা, কলাৰৰ বেল্টৰ অতিৰিক্ত দৈৰ্ঘ্য কাটিবলৈ হেভি ডিউটি ক্লিপাৰ আৰু হাতীটোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰিমাণসমূহ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ সঁজুলি। তেজ আৰু আন যিকোনো নমুনা সংগ্ৰহ কৰাৰ সামগ্ৰীও আঞ্চলিক বন বিষয়াই পশু চিকিৎসা দলৰ সহযোগত সাজু কৰিব লাগে।

D. Formation of teams for coordinated operation (after the approval is obtained from authorities)

D. অভিযান সুচাৰুৰূপে সম্পন্ন কৰিবৰ বাবে দল গঠন শ্চকৰ্তৃপক্ষৰ পৰা অনুমোদন লাভ কৰাৰ পাছতল

প্ৰশাসনিক নেতা: টাইগাৰ ৰিজাৰ্ভৰ বাহিৰত এই নেতৃত্ব ল'ব লাগে সংশ্লিষ্ট বন সংমণ্ডল বিষয়াই শ্চডডট্ট ঙ্গট্টখল। আনহাতে টাইগাৰ ৰিজাৰ্ভৰ ভিতৰত টাইগাৰ ৰিজাৰ্ভৰ সঞ্চালকে নেতৃত্ব ল'ব লাগে। এই দলটোৱে নিয়মিতভাৱে মুখা বন অধীক্ষকক সবিশেষ জনাই থাকিব আৰু আন সকলো দলৰ কাৰ্যকলাপৰ তদাৰক কৰিব।

পশু চিকিৎসকৰ দল: অন্ততঃ এগৰাকী পশু চিকিৎসক আৰু তেওঁৰ সহায়ক ইয়াত থাকিব লাগে। এই দলটোৱে ট্ৰেংকুলাইজেনচন ঔষধ, অন্যান্য ঔষধ আৰু আনুষংগিক সঁজুলিৰ দায়িত্ব ল'ব। দলটোৱে ট্ৰেংকুলাইজ কৰাৰ বাবে ঠাই চিনাক্ত কৰি হাতীটোক ধৰাৰ আগতে, ধৰাৰ সময়ত আৰু ধৰাৰ পাছত শৰীৰৰ অৱস্থাৰ মূল্যায়ন কৰিব লাগে। লগতে প্ৰয়োজনীয় টিছাৰ নমুনা সংগ্ৰহ কৰিব লাগে।

ডাৰ্টিং দল: এগৰাকী পশু চিকিৎসক, প্ৰশিক্ষিত পশু চিকিৎসা সহায়ক অথবা যিকোনো প্ৰশিক্ষিত বন বিষয়াই ডাৰ্টিং কৰিব পাৰে। যদি ডাৰ্টিংজন পশু চিকিৎসক নহয়, তেন্তে ডাৰ্টিং হাতীৰ শৰীৰৰ কোনবোৰ অংশ এৰাই চলিব লাগে সেই বিষয়ে পশু চিকিৎসকে ডাৰ্টিংক জনোৱা প্ৰয়োজন।

ট্ৰেকিং দল: হাতী অনুসৰণৰ ক্ষেত্ৰত উৎকৃষ্ট দক্ষতা থকা প্ৰায়-ছ গৰাকী বনকৰ্মী। তেওঁলোকৰ ভূমিকা হ'ল ট্ৰেংকুলাইজেনচনৰ আগতে, সময়ত আৰু পাছত হাতীটোক অনুসৰণ কৰি থকা আৰু আন দলবোৰক হাতীটোৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে অৱগত কৰি থকা। এই

দলটোক কলাৰযুক্ত হাতীক অনুসৰণ আৰু নিৰীক্ষণৰ লগত আনুষংগিক সকলো প্ৰযুক্তিৰ ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰয়োজনীয় প্ৰশিক্ষণ প্ৰদান কৰিব লাগিব। ইয়াৰ ভিতৰত উপগ্ৰহৰ অৱস্থান আৰু হেণ্ডহেল্ড দ্ৰুপ্ট ছ্ৰুপ্ট ডিভাইচবোৰৰ ব্যৱহাৰৰ সৈতে পৰিচিত হোৱাটো জৰুৰী।

হাতী মাউটৰ দল শ্চকুনকী হাতীৰ সৈতেগ্ন: ভালদৰে প্ৰশিক্ষিত কুনকী হাতীয়ে বন্য হাতীটোক শান্ত কৰাৰ পাছত ভুল ভংগীত পৰি গ'লে পুনৰ ভালকৈ শুওৱাত কৰাত সহায় কৰিব পাৰে, লগতে কলাৰিং কৰাৰ সময়ত সহায় কৰিব পাৰে।

কলাৰিং দল: এগৰাকী পশু চিকিৎসক, জীৱবিজ্ঞানী আৰু সহায়ক সদস্য। তেওঁলোকৰ ভূমিকা হ'ল কলাৰ আৰু ইয়াৰ আনুষংগিক সামগ্ৰীৰ কাৰ্যক্ষমতা পৰীক্ষা কৰা, লগতে কলাৰ লগোৱাৰ বাবে জোখ-মাখ ল'বলৈ হাতীটোৰ শৰীৰৰ অৱস্থা মূল্যায়ন কৰা।

লজিষ্টিক দল: আঞ্চলিক বন বিষয়াজনে বাহন, যন্ত্ৰপাতি, ৰেম্প, ৰছী আৰু অন্যান্য এনে পশু চিকিৎসাৰ সৈতে জড়িত নোহোৱা সঁজুলি যুগুতোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব। লগতে কুনকী হাতীৰ দলটোৰ বাবে খাদ্য, পানী, আৰু থকাৰ ব্যৱস্থা নিশ্চিত কৰা। তেওঁলোকক অন্যান্য লজিষ্টিক দায়িত্বও অৰ্পণ কৰিব পাৰি।

ভিৰ ব্যৱস্থাপনা দল শ্চযদি অভিযানটো বনাঞ্চলৰ বাহিৰত হয়গ্ন: আৰক্ষী আৰু বন কৰ্মী। তেওঁলোকৰ ভূমিকা হ'ল মানুহক হাতী বন্দী কৰা ঠাইৰ পৰা আঁতৰাই ৰখা।

E. Monitoring and selecting the elephant for collaring:

E. কলাৰিঙৰ বাবে হাতীটোক নিৰীক্ষণ আৰু বাছনি কৰা:

ওপৰত উল্লেখ কৰা অনুসৰি শ্চট্টৰগ্ন কলাৰিঙৰ বাবে এটা নিৰ্দিষ্ট হাতী বা জাক চিনাক্ত কৰিব লাগে। কলাৰিঙৰ কেইদিনমান আগৰ পৰা আৰম্ভ কৰি দিনৰ ভাগত হাতীটোৰ গতিবিধি অনুসৰণ আৰু নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ দক্ষ ট্ৰেকাৰৰ এটা সৰু দল নিয়োগ কৰিব লাগে।

হাতী জাকটোৰ সাধাৰণ অভ্যাস সম্পৰ্কীয় কেইটামান তথ্য - যেনে দিনটোৰ ক'ত আৰু কোন সময়ত খাদ্য গ্ৰহণ কৰে, জিৰণি লয় ইত্যাদি লক্ষ্য কৰিব লাগে।

যদি সম্ভৱ হয় কলাৰৰ বাবে কেৱল এটা পূৰ্ণৰ্যস্ক হাতীহে বাছি ল'ব লাগে শততলৰ ৯ অংশ চাওকগ্ৰ। সৰু পোৱালি থকা বা গৰ্ভৱস্থাত থকা হাতীক কলাৰিঙৰ বাবে বাছনি কৰিব নালাগে আৰু যিমান পাৰি সঠিকভাৱে এটা কলাৰ কৰাৰ উপযুক্ত হাতীক চিনাক্ত কৰিব লাগে।

F. Site selection for tranquillizing

F. ট্ৰেংকুলাইজিঙৰ বাবে ঠাই বাছনি

ট্ৰেংকুলাইজিঙৰ বাবে পৰাপক্ষত সমতল ঠাই বাছি ল'ব লাগে।

ক্ষেত্ৰ পৰ্যবেক্ষণৰ ভিত্তিত ট্ৰেংকুলাইজিঙৰ বাবে নিৰ্বাচিত অঞ্চলটোৰ বিশদ মানচিত্ৰ তৈয়াৰ কৰিব লাগে। এই অঞ্চলত থাকিব পৰা গভীৰ গাঁত, পানীৰে ভৰি থকা ঠাই আৰু গছৰ মুঢ়াৰ উপস্থিতিৰ তথ্য অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে। বিশদ মানচিত্ৰখন ব্যৱহাৰ কৰি অভিযানৰ বাবে উপযুক্ত স্থানসমূহ চিহ্নিত কৰিব লাগে। উত্তম স্থান হজ্জল সেইবোৰ য'লৈ কলাৰ কৰিবলগীয়া হাতীটোৱে দৈনিক অহা যোৱা কৰে আৰু য'ত,

শচন্স হাতীটোৰ ওচৰলৈ ডাৰ্টিং দলটো সহজে আৰু নিৰাপদে যাব পাৰে শচয়নে, জীপেৰে যাতায়ত কৰিব পৰা পথৰ ওচৰত বা চাহ বাগিচাৰ মাজতগ্ৰ বা শচন্স হাতীটো উপস্থিত হোৱাৰ আগতেই ডাৰ্টিং দলটো নিৰাপদে সেই ঠাইত উপস্থিত হ'ব পাৰে শচয়নে, গছ বা নিৰীক্ষণ টাৰাৰতগ্ৰ।

নিৰ্বাচিত এলেকা ঘেৰাও কৰি গাঁওবাসী আৰু আন লোকক সেই স্থানত প্ৰৱেশ কৰাত বাধা দিব লাগে।

G. সংবাদ মাধ্যমৰ সৈতে যোগাযোগ:
বন বিভাগৰ এগৰাকী কৰ্তৃত্বশীল বিষয়াই সংবাদ মাধ্যমক এই অভিযানৰ বিষয়ে অৱগত কৰিব লাগে আৰু নিয়মীয়া খবৰৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট স্থানত গোট খাবলৈ নিৰ্দেশ দিব লাগে। মুখপাত্ৰজনক অভিযানৰ সময়ত অন্ততঃ প্ৰতি ঘণ্টাত

শচসম্ভৱ হ'লে অধিক সঘনাইগ্ৰ সৰ্বিশেষ জনাই থাকিব লাগে, যিবোৰ তেওঁ সংবাদ মাধ্যমলৈ প্ৰেৰণ কৰিব পাৰে। যদিহে উপস্থিত সংবাদ মাধ্যমে ৰ-চ গৰাকী সংবাদ মাধ্যমৰ লোকক এই অভিযানৰ সাক্ষী হ'বলৈ দিবলৈ একমতত উপনীত হ'ব পাৰে তেন্তে বন বিভাগে তেওঁলোকক নিৰাপদ স্থানৰ পৰা অভিযানটো চাবলৈ অনুমতি দিব পাৰে।

H. Execution stage of capture and collaring:

H. ধৰা আৰু কলাৰিং অভিযানৰ বিভিন্ন পৰ্যায়:

ৰাতিপুৱাৰ সময় ডাৰ্টিঙৰ বাবে উত্তম। দিনটোৰ যিখিনি সময়ত গৰম বেছি থাকে সেইখিনি সময় এৰাই চলিব লাগে কাৰণ সেই সময়ত ট্ৰেংকুলাইজিঙ কৰা হাতীটোৰ উষ্ণতা নিয়ন্ত্ৰণ কৰাটো অধিক কঠিন হ'ব পাৰে। ৰাতিৰ সময়ত কোনো ধৰণৰ ডাৰ্টিং কৰিব নালাগে কাৰণ হাতীটোক ডাৰ্টি কৰাৰ পাছত ইয়াক বিচাৰি উলিওৱাটো কঠিন হ'ব। গোটৰ আলোচনা: প্ৰতিটো দলৰ নেতাসকলে চূড়ান্ত পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ আলোচনা কৰাটো প্ৰয়োজন। তাৰ পাছত দলৰ নেতৃত্বই নিজ নিজ দলৰ আন সদস্যসকলক অৱগত কৰিব লাগে।

হাতীটোক ডাৰ্টিং কৰা পশু চিকিৎসকৰ দ্বাৰা হাতীটোৰ শৰীৰৰ ওজনৰ মূল্যায়নৰ ভিত্তিত ঔষধৰ পৰিমাণ নিৰ্ণয় কৰিব লাগে।

পশু চিকিৎসকৰ দল আৰু ডাৰ্টিং কৰা ব্যক্তিজন ট্ৰেংকুলাইজাৰ লৈ সাজু হ'ব লাগে।

ডাৰ্টিং কৰা ব্যক্তিজনে পূৰ্ব পৰিকল্পিতভাৱে নিৰাপদ ঠাইত অৱস্থান কৰিব লাগে। ডাৰ্টিং কৰা ব্যক্তিজনে হয় লক্ষ্য কৰা হাতীটোৰ কাষ চপাৰ চেপ্তা কৰিব পাৰে শচয়দি হাতীটোক আচৰিত নকৰাকৈ এই কাম কৰিব পাৰিগ্ৰ নহয় হাতীটো ওচৰ চাপি অহালৈ অপেক্ষা কৰিব পাৰে শচয়দি হাতীটোৱে ডাৰ্টিং কৰা স্থানৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকেগ্ৰ। বনৰীয়া হাতীটোক ডাৰ্টি কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ নকৰা কুনকী

হাতীক সহায়ৰ বাবে ওচৰতে থিয় কৰাই ৰাখিব লাগে।
ট্ৰেংকুলাইজ কৰাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা ঔষধসমূহ
উপযোগিতা অনুসৰি হ'ব লাগে আৰু অভিজ্ঞ পশু
চিকিৎসকৰ তত্ত্বাৱধানত হ'ব লাগে। য'ত হাতীটোৱে
ওচৰতে থকা এচলীয়া ঠাইত পৰিলে বিপদত পৰাৰ
আশংকা থাকে তাত থিয় কৰাই ট্ৰেংকুলাইজ কৰাৰ ব্যৱস্থা
অধিক কাৰ্যকৰী হ'ব পাৰে।

I. Tracking the elephant after it has been darted

ঢ. হাতীটোক ডাৰ্ট কৰাৰ পাছত ট্ৰেকিং কৰা

ডাৰ্ট কৰাৰ লগে লগে ট্ৰেকিং আৰম্ভ কৰিব লাগে,
হাতীটোক নিৰাপদ দূৰত্বৰ পৰা দৃষ্টিৰ ভিতৰত ৰাখিব
লাগে।

ডাৰ্ট কৰা হাতীটোক অনুসৰণ কৰি থাকোঁতে একেটা
অঞ্চলৰ আন হাতীবোৰৰ প্ৰতি সজাগ হৈ থাকিব লাগে।
যদি ডাৰ্ট কৰা হাতীটো এটা জাকৰ অংশ হয়, তেন্তে আন
হাতীবোৰো হয়তো ট্ৰেংকুলাইজ কৰা হাতীটোৰ লগত
থাকিব পাৰে।

যিবোৰ পৰিস্থিতিত দৃশ্যমানতা কম বা বহু হাতী থাকে,
আৰু খোজকাটি হাতীটোৰ ওচৰলৈ যোৱাটো বিপজ্জনক
হ'ব, তেনে পৰিস্থিতিত কুনকী হাতী ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।
ওচৰলৈ যোৱাৰ আগতে দলটোৱে হাতীটো সঠিকভাৱে
সংজ্ঞাহীন হৈছে বুলি নিশ্চিত হ'ব লাগে। সংজ্ঞাহীন
হোৱাৰ লক্ষণসমূহ হ'ল:

কাণ লৰোৱা বন্ধ কৰা

নাকৰ শব্দ

মতা হাতীৰ যৌনাংগৰ আৱৰণ খোল খোৱা

J. Monitoring the health condition of elephant upon contact

J. হাতীৰ ওচৰলৈ আহি তাৰ স্বাস্থ্যৰ অৱস্থা নিৰীক্ষণ কৰা

হাতীটোৰ ওচৰলৈ যোৱাৰ আগতে হাতীটোক সম্পূৰ্ণৰূপে
সংজ্ঞাহীন কৰাটো নিশ্চিত কৰক।

স্বাস্থ্যৰ অৱস্থাৰ পৰিমাণসমূহ পশু চিকিৎসাৰ দলে
তৎক্ষণাত পৰীক্ষা কৰক।

J. যোগাযোগৰ ওপৰত হাতীৰ স্বাস্থ্যজনিত অৱস্থা নিৰীক্ষণ কৰা

- হাতীটোৰ কাষ চাপি অহাৰ আগতে হাতীটো
সম্পূৰ্ণৰূপে শান্ত কৰা হোৱাটো নিশ্চিত কৰক।
- স্বাস্থ্যজনিত অৱস্থাৰ পৰিমাণসমূহ পশু চিকিৎসা দলে
তৎক্ষণাত পৰীক্ষা কৰিব লাগিব।

K. Fill out the relevant data sheet for the captured elephant.

K. বন্দী কৰা হাতীটোৰ প্ৰাসংগিক তথ্য পত্ৰ পূৰণ কৰক।

- 124 পৃষ্ঠাত “ব্যক্তিগত হাতী চিনাক্ত কৰা”
- 147 পৃষ্ঠাত “জাত হাতীৰ তথ্য”

L. Fixing the collar

L. কলাৰ লগোৱা

- ৰেডিঅল্ড জিপিএছ শ্চণ্ডুল্লৰ জিএছএম কলাৰ
লগালে ট্ৰেংকুলাইজ কৰা হাতীটোক অনুসৰণ কৰিব
পৰা যায়।
- যদি হাতীটো থিয় হৈ থকা অৱস্থাত সংজ্ঞাহীন
হয়, তেন্তে নিৰাপদে কলাৰিং কৰিবলৈ হাতীটোক
কলাৰিং কৰা লোকসকলে প্ৰয়োজনীয় উচ্চতাত
উপনীত হ'ব পাৰে তাৰ বাবে কুনকী হাতী বা
এক্সকেভেটৰ মেচিন ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।
- হাতীটোক কলাৰ কৰি থাকোঁতে হাতীটোৰ চকু দুটা
কাপোৰেৰে ঢাকি ৰাখিব লাগে। তদুপৰি প্ৰয়োজন
হ'লে হাতীটোক ঠাণ্ডা কৰি ৰাখিবলৈ হাতীটোৰ
ওপৰত পানী ঢলাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।
- হাতীৰ কলাৰটো হাতীটো ডিঙিত এনেদৰে লগাব
লাগে যাতে ই বেছি টিলা নহয় শ্চকাৰণ হাতীটোৱে
কলাৰটো মুৰৰ ওপৰেৰে টানি এক্সৰাৰ পাৰেণ বা
বেছি টানো হ'ব নালাগে। টান হোৱাটো বিশেষভাৱে
লক্ষ্য ৰাখিব লাগে কাৰণ হাতীটোৱে বহি জিৰণি

- লোৰা বা শুই থকাৰ সময়তকৈ থিয় হৈ থকাৰ সময়ত ডিঙিৰ পৰিধি কম হ'ব পাৰে।
5. সাধাৰণতে কেৱল পূৰ্ণবয়স্ক হাতীকহে কলাৰৰ বাবে বাছনি কৰিব লাগে। প্ৰাপ্তবয়স্ক হাতীক কলাৰ এনেদৰে লগাব লাগে যাতে শৰীৰৰ আকাৰৰ যিকোনো পৰিৱৰ্তনে হাতীটোৰ বাবে অস্বস্তিৰ সৃষ্টি নকৰে।
  6. খৰালি কালত হাতীটোৰ শৰীৰৰ অৱস্থা বেয়া হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে। গতিকে কলাৰটো এনেদৰে স্থাপন কৰিব লাগে যাতে কলাৰটোৰ দৈৰ্ঘ্য শ্চএটা মুৰৰ পৰা আনটো মুৰলৈকে হাতীটোৰ ডিঙিৰ পৰিধিতকৈ চপ্ত চে.মি. দীঘল হয় শ্চমন কৰিব যে খেতিপথাৰলৈ সঘনাই অহা যোৱা কৰা হাতীবোৰৰ শৰীৰৰ অৱস্থা বহুৰৰ কোনো সময়তে বেয়া নহ'বও পাৰে: ইয়াৰ পাছৰ পইন্টটো চাওক।
  7. বাৰিষা কালত খাদ্যৰ উপলব্ধতা বৃদ্ধি হোৱাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত হাতীবোৰৰ স্বাস্থ্য ভাল হয়। গতিকে কলাৰটো এনেদৰে স্থাপন কৰিব লাগে যাতে কলাৰটোৰ দৈৰ্ঘ্য শ্চএটা মুৰৰ পৰা আনটো মুৰলৈকে হাতীটোৰ ডিঙিৰ পৰিধিতকৈ চপ্ত চে.মি. দীঘল হয়।
  8. প্ৰাক প্ৰাপ্তবয়স্ক হাতীৰ কলাৰিং শ্চসম্পূৰ্ণ ডাঙৰ নোহোৱা প্ৰাপ্তবয়স্ক হাতীবোৰকো-যথাসম্ভৱ এবাই চলিব লাগে কিয়নো, এনেক্ষেত্ৰত কলাৰটো যদি সময়মতে একৰাই দিব পৰা নাযায় হাতীটোক ডিঙিত চেপি ধৰিব পাৰে আৰু ফলত হাতীটোৰ মৃত্যু হ'ব পাৰে। যদি কোনো প্ৰাক-প্ৰাপ্তবয়স্ক বা ডেকা প্ৰাপ্তবয়স্ক হাতীয়ে গুৰুতৰ সংঘাতৰ সৃষ্টি কৰি আছে আৰু অকলে থাকে আৰু অকলেই বিচৰণ কৰি আছে শ্চবা পূৰ্ণবয়স্ক প্ৰাপ্তবয়স্ক হাতীৰ সংগ নোহোৱাকৈ আছে, তেন্তে কেৱল তেতিয়াহে তেনে হাতীক কলাৰিঙৰ বাবে বিবেচনা কৰা উচিত। যদি কোনো প্ৰাক-প্ৰাপ্তবয়স্ক বা ডেকা প্ৰাপ্তবয়স্ক হাতীক কলাৰিং কৰা হয়, যি এতিয়াও বৃদ্ধি হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে, তেন্তে কলাৰটো কমেও ৩ ছে.মি. শ্চ ৰ ফুটলৈ টিলাকৈ ৰাখিব লাগে-অৰ্থাৎ হাতীটোৰ ডিঙিত ওলমি থকাৰ সময়ত তলৰ কলাৰ আৰু হাতীৰ ডিঙিৰ অংশৰ মাজত প্ৰায় ৩ ছে.মি ব্যৱধান থাকিব লাগে। শ্চমন কৰিব যে প্ৰাপ্তবয়স্কৰ বাবে ৩ ছে.মি.ৰ পাৰ্থক্য পৰিধিৰ ক্ষেত্ৰত আছিল যদিও ইয়াত এই পাৰ্থক্য ব্যাসৰ ক্ষেত্ৰত আছে। কলাৰিং কৰাৰ পাছত প্ৰাক-প্ৰাপ্তবয়স্ক বা ডেকা হাতীটোক নিয়মীয়াকৈ নিৰীক্ষণ কৰিব লাগে যাতে হাতীটোৰ বৃদ্ধি হোৱাৰ বাবে কলাৰটোৱে ডিঙি চেপি ধৰাৰ আশংকাৰ সৃষ্টি হ'লে তৎক্ষণাত কলাৰটো আঁতৰাই

পেলাব পৰা যায়।

9. কোনো কাৰণতে ডেকা প্ৰাক-প্ৰাপ্তবয়স্ক, কিশোৰ বা পোৱালি হাতীক কলাৰ লগোৱা উচিত নহয়।

M. After fixing the collar, reviving medicines are to be administered. Ensure all surrounding people have moved away from the elephant as it is revived.

কলাৰ লগোৱাৰ পাছত সংজ্ঞা ঘূৰি অহাৰ ষোম্ব দিব লাগে। হাতীটো পুনৰ জ্ঞান অহাৰ লগে লগে চাৰিওফালৰ পৰা সকলো মানুহে আঁতৰি যোৱাটো নিশ্চিত কৰক।

N. Post-collaring monitoring of health condition:

N. কলাৰিঙৰ পাছৰ স্বাস্থ্যৰ অৱস্থাৰ নিৰীক্ষণ:

ব. হাতীৰ শৰীৰৰ অৱস্থা সময়ে সময়ে বিশেষকৈ কলাৰিং কৰাৰ পাছৰ এসপ্তাহলৈকে নিৰীক্ষণ কৰাটো উচিত

চ. কোনো জৰুৰীকালীন অৱস্থাত পশু চিকিৎসকৰ হস্তক্ষেপৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে।

O. Developing a tracking plan

O. ট্ৰেকিংৰ পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰা

ব. কলাৰযুক্ত হাতীটোৰ গতিবিধি নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ সংমণ্ডলীয় কাৰ্যালয়ৰ সৈতে এটা ট্ৰেকিং ব্যৱস্থা স্থাপন কৰিব লাগে। ইয়াক দ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ দায়িত্ব হিচাপে ল'ব পাৰি শ্চস্ব পৃষ্ঠাত “হস্তী-মানৱ সংঘাত পৰিচালনা কৰিবলৈ দ্ৰুত সঁহাৰি দল গঠন” চাওক। বা সংঘাতৰ স্তৰ আৰু ধনৰ উপলব্ধতাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়ভাৱে বিশেষ দলক অৰ্পণ কৰিব পাৰি।

চ. ফিল্ডত থকা ট্ৰেকিং টিমৰ হাতত বেডিঅ' ৰিচিভাৰ আৰু

স্মার্ট ফোন থাকিব লাগে যাতে তেওঁলোকে কাৰ্যালয় আৰু ফিল্ডৰ পৰা হাতীৰ গতিবিধি পৰীক্ষা কৰিব পাৰে। যদি ফিল্ডত থাকোঁতে ফোনত ইণ্টাৰনেট সংযোগৰ নাথাকে, তেন্তে কাৰ্যালয়ৰ কোনোবাই নিয়মিতভাৱে হাতীটোৰ অৱস্থানৰ বিষয়ে অৱগত কৰিব লাগে।

৭. সংশ্লিষ্ট বন বিভাগৰ বিভাগীয় কাৰ্যালয় আৰু অন্যান্য নিৰ্দিষ্ট বিষয়া দুয়োকে কলাবয়ুক্ত হাতীৰ পৰা অহা তথ্য নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ অনলাইন পৰ্টেল ব্যৱহাৰ কৰাৰ অনুমতি প্ৰদান কৰিব লাগে।

ছ. হাতীটো যেতিয়াই জনবসতিপূৰ্ণ স্থানৰ ওচৰলৈ গতি কৰে তেতিয়াই সংশ্লিষ্ট বন কৰ্মীসকলক হাতীটোৰ বিষয়ে অৱগত কৰিব লাগে।

P. Data management:

P. তথ্য ব্যৱস্থাপনা:

কলাৰ আৰু ক্ষেত্ৰ মূল্যায়নৰ পৰা পোৱা তথ্যসমূহ অনুসৰণকাৰী দলে বন বিভাগৰ কাৰ্যালয়ত পদ্ধতিগতভাৱে সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। কলাৰৰ তথ্য অনলাইন পৰ্টেলৰ পৰা যিকোনো সময়তে সংগ্ৰহ কৰিব পৰা যায়।

Q. Analysis:

Q. বিশ্লেষণ:

বাৰ্ষিক আৰু ঋতুভিত্তিক পৰিভ্ৰমণ, স্থানান্তৰৰ পিছৰ প্ৰতিক্ৰিয়া, সংঘাতৰ আচৰণ, কৰিডৰৰ ব্যৱহাৰ, বাসস্থানৰ ব্যৱহাৰ, সামাজিক আচৰণ ইত্যাদি বুজিবলৈ কলাৰৰ পৰা পোৱা তথ্য বিশ্লেষণ আৰু আনুষংগিক ক্ষেত্ৰ পৰ্যবেক্ষণ কৰিব পাৰি।

R. যদিহে কলাৰটোৱে হাতীটোৰ ক্ষতি কৰিছে বুলি কোনো ইংগিত পোৱা যায় তেন্তে কলাৰটো আঁতৰাই দিব লাগে, যেনে- ডিঙিৰ অংশত হোৱা ঘাঁ ভাল হোৱাত বাধা দিয়া বা হাতীটোৰ বৃদ্ধি হোৱাৰ বাবে অত্যধিক টান হৈ পৰা।

কলাৰৰ বেটাৰীৰ চাৰ্জ শেষ হোৱাৰ বহু আগতেই কলাৰটো আঁতৰাই পেলাব লাগে, কিয়নো বেটাৰীৰ শেষ হৈ কলাৰটো বন্ধ হোৱাৰ পাছত হাতীটো বিচাৰি উলিওৱাটো সম্ভৱ নহ'বও পাৰে। কলাৰৰ জীৱনকাল শেষ হ'লে কলাৰটো আঁতৰাই বন সংৰক্ষণ বিষয়াৰ ওচৰত জমা দিব লাগে।

2. Negative conditioning

ঋণাত্মক কণ্ডিচনিং

Purpose of section:

খণ্ডটোৰ উদ্দেশ্য:

কেতিয়াবা কিছুমান বিশেষ হাতীয়ে সঘনাই সংঘাতত লিপ্ত হোৱাৰ প্ৰৱণতা প্ৰদৰ্শন কৰিব পাৰে। এনে ক্ষেত্ৰত যদি এই হাতীবোৰৰ প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শচবেৰা!খালগ্ন অতিক্ৰম কৰাৰ ক্ষমতা থাকে আৰু উচ্চ আক্ৰমণাত্মকতা প্ৰদৰ্শন কৰে, তেন্তে নেতিবাচক কণ্ডিচনিং কৌশলৰ জৰিয়তে ইহঁতৰ আচৰণ সলনি কৰাৰ সম্ভাৱনা থাকে। যদিও এই পদ্ধতি এতিয়াও প্ৰমাণিত হোৱা নাই, তথাপিও ইয়াৰ লগত নিশ্চিত কৰা হৈছে যে কলাৰ লগোৱা হাতীটোৱে প্ৰতিবাৰেই দীৰ্ঘ সময়ৰ বাবে শস্য বা মানুহৰ বসতিস্থলত অভিযান চলাবলৈ চেষ্টা কৰিলেই নেতিবাচক পৰিণতিৰ সন্মুখীন হয়। এই কৌশলে হাতীটোক স্থানান্তৰিত নকৰাকৈ বা বন্দী অৱস্থাত আৱদ্ধ নকৰাকৈয়ে হাতীটোক প্ৰভাৱিত কৰাৰ এক উপায় প্ৰদান কৰে। ইয়াৰ ফলপ্ৰসূতাক সমৰ্থন কৰা নিৰ্ণায়ক প্ৰমাণৰ অভাৱৰ পাছতো এই পদ্ধতিৰ প্ৰচেষ্টা প্ৰায়ে কৰা হয় কাৰণ ই হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সমস্যাসমূহৰ সম্ভাৱ্য সমাধান আগবঢ়ায়। শচবি:দ্ৰ: নেতিবাচক কণ্ডিচনিঙৰ সৈতে জড়িত বিজ্ঞানৰ বিষয়ে অৱগত হৈ থাকিবলৈ সংৰক্ষণবিদসকলে বন্যপ্ৰাণীৰ ওপৰত “ধনাত্মক শাস্তি”ৰ সম্পৰ্কীয় লেখা-মেলাসমূহ পঢ়ি থাকিব লাগেগ্ন

পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ

শচপ্ৰাসংগিকতা অনুসৰিগ্ন:

বস্তুজ্ঞপৃষ্ঠাত “জ্ঞাত হাতীৰ তথ্য”

“হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ ঘটনাসমূহ লিপিবদ্ধ কৰা আৰু এককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণ প্ৰদান কৰা” বুৰ পৃষ্ঠাত

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. যদিহে অকলশৰীয়া, নিশ্চিতভাৱে চিনাক্ত কৰা হাতী বা হাতীৰ সৰু গোট এটাই সঘনাই সংঘাতত জড়িত হোৱা

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: বন বিভাগ! দ্ৰুত সঁহাৰি দল, হাতী সুৰক্ষা সমিতি।

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু বিভাগসমূহ: আক্ৰান্ত গাঁও আৰু বন্যপ্ৰাণী সম্পৰ্কীয় বেচৰকাৰী সংস্থা, স্থানীয় নেতা আৰু প্ৰতিষ্ঠানসমূহ।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমলসমূহ: দ্ৰুত সঁহাৰি দল শচপৃষ্ঠা, ব্লগ, হাতী সুৰক্ষা সমিতি শচপৃষ্ঠা ছফ্ৰগ্ন, আৰু কেপচাৰ আৰু কলাৰিং শচপৃষ্ঠা জ্বাল্গৰ অংশসমূহত বৰ্ণনা কৰা “সঁজুলি আৰু সমল” চাওক।

দেখা গৈছে, যক্ষত:

1. হাতী সঘনাই বিচৰণ কৰা অঞ্চলসমূহত ইতিমধ্যে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শচবেৰা!খালগ্ন স্থাপন কৰা হৈছে আৰু ভালদৰে বক্ষণাবেক্ষণ কৰা হৈছে, আৰু
2. সন্দেজনক হাতী/হাতীৰ জাকে এই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শচবেৰা!খালগ্নসমূহ ভংগ কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে, আৰু
3. সন্দেজনক হাতীক কলাৰিং কৰিবলৈ জিপিএছ শচওত্ৰগ্ন জিএছএম কলাৰ উপলব্ধ, আৰু
4. অঞ্চলটোৰ স্থানীয় বাইজ আৰু বন বিভাগে সমন্বয় বক্ষা কৰিবলৈ ইচ্ছুক হ'ব লাগে যাতে দ্ৰুত সঁহাৰি দল আৰু যিকোনো সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানে শচবিশেষকৈ হাতী সুৰক্ষা সমিতিগ্ন প্ৰতিবাৰ হাতীটোৱে সংঘাতত লিপ্ত হ'বলৈ ওলোৱাৰ সময়ত হস্তক্ষেপ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহে।

B. হাতীটোক শচবা চিনাক্ত কৰা হাতীৰ জাকটোৰ কোনোবা এটা হাতীকগ্ন কলাৰ কৰাৰ আগতে বন বিপ্ৰভাগে নিশ্চিত

কৰিব লাগে যে নেতিবাচক কণ্ঠচিনিং
চলাবলৈ প্ৰয়োজনীয় সকলো ব্যৱস্থা
সাজু আছে।

ইয়াৰ ভিতৰত আছে:

1. ছু-প্ত জনীয়া এটা নিৰীক্ষণ দল নিযুক্ত কৰা যাতে কমেও প্ত-ছ মাহ শচস্থানীয় শস্য আৰু সম্পত্তি ক্ষতিগ্ৰস্ত হোৱাৰ সম্ভাৱনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি সময়সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ সকলো সময়তে কলাৰযুক্ত হাতীটোৰ অৱস্থান নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰে। য'ত হস্তী-মানৱ সংঘাত কিছু কম, তাত দ্ৰুত সঁহাৰি দলে নিৰীক্ষক দলৰ ভূমিকা ল'ব পাৰে। অন্যথা অতিৰিক্ত কৰ্মী নিযুক্তি দিব লাগিব।
2. য'ত দ্ৰুত সঁহাৰি দলে নিৰীক্ষণ দল হিচাপে কাম কৰিব নোৱাৰে, তেনে ক্ষেত্ৰত এনে এক যোগাযোগ ব্যৱস্থাৰ পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰিব লাগে যাতে নিৰীক্ষণ দলে দ্ৰুত সঁহাৰি দলক হস্তক্ষেপ কৰিবলৈ আৰু হাতীটোৱে মানুহৰ বাসস্থান খেতিপথাৰত

প্ৰৱেশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে তৎকালীনভাৱে সতৰ্ক
কৰি দিব পাৰে।

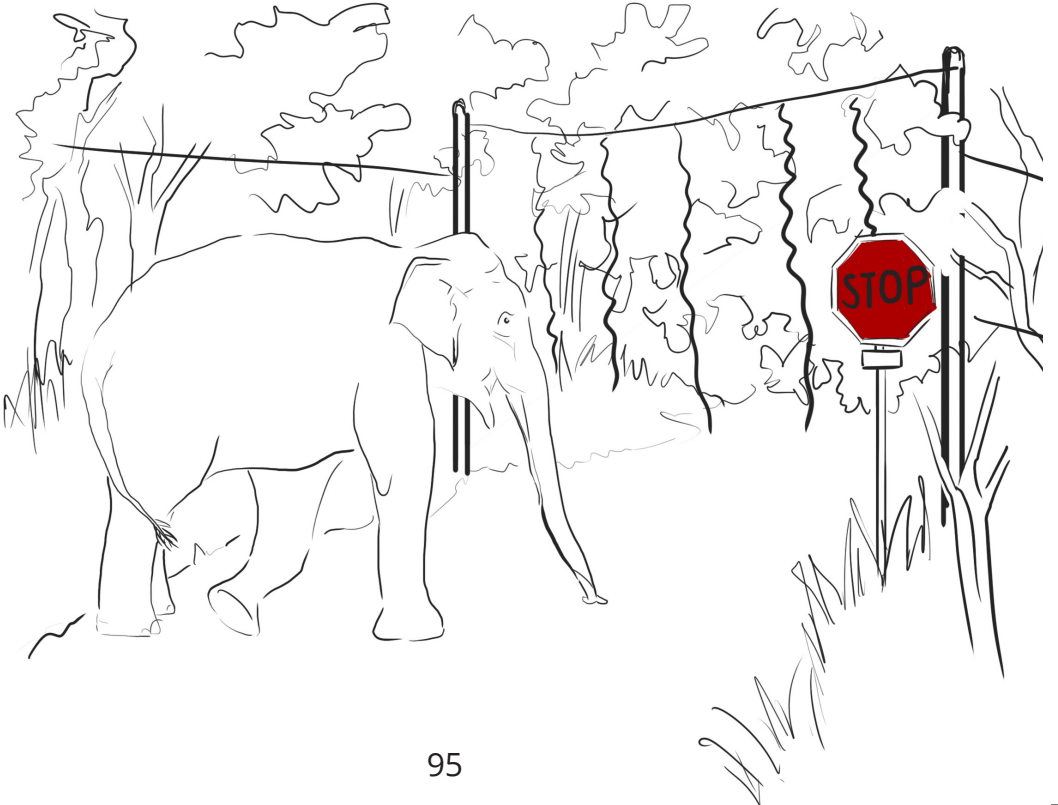
3. যদিহে দ্ৰুত সঁহাৰি দলে নিজৰ নিয়মীয়া কৰ্তব্য পালন কৰিব নোৱাৰাৰ সম্ভাৱনা থাকে আৰু কলাৰযুক্ত হাতীটোৰ প্ৰতি নিয়মীয়াকৈ সঁহাৰি জনাব নোৱাৰে, তেন্তে কেৱল হাতীটোৰ বাবে নেতিবাচক অৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰাৰ উদ্দেশ্যে হস্তম্যাদী দ্ৰুত সঁহাৰি দল গঠন কৰিব লাগে।

**C. Collaring of the elephant
should follow section starting
page 92 (above).**

C. হাতীটোৰ কলাৰিঙৰ বাবে

**শচওপৰতলৈ জ্বাৰ পৃষ্ঠাৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা
খণ্ড অনুসৰণ কৰিব লাগে।**

D. Executing negative

conditioning:

D. ঋণাত্মক কণ্ঠচনিং কাৰ্যকৰী কৰা:

- ব. যেতিয়াই কলাৰযুক্ত হাতীটোৱে জনবসতিপ্ৰধান অঞ্চলৰ কাষ চাপিব আৰু সম্পত্তি তথা খেতিপথাৰ বিনষ্ট হোৱাৰ আশংকাৰ সৃষ্টি হ'ব, তেতিয়াই নিৰীক্ষণকাৰী দলে দ্ৰুত সঁহাৰি দলক অৱগত কৰিব লাগে, যাতে দ্ৰুত সঁহাৰি দলে সেই অঞ্চলৰ ওচৰলৈ যাবলৈ আৰু সাজু হ'বৰ বাবে যথেষ্ট সময় পায়।
- চ. যেতিয়া কলাৰযুক্ত হাতীটো জনবসতিৰ পৰা ৪-৮ কিলোমিটাৰৰ ভিতৰত থাকে তেতিয়া দ্ৰুত সঁহাৰি দলক অৱগত কৰিব লাগে আৰু ঋণাত্মক কণ্ঠচনিঙৰ প্ৰস্তুতিৰ বাবে সেই ঠাইলৈ যাব লাগে।
৭. জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি ৰত উল্লেখ কৰা পদ্ধতিসমূহ অনুসৰণ কৰি দ্ৰুত সঁহাৰি দলে হাতীটো আঁতৰাই পঠিওৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে: হাতীৰ আবাসস্থলীৰ ওচৰৰ কাষৰ গাঁও খেতিপথাৰত হাতীৰ সৈতে সংঘটিত হোৱা সংঘাত শ্চপৃষ্ঠা, গুলি। অঞ্চলবাসীক সুৰক্ষা দিবলৈ হাতীটোৱে প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শ্চবেৰা! খালগল অতিক্ৰম কৰিবলৈ চেষ্টা কৰোঁতেই হাতীটোক খেদোৱা উচিত যাতে ই প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা ভংগ কৰাৰ প্ৰচেষ্টাক নেতিবাচক উদ্দীপকৰ সৈতে জড়িত কৰাৰ অভ্যাস গঢ় লৈ উঠে।
- ছ. কলাৰযুক্ত হাতীটো যদি বাৰে বাৰে এখন গাঁৱত প্ৰবেশ কৰে, তেন্তে হাতীটো ওচৰ চাপি আহিলেই নিৰীক্ষণকাৰী দলে হাতী সুৰক্ষা সমিতিকো শ্চূৰ্ণ পৃষ্ঠা চাওকল অৱগত কৰিব পাৰে আৰু দ্ৰুত সঁহাৰি দল অহালৈকে ঋণাত্মক কণ্ঠচনিং আৰম্ভ কৰিবলৈ সাজু হ'ব পাৰে।
- গু. দ্ৰুত সঁহাৰি দলক ঋণাত্মক কণ্ঠচনিঙৰ বাবে যিমানবাৰ মাতি অনা হয়, প্ৰতিবাৰেই তাৰিখ আৰু সময়ৰ তথ্য লিপিবদ্ধ কৰিব লাগে, ঋণাত্মক কণ্ঠচনিঙৰ যিমানবাৰ চেষ্টা কৰা হয় আৰু প্ৰতিবাৰৰ ফলাফলৰ বিৱৰণ সম্পৰ্কে নিৰীক্ষণ দলে লিপিবদ্ধ কৰি ৰাখিব লাগে শ্চদ্ৰুত সঁহাৰি দলৰ সহযোগত।

3. Translocation

3. স্থানান্তৰণ

খণ্ডটোৰ উদ্দেশ্য:

হাতীক স্থানান্তৰ কৰাটো হৈছে হস্তী-মানৱ সংঘাতত অহৰহ লিপ্ত হোৱা অকলশৰীয়া হাতীক এনে এটা অঞ্চললৈ লৈ যোৱা যত্নত সিহঁতে হয় প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ অধিক সুবিধা লাভ কৰে, নহয় তাত হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰাটো সহজ, বা দুয়োটা। বাৰে বাৰে সংঘাতত লিপ্ত হোৱা হাতীবোৰে কেতিয়াবা এনে এটা অঞ্চলত প্ৰৱেশ কৰিব পাৰে যত্নত প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শ্ৰবণে! খালগ স্থাপন আৰু বক্ষণাবেক্ষণ কৰাটো কঠিন। এনে পৰিস্থিতিত সংঘাতপ্ৰৱণ হাতী এটাক শ্ৰবণ হাতীৰ জাককল্প প্ৰচুৰ প্ৰাকৃতিক খাদ্য আৰু সুনিৰ্দিষ্ট আৰু সহজে বক্ষা কৰিব পৰা বনাঞ্চলৰ সীমা থকা অঞ্চললৈ স্থানান্তৰিত কৰিলে সেই হাতীটোৰ দ্বাৰা হ'ব পৰা ক্ষতি হ্ৰাস কৰাটো সম্ভৱ হ'ব পাৰে। আনকি লাহে লাহে সেই হাতীটোৱেও মানুহৰ দ্বাৰা সৃষ্টি কৰা বস্তু বিচৰাৰ সম্ভাৱনা কমি যায়। স্থানান্তৰণ হৈছে এক চৰম পদক্ষেপ, ইয়াৰ দ্বাৰা হাতীটো অতি বেছি মানসিক চাপৰ সন্মুখীন হয় আৰু কৰ্তৃপক্ষৰ বাবেও ই অতি ব্যয়বহুল হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে, ইফালে ইয়াৰ সফলতাৰ সম্ভাৱনা কমৰ পৰা মধ্যমীয়া। সেইবাবেই হাতীক তেতিয়াহে স্থানান্তৰিত কৰিব লাগে যেতিয়া সাধাৰণ পদক্ষেপৰ পৰা কোনো সুফল পোৱা নাযায়। যদি স্থানান্তৰণ বিফল হয় বা সেয়া কৰিব পৰা নাযায় তেন্তে হাতীটো বন্দী কৰাটোৱেই হ'ব শেষ উপায়।

পুৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ

বহুজ্ঞপ্ৰাণত “জ্ঞাত হাতীৰ তথ্য”

সহায়ক প্ৰসংগ:

কলাৰিং স্থানান্তৰণৰ এটা মূল উপাদান, গতিকে কিছুমান প্ৰাসংগিক নিৰ্দেশনাৰ বাবে অনুগ্ৰহ কৰি জ্ঞাত পৃষ্ঠাত “ব. কেপচাৰ আৰু কলাৰিং” চাওক।

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: বন বিভাগ, বিশেষজ্ঞ পশু চিকিৎসক।

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী চৰকাৰী তথা বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু বিভাগসমূহ: আৰক্ষী বিভাগ, বিদ্যুৎ ব'ৰ্ড, পশু চিকিৎসা বিভাগ, হাতী মাউট, প্ৰশাসন, গ্ৰামসভা আক্ৰান্ত গাঁৱৰ নেতা বিধায়ক, আৰু সংবাদ মাধ্যম।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল: পৰিবহণ কৰা ট্ৰাক, শক্তিশালী বহী, কনভয় বাহন, মেডিকেল কিট, ট্ৰেংকুলাইজ কৰা আৰু পুনৰজ্জীৱিত কৰা ঔষধ, পানীৰ টেংকাৰ, খাদ্য, এক্সকেভেটৰ, কুনকী হাতী, ফল্কাচ লাইট আৰু মুকলি কৰাৰ বাবে নিৰাপদ ঠাই

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. ৰাজ্যজ্ঞানৰ বন্যপ্ৰাণী শ্ৰমসুৰক্ষা আইন অনুসৰি প্ৰতিখন ৰাজ্যৰ মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকক হাতী এটাক স্থানান্তৰিত কৰা উচিত নে নহয় সেইটো সিদ্ধান্ত লোৱাৰ কৰ্তৃত্ব দিয়া হৈছে। পৰিস্থিতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি তেখেতৰ এই সিদ্ধান্ত লোৱাৰ দায়িত্ব

আৰু অধিকাৰ আছে। এই খণ্ডটোত স্থানান্তৰণৰ সৈতে জড়িত সিদ্ধান্ত লোৱাত সহায়ক হোৱাকৈ পৰামৰ্শ দিয়া হৈছে।

B. Assessing whether translocation is the best option:

স্থানান্তৰণ সৰ্বোত্তম বিকল্প নেকি মূল্যায়ন কৰা:

স্থানান্তৰণ হৈছে এনে ব্যৱস্থা যাৰ বিফলতাৰ সম্ভাৱনা যথেষ্ট বেছি। বিফলতাৰ অৰ্থ হ'ব পাৰে হাতীটো ইয়াৰ আগৰ স্থানলৈ ঘূৰি অহা আৰু পুনৰ সংঘাতত লিপ্ত হোৱা, স্থানান্তৰিত হাতীটোৱে নতুন স্থানত সংঘাত আৰম্ভ কৰা, অথবা স্থানান্তৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ সময়ত বা তাৰ ফলত হাতীটোৰ আঘাত বা মৃত্যু। বুদ্ধিৰ দিশত যথেষ্ট আগবঢ়া বাবে হাতী নিজৰ চাৰিওকাষৰ পৰিৱেশৰ বিষয়ে অতি সংবেদনশীল। আগ গুৰি নোহোৱাকৈ নতুন স্থানত হাতী এটা এৰি দিয়াটো বিপদজনক হ'ব পাৰে আৰু ই হাতীটোৰ মানসিক চাপ সৃষ্টি কৰাৰ সম্ভাৱনা থাকে। এই সকলোবোৰ কাৰণৰ বাবে স্থানান্তৰণক প্ৰায় শেষ উপায় হিচাপে গণ্য কৰিব লাগে।

C. বন্য হাতী এটাক জনসাধাৰণৰ সুৰক্ষা বাবে স্থানান্তৰণৰ বাবে উপযুক্ত প্ৰাৰ্থী বুলি গণ্য কৰিব পাৰি যদিহে বন্দী কৰাৰ বাবে বিবেচনা কৰা হাতীটোৱে তলৰ ৰ, চ, বা চ্ছ নং চৰ্ত পূৰণ কৰে বুলি নিশ্চিত প্ৰমাণ পোৱা যায় :

চৰ্ত ৰ: তলত দিয়া সকলোবোৰ সত্য:
ন. হাতীটোৱে ব্যৱহাৰ কৰা সংঘাতৰ অঞ্চলসমূহত কম খৰচী প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা আছে শ্চবিশেষকৈ এডাল তাঁৰযুক্ত আৰু একাধিক তাঁৰযুক্ত বৈদ্যুতিক বেৰা, যেনে জ্বলন্ত পৃষ্ঠাত “চ. নিৰাপদ বৈদ্যুতিক বেৰা”গ, আৰু হাতীটোৱে নিয়মিতভাৱে সেইবোৰ অতিক্ৰম কৰে। ভাঙি পেলায়;
নন. অধিক ব্যয়বহুল প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শ্চবেৰা। খালগ্ন নিৰ্মাণৰ বাবে বাজেট যেনে ” ৰ. ব্যয়বহুল বেৰা শ্চবেল-ট্ৰেক বেৰা আৰু ষ্টীলৰ তাঁৰবগ্ন ” জ্বলন্ত পৃষ্ঠাত, ওলমি থকা

বেৰ জ্বলন্ত পৃষ্ঠাত, আৰু “: হাতী প্ৰতিৰোধী নলা” জ্বলন্ত পৃষ্ঠাত হাতীয়ে ব্যৱহাৰ কৰা অঞ্চলসমূহত স্থাপন কৰিব নোৱাৰি;

ননন. কলাৰিং শ্চজ্বাচ পৃষ্ঠাগ্ন আৰু নেগেটিভ কণ্ঠচিনিং শ্চজ্বাচ পৃষ্ঠাগ্ন ব্যৱহাৰ কৰি চোৱা হৈছে যদিও কমেও এমাহ ধৰি হাতীটোৰ আচৰণৰ পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই;

চৰ্ত চ: হাতীটোৰ আক্ৰমণত যদি এগৰাকী মানুহৰ মৃত্যু হয় যিটো দুৰ্ঘটনা নহয় বা সংঘাতত জড়িত ব্যক্তিৰ দায়িত্বহীন আচৰণৰ বাবেও এয়া হোৱা নাছিল শ্চযদি এনে এটাতকৈ অধিক ঘটনা হৈছে, তেন্তে অনুগ্ৰহ কৰি “চ্ছ. হাতীক বন্দী কৰা” চাওক বগ্নজ্বাচ পৃষ্ঠাগ্ন

চৰ্ত.: হাতীটোৱে নিয়মিতভাৱে মানুহৰ ঘৰ বা বাসস্থানৰ ক্ষতি কৰিছে আৰু বাসিন্দাসকলে নিজৰ জীৱনৰ প্ৰতি ভাবুকি সৃষ্টি হোৱা বুলি অনুভৱ কৰিছে;

চৰ্ত চ্ছ: হাতীটোৱে নিয়মিতভাৱে চহৰ অঞ্চল আৰু গাঁৱৰ হাতীৰ আবাসস্থলীৰ পৰা কিছু দূৰৈত খাদ্য বিচাৰি সময় কটাইছে, যাৰ ফলত মানুহৰ জীৱন বা সম্পত্তিৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি হৈছে শ্চগ্ৰাম সভা আৰু ৰো ইয়াৰ প্ৰতিনিধিৰ সৈতে আলোচনা কৰি যিদৰে নিৰ্ধাৰণ কৰা হয়গ্ন

D. Alternatives to translocation:

স্থানান্তৰণৰ বিকল্পসমূহ:

যিবোৰ ক্ষেত্ৰত হাতীৰ সৈতে সংঘাত ৰোধ কৰাত প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা পৰ্যাপ্তভাৱে সফল নহয়, কিন্তু সন্দেহজনক হাতীবোৰৰ দ্বাৰা মানুহক আক্ৰমণ কৰাৰ প্ৰৱণতা নাথাকে, তেনে ক্ষেত্ৰত কৰ্তৃপক্ষই হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ সন্মুখীন হোৱা গাঁওবাসীক তলত দিয়া ব্যৱস্থাসমূহ গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দিব পাৰে:

ৰ. হাতীৰ বাসভূমি পুনৰুদ্ধাৰ কাৰ্যকলাপত সহায় কৰিবলৈ স্থানীয় বাইজক পুঁজিৰ যোগান ধৰা যাতে হাতীয়ে খাব পৰা গছ-গছনি আৰু ঘাঁহ ৰোপণ কৰিব পাৰি;

চ. মানুহৰ বাসস্থান আৰু হাতীৰ আবাসস্থলীৰ মাজত কোনো সীমা নথকাৰ বাবে য'ত হস্তী-মানৰ সংঘাত বিক্ষিপ্তভাৱে সংঘটিত হৈ থাকে, তেনে ক্ষেত্ৰত কৃষিভূমি ক্ৰয় শ্চঅধিগ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দিয়ক যাতে সীমা বান্ধিব পৰা যায়। অধিগ্ৰহণ কৰা মাটিত হাতীৰ আবাসস্থলী পুনৰুদ্ধাৰৰ কথাও বিবেচনা কৰিব পাৰি;

১. গাঁওবাসীক তিনি বছৰৰ বাবে যি শস্যৰ ক্ষতি হয় তাৰ মূল্য পৰিশোধ কৰা, লগতে হাতীয়ে পচন্দ নকৰা শস্যৰ খেতি আৰু বিকল্প জীৱিকাৰ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰাৰ সুযোগ দিয়া।

অধিক তথ্যৰ বাবে অনুগ্রহ কৰি জ্বজ্ব পৃষ্ঠাত “টোকা: বাধা বিহীন হস্তক্ষেপ” চাওক।

E. Selecting a location for translocation. If translocation is decided as the best available option, a site for translocation should be selected such that:

স্থানান্তৰৰ বাবে স্থান বাছনি কৰা: যদি স্থানান্তৰক সৰ্বোত্তম বিকল্প বুলি গণ্য কৰা হয়, তেন্তে স্থানান্তৰণৰ বাবে স্থান বাছনি কৰোঁতে এইবোৰ নিশ্চিত কৰিব লাগে:

ব. ই হাতীৰ বাবে এক বৃহৎ বাসভূমি শ্ৰমকমেও ছপ্তম্বৰ্গ বৰ্গ কিলোমিটাৰলৈ যত্নত খাদ্য বা পানীৰ কোনো অভাৱ নাই;

চ. ই শস্যদি সম্ভৱ হাতীটোৱে বৰ্তমান যি অঞ্চলত বাস কৰে তাৰ লগত সংলগ্ন নহয়, যাৰ ফলত হাতীটোৰ ঘূৰি অহাৰ সম্ভাৱনা কম;

১. হাতীটোৰ বৰ্তমানৰ আবাসস্থলীৰ পৰা শ্ৰমসম্ভৱ হ'লেও অতি কমেও চম্বাৰ্ঘ কিলোমিটাৰ দূৰত;

২. নতুন অঞ্চলত হাতীটোৱে উপলব্ধ ৰুচিকৰ গছ-গছনিৰ প্ৰকাৰ হাতীটোৱে আগতে বাস কৰা ঠাইৰ গছ-গছনিতকৈ পৃথক নহয়;

৩. নতুন ঠাইখন আৰু জনবসতিপূৰ্ণ স্থানৰ সীমা স্পষ্ট, মাজত কাৰ্যকৰী প্ৰতিৰোধী ব্যৱস্থা শ্ৰবেৰা!খাললৈ আছে আৰু!অথবা স্থানীয় লোকে ভালদৰে চোৱা চিতা কৰে যাতে শস্য আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ সম্ভাৱনা কম হয়। অনুগ্রহ কৰি মন কৰক যে হাতীটোক ক'লে স্থানান্তৰিত কৰিব লাগে সেই সম্পৰ্কে মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকে চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিলেও ওপৰৰ মাপকাঠীৰ ওপৰত ভিত্তি

কৰিয়েই এই সিদ্ধান্ত লোৱা হয়।

F. Approval for translocation

স্থানান্তৰণৰ বাবে অনুমোদন

ব. হাতী ধৰা আৰু স্থানান্তৰিত কৰাৰ বাবে মুখ্য বন অধীক্ষকৰ পৰা অনুমতি লোৱাটো আৱশ্যক।

চ. যিটো সংমণ্ডলৰ পৰা হাতীটো ধৰিব লাগে তাৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়ই এই হাতী স্থানান্তৰণ কৰিব লাগে তাৰ প্ৰয়োজনীয় সেই বিষয়ে যুক্তিসংগত বিশদ টোকা প্ৰেৰণ কৰিব লাগে। টোকা “টু. স্থানান্তৰণ সৰ্বোত্তম বিকল্প নেকি মূল্যায়ন কৰা”, আৰু “ডড. স্থানান্তৰণৰ বিকল্প” ওপৰত উল্লেখ কৰা হৈছে, লগতে অন্যান্য প্ৰাসংগিক বিবেচনাও।

১. হাতীটো কোন স্থানলৈ স্থানান্তৰিত হ'ব সেইটো মুখ্য বন্য প্ৰাণী অধীক্ষকে সিদ্ধান্ত ল'ব লাগে।

৩. স্থানান্তৰণৰ বাবে প্ৰস্তুতি: মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকৰ পৰা অনুমোদন লাভ কৰাৰ পাছত অভিযানত অংশগ্ৰহণ কৰিবলৈ ট্ৰেংকুলাইজ কৰা আৰু কলাৰিঙৰ অভিজ্ঞতা থকা পশু চিকিৎসকক নিয়োগ কৰিব লাগে। ইয়াৰ উপৰিও তলত দিয়াবোৰ সাজু কৰি ৰাখিব লাগে:

ব. এখন কাষ্টমাইজ কৰা পৰিবহণ ট্ৰাক শ্ৰবডিৰ দৈৰ্ঘ্য গুছলৈ চে.মি.; প্ৰস্থ চুহ চে.মি. আৰু উচ্চতা চম্বাৰ্ঘ চে.মি.; হাতীৰ ভৰি দুখন বান্ধিবলৈ ট্ৰাকৰ ভিতৰত চাৰিটা ফুটা; ট্ৰাকৰ পেটফৰ্ম হিচাপে জ্ব মিলিমিটাৰৰ স্টীল পেটলজ

চ. হাতী বান্ধিবলৈ ৰছী শ্ৰু, মিটাৰ দীঘল আৰু ৰজ্জ চে.মি. ডাঠ চাৰিডাল ৰছীলজ

১. মাটি খান্দিবলৈ আৰু আৰু হাতীটোক দাঙিব পৰা যন্ত্ৰ শ্ৰবেকহলৈ লোডাৰ!এককেভেটৰলৈ- ৰেম্প নিৰ্মাণ আৰু লোডিঙৰ বাবে;

২. কুনকী হাতী আৰু মাউট;

৩. ভিএইচএফ ক্ষমতাস্বত্ব ছেটেলাইট- বা জিএছএম-ভিত্তিক জিপিএছ শ্ৰুত্বলৈ কলাৰ।

৪. স্থানান্তৰ কৰাৰ বাবে হাতী কেনেকৈ ধৰিব লাগে তাৰ নিৰ্দেশনাৰ বাবে ওপৰৰ কেপচাৰ আৰু কলাৰিং শ্ৰুপৃষ্ঠা জ্বাৰ চাওক। মন কৰিব যে হাতীটোৰ প্ৰতিৰোধ ক্ষমতা কম কৰিবলৈ আৰু হাতী বা স্থানান্তৰণত জড়িত মানুহৰ আঘাতৰ আশংকা কম কৰিবলৈ স্থানান্তৰণৰ বাবে অৰ্ধ-

অচেতন কৰাটো ভাল।

I. The loading process: a sturdy earthen ramp can be used to make it possible to lead the semi-sedated elephant onto the truck.

লোডিং প্ৰক্ৰিয়া: এটা মজবুত মাটিৰ
ৰেম্প ব্যৱহাৰ কৰি অৰ্ধ-অচেতন কৰা
হাতীটোক ট্ৰাকখনত উঠোৱাটো সম্ভৱ
কৰি তুলিব পাৰি।

ব. ৰেম্প আৰু ট্ৰাকৰ অৱস্থান হাতীটোৰ যিমান পাৰি
ওচৰত থাকিব লাগে যাতে হাতীটো টানি নিব লগীয়া
নহয়।

চ. লোড কৰাৰ সময়ত সৰু-সুৰা সালসলনি কৰিবলৈ
কুনকী হাতী ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

৭. বেকহ' লোডাৰ! এক্সকেভেটৰৰ দৰে যন্ত্ৰপাতি লোড
কৰাৰ সময়ত সহায়ক হয়।

J. Safe transportation:

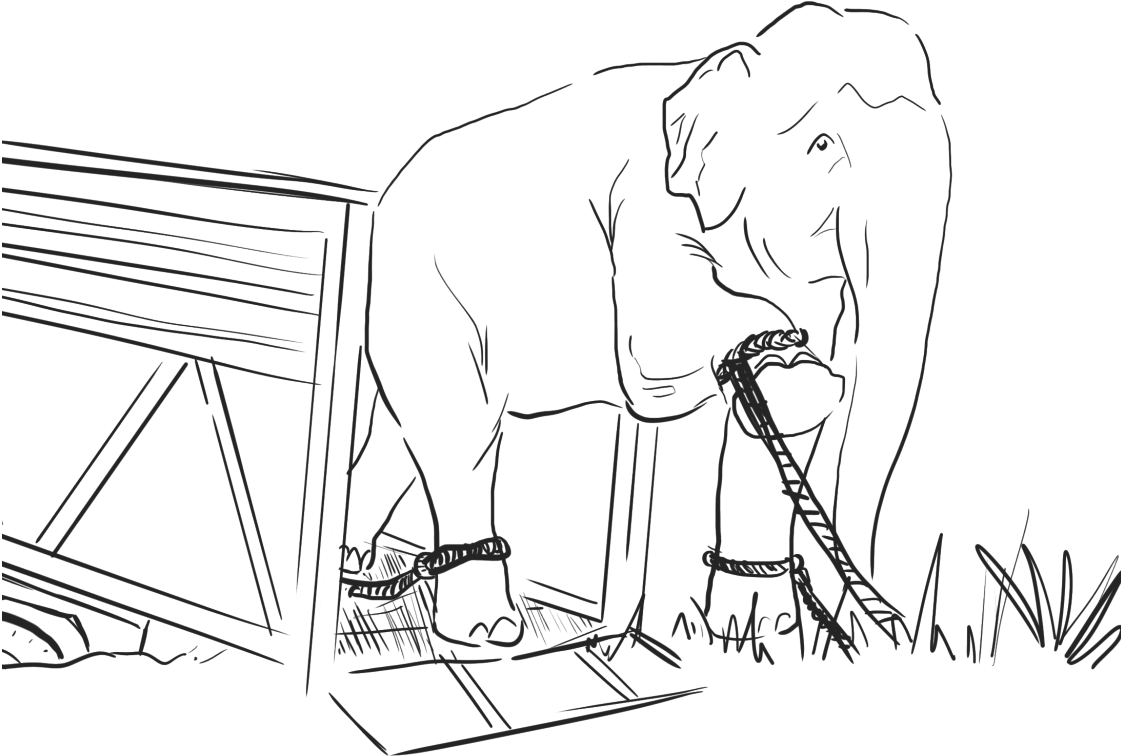
নিৰাপদ পৰিবহণ:

ব. হাতী উষ্ণতাৰ প্ৰতি সংবেদনশীল হোৱাৰ বাবে ৰাতি
হাতীটোৰ পৰিবহণৰ চেষ্টা কৰিব লাগে। শীতল পৰিৱেশত
পশু চিকিৎসকৰ অনুমোদন লৈ দিনৰ ভাগতো পৰিবহণ
কৰা হ'ব পাৰে। যিকোনো পৰিস্থিতিতে হাতীটোক
পৰিবহণ কৰা পৰিৱেশৰ উষ্ণতা, জ্বল-জ্বল চেলছিয়াছতকৈ
বেছি হ'ব নালাগে।

চ. হাতীটোক ঠাণ্ডা কৰিবলৈ আৰু প্ৰয়োজন হ'লে
খোৱাপানী যোগান ধৰিবলৈ পানী সহজে উপলব্ধ হ'ব
লাগে, বিশেষকৈ দীঘলীয়া ভ্ৰমণৰ বাবে বা গৰম দিনত।
স্থানান্তৰণ দলৰ লগত টেংকাৰ এখন থাকিলে এই কাম
সহজে কৰিব পাৰি।

৭. আৰক্ষী বিভাগে যাতায়ত পৰিচালনা কৰাত সহায় কৰিব
পাৰে আৰু লগতে পৰিবহণৰ সময়ত কনভয়ক এক্সট
কৰিব পাৰে।

ছ. কম উচ্চতাত ওলমি থকা বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰ থকা

আদিৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰিবলৈ বিদ্যুৎ ব'ৰ্ডক মাতিব লাগে।
সহায় কৰিবলৈ বিদ্যুৎ ব'ৰ্ডক মাতিব লাগে।

K. Method of release:

মুকলি কৰাৰ পদ্ধতি:

হাতীটোক মুকলি বাসস্থানত মুক্তি দিয়াৰ সময়ত হাতীটোৱে অশ্বেদৰ গমূলভাৱে চলাফুৰা কৰিব পাৰে। “ছফ্ট ৰিলীজ” শৰ্মত প্ৰথম অৱস্থাত প্ৰাণীটোক আৱদ্ধ ঠাইত ৰখা হয় যাতে ই অভ্যস্ত হৈ পৰেগ্ন এৰাই চলিব লাগে কাৰণ ই প্ৰাণীটোৰ বাবে মানসিক চাপৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। য'ত ছফ্ট ৰিলীজৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে বুলি কৰ্তৃপক্ষই বিবেচনা কৰে, তেনে ক্ষেত্ৰত হাতীটোক যিমান পাৰি কম সময়ৰ বাবে ৰাখিব লাগে আৰু দুসপ্তাহতকৈ বেছি সময়ৰ বাবে ৰাখিব নালাগে। বন্দী কৰি ৰখা ঠাইত পানী, খাদ্য, ছাঁ দিয়া গছ আদি থাকিব লাগে।

4. Captivity

হাতীক বন্দী কৰা

খণ্ডটোৰ উদ্দেশ্য:

এৰাব নোৱৰা পৰিস্থিতিতহে বনৰীয়া হাতীক বন্দী কৰিব লাগে। এনেবোৰ ক্ষেত্ৰত সাধাৰণতে বন্য হাতী ধৰিবলগীয়া হয় শচন্ম বোয়াকৈ আঘাতপ্ৰাপ্ত বা গুৰুতৰভাৱে অসুস্থ হাতী বা শচন্ম যদি মানুহৰ জীৱন বা সম্পত্তিৰ প্ৰতি গুৰুতৰ ভাবুকি সৃষ্টি কৰে আৰু অন্য কোনো উপায়েৰে ইয়াৰ সমাধান কৰিব পৰা নাযায়, তেন্তে তেনে হাতীৰ বাবে শেষ উপায় হিচাপ। এই শ্ৰেণীসমূহৰ ভিতৰত আছে আঘাতপ্ৰাপ্ত হাতী যিবোৰ মানুহৰ প্ৰতি আক্ৰমণাত্মক হৈ পৰিছে আৰু ভাল হোৱাৰ সম্ভাৱনা কম যেন লাগে। যদি কোনো হাতীক চিকিৎসাৰ বাবে ধৰা হয় তেন্তে বন্য জীৱনলৈ উভতাই পঠাওৱাটোৱেই লক্ষ্য হ'ব লাগে। এই খণ্ডত হাতী এটাক বন্দী কৰি ৰখা বা নৰখাৰ সিদ্ধান্ত কেনেকৈ ল'ব লাগে তাৰ নিৰ্দেশনা দিয়া হৈছে, লগতে বন বিভাগে ধৰা আৰু বন্দী কৰি ৰখা সকলো হাতীক প্ৰদান কৰিবলগীয়া যত্নৰ পূৰ্ণ মানদণ্ড উল্লেখ কৰা হৈছে।

অনুমোদিত পদ্ধতিসমূহ:

A. এই অনুশীলনবোৰৰ পৰামৰ্শ দিয়া হয়:
বন্যপ্ৰাণী শচসুৰক্ষা আইন, ৰাজ্যিক অনুসৰি প্ৰতিখন ৰাজ্যৰ মুখ্য বন্যপ্ৰাণী ৱাৰ্ডেনক বিপজ্জনক, অক্ষম আৰু!
বা ৰোগীয়া বন্যহস্তীক বন্দী কৰা, স্থানান্তৰিত কৰা বা নিধন কৰিবলৈ দিয়া আদি সিদ্ধান্ত লোৱাৰ কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰা হৈছে। প্ৰসংগৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি এই সিদ্ধান্ত লোৱাৰ দায়িত্ব আৰু স্বাধীনতা মুখ্য বন্যপ্ৰাণী ৱাৰ্ডেনৰ। এই বিভাগে এই সিদ্ধান্তসমূহত সহায়ক হোৱাকৈ নিৰ্দেশনাসমূহৰ পৰামৰ্শ দিয়ে।

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: বন বিভাগ, বিশেষজ্ঞ পশু চিকিৎসক, মাউট।

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী
চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা
আৰু বিভাগসমূহ: পশু চিকিৎসা বিভাগ, আৰক্ষী বিভাগ, অসামৰিক প্ৰশাসন, জনপ্ৰতিনিধি বিধায়ক, গ্ৰামসভা, স্থানীয় নেতা।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল:
ট্ৰেংকুইলাইজাৰ, হাতী পৰিবহণ কৰিবলৈ বাহন, হাতীক মানুহৰ হাতীক বন্দী কৰাত ৰখাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি।

ট্ৰ. অন্য কোনো পদ্ধতি কাৰ্যকৰী নহ'লেহে হাতী বন্দী কৰিব লাগে, কাৰণ হাতীৰ সামাজিক আৰু শাৰীৰিক প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ বন্দী অৱস্থাত সম্পূৰ্ণৰূপে আৰু নৈতিকভাৱে পূৰণ কৰাটো অতি কঠিন। বিশেষকৈ বন্যজীৱনত অভ্যস্ত হাতীৰ ক্ষেত্ৰত এই কথা প্ৰযোজ্য। হাতী এটাক বন্দী কৰি ৰখাৰ মাত্ৰ দুটা কাৰণ আছে: পশু কল্যাণৰ কাৰণত শতলত ট্ৰ আৰু ডডল আৰু বা মানুহৰ প্ৰতি আক্ৰমণাত্মক আৰু বিপজ্জনক বুলি জনা হাতী এটাৰ বাবে জনসাধাৰণৰ সুৰক্ষাৰ উদ্দেশ্যে সমাধান

কৰিবলৈ শতনত ড্ৰ আৰু ঠগ্ন।

ড্ৰ. কৰ্তৃপক্ষই বন্দী হোৱা যিকোনো হাতী পোৱালিক মাতৃৰ সৈতে পুনৰ একত্ৰিত কৰাৰ চেষ্টা কৰিব লাগে। যদি মানৱ প্ৰধান পৰিৱেশত উদ্ধাৰ কৰা হাতী পোৱালি এটা শচ“জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি চ্ৰু: হাতী উদ্ধাৰৰ বাবে চৰকাৰী সঁহাৰি” চাওক চ্ৰুজ্জ্ব পৃষ্ঠাতগ্ন ইয়াৰ জাকলৈ ঘূৰাই পঠিয়াব নোৱাৰি আৰু! বা পশু চিকিৎসকে বিবেচনা কৰে যে ইয়াক বন্দী কৰি নাৰাখিলে সঠিকভাৱে জীয়াই থকাৰ বা সুস্থ হোৱাৰ সম্ভাৱনা কম, তেতিয়া ইয়াক বন্দী কৰি ৰখা হ’ব পাৰে। যদি চিকিৎসাৰ পাছত পুনৰ্বাসন আৰু জাকলৈ ঘূৰাই পঠিওৱা সম্ভৱ হয়, তেন্তে অৰণ্যলৈ ঘূৰাই পঠিয়াবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগে।

ডড. বন্য হাতী আঘাতপ্ৰাপ্ত হ’লে হাতীটোৰ কষ্টৰ উপশম ঘটাবলৈ আৰু! বা মানুহৰ প্ৰতি বৃদ্ধি পোৱা আক্ৰমণাত্মক আচৰণ দূৰ কৰিবলৈ প্ৰয়োজন হ’লেহে চিকিৎসাৰ বাবে বন্দী কৰিব পাৰি, যিটো তলত বিতংভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছে। চিকিৎসাৰ বাবে বন্দী কৰোঁতে মূল লক্ষ্য হ’ব লাগে হাতীটোক সুস্থ কৰি যিমান পাৰি সোনকালে অৰণ্যত এৰি দিয়া। অসুস্থ! আঘাতৰ চিকিৎসাৰ বাবে ধৰা হাতীবোৰক চিকিৎসাৰ পাছত যদি মুকলি কৰি দিলে অৰণ্যত জীয়াই থাকিব

নোৱাৰিব বুলি স্পষ্ট প্ৰমাণ পোৱা যায় তেতিয়াহে বন্দী কৰি ৰাখিব লাগে।

তলত দিয়া তিনিটা চৰ্তৰ ভিতৰত কোনো এটা বা ততোধিক চৰ্ত পূৰণ হ’লে বন্য হাতীক চিকিৎসাৰ বাবে বন্দী কৰাৰ কথা বিবেচনা কৰিব পাৰি:

ঢ. চৰ্ত ৰ: হাতীটোৱে যদি মানুহৰ ভুলৰ বাবে আঘাত পাইছে শচযেনে, খাৰুৱা বোমা, গাড়া দুৰ্ঘটনা, ফলদগ্ন, আৰু পশু চিকিৎসকে মূল্যায়ন কৰে যে মানুহৰ হস্তক্ষেপ অবিহনে হাতীটো সুস্থ হোৱাৰ সম্ভাৱনা নাই শচআৰু মানুহৰ হস্তক্ষেপে সুস্থ হোৱাত সহায় কৰিব পাৰেগ্নজ্

ঢল. চৰ্ত চ: হাতীটোৱে মানৱ বা প্ৰাকৃতিক কাৰণত গুৰুতৰ আঘাত পাইছে যিটো মানুহৰ প্ৰতি অপ্ৰবোচিত আক্ৰমণাত্মকতা বৃদ্ধিৰ সৈতে জড়িত, যাৰ ফলত জনসাধাৰণৰ সুৰক্ষাৰ বাবে হাতীটো বন্দী কৰাটো প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰে;

ঢলল. চৰ্ত্: হাতীটোৱে প্ৰাকৃতিক কাৰণত পোৱা আঘাত বা অসুস্থতাৰ বাবে বৃহৎ আৰু দীৰ্ঘদিন ধৰি কষ্ট শচএমাহতকৈ অধিকগ্ন অনুভৱ কৰি আছে যিটো প্ৰাকৃতিকভাৱে সুস্থ হোৱাৰ সম্ভাৱনা নাই। পশু চিকিৎসকে যদি মূল্যায়ন কৰে যে হাতীটোৰ সোনকালে শচএসপ্তাহৰ ভিতৰতগ্ন মৃত্যু হোৱাৰ সম্ভাৱনা নাই আৰু চিকিৎসা পালে ভাল হ’ব পাৰে। যদি কৰ্তৃপক্ষই কোনো বন্য হাতীক ধৰিবলৈ বা অন্যথা হস্তক্ষেপ কৰাৰ সিদ্ধান্ত লয়, তেন্তে মুখ্য বন অধীক্ষক! অন্য কৰ্তৃপক্ষই তেওঁলোকৰ সিদ্ধান্তৰ যুক্তি ৰাজহুৱাভাৱে নথিভুক্ত কৰাটো বাঞ্ছনীয়।

ঢ. যদিহে আঘাতপ্ৰাপ্ত হাতীটোৱে জনসাধাৰণৰ সুৰক্ষাৰ প্ৰতি ভাবুকি সৃষ্টি নকৰে, তেন্তে ইয়াৰ ৰোগৰ কোনো ফলপ্ৰসু চিকিৎসা নাথাকিলে ইয়াক ধৰিব নালাগে, কিয়নো তেতিয়া ধৰা আৰু বন্দী কৰাৰ মানসিক চাপে হাতীটোৰ ক্ষতিহে কৰিব।

.. হাতী ধৰিলে কেৱল চিকিৎসাৰ প্ৰয়োজনতহে মানুহৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিবলৈ দিব লাগে। মানুহৰ সংস্পৰ্শলৈ যিমান পাৰে কমকৈ আহিব লাগে পাৰিলে প্ৰাকৃতিক খাদ্যৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে যাতে মানুহৰ অভ্যাস আৰু মনুহৰ দ্বাৰা ৰক্ষা খাদ্যৰ অভ্যাস গঢ় লৈ উঠাৰ আশংকা কম হয়। যদি হাতীটো বন্য জীৱনত জীয়াই থাকিব পৰাকৈ কেতিয়াও সুস্থ নহ’ব বুলি পশু চিকিৎসকে সিদ্ধান্তত উপনীত হ’লেহে

ইয়াক বন্দী হাতী হিচাপে ধৰি ৰাখিব পাৰি আৰু প্ৰশিক্ষণ দিব পাৰি।

ছ. পশু চিকিৎসকে বনাঞ্চলত জীয়াই থাকিবলৈ উপযুক্ত বুলি বিবেচনা কৰিলে হাতীটোক তৎক্ষণাত অৰণ্যলৈ ঘূৰাই পঠিয়াব লাগে। হাতীটোৰ আঘাত যদি গুৰুতৰ নহয় বা মানুহৰ প্ৰতি যাতে আক্ৰমণাত্মক নহয় তাৰ বাবে কমেও এমাহলৈকে নিৰীক্ষণ কৰিব লাগে। সম্ভৱ হ'ললে কলাৰিং কৰিব লাগে শচন্দ্ৰ পৃষ্ঠাত “ব. ধৰা আৰু কলাৰিং কৰা” চাওকল্প। এটা আক্ৰমণাত্মক হাতীক পুনৰ ধৰিব পাৰি যদিহে ই তলৰ ড্ৰ আৰু ঠ অংশত উল্লেখ কৰা মাপকাঠীসমূহৰ সৈতে মিলে।

ড্ৰ. এটা অকলশৰীয়া বন্যহতী যদি দুটা পৃথক ঘটনাত মানুহ মৃত্যুৰ কাৰক বুলি প্ৰমাণিত হয় আৰু সেই ঘটনা দুটা দুৰ্ঘটনা নহয় য'ত সেই হাতীটোৱে সম্পৰ্ককৈ আৰু অপ্ৰোচিতিভাৱে দেখুৱাইছিল আক্ৰমণাত্মক আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰিছিল, তেন্তে অতিৰিক্ত মাপকাঠীৰ কথা বিবেচনা নকৰাকৈ হাতীটোক বন্দী কৰিব পাৰি। শচবি:ড্ৰ: ভুক্তভোগী বা অন্যান্য লোকৰ দায়িত্বহীন আচৰণ, যেনে ইচ্ছাকৃতভাৱে হাতীটোৰ ওচৰলৈ অহাটো প্ৰোচনা বুলি গণ্য কৰা হ'বলগ। যদি এনে হাতীক ধৰি বন্দী কৰি ৰখা সম্ভৱ নহয়, তেন্তে হাতীটোক শেষ !নিধন কৰাটো বিকল্প হিচাপে বিবেচনা কৰিব পাৰি।

ঠ. ওপৰৰ শচন্দ্ৰ দিয়া বৰ্ণনা অনুসৰি খাপ নোখোৱা বন্য হাতী এটাক জনসাধাৰণৰ সুৰক্ষাৰ সংকট দূৰ কৰাৰ

বাৰে তেতিয়াহে বন্দী কৰিব লাগে যেতিয়া হাতীটোৱে চৰ্ত ৰ আৰু চ, বা ছৰ যিকোনো এটা পূৰণ কৰে বুলি নিশ্চিত প্ৰমাণ পোৱা যায়:

চৰ্ত ছেট চ. হাতীটোৱে কোনো সংঘাতৰ ঘটনাত যদি এগৰাকী লোকক আক্ৰমণ কৰে আৰু ব্যক্তিগৰাকীৰ মৃত্যু হয়, যিটো ঘটনা আকস্মিক নহয় বা জড়িত ব্যক্তিসকলৰ দায়িত্বহীন আচৰণৰ বাবেও সেয়া হোৱা নাছিল;

চৰ্ত: যদি হাতীয়ে নিয়মিতভাৱে মানুহৰ ঘৰ বা বাসস্থানৰ ক্ষতি কৰে আৰু বাসিন্দাসকলে নিজৰ জীৱনৰ প্ৰতি ভাবুকি সৃষ্টি হোৱা বুলি অনুভৱ কৰে;

চৰ্ত ছ: হাতীয়ে নিয়মিতভাৱে হাতীৰ বাসস্থানৰ পৰা কিছু দূৰৈত চহৰ অঞ্চল আৰু গাঁৱত খাদ্য বিচাৰি সময় কটায়, যাৰ ফলত মানুহৰ জীৱন বা সম্পত্তিৰ প্ৰতি নিয়মীয়াকৈ ভাবুকি কটয়। আৰু শচন্দ্ৰমত আৰু বা জড়িত স্থানীয় লোকৰ প্ৰতিনিধিৰ সৈতে আলোচনাৰ জৰিয়তে নিৰ্ধাৰণ কৰা অনুসৰি

ঙ. ইয়াৰ উপৰিও হাতীটোক বন্দী কৰি ৰখাৰ ব্যৱস্থা নৈতিকভাৱে সঠিক হ'ব লাগিব।

যদিহে হাতীটোক প্ৰথমে প্ৰশিক্ষণৰ বাবে ক্ৰমলত শচাৰিওফালৰ পৰা গছৰ ডালেৰে বেৰি ৰখা এটা ডাঙৰ পিঞ্জৰা ৰখা হয়, তেন্তে ক্ৰমলটোৰ সক্ষমতা আৰু সুৰক্ষা পশু চিকিৎসক আৰু হাতী মাউটে আগতীয়াকৈ পৰীক্ষা কৰিব লাগে। ক্ৰমলৰ ভিতৰত চোকা বা আঘাত হানিব পৰা যিকোনো বস্তু থাকিব নালাগে।

নতুনকৈ ধৰা হাতীটোৰ যত্ন ল'বলৈ দুগৰাকী অভিজ্ঞ মাউট, বিশেষকৈ হাতীৰ যত্ন লোৱাৰ অভিজ্ঞতা থকা ব্যক্তিক নিয়োগ কৰিব লাগে। য'ত যেনে পদ্ধতি কাৰ্যকৰী বা উপযুক্ত বুলি বিবেচনা কৰা হয় তেনে পদ্ধতি প্ৰশিক্ষণৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। যদি পৰম্পৰাগত পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰা হয়, তেন্তে ব্যৱহাৰিকভাৱে যিমান পাৰি কষ্ট বা অস্বস্তিৰ সৃষ্টি কৰা সঁজুলি আৰু পদ্ধতি এবাই চলিব লাগে। প্ৰতিটো প্ৰশিক্ষণ স্থানত হাতীক প্ৰশিক্ষণ দিবলৈ

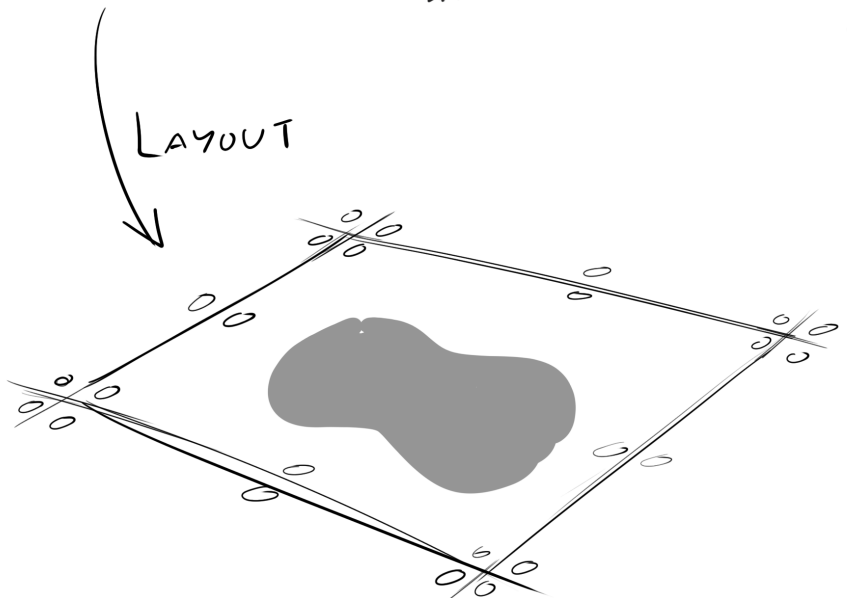
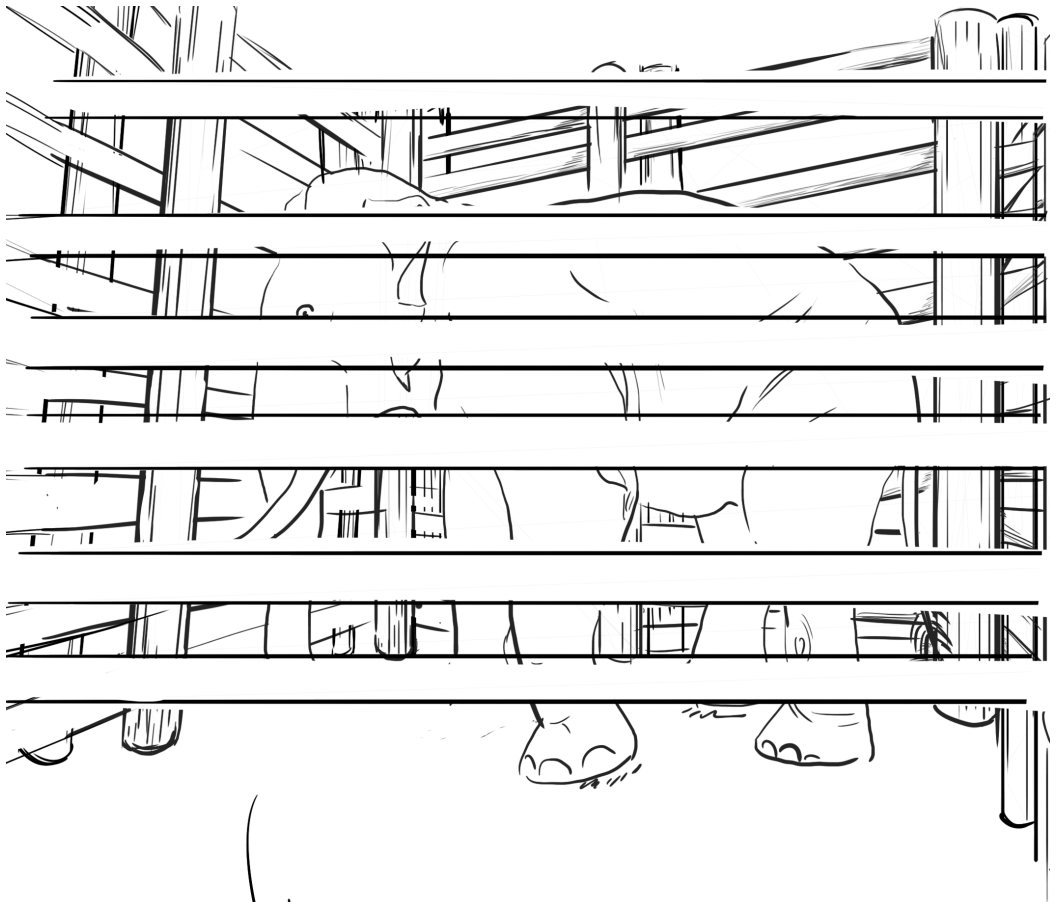

Fig: A kraal

থকা ব্যৱস্থা এটাৰ ওপৰত অপ্রয়োজনীয় হেঁচা প্ৰয়োগ নকৰাকৈ মাতৃ হাতীজনীয়ে সামাজিকভাৱে থকাৰ সুবিধা উপভোগ কৰিব পাৰে।

বজ্জবন্দী পোৱালিবোৰৰ ক্ষেত্ৰত এইবোৰ কৰিব লাগিব:

১. সৰুৰে পৰাই, পাবিলে ডেৰ বছৰ বয়সৰ আগতে, বিশেষজ্ঞৰ নিৰ্দেশনাত উপযুক্ত প্ৰশিক্ষণ দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব।
দুৰ্দৰ্শনাৰ্থী দাত্তন লোকৰ সৈতে শচপৰ্যটককে ধৰি মিলামিছা নকৰাৰ বিৰুদ্ধে সদায় থাকিব লাগিব।
স্তু, দৰ্শনাৰ্থী বা আনৰ দ্বাৰা এনে আচৰণত লিপ্ত হ'বলৈ উৎসাহিত নকৰিব, যাৰ বাবে সিহঁতক পিছৰ বয়সত শাস্তি দিবলগীয়া হয়, যেনে মানুহক মূৰত খুন্দা মৰা বা খাদ্য খোৱাৰ নিৰ্দিষ্ট ঠাইৰ বাহিৰত খাদ্য খোৱা ইত্যাদি।

স্তু, হাতীক পৰ্যাপ্ত স্তনপানৰ বাবে কমেও চাৰি বছৰ বয়সলৈকে মাকৰ লগত থাকিবলৈ দিব লাগে আৰু প্ৰয়োজন অনুসৰি কম সময়ৰ বাবেহে শিকলিৰে বান্ধিব লাগে, যেনে স্বাস্থ্য পৰীক্ষাৰ সময়ত বা মাতৃক চিকিৎসাৰ প্ৰয়োজন হ'লে।

বজ্জ. ভাটিখোলা হাতীক চম্বল মিটাৰ দীঘল শিকলিৰে আন হাতীৰপৰা নিৰাপদ দূৰত্বত আৰু উপযুক্ত ঠাইত ৰাখিব লাগিব আৰু তাত খাদ্য, পানী, ছাঁ আৰু অন্যান্য সুবিধা থাকিব লাগিব।

বজ্জ. বন্দী হাতীক দুই ধৰণৰ কামৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি: টহল দিয়া আৰু হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বিৰুদ্ধে যুঁজিবলৈ বন বিভাগক সহায় কৰা নতুবা বন্যপ্ৰাণী পৰ্যটন। বন্দী হাতীক সংৰক্ষণ সম্পৰ্কীয় অন্যান্য কামৰ বাবে যিকোনো ব্যৱহাৰ, যেনে আক্ৰমণাত্মক হাতী আঁতৰোৱাত সহায় কৰা, মুখ্য বন অধীক্ষকৰ পৰা আৰু স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত হাতী কল্যাণ বিশেষজ্ঞৰ পৰা বিশেষ লিখিত অনুমতি ল'ব লাগিব। বন্দী হাতী কেৱল তলত দিয়া চৰ্ততহে কামৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব:

১. কাম আৰু জিৰণিৰ সময়ৰ মাজত ভাল ভাৰসাম্য ৰক্ষা কৰিব লাগিব, দৈনিক পাঁচ ঘণ্টাৰ অধিক কাম হ'ব নালাগিব, কামৰ মাজে মাজে কমেও ৰপ্ত মিনিটৰ বিৰতি থাকিব লাগিব। ব্যতিক্ৰমী জৰুৰীকালীন অৱস্থাত যেতিয়া বন বিভাগে বন্দী হাতীক অধিক কাম কৰোৱাৰ প্ৰয়োজন হয়, তেতিয়া পশু চিকিৎসা বিষয়াৰ সৈতে আলোচনা কৰি উদ্ভট্টৰ পৰা অনুমোদন ল'ব লাগিব।

দুপৰিবেশৰ উষ্ণতা, জ্বল ডিগ্ৰী চেলছিয়াছতকৈ বেছি হ'লে

হাতীৰ পিঠিত উঠিব নালাগে, আৰু উষ্ণতা যিয়েই নহওক কিয়, দিনৰ আটাইতকৈ গৰম সময়ছোৱাত শচযেনে, আবেলি, বজাৰ পৰা জ্বল বজালৈ যদি আটাইতকৈ বেছি গৰম হয়গ্ন পৰ্যটনৰ যাত্ৰাৰ পৰা বিৰত থাকিব লাগে।

স্তু. খোজ কঢ়া ঠাইবোৰ নিৰাপদ আৰু প্ৰাকৃতিক হোৱাটো বাধনীয়, স্বল্পতকৈ অধিক কংক্ৰিট বা শিল থাকিব নালাগে।

স্তু. হাতীৰ পিঠিত উঠাৰ আগতে হাতীটোৱে পৰ্যাপ্ত খাদ্য আৰু পানী খাবলৈ পাব লাগে। পৰ্যটক বা আনৰ দ্বাৰা খাদ্য খাবলৈ দিয়াটো খাদ্য পৰিকল্পনাৰ অংশ হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে।

দ. হাতীক গা ধোৱাক কেন্দ্ৰ কৰি হোৱা পৰ্যটকৰ কাৰ্য-কলাপ দিনটোত এবাৰতকৈ বেছি হ'ব নালাগে আৰু স্বল্প মিনিটতকৈ বেছি হ'ব নালাগে। দৰ্শনাৰ্থীৰ অংশগ্ৰহণ অবিহনে হাতীক দ্বিতীয়বাৰ গা ধুবলৈ দিব লাগে। হাতীটোৱে গা ধোৱাৰ সময়ত কোনো ধৰণৰ শাস্তি দিব নালাগে, যদি হাতীটোৱে বিচাৰে তেন্তে দৰ্শনাৰ্থীৰ পৰা আঁতৰি থাকিবলৈ দিব লাগে।

চম্বল. বন্দী হাতী ৰখা প্ৰতিটো স্থানতে হস্তী কল্যাণ বিশেষজ্ঞৰ দ্বাৰা অনুমোদিত এইসমূহ সুবিধা থাকিব লাগেগ্ন:

হাতীৰ বিৰুদ্ধে কেতিয়া আৰু কেনেকৈ বল প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি তাৰ ৰূপৰেখা দাঙি ধৰা আক্ৰমণাত্মকতা নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে এটা প্ৰট'কল নিৰ্ণয় কৰিব লাগে।

হাতীৰ মাজত বিৰক্তি, হতাশা আৰু আচৰণৰ সমস্যা ৰোধ কৰিবলৈ পৰিৱেশ উন্নত কৰাৰ পৰিকল্পনা ৰূপায়ণ কৰিব লাগিব। ইয়াৰ ভিতৰত বনাঞ্চলত বাধাহীন বিচৰণ, নতুন খাদ্য খাবলৈ দিয়া, মাউটৰ সৈতে ইতিবাচক কাৰ্যকলাপ, আন হাতীৰ সৈতে সামাজিকভাৱে মিলিত হোৱাৰ সুযোগ, লগতে সাঁতুৰি গা ধোৱা আদিও অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব পাৰে।

শচয'ত মাইকী হাতী বন্দী কৰি ৰখা হয়গ্ন যদি মাতৃয়ে নিজৰ পোৱালিৰ যত্ন ল'ব নোৱাৰে শচযেনে, মাতৃয়ে পোৱালিটো গ্ৰহণ নকৰা বা মাতৃৰ মৃত্যু হ'লেগ্ন মানুহৰ দ্বাৰা পোৱালি ডাঙৰ-দীঘল কৰাৰ বাবে কোনো প্ৰতিনিধিৰ হাতত পোৱালিটো অৰ্পণ কৰাৰ প্ৰট'কল।

স্তু. ভাটিখোলা হাতী নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে শচযন্ত মতা হাতী ৰখা হয়গ্ন, প্ৰতিটো ভাটিখোলা হাতী চিনাক্ত কৰাৰ লগতে ভাটিখোলাৰ তথ্য সংগ্ৰহৰ প্ৰশিক্ষণৰ নিয়মাৱলী।

দ. কোনবোৰ হাতীয়ে কাম কৰিব পাৰে, আৰু কি কি কামত নিয়োগ কৰিব পাৰি সেই সম্পৰ্কে লিখিত

বাধ্যতামূলক নীতি।

দ্ৰ. বাধাহীন বিচৰণ সম্পৰ্কীয় লিখিত নিৰ্দেশনা
শচসামাজিক ব্যৱস্থাপনা, স্থান, খাদ্য, পানী, বাতিৰ সময়
আদিকে ধৰি। এই নিৰ্দেশনাই হাতীৰ পাৰস্পৰিক
আক্ৰমণাত্মক কাৰ্য-কলাপ ৰোধ কৰিব লাগে।

স্ব. তলত দিয়া কামবোৰ নিষিদ্ধ হ'ব:

দ্ৰ. দীৰ্ঘ সময়ৰ বাবে চুটি ৰছীৰে বা শিকলিৰে বান্ধি ৰখা
অথবা নিয়মিতভাৱে ওপৰত উল্লেখ কৰা সময় অতিক্ৰম
কৰা;

দ্ৰহাতীটোৱে একো ভুল নকৰিলেও ভয় খুৱাবলৈ বা কষ্ট
দিবলৈ হুক ব্যৱহাৰ কৰা।

প্ৰহস্তী কল্যাণ বিশেষজ্ঞ: হয় হাতীৰ স্বাস্থ্য আৰু কল্যাণ
বিষয়ত কাম কৰাৰ কমেও দহ বছৰৰ অভিজ্ঞতা থকা পশু
চিকিৎসক নহয় পি এইচ ডি থকা পশু কল্যাণ বিজ্ঞানী
আৰু হাতীৰ স্বাস্থ্য কল্যাণৰ কামৰ কমেও পাঁচ বছৰৰ
অভিজ্ঞতা থকা এজন পশু কল্যাণ বিজ্ঞানী।

অংশ প্ত: হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ তথ্য সংগ্ৰহ

হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ আৰু ইয়াৰ ফলত হোৱা ক্ষতি হাস কৰিবলৈ সংগঠিত আৰু নিৰ্ভৰযোগ্য তথ্যৰ প্ৰয়োজন। সংঘাত নিৰাময়ৰ বাবে উপযুক্ত সিদ্ধান্ত ল'বলৈ কেইবাবিধো তথ্যৰ প্ৰয়োজন হয়। সংঘাত ক'ত, কেতিয়া আৰু কেনেকৈ হৈ আছে? সংঘাতৰ ফলত হোৱা মানুহ আৰু হাতীৰ মৃত্যুৰ বিতং তথ্যৰ লগতে অন্যান্য আনুষংগিক পৰিঘটনাসমূহ বুজি লৈ হস্তক্ষেপ কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। কোনবোৰ পদক্ষেপে কাম কৰিছে আৰু কোনবোৰে কাম কৰা নাই আৰু কি কৰিলে সংঘাতৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱ কম হ'ব পাৰে, সেই বিষয়ে বুজাত সহায়ক হ'ব। এই খণ্ডত নিৰ্দেশনা আৰু তথ্য পত্ৰিকাসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে যি নিম্নলিখিত তথ্যসমূহ কেনেদৰে সংগ্ৰহ কৰিব লাগে সেয়া ব্যাখ্যা কৰে:

ব. প্ৰতিটো ঘটনাৰ সবিশেষ-মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰতিবেদনত যি প্ৰকাশ হয়-এয়া হস্তী মানৱ সংঘাতৰ দ্বাৰা পীড়িত লোকসকলে সন্মুখীন হোৱা আটাইতকৈ ডাঙৰ আশংকাবোৰ চিনাক্ত কৰাৰ বাবে সহায়ক।

চ. হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বাবে ক্ষতিপূৰণ কিমান? সংঘাতৰ বাবে মানুহৰ কিমান ক্ষতি হৈছে তাৰ সঠিক তথ্য-আৰু কি পৰিস্থিতিত-ক্ষতিৰ সমানুপাতিক ক্ষতিপূৰণ দিয়াৰ দিশত মূল পদক্ষেপ। এই তথ্যসমূহৰ সঠিক বিশ্লেষণে নীতি নিৰ্ধাৰকসকলক অধিক ন্যায্য, অধিক কাৰ্যক্ষম আৰু অধিক ফলপ্ৰসূ ক্ষতিপূৰণ ব্যৱস্থা কাৰ্যকৰী কৰাত সহায় কৰিব।

৭. প্ৰকৃততে কোনবোৰ হাতী সংঘাতত লিপ্ত হৈছে? হাতীবোৰে নিজৰ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা শিকি বুদ্ধিমান প্ৰাণী হিচাপে পৰিচয় দিছে আৰু সংঘাতৰ প্ৰতি প্ৰৱণতাৰ ক্ষেত্ৰত সিহঁত এটা আনটোৰ পৰা পৃথক। সেইবাবেই, সংঘাতত লিপ্ত হোৱা নিৰ্দিষ্ট হাতীৰ বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰয়োজন। এইদৰে বনকৰ্মী বা গৱেষকসকলে ফটোগ্ৰাফিক আৰু জেনেটিক প্ৰমাণ ব্যৱহাৰ কৰি সংঘাতৰ সৈতে জড়িত অকলশৰীয়া হাতীক পদ্ধতিগতভাৱে চিনাক্ত কৰিব লাগিব। অকলশৰীয়া হাতীৰ প্ৰফাইলে সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণত বৈপৰিক পৰিৱৰ্তনৰ সূচনা কৰিব পাৰে।

আমি এতিয়াও হস্তী-মানৱ সংঘাত নিয়ন্ত্ৰণ
কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় সকলো তথ্য
পদ্ধতিগতভাৱে সংগ্ৰহ কৰিব পৰা নাই।

আমি তথ্য সংগ্ৰহৰ পদ্ধতি জানিব
লাগিব

আমাক হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ ঘটনাৰ
বাবে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া তথ্যৰ
তালিকাৰ প্ৰয়োজন

হাতীৰ ডাটাবেছৰ বাবে আমি এটা
বা ততোধিক হাতী চিনাক্ত কৰিব
লাগিব

সংঘাত হ্রাস কৰিবলৈ স্থাপন কৰা
বাধাসমূহৰ কাৰ্যকাৰিতা বৃদ্ধি
কৰিবলৈ আমাক সঠিক তথ্যৰ
প্ৰয়োজন

ক্ষতিপূৰণ! এককালীন

সাহাৰ্যৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহ

পৃষ্ঠা বৰজ্জ

অকলশৰীয়া হাতী

চিনাক্তকৰণ পৃষ্ঠা বচছ

ডিএনএ শ্চডডত্ৰুট্ৰ বিশে-

ষণৰ বাবে তেজ আৰু

গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ আৰু

সংৰক্ষণ পৃষ্ঠা বচজ্জ

এয়া এককালীন সাহাৰ্য!

ক্ষতিপূৰণৰ বাবে নেকি?

“মানুহৰ মৃত্যু! আঘাতৰ বাবে

এককালীন সাহাৰ্য! ক্ষতিপূৰণৰ

বাবে নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ

প্ৰ-পত্ৰ” পৃষ্ঠা ৰুচ

“হাতীৰ দ্বাৰা শস্য আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ
ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ প্ৰ-পত্ৰ” পৃষ্ঠা
ৰুপ্ত

“শস্য বা সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে
ক্ষতিৰ পৰীক্ষণৰ প্ৰ-পত্ৰ” পৃষ্ঠা ৰুজ্জ

এয়া হাতীৰ মৃত্যু! আঘাতৰ বাবে
নেকি?

“পৰিশিষ্ট চ: পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলগীয়া উল্লেখযোগ্য
বিষয়সমূহ! বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হৈ মৃত্যু হোৱাৰ সন্দেহ থাকিলে
স্থানীয় পশু চিকিৎসকে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া নমুনাৰ
তালিকা” পৃষ্ঠা ৰজ্জ

“হাতী মৃত্যু বা আঘাতৰ সাৰাংশ
পত্ৰ” পৃষ্ঠা ৰপ্তৰ

“পৰিশিষ্ট দ্ৰঢ: টক্সিক’লজী বিশেষণৰ বাবে
মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ বাবে বাধ্যতামূলক নমুনা
সংগ্ৰহ” পৃষ্ঠা ৰজ্জ

“অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা”

পৃষ্ঠা ৰবজ্জ

“শ্চসন্দেহযুক্ত নতুন হাতীৰ তথ্য”

পৃষ্ঠা ৰছ্চ

“শস্য আৰু সম্পত্তিৰ বাবে হাতী

ক্ষতিৰ বাবে ক্ষতিপূৰণৰ বাবে

আবেদন কৰিবলৈ ফৰ্ম

128 নং পৃষ্ঠাত

“পৰিশিষ্ট চ্ৰঢ: বাধা ৰক্ষণাবেক্ষণ

সমিতিৰ বাবে সাধাৰণ পঞ্জীয়ন”

পৃষ্ঠা ৰজ্জ

“পৰিশিষ্ট দ্ৰ: বেৰা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ

চেকলিষ্ট” পৃষ্ঠা ৰজ্জ

“পৰিশিষ্ট দ্ৰঢ: বাজেট টেবুল

টেমপেট” পৃষ্ঠা ৰজ্জ

“পৰিশিষ্ট দ্ৰঢ: নলা ৰক্ষণাবেক্ষণৰ

চেকলিষ্ট” পৃষ্ঠা ৰজ্জ

Collecting information for compensation/ ex-gratia

ক্ষতিপূৰণ! এককালীন সাহাৰ্যৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহ কৰা

উদ্দেশ্য: যিয়েই প্ৰচেষ্টা গ্ৰহণ নকৰক কিয়, হস্তী-মানব সংঘাত কিছু পৰিমাণে হ'বই। আন সকলো বন্যপ্ৰাণীৰ দৰেই হাতীও মূলতঃ বাস্তৱ সম্পত্তি শচ আৰু বাস্তৱ দায়িত্বশীল। যিহেতু মানুহক হাতীৰ পৰা নিজৰ সম্পত্তি বা শস্য ৰক্ষা কৰিবলৈ ঘাতক শক্তি ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ দিয়া নহয় শহাতী আইনৰ দ্বাৰা সুৰক্ষিত প্ৰাণী, গতিকে যিসকল লোকৰ শস্য বা সম্পত্তিৰ ক্ষতি হৈছে সেই লোকসকলক বন্য হাতীয়ে কৰা লোকচানৰ সম্পূৰ্ণ ক্ষতিপূৰণ দিবলৈ বাস্তৱ দায়বদ্ধ। যেতিয়া কোনো লোকে বন্য হাতীৰ আক্ৰমণত আঘাতপ্ৰাপ্ত হয় বা প্ৰাণ হেৰুৱায়, তেতিয়া বাস্তৱ শচ মানুহৰ জীৱন হেৰুৱাব ক্ষতিপূৰণ কেতিয়াও দিব নোৱাৰে যদিও ক্ষতিৰ হু স্বম্যাদী অৰ্থনৈতিক পৰিণতিৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ ভুক্তভোগী বা তেওঁৰ নিকটাত্মীয়ক এককালীন ক্ষতিপূৰণ দিবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগিব। তদুপৰি সময়মতে আৰু উপযুক্ত ক্ষতিপূৰণ আৰু এককালীন সাহাৰ্য দিলে ই হাতীক সুৰক্ষা দিয়াৰ কাম কৰে, কিয়নো ক্ষতিৰ প্ৰতিৰোধ ল'বলৈ ভুক্তভোগী লোকসকলে হাতীক নিধন কৰিবলৈ বা আঘাত কৰিবলৈ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাৰ পৰা বিৰত থাকিব। এই খণ্ডত মানুহৰ মৃত্যু আঘাতৰ গোচৰৰ নথিভুক্তকৰণ আৰু প্ৰক্ৰিয়াকৰণ ব্যৱস্থাৰ উত্তম পদ্ধতিসমূহ বৰ্ণনা কৰা হৈছে যাতে এককালীন সাহাৰ্য পৰিশোধ, লগতে শস্য বা সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণ দিয়াটো সম্ভৱ হয়।

পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্য পত্ৰ শচপ্ৰাসংগিকতা অনুসৰি:

“মানৱ মৃত্যু আঘাতৰ এককালীন সাহাৰ্য। ক্ষতিপূৰণৰ বাবে নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ” ৰূচ পৃষ্ঠাত
“হাতীয়ে শস্য আৰু সম্পত্তিৰ ক্ষতি কৰিলে ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ প্ৰ-পত্ৰ” ৰূচ পৃষ্ঠাত

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: দ্ৰুত সাঁহাবি দল আৰু বা অন্যান্য বন বিভাগৰ বিষয়া, হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বলি হোৱা লোক, গাঁৱৰ নেতা শচগাঁও বুঢ়া, সৰ্পঞ্চ, গ্ৰামপ্ৰধান, গোতালী বা সমতুল্য ব্যক্তিগ

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী
চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা
আৰু বিভাগসমূহ: ৰাজহ বিভাগ
প্ৰয়োজনীয় সাঁজুলি আৰু সমল
হস্তক্ষেপৰ বাবে: ক্ষতিৰ ফটো
তুলিবলৈ ফোন কেমেৰা, ক্ষতিপূৰণৰ
বাবে আবেদন কৰাৰ বাবে
প্ৰয়োজনীয় নথিপত্ৰ

“শস্য বা সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে ক্ষতিৰ
পৰীক্ষণৰ প্ৰ-পত্ৰ” পৃষ্ঠা ৱজ্জ

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

ট. ক্ষতিপূৰণ ন্যায্য আৰু ফলপ্ৰসূ
হ'বলৈ হ'লে ক্ষতিপূৰণ বা এককালীন
সাহাৰ্য হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বলি হোৱা
লোকসকলে সন্মুখীন হোৱা অৰ্থনৈতিক

**লোকচানৰ সমানুপাতিক হ'ব লাগে
আৰু সময়মতে প্ৰদান কৰিব লাগে।
সেই হিচাপে ভাৰতৰ প্ৰতিখন ৰাজ্যতে
ক্ষতিপূৰণ প্ৰদানৰ ব্যৱস্থা থাকিব লাগে
য'ত তলত উল্লেখ কৰা সুবিধাসমূহ
থাকিব লাগে:**

ব. ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন অনলাইন বা প্ৰতিটো বিট, ৰেঞ্জ, আৰু বিভাগীয় কাৰ্যালয়ত লিখিত আবেদন পত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰি পূৰণ কৰিব পৰা হ'ব লাগে;

চ. ক্ষতিপূৰণ বা এককালীন সাহায্যৰ বাবে প্ৰতিটো আবেদনত এটা আইডি দিব লাগে যাতে আবেদনকাৰীয়ে আবেদনৰ অগ্ৰগতি অনলাইনত পৰীক্ষা কৰিব পাৰে। এই অনলাইন পৰ্টেলটোৱে ক্ষতিপূৰণ আৰু এককালীন সাহায্য প্ৰদান কৰা প্ৰক্ৰিয়া আৰু প্ৰক্ৰিয়াটোত আবেদনকাৰীৰ আবেদন কোনটো পৰ্যায়ত আছে, দুয়োটাকৈ ব্যাখ্যা কৰিব লাগে।

১. উত্তম পদ্ধতিসমূহ:

ৱ. মানুহৰ মৃত্যুৰ বাবে এককালীন সাহায্য ঘটনাৰ এসপ্তাহৰ ভিতৰত নিকটাত্মীয়ক প্ৰদান কৰিব লাগে। অন্তিম যোগাযোগৰ খৰচ বহন কৰিবলৈ পৰিয়ালটোক তৎক্ষণাত কিছু পৰিমাণৰ ধন শচকমেও পু.স্ব.স্ব.স্ব. টকাপ্ৰ যোগান ধৰিব লাগে।

২. মানুহৰ আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য আবেদন দাখিল কৰাৰ এমাহৰ ভিতৰত দিব লাগে।

৩. আবেদন দাখিল কৰাৰ দুমাহৰ ভিতৰত বাকী সকলো ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

৪. পৰিশোধ কৰা ধনবাশি:

ৱ. ক্ষতিপূৰণৰ ধন হস্তী-মানৰ সংঘাতৰ ভুক্তভোগীয়ে সন্মুখীন হোৱা লোকচানৰ সমানুপাতিক হ'ব লাগে। এই প্ৰক্ৰিয়াটোৱে সংঘাতৰ বাবে হোৱা লোকচান ক্ষতিপূৰণৰ দ্বাৰা লোকচান সম্পূৰ্ণৰূপে নোহোৱা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগে।

২. মানুহৰ আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্যই আঘাতৰ বাবে চিকিৎসাৰ খৰচ সম্পূৰ্ণৰূপে আদায় কৰিব লাগে। যিবোৰ আঘাতৰ ফলত ভুক্তভোগীয়ে নিজৰ বৃত্তিলৈ ঘূৰি আহিব নোৱাৰে, সেইবোৰৰ ক্ষতিপূৰণ মানুহৰ মৃত্যুত দিয়া ক্ষতিপূৰণৰ সমান হ'ব লাগে।

৩. মানুহৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত এককালীন সাহায্য কমেও বহু লাখ টকা হ'ব লাগে।

পু. ক্ষতিপূৰণ! এককালীন সাহায্যৰ ধন হিতাধিকাৰীৰ বেংক একাউন্টলৈ পঠিয়াব লাগে।

**ৱ. মানুহৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত ক্ষতিপূৰণৰ
আবেদন প্ৰক্ৰিয়া:**

ব. বিষয়াসকলে যিমান পাৰি সোনকালে ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হ'ব লাগে শচপ্ৰট'কলৰ বাবে ছুপ্ত পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়” চাওক।

চ. বিষয়াসকলে তৎক্ষণাত ব্ৰুচ পৃষ্ঠাত থকা “মানৰ মৃত্যু! আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য! ক্ষতিপূৰণ প্ৰদানৰ নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ” পূৰণ কৰিব লাগে। বিষয়াসকলে নিশ্চিত কৰিব লাগে যে মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ নথিপত্ৰৰ কপি আবেদনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

১. বিষয়াসকলে তৎক্ষণাত অনলাইন ছিষ্টেমত তথ্য ভৰাই ছুজ্জ ঘণ্টাৰ ভিতৰত আবেদন নম্বৰ আৰু আবেদনৰ কপি নিকটাত্মীয়ক প্ৰদান কৰিব লাগে।

২. বিষয়াসকলে আবেদনকাৰীক অনলাইনযোগে আবেদনৰ স্থিতি কেনেকৈ চাব লাগে সেই বিষয়ে জনাই দিব লাগে।

**ৱ. মানুহৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত ক্ষতিপূৰণৰ
আবেদন প্ৰক্ৰিয়া:**

ব. বিষয়াসকলে যিমান পাৰি সোনকালে ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হ'ব লাগে শচপ্ৰট'কলৰ বাবে ছুপ্ত পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়” চাওক।

চ. বিষয়াসকলে তৎক্ষণাত ব্ৰুচ পৃষ্ঠাত থকা “মানৰ মৃত্যু! আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য! ক্ষতিপূৰণ প্ৰদানৰ নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ” পূৰণ কৰিব লাগে। বিষয়াসকলে নিশ্চিত কৰিব লাগে যে মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ নথিপত্ৰৰ কপি আবেদনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

১. বিষয়াসকলে তৎক্ষণাত অনলাইন ছিষ্টেমত তথ্য ভৰাই ছুজ্জ ঘণ্টাৰ ভিতৰত আবেদন নম্বৰ আৰু আবেদনৰ কপি নিকটাত্মীয়ক প্ৰদান কৰিব লাগে।

ছ. বিষয়াসকলে আবেদনকাৰীক অনলাইনযোগে আবেদনৰ স্থিতি কেনেকৈ চাব লাগে সেই বিষয়ে জনাই দিব লাগে

C. Details of application/ claims process in case of human injury:

মানুহ আহত হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত ক্ষতিপূৰণৰ আবেদন প্ৰক্ৰিয়া:

ব. বিষয়াসকলে যিমান পাৰি সোনকালে ঘটনাস্থলীত উপস্থিত হ'ব লাগে শচপ্ৰট'কলৰ বাবে ছুপ্ত পৃষ্ঠাত “জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতি: যদি হাতীৰ সৈতে হোৱা সংঘাতত এগৰাকী অথবা একাধিক মানুহৰ মৃত্যু হয় অথবা গুৰুতৰভাৱে আহত হয়।” চাওকগ

চ. বিষয়াসকলে তৎক্ষণাত ৰুচ পৃষ্ঠাত থকা “মানৰ মৃত্যু! আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহায্য/ক্ষতিপূৰণ প্ৰদানৰ নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ” পূৰণ কৰিব লাগে। বিষয়াসকলে নিশ্চিত কৰিব লাগে যে মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ নথিপত্ৰ কপি আবেদনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

৭. বিষয়াসকলে তৎক্ষণাত অনলাইন ছিষ্টেমত তথ্য ভৰাই ছুজ্জ্ব ঘণ্টাৰ ভিতৰত আবেদন নম্বৰ আৰু আবেদনৰ কপি নিকটাত্মীয়ক প্ৰদান কৰিব লাগে।

ছ. চিকিৎসা লাভ কৰাৰ পাছত, ক্ষতিপূৰণ বিচৰা ডুক্ৰভোগীয়ে যিকোনো প্ৰাসংগিক চিকিৎসাৰ নথিপত্ৰ তেওঁলোকৰ আবেদন নম্বৰ সৈতে ওচৰৰ বন বিভাগৰ কাৰ্যালয়ত জমা দিব লাগে; এই নথিপত্ৰসমূহ তৎক্ষণাত ছিষ্টেমত আপলোড কৰা উচিত।

গু. বিষয়াসকলে আবেদনকাৰীক অনলাইনযোগে আবেদনৰ স্থিতি কেনেকৈ চাব লাগে সেই বিষয়ে জনাই দিব লাগে।

D. Details of application/ claims process in case of crop/property damage:

শস্য/সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষেত্ৰত আবেদন প্ৰক্ৰিয়া:

ব. ঘটনাৰ ছুজ্জ্ব ঘণ্টাৰ ভিতৰত বন বিভাগৰ বিট, বেঞ্জ বা বিভাগীয় কাৰ্যালয়ত গৈ অথবা অনলাইনযোগে ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰিব লাগে। গাঁৱৰ নেতা! গাওঁ বুঢ়াই প্ৰয়োজন অনুসৰি সহায় কৰিব লাগে।

চ. আবেদনকাৰীয়ে ৰুপ্ত পৃষ্ঠাত থকা, “শস্য আৰু সম্পত্তিৰ হাতীয়ে কৰা ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ প্ৰ-পত্ৰ” পূৰণ কৰিব লাগে।

৭. যদি আবেদনৰ লিখিত কপি পূৰণ কৰা হয় তেন্তে বিষয়াসকলে তৎক্ষণাত ইলেক্ট্ৰনিক ডাটাবেছত আপলোড কৰিব লাগে।

ছ. আবেদনকাৰীয়ে তৎক্ষণাত আবেদন নম্বৰ আৰু আবেদনৰ ৰচিদ কপি লাভ কৰিব লাগে যাতে প্ৰয়োজন হ'লে প্ৰমাণ হিচাপে দাখিল কৰিব পাৰে।

গু. বিষয়াসকলে আবেদনকাৰীক অনলাইনযোগে আবেদনৰ স্থিতি কেনেকৈ চাব লাগে সেই বিষয়ে জনাই দিব লাগে।

E. Verification process:

ড্ৰ. পৰীক্ষণ প্ৰক্ৰিয়া:

যদি পৰীক্ষণ কৰা নহয় তেন্তে হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বাবে প্ৰকৃততে ক্ষতিৰ সন্মুখীন নোহোৱা লোকেও হাতীৰ দ্বাৰা ক্ষতি হোৱা বুলি ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰাৰ সম্ভাৱনা থাকে। তদুপৰি চৰকাৰী ভূমি বেদখল কৰাসকলে লোকচানৰ ক্ষতিপূৰণ দাবী কৰাৰ আশংকা আছে, যদিও তেওঁলোকৰ খেতি বৈধ নহয়। ক্ষতিপূৰণ ব্যৱস্থাৰ এই অপব্যৱহাৰ ৰোধ কৰিবলৈ হ'লে, য'তেই হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ সমস্যা থাকে তাতেই বন বিভাগৰ পৰীক্ষণৰ ব্যৱস্থাও থাকিব লাগে, আৰু এই ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকে ৰাজহ বিভাগকো জড়িত কৰিব লাগে। পৰীক্ষণ ব্যৱস্থাটো তলত দিয়া ধৰণে হ'ব লাগে:

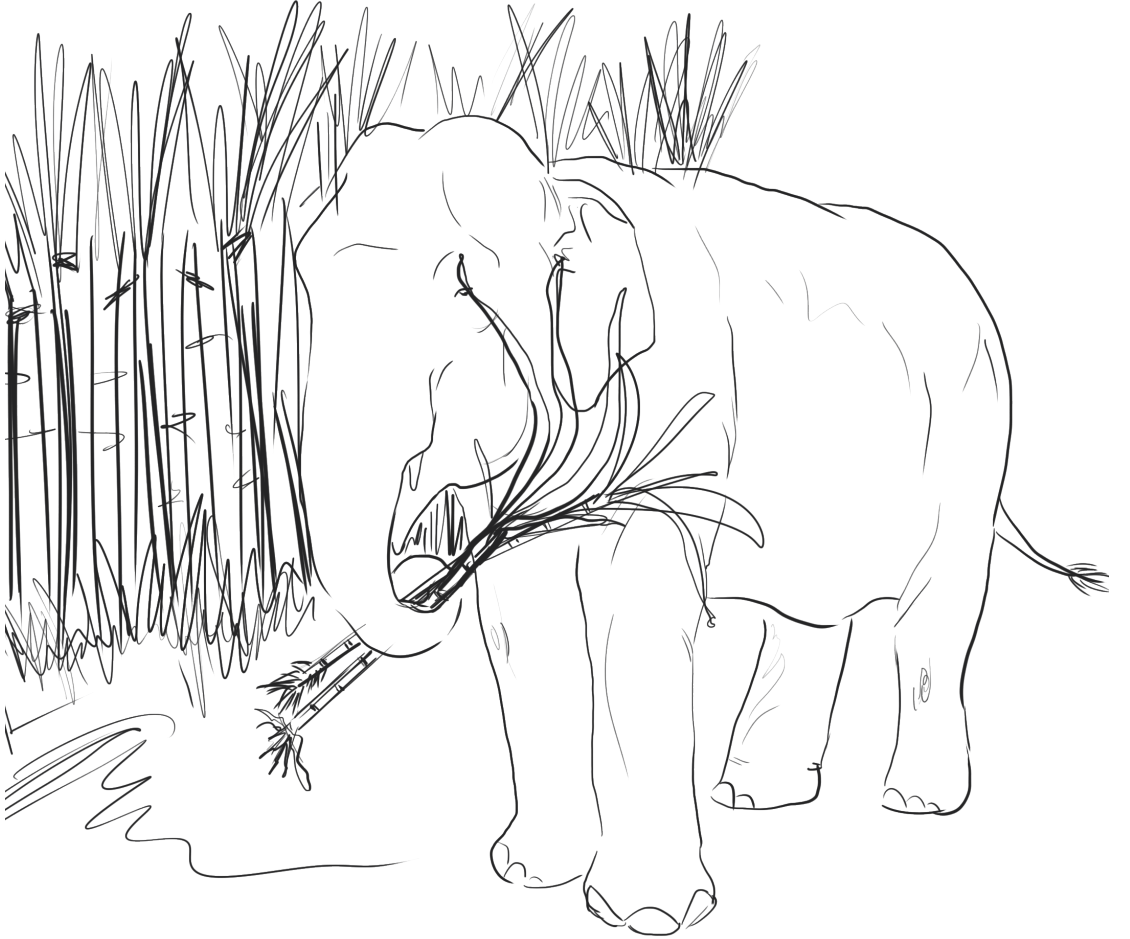
ব. আবেদন প্ৰ-পত্ৰ লাভ কৰাৰ ছুজ্জ্ব ঘণ্টাৰ ভিতৰত পৰীক্ষণ কৰিব লাগে।

তুল্ল ৰচদ্ৰ

চ. বন বিভাগৰ প্ৰতিনিধি আৰু খেতিয়ক/মালিকৰ পাৰস্পৰিক সহমতত ক্ষতিৰ পৰীক্ষণ সেই স্থানতে সম্পূৰ্ণ কৰিব লাগে; য'ত যৌথ পৰীক্ষণ কৰিবলগীয়া হয়, অসামৰিক প্ৰশাসনৰ প্ৰতিনিধিয়ে তাত অংশগ্ৰহণ কৰিব লাগে। প্ৰয়োজন অনুসৰি গাঁৱৰ নেতা! গাওঁবুঢ়াই সহায় কৰিব পাৰে।

১. বিষয়া আৰু দাবীদাৰে একেলগে বৃজ্জ পৃষ্ঠাত থকা “শস্য
বা সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে ক্ষতিৰ পৰীক্ষণৰ
প্ৰ-পত্ৰ” দাখিল কৰিব লাগে।

ছ. যদি দাবী সম্পূৰ্ণৰূপে বা প্ৰায়ভাগেই মিছা বুলি জানিব
পৰা যায় তেন্তে আবেদনকাৰীক ক্ষতিপূৰণ দিব নালাগে।
হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ বাবে হোৱা শস্য! সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ
ক্ষেত্ৰতো তেওঁলোকক দুবছৰলৈকে ক্ষতিপূৰণৰ বাবে
অযোগ্য বুলি ঘোষণা কৰিব লাগে।

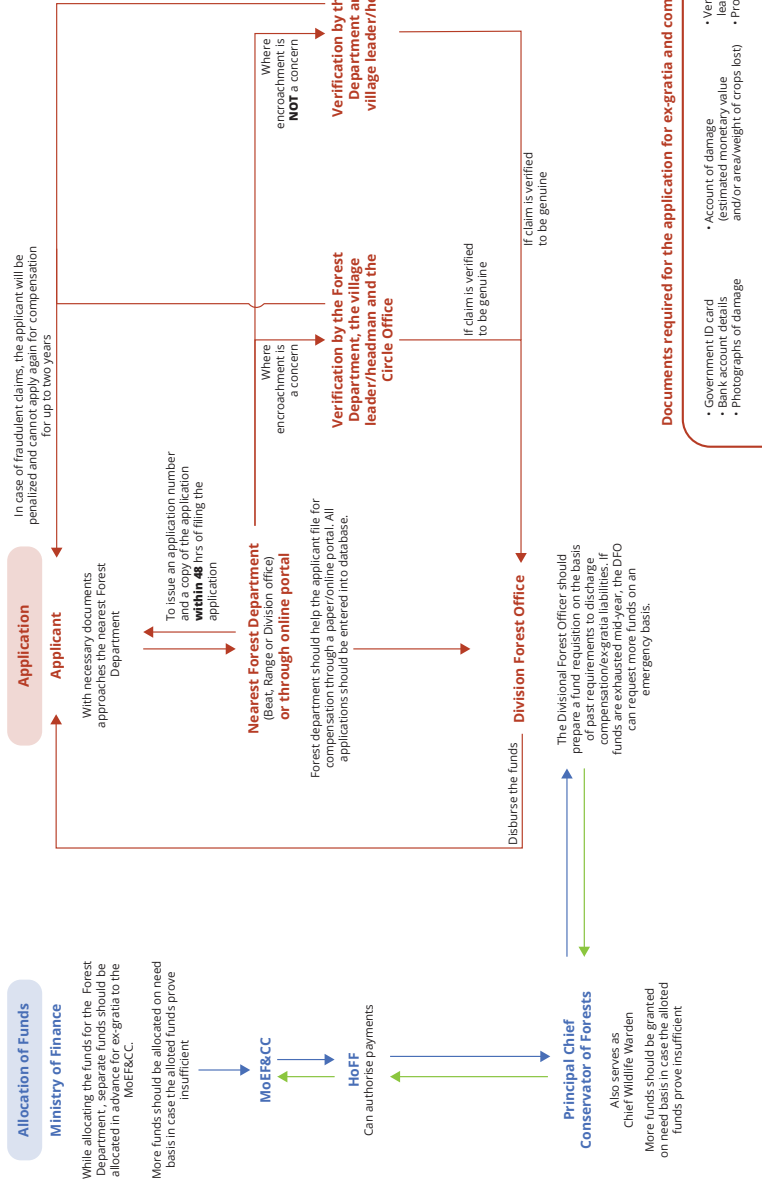
Crop loss/ property damage

Legend:

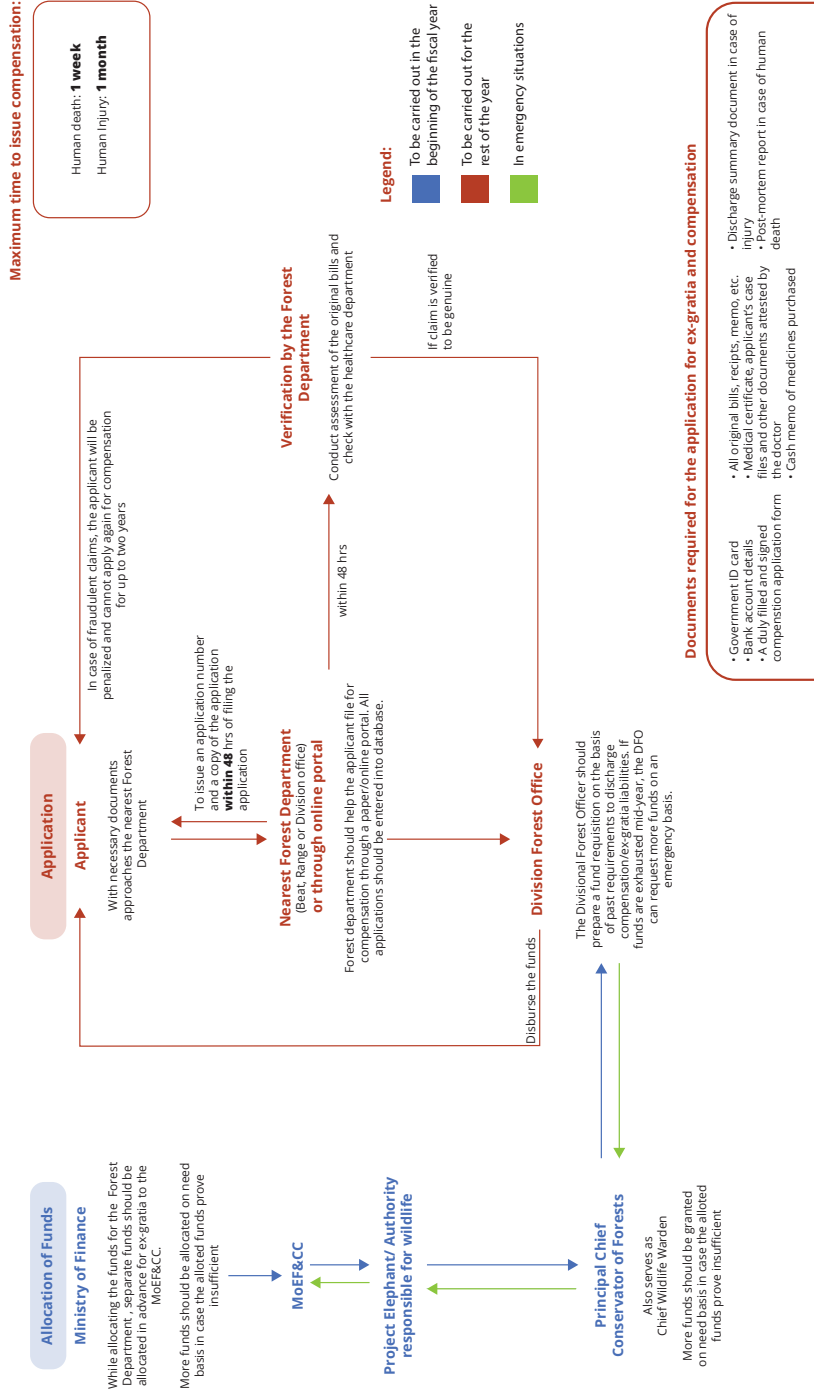
- To be carried out in the beginning of the fiscal year
- To be carried out for the rest of the year
- In emergency situations

Maximum time to issue compensation:

For crop loss/ property damage
2 months

Human injury/ death

Identifying individual elephants

অকলশৰীয়া হাতীৰ চিনাক্তকৰণ

উদ্দেশ্য:

এই খণ্ডত অকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰাৰ আটাইতকৈ ফলপ্ৰসূ উপায় বা তথ্য সংগ্ৰহ কৰি বিশেষজ্ঞসকলে পাছত কেনেকৈ চিনাক্ত কৰাত সহায় কৰিব পাৰে সেই বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। কিছুমান বিশেষ হাতী, যেনে মাইকী বা মাখনা হাতী চিনাক্ত কৰাটো কৌশলী হ'ব পাৰে। বিশেষকৈ যদি ইহঁতে সমস্যাক সৃষ্টি কৰিছে তেন্তে ইহঁতক চিনাক্ত কৰাটো সঁচাকৈয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ, যাতে ইহঁতক ধৰি কলাৰ লগোৱা, আন ঠাইলৈ লৈ যোৱা বা বন্দী কৰি ৰখাৰ দৰে কাম কৰিব লগীয়া হয়।

পূৰণ কৰিবলগীয়া তথ্যপত্ৰ শচ

প্ৰাসংগিকতা অনুসৰি:

“শচসন্দেহযুক্ত নতুন হাতীৰ তথ্য” পৃষ্ঠা ৰছচ

“জাত হাতী তথ্য” পৃষ্ঠা ৰছচ

“হাতী মৃত্যু বা আঘাতৰ সাৰাংশ পত্ৰ” পৃষ্ঠা ৰপ্ত

“মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ ফৰমেট” পৃষ্ঠা ৰপ্ত

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. সংঘাতত জড়িত হাতীৰ চিনাক্তকৰণ বাধ্যতামূলকভাৱে কৰিব লাগে, কিন্তু যদি পৰ্যাপ্ত সময় থাকে, তেতিয়া বন বিভাগৰ ক্ষেত্ৰ কৰ্মচাৰীয়েও মানুহৰ বাসস্থানৰ ওচৰত দেখা পোৱা কিন্তু সংঘাতৰ সৈতে জড়িত নোহোৱা হাতীৰ বাবেও প্ৰফাইল প্ৰস্তুত কৰাৰ কথা চিন্তা কৰিব পাৰে।

B. বন কৰ্মীয়ে হাতী চিনাক্তকৰণ আৰু

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: বন বিভাগ

অন্যান্য চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা তথা বিভাগসমূহ: বিশেষ বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু হাতী গৱেষক, গোবৰ শচএছএনপিগ্ন আৰু! বা মাইক্ৰ'চেটেলাইটৰ ডিএনএ শচডডত্ৰট্ৰগ্ন বিশেষণ কৰিব পৰা পৰীক্ষাগাৰ।

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল:

উন্নত মানৰ ডিজিটেল কেমেৰা;
জিপলক বেগ, পলিইথাইলিন গ্ল'ভছ, পিএক্সজিন তেজৰ ডিএনএ শচডডত্ৰট্ৰগ্ন টিউব, এয়াৰটাইট পাত্ৰ, বড্ডাড্ডাক্স এলকক্সহল, চিলিকা জেল, বীজাণুমুক্ত ছোৱাব আৰু লাইছিছ বাফাৰকে ধৰি নমুনা সংগ্ৰহৰ সঁজুলি লগতে সংৰক্ষণৰ বাবে ফ্ৰীজ।

হাতী দেখাৰ তথ্য লিপিবদ্ধ কৰাৰ বাবে দুখন ডাটা শ্বীটৰ ভিতৰত এখন পূৰণ কৰিব লাগে:

ব. পৰ্যবেক্ষকে বৰ্তমান ডাটাবেছত নথকা বুলি ভবা হাতীসমূহৰ বাবে ৰছচ পৃষ্ঠাত “শচসন্দেহযুক্ত নতুন হাতীৰ তথ্য”, বা

চ. “জাত হাতীৰ তথ্য”

ট্ৰ. প্ৰতিখন ৰাজ্যই এনে এখন “হাতীৰ আইডিৰ ডাটাবেছ” সৃষ্টি কৰিব লাগে য'ত প্ৰতিটো হাতীৰ সুকীয়া প্ৰফাইল

আৰু দৃষ্টিগোচৰ হোৱাৰ তথ্যসমূহ লিপিবদ্ধ কৰিব পাৰি আৰু প্ৰয়োজন সাপেক্ষে সহজে কোনো হাতীৰ তথ্য বিচাৰি উলিয়াব পাৰি।

একে লেণ্ডস্কেপত থকা সকলো হাতীৰ তথ্য একগোট কৰিব লাগে যাতে প্ৰাসংগিক প্ৰফাইলসমূহ চাব পৰা যায়। এটা লেণ্ডস্কেপত এটা হাতী! হাতীৰ জাক এটাই অস্তুতঃ এখন ৰাজ্যৰ ভিতৰত বা চুবুৰীয়া ৰাজ্যসমূহৰ মাজেৰে সুকলমে অহা যোৱা কৰিব পৰা হ'ব লাগে। হাতীৰ সংখ্যা বেছি থকা লেণ্ডস্কেপত ভৌগোলিক বৈশিষ্ট্যৰ ভিত্তিত এই লেণ্ডস্কেপক বিভক্ত কৰিব পাৰি। প্ৰতিটো ডাটাবেছত তলৰ বিষয়সমূহ সন্নিবিষ্ট কৰিব লাগে:

ব. সম্পূৰ্ণ আৰু পৰীক্ষিত প্ৰফাইল যন্ত্ৰত সকলো প্ৰয়োজনীয় ফটোগ্ৰাফ আৰু বিৱৰণৰ লগতে ডিএনএ শ্ৰেণীবদ্ধকৃত তথ্যৰ বিশেষণো ৰখা হয়।

চ. সম্পূৰ্ণ ফটোগ্ৰাফিক প্ৰফাইল, ডিএনএ শ্ৰেণীবদ্ধকৃত তথ্যৰ অবিহনে।

১. অসম্পূৰ্ণ প্ৰফাইল যিবোৰত কিছুমান ফটো আৰু বা ডিএনএ শ্ৰেণীবদ্ধকৃত তথ্য থাকে।

প্ৰতিটো প্ৰফাইলত প্ৰতিটো হাতীৰ সৈতে জড়িত সকলো তথ্য, হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ ঘটনা, লগতে হাতীটোক দেখা তথা আন যিকোনো জৰুৰী তথ্য অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব পাৰে।

ড. হাতীৰ সম্পূৰ্ণ প্ৰফাইলত তলত দিয়া তথ্যসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে শ্ৰেণীবদ্ধ কৰি ৰপ্তা পৃষ্ঠাত “পৰিশিষ্ট চ: হাতী চিনাক্ত কৰা” ব্যৱহাৰ কৰক:

য'ত প্ৰথম দেখাৰ পাছতে প্ৰফাইল সম্পূৰ্ণ কৰাটো সম্ভৱ নহয়, তেনে ক্ষেত্ৰত হাতীটোৰ সৈতে ইয়াৰ পাছত হোৱা মুখামুখিৰ সময়ত বাকী থকা তথ্যসমূহ ক্ৰমান্বয়ে পূৰণ কৰিব লাগে।

ব. ফটোগ্ৰাফ আৰু টোকা তলত দিয়া ধৰণে লব লাগে। ৰপ্তা পৃষ্ঠাত “শ্ৰেণীবদ্ধকৃত নতুন হাতীৰ তথ্য” বা ৰপ্তা পৃষ্ঠাত “জ্ঞাত হাতীৰ তথ্য”ত টোকা ল'ব লাগে। তথ্য সংগ্ৰহ কৰাৰ সময়ত তলত দিয়া কথাবোৰ মনত ৰাখিব

লাগে:

১. লিংগ: বিশেষকৈ সৰু হাতীৰ ক্ষেত্ৰত মথনা আৰু মাথুন্দী হাতীৰ পাৰ্থক্য বিচাৰি উলিওৱাটো কঠিন হ'ব পাৰে। হাতীটোৰ পিছফালৰ এক চতুৰ্ভুজৰ কাষৰ পৰা, লগতে উৰুৰ পিছফালৰ পেশীবোৰ আৰু বুকুৰ এনেদৰে ফটো লওক যাতে যদি স্তন থাকে ফটোত স্তনবোৰ দেখা পোৱা যায়। মথনা বা মাইকী বুলি চিহ্নিত কৰাৰ আগতে তলত দিয়া লক্ষণবোৰ মন কৰক:

ন. হাতীটোৰ পিছফালৰ অংশটো কাষৰ পৰা চালে ভৰিৰ তলৰ পেশীবোৰ মতাবোৰৰ ক্ষেত্ৰত উত্তল হোৱাৰ বিপৰীতে মাইকীবোৰৰ ক্ষেত্ৰত সমতল হয়।

নন. পিছফালৰ পৰা হাতীটো চালে মতাবোৰৰ উৰুৰ মাজৰ পেশীবোৰ ‘দ’ আকৃতিৰ যেন দেখা যায়।

ননন. আগভৰিৰ মাজত মাইকী হাতীৰ স্তন প্ৰায়ে দেখা যায়।

ননন. ভাতি খোলাৰ সময়ত টেম্পলবেল গ্ৰহিৰ পৰা নিঃসৰণ হোৱাটো এটা অতিৰিক্ত বৈশিষ্ট্য যি শ্ৰেণীবদ্ধ কৰিব মতা হাতীয়েহে ভাতি খোলে।

২. বয়সৰ শ্ৰেণী: হাতীৰ বয়সৰ অনুমান সাধাৰণতে হাতীৰ উচ্চতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কৰা হয়। হাতীক প্ৰাপ্তবয়স্ক, উপপ্ৰৌঢ়, কিশোৰ আৰু পোৱালি হিচাপে শ্ৰেণীবদ্ধ কৰা হয়। অনুগ্ৰহ কৰি ৰপ্তা পৃষ্ঠাত “পৰিশিষ্ট চ: হাতী চিনাক্তকৰণ”ৰ বাবে উল্লিখিত প্ৰাপ্তবয়স্ক শ্ৰেণীবদ্ধকৃত চাওক।

৩. ফটোগ্ৰাফ: অকলশৰীয়া হাতীৰ চিনাক্তকৰণৰ ডাটামিট সম্পূৰ্ণৰূপে পূৰণ কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ সম্পূৰ্ণ শৰীৰ, পিঠি, মূৰ আৰু কান্ধ-আপ, সোঁ আৰু বাওঁ কাণ, ভৰি আৰু হাতীদাঁতৰ পৃথক পৃথক ফটো তুলিব লাগে। প্ৰতিখন কাণৰ ফটো হাতীটোৰ শৰীৰৰ ওপৰত সমান হৈ থাকোঁতে আৰু মেলি ৰাখোঁতে দুয়োটা ভংগীমাতে তুলিব লাগে।

৪. হাতীৰ জিনীয় চিনাক্তকৰণ: তেজ, কলা শ্ৰেণীবদ্ধকৃত আৰু হাতীৰ সতেজ গোবৰৰ পৰা ডিএনএ শ্ৰেণীবদ্ধকৃত সংগ্ৰহ কৰিব পাৰি, যাৰ ফলত চিংগলনিউক্লিটাইড পলিমৰ্ফিজম শ্ৰেণীবদ্ধকৃত আৰু মাইকী চেটেলাইট ব্যৱহাৰ কৰি হাতী চিনাক্ত কৰিব পৰা যায়। অনুগ্ৰহ কৰি ৰপ্তা পৃষ্ঠাত “ডিএনএ শ্ৰেণীবদ্ধকৃত বিশেষণৰ বাবে তেজ আৰু গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণ”ৰ খণ্ডটো চাওক। ফলস্বৰূপে পোৱা জেনেটিক বিশেষণৰ ফলাফল ডিএনএ শ্ৰেণীবদ্ধকৃত তথ্য সম্পূৰ্ণ বুলি ধৰাৰ আগতে হাতীৰ প্ৰফাইলত যোগ কৰিব লাগে। যদি ডিএনএ শ্ৰেণীবদ্ধকৃত

বিশেষণ কৰিব লাগে তেন্তে তৎক্ষণাত হাতীটোৰ বাবে এটা প্ৰফাইল সৃষ্টি কৰিব লাগে আৰু ইতিমধ্যে প্ৰ'ফাইল নাথাকিলে আই ডি নম্বৰ সৃষ্টি কৰিব লাগে।

৯. হাতীটো কোন ঠাইত পোৱা গৈছিল আৰু কেনে অৱস্থাত পোৱা গৈছিল তাৰ তথ্য। ইয়াৰ ভিতৰত এই অকলশৰীয়া হাতীটোৰ সৈতে জড়িত সংঘাতৰ ঘটনাৰ তথ্যৰ লগতে হাতীটোৰ পৰিসৰ আৰু সামাজিক অভ্যাস নিৰ্ণয় কৰাত সহায় কৰিব পৰা অধিক সাধাৰণ দৃশ্য দুয়োটাকে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা উচিত। যদি হাতী এটাক জাকৰ সৈতে দেখা যায়, তেন্তে লগত থকা হাতীবোৰৰ বয়সৰ শ্ৰেণীসমূহ লক্ষ্য কৰিব লাগে।

ড্ৰ. ইয়াৰ উপৰিও হাতী চিনাক্ত কৰাৰ সময়ত অনুগ্ৰহ কৰি তলত দিয়া পৰামৰ্শসমূহ বিবেচনা কৰক:

ৱ. ফটো তোলাৰ সময়ত সাৱধান হ'ব লাগে যাতে অস্থায়ী চিহ্নবোৰক স্বকীয় বৈশিষ্ট্য বুলি ভুলকৈ ভবা নহয়।

চ. কিছুমান হাতীৰ মুখ, কাণ, শ্বৰ আৰু ডিঙিত ডিপিগমেণ্টেচন হয়। এইবোৰ লক্ষ্য কৰিব লাগে, কিন্তু চিনাক্তকৰণ এই চিহ্নবোৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব নালাগে কাৰণ হাতীটো বোকাৰে ঢাক খাই থাকিলে এইবোৰ দেখা নাপাবও পাৰে।

১০. হাতী দেখা আৰু অনুসৰণ কৰাটো সম্ভৱ নহ'বলৈ হাতীয়ে নিয়মীয়াকৈ ব্যৱহাৰ কৰা পথত কেমেৰা স্থাপন কৰিব লাগে। বিশেষকৈ দিনত ঘন গছৰ তলৰ বাসস্থান ব্যৱহাৰ কৰা আৰু কেৱল বাতি জনবসতিপূৰ্ণ অঞ্চলত প্ৰৱেশ কৰা তথা শস্য বিনষ্টকাৰী হাতীৰ ক্ষেত্ৰত ই উপযোগী হ'ব পাৰে। ইনফ্ৰাৰেড কেমেৰাই বাতি ফটো আৰু ভিডিঅ' ল'ব পাৰে। এই কেমেৰা ব্যৱহাৰ কৰি জাকত থকা সকলো হাতীৰে স্থিৰ আৰু ভিডিঅ' দুয়োধৰণৰ ফটো ল'ব পাৰি।

৪. অসম্পূৰ্ণ ফটো প্ৰফাইল আৰু নিৰ্ণায়ক নোহোৱা ফটোগ্ৰাফসমূহো পৰ্যবেক্ষকে উপযুক্ত বুলি বিবেচনা কৰা “শ্চসন্দেহযুক্ত নতুন হাতীৰ তথ্য” বা “জ্ঞাত হাতী তথ্য”ত ব্যৱহাৰ কৰি সংলগ্ন স্থানৰ সৈতে সংৰক্ষণ কৰিব লাগে।

৪. অসম্পূৰ্ণ ফটো প্ৰফাইল আৰু নিৰ্ণায়ক নোহোৱা ফটোগ্ৰাফসমূহো পৰ্যবেক্ষকে উপযুক্ত বুলি বিবেচনা কৰা “শ্চসন্দেহযুক্ত নতুন হাতীৰ তথ্য” বা “জ্ঞাত হাতী তথ্য”ত ব্যৱহাৰ কৰি সংলগ্ন স্থানৰ সৈতে সংৰক্ষণ কৰিব লাগে।

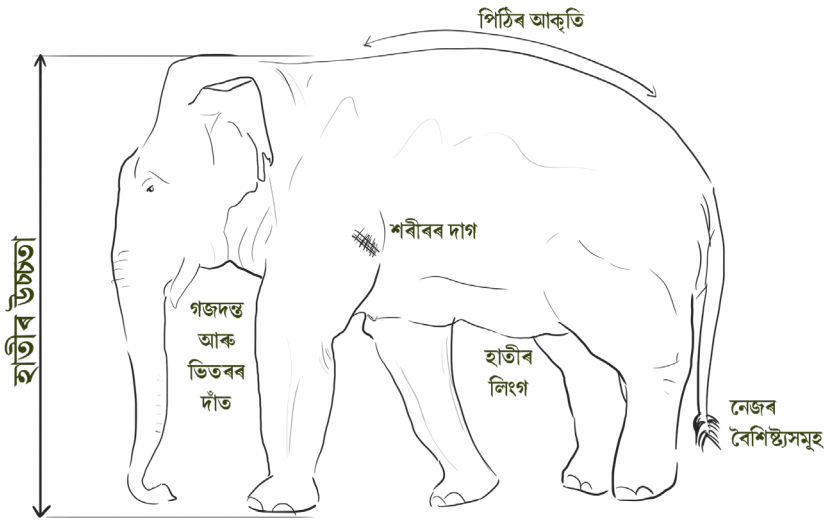
ৱ. পৃষ্ঠা বহুত পূৰণ কৰা “জ্ঞাত হাতীৰ তথ্য”ত চিনাক্ত কৰা হাতীটোৰ বৰ্তমানৰ প্ৰফাইলৰ সৈতে তুলনা কৰিব লাগে। যদি ফটোবোৰ মিলে তেন্তে এই তথ্য প্ৰফাইলত যোগ কৰিব পাৰি। যদি ফটোবোৰ মিল নাথাকে, তেন্তে ডাটাম্বীটত বহুত পৃষ্ঠাত “শ্চসন্দেহযুক্ত নতুন হাতীৰ তথ্য” হিচাপে গণ্য কৰিব লাগে।

চ. বহুত পৃষ্ঠাৰ প্ৰতিটো “শ্চসন্দেহযুক্ত নতুন হাতীৰ তথ্য” প্ৰথমে বৰ্তমানৰ সকলো প্ৰফাইলৰ সৈতে তুলনা কৰিব লাগে। যেনে, যদি নতুন ৰেকৰ্ডত সোঁ কাণ ফাটি থকা আৰু নেজত নোম নথকা মখনাৰ হয়, তেন্তে ইয়াক ডাটাবেছত থকা সেই বৰ্ণনাৰ লগত খাপ খোৱা আৰু সেই অঞ্চলত দেখা পোৱা সকলো হাতীৰ সৈতে তুলনা কৰিব লাগে। যদি কোনো মিল নাথাকে তেন্তে নতুন প্ৰফাইল সৃষ্টি কৰিব পাৰি। নতুন হাতীটোক এটা পদ্ধতিগত প্ৰট'কলৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি এটা আলফানিউমেৰিক আইডি শ্চট্ৰফ্ৰম্ৰপ্তপ্ৰপ্তপ্তপ্ত চহুপ্ত দিব লাগে আৰু এটা প্ৰচলিত নামো দিব পাৰি।

১০. যদি কোনো হাতীৰ সৈতে সংঘাতত এগৰাকী অথবা ততোধিক মানুহৰ মৃত্যু হৈছে তেন্তে তাৰ প্ৰফাইল তাৎক্ষণিকভাৱে আপডেট কৰিব লাগে আৰু হাতী থকা ৰাজ্য আৰু চুবুৰীয়া ৰাজ্যৰ মানুহৰ মৃত্যুৰ বাবে দায়ী বুলি চিনাক্ত কৰা আন সকলো হাতীৰ প্ৰফাইলৰ সৈতে তুলনা কৰিব লাগে শ্চআৰু সেই হাতীটোৰ ৰেকৰ্ড কৰা স্থানসমূহৰ সৈতে সংযোগ থাকিব লাগেগ্ন।

হাতী চিনাক্ত কৰাত সহায় কৰিব পৰা বৈশিষ্ট্যসমূহ

বগুঞ্জা পৃষ্ঠাত “পৰিশিষ্ট ৫: হাতী চিনাক্ত কৰা” চাওক

Collecting and storing blood and dung samples for DNA analysis

ডিএনএ শ্ৰুত্বটুগ্ন বিশেষণৰ বাবে

তেজ আৰু গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ আৰু

সংৰক্ষণ

উদ্দেশ্য:

চিনাক্ত কৰিব পৰাকৈ স্পষ্ট চিন নথকা বা দিনৰ পোহৰত দেখা নোপোৱা হাতীবোৰৰ ক্ষেত্ৰত পৰ্যবেক্ষণ কৰা ব্যক্তিৰ বাবে ইটোৰ পৰা সিটোক পৃথক কৰাৰ আটাইতকৈ কাৰ্যকৰী উপায় হৈছে ডিএনএ শ্ৰুত্বটুগ্ন। অকলশৰীয়া হাতীবোৰৰ বেছিভাগৰে অভ্যাসত নাটকীয় পাৰ্থক্য দেখা যায়। বেছিভাগ হাতীয়ে মানুহৰ প্ৰতি আশংকাৰ সৃষ্টি নকৰে, কিন্তু কিছুমান হাতীয়ে অভ্যাসবশতঃ খেতিপথাৰ বিনষ্ট কৰে, আক্ৰমণাত্মক আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰে আৰু আনকি ধাবাহিক মানৱ আক্ৰমণকাৰী হৈ পৰে। কলাবিং, স্থানান্তৰণ আনকি আইনগতভাৱে আঁতৰোৱাৰ শ্চমানৰ জীৱনৰ বাবে বিপজ্জনক বুলি ঘোষণা কৰা অকলশৰীয়া হাতীৰ দৰে পদক্ষেপৰ বাবে দায়বদ্ধ অকলশৰীয়া হাতীক সঠিকভাৱে চিনাক্ত কৰিবলৈ পদ্ধতিগতভাৱে তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব লাগে। জিনীয় তথ্যই দেশব্যাপী এক তথ্যকোষ গঢ়ি তোলাৰ দিশতো অৰিহণা যোগাব পাৰে। হাতীৰ ডিএনএ শ্ৰুত্বটুগ্নৰ পদ্ধতিগত তথ্যকোষেও আইন প্ৰয়োগকাৰী বিষয়াসকলক চোৰাং চিকাৰ কৰা হাতীদাঁতৰ অৱস্থান বিচাৰি উলিওৱাত সহায় কৰিব পাৰে। এই খণ্ডত ডিএনএ শ্ৰুত্বটুগ্ন বিশেষণৰ বাবে নমুনা সংগ্ৰহৰ উত্তম পদ্ধতিসমূহৰ বিশদ বিৱৰণ দিয়া হৈছে।

প্ৰস্তাৱিত পৰামৰ্শসমূহ:

A. Permissions and system for DNA analysis of biological samples.

জৈৱিক নমুনাৰ ডিএনএ শ্ৰুত্বটুগ্ন

মুখ্য ভূমিকা পালনকাৰী: বন বিভাগ

অন্যান্য ভূমিকা পালনকাৰী চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী সংস্থা তথা বিভাগসমূহ: নমুনা পৰীক্ষাৰ সুবিধা, পশু চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়

প্ৰয়োজনীয় সঁজুলি আৰু সমল:

জিপলক বেগ, পলিইথাইলিন গ'ভছ, পিএক্সজিন তেজৰ ডিএনএ শ্ৰুত্বটুগ্ন টিউব, এয়াৰটাইট পাত্ৰ, বস্ত্ৰঝুলি এলক'হল, চিলিকা জেল, বীজাণুমুক্ত ছোৱাবকে ধৰি নমুনা সংগ্ৰহৰ সঁজুলি আৰু লাইছিছ বাফাৰ। লগতে সংৰক্ষণৰ বাবে ফ্ৰীজ।

বিশেষণৰ বাবে অনুমতি আৰু ব্যৱস্থা:

কোনো হাতীৰ পৰা কোনো ধৰণৰ তেজ, কলা বা গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ কৰাৰ আগতে ৰাজ্যখনৰ মুখ্য বন্যপ্ৰাণী অধীক্ষকৰ পৰা অনুমতি ল'ব লাগে। মুখ্য বন অধীক্ষকে এই ক্ষেত্ৰ হাতপুথিত বৰ্ণনা কৰা ধৰণে সংঘাতৰ পৰিঘটনাৰ মাজেৰে জৈৱিক নমুনা সমূহ পদ্ধতিগতভাৱে সংগ্ৰহ, সংৰক্ষণ আৰু বিশেষণ কৰাৰ নীতি স্থাপন কৰিব। তাৰ পাছত মুখ্য বন অধীক্ষকে বন বিভাগক এই নমুনা সমূহৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা তথ্যৰ পদ্ধতিগত নথিপত্ৰৰ বাবে এটা তথ্যকোষ স্থাপন কৰিবলৈও নিৰ্দেশ দিব লাগে, যাৰ ফলত সময়ৰ লগে লগে সংঘাতৰ লগত জড়িত অকলশৰীয়া

হাতীবোৰক অনুসৰণ কৰিব পৰা যায়।

B. Collection of samples from captured (for collaring, treatment, translocation, or placing in captivity) wild elephants.

বন্দী কৰা বন্য হস্তীৰ শ্চকলাৰিং, চিকিৎসা, স্থানান্তৰ বা বন্দী অৱস্থাত ৰখাৰ বাবে নমুনা সংগ্ৰহ:

জীৱন্ত হাতীৰ পৰা তেজৰ নমুনা কেৱল পশু চিকিৎসক বা প্ৰশিক্ষিত পেছাদাৰীয়েহে ল'ব লাগে আৰু এই নমুনা ডেকিউটনাৰ বা ড্ৰট্ৰান্সপাৰেণ্ট প্লাষ্টিক ব্যাগত সংগ্ৰহ কৰিব লাগে। এই নমুনাবোৰ দীৰ্ঘম্যাদী সংৰক্ষণ বা দীৰ্ঘ দূৰত্বৰ পৰিবহণৰ বাবে ফ্ৰীজত ৰখা উচিত।

যদি তেজ পোৱা নাযায় তেন্তে নোমৰ নমুনা সংগ্ৰহ কৰক। নোম কেইডালমান উভালি জিপ লক পাস্টিকৰ বেগত ৰাখক। দীৰ্ঘম্যাদী সংৰক্ষণৰ বাবে এইবোৰো ফ্ৰীজত ৰখাৰ প্ৰয়োজন।

C. Collection of samples from dead wild elephants.

মৃত বন্যহস্তীৰ নমুনা সংগ্ৰহ:

মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ সময়ত মৃতদেহৰ পৰা প্ৰায় বন্ধুত্বপূৰ্ণ বা ৰ ইঞ্চি প্ৰ ৰ ইঞ্চি কলাৰ টুকুৰা শ্চপেপাৰী, যকৃত বা হৃদযন্ত্ৰ সংগ্ৰহ কৰি এয়াৰটাইট পাত্ৰত ৰাখিবলৈ এলক'হলত ডুবাই ৰাখিব লাগে। দীৰ্ঘম্যাদী সংৰক্ষণৰ বাবে নমুনাটো ফ্ৰীজত ৰখা উচিত।

D. Collection of dung samples.

গোবৰৰ ওপৰৰ স্তৰৰ পৰা এটা নমুনা সংগ্ৰহ কৰি এয়াৰটাইট পাত্ৰত ৰাখিবলৈ এলক'হলত ডুবাই বা চিলিকা জেলৰে ঢাকি থ'ব লাগে। যদি এয়াৰটাইট পাত্ৰ উপলব্ধ নহয় তেন্তে চিলিকা জেলৰ সৈতে পাস্টিকৰ জিপলক বেগতো নমুনা সংগ্ৰহ কৰিব পাৰি। ইয়াৰ উপৰিও গোবৰৰ

ওপৰৰ স্তৰ বীজাণুমুক্ত ছোৱাবোৰে পৰিষ্কাৰ কৰি যিকোনো লাইছিছ বাফাৰত সংৰক্ষণ কৰিব পাৰে।

E. Collection of shed hair samples.

ড্ৰ. সৰা নোমৰ নমুনা সংগ্ৰহ:

নোমৰ নমুনা গছৰ বাকলি, হাতী জিবণি লোৱা ঠাই, হাতী পাৰ হোৱা কাঁইটীয়া বেৰা আৰু সংঘাতৰ অঞ্চলৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰিব পাৰি। এই ঠাইবোৰত প্ৰায়ে হাতীৰ নোম সৰি পৰে। এঘোৰ ফৰ্চেপ ব্যৱহাৰ কৰি নোমবোৰ সংগ্ৰহ কৰি জিপ লক বেগত ৰাখিব লাগে। এইবোৰ দীৰ্ঘদিন ধৰি ৰখাৰ বাবে ফ্ৰীজত ৰখা উচিত।

F. Wherever possible, use disposable single-use gloves for sample collection. If gloves are not available, a plastic bag can be used to cover hands before collecting samples

সম্ভৱ হ'লে নমুনা সংগ্ৰহৰ বাবে এৰাৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা গ'ভছ ব্যৱহাৰ কৰক। যদি গ'ভছ পোৱা নাযায় তেন্তে নমুনা সংগ্ৰহ কৰাৰ আগতে হাতত পিন্ধিবলৈ পাস্টিকৰ বেগ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

নমুনা সংগ্ৰহৰ সময়ত খালী হাতেৰে নমুনা স্পৰ্শ নকৰিবলৈ সকলো সাদৰধানতা অৱলম্বন কৰিব লাগে। ইয়াৰ দ্বাৰা মানুহৰ হাতৰ পৰা নমুনাৰ ওপৰত ডিএনএ শ্চডডট্ৰেণ্ট নষ্ট কৰিব পৰা এনজাইম পৰা, নমুনাৰ ওপৰত মানুহৰ ডিএনএ শ্চডডট্ৰেণ্ট পৰা আৰু শ্চসৰ্বাধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাটো হ'ল বিভিন্ন হাতীৰ নমুনাৰ মাজত ক্ৰছ কণ্টামিনেচন ৰোধ কৰা হয়। এই দুৰ্ঘণাবোৰে ডিএনএ শ্চডডট্ৰেণ্টৰ উৎপাদন বহু পৰিমাণে হ্রাস কৰিব পাৰে। পলিথিন গ'ভছ সস্তা আৰু সহজে পোৱা যায়। প্ৰতিটো ব্যৱহাৰৰ পাছত গ'ভছবোৰ পেলাই দিব লাগে।

G. Store individual samples in

**separate sealed containers,
even if they are from the same
individual.**

নমুনাবোৰ একেটা হাতীৰ হ'লেও পৃথকে
পৃথকে বন্ধ পাত্ৰত ৰাখিব লাগে।

**H. Samples should be labelled
clearly and should contain the
following information.**

নমুনাবোৰত স্পষ্টকৈ লেবেল লগোৱা
উচিত আৰু তাত তলত দিয়া তথ্যসমূহ
থাকিব লাগে:

- ব. ঠিকাকৰ সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত
সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত
সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত
সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত সন্মুখত
হাতীসমূহৰ বাবে, প্ৰফাইল সৃষ্টিৰ অংশ হিচাপে হাতীটোৰ
আইডি শ্চতকলশৰীয়া হাতী চিনাক্ত কৰা চাওকল্প সৃষ্টি
কৰা হয়
- চ. নমুনাৰ প্ৰকাৰ শ্চতেজ কলা গোবৰ নোমল্প
.. তাৰিখ
- ছ. জিপিএছ শ্চতকল্পৰ অৱস্থান শ্চতকল্পত নমুনা পোৱা
গৈছিল হাতী ধৰা হৈছিলল্প
- প. স্থানৰ অন্যান্য বিৱৰণ শ্চনিৰ্দিষ্ট এলেকা, বন বিভাগ,
ৰাজ্যল্প
- ছ. সংগ্ৰাহক শ্চনাম, যোগাযোগ নম্বৰ, পদবীল্প
জ্জসকলো ধৰণৰ নমুনাৰ বাবে পৰামৰ্শ দিয়া সংৰক্ষণৰ
অৱস্থা: কোঠাৰ উষ্ণতাত হুম্বম্যাৰী আৰু - চম্ব্বৰ্ট্ৰ উষ্ণতাত
দীৰ্ঘম্যাৰী। মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ সৈতে জড়িত নমুনা
সংগ্ৰহৰ তথ্য ৰপ্ত পৃষ্ঠাত পোৱা যাব।

Datasheets:

তথ্যপত্ৰ

**Recording HEC events
and providing ex-gratia/
compensation**

হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ পৰিঘটনাসমূহ

ৰেকৰ্ড কৰা

আৰু এককালীন সাহায্য/

ক্ষতিপূৰণ প্ৰদান কৰা

**মানুহৰ মৃত্যু/আঘাতৰ বাবে এককালীন সাহাৰ্য/ক্ষতিপূৰণ প্ৰদানৰ বাবে
নথিপত্ৰ আৰু পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰ-পত্ৰ**

1.	নাম:	
	বয়স:	
2.	লিংগ:	
3.	মৃত্যু অথবা আঘাত (বৰ্ণনা):	
4.	পিতৃ/মাতৃৰ নাম:	
5.	সম্পূৰ্ণ ঠিকনা:	
6.	নিকটতম বন বিভাগৰ কাৰ্যালয় (বিট/ৰেঞ্জ):	
7.	নিকটাত্মীয় (মানুহৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত):	
a.	নাম	
b.	বয়স	
c.	লিংগ	
d.	ভুক্তভোগীৰ সৈতে সম্পৰ্ক	
e.	সম্পূৰ্ণ ঠিকনা	
8.	ভুক্তভোগীৰ/ নিকটাত্মীয়ৰ মোবাইল নং:	
9.	মানুহৰ মৃত্যু/ আঘাত ক'ত সংঘটিত হৈছিল:	
a.	অক্ষাংশ (দশমিক ডিগ্ৰী):	
b.	দ্রাঘিমাংশ (দশমিক ডিগ্ৰী):	
c.	গাওঁ:	
d.	বিট:	
e.	ৰেঞ্জ:	
f.	সংমণ্ডল :	
g.	দাগ নং:	
h.	পট্টা নং	
i.	মৌজাৰ নাম:	

j.	বাজহ চক্ৰ:	
k.	জিলা:	
l.	বাজ্য:	
10.	ঘটনাৰ তাৰিখ:	
11.	ঘটনাৰ সময়:	

সমস্যাজনক হাতীশ্চসমূহ: যিকোনো ফটো আৰু ডিএনএ শ্চডডট্টল্ল প্ৰতিবেদন আৰু হয় বহুজ্জসৃষ্ঠাত “জ্ঞাত হাতীৰ তথ্য” অথবা 142 পৃষ্ঠাত “শ্চসদেহযুক্তল্ল নতুন হাতীৰ তথ্য” সংলগ্ন কৰক। যদি জনা যায়, তেন্তে ইয়াত হাতীৰ আইডি নম্বৰ উল্লেখ কৰক:

কাণ্ডৰ সবিশেষ: সংঘাতৰ বিৱৰণ।

কি হৈছিল বৰ্ণনা কৰক।

ব্যক্তিজনে এনেকুৱা কিবা কাম কৰিছিল নেকি যাৰ ফলত হাতীটো উত্তেজিত হৈছিল নেকি? যদি কৰিছিল, তেন্তে কি?

হাতীটোৱে প্ৰৰোচনা নোহোৱাকৈ আক্ৰমণাত্মক আচৰণ কৰিছিল নেকি? যদি কৰিছিল, কেনেকৈ?

চিকিৎসাৰ নথি-পত্ৰ সংলগ্ন শ্চচিকিৎসালয়ত ভৰ্তি, প্ৰেছক্ৰিপচন, ডিচচাৰ্জ, আঘাতৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰমাণপত্ৰ আদিগ্ন:

চিকিৎসাৰ খৰচ শ্চপ্ৰয়োজন অনুসৰি নথিপত্ৰ সংলগ্ন কৰকগ্ন:

মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত: মৰণোত্তৰ পৰীক্ষা সম্পূৰ্ণ হৈছেনে? শ্চপ্ৰয়োজন অনুসৰি নথিপত্ৰ সংলগ্ন কৰকগ্ন:

মৰণোত্তৰ পৰীক্ষা সম্পূৰ্ণ হৈছে নেকি?

মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰতিবেদন লাভ কৰা হৈছে নেকি?

মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাত হাতী-মানুহৰ সংঘাতৰ ফলত মৃত্যু হোৱাটো নিশ্চিত হয়নে?

ভুক্তভোগীৰ শ্চআঘাতৰ ক্ষেত্ৰতগ্ন অথবা নিকটাত্মীয়ৰ শ্চমৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰতগ্ন আই এফ এছ চি কন্ডা থকা বেংক একাউন্ট

শ্চপ্ৰয়োজন অনুসৰি বেংকৰ নথিপত্ৰ সংলগ্ন কৰকগ্ন:

প্ৰয়োজনীয় অন্যান্য নথি-পত্ৰ:

মৃত্যুৰ ক্ষেত্ৰত

আইডি প্ৰমাণ শ্চআধাৰ !ভোটাৰ আইডিগ্ন

গাওঁ বুঢ়াৰ প্ৰমাণ পত্ৰ

পাছ বুক শ্চপ্ৰথম আৰু বৰ্তমানৰ পৃষ্ঠাগ্ন

মৃত্যুৰ প্ৰমাণ পত্ৰ

আৰক্ষীৰ প্ৰতিবেদন

মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰতিবেদন

নিকটাত্মীয়ৰ শপতনামা

আঘাতৰ ক্ষেত্ৰত

আইডি প্ৰমাণ শ্চআধাৰ !ভোটাৰ আইডিগ্ন

গাওঁ বুঢ়াৰ প্ৰমাণ পত্ৰ

পাছ বুক শ্চপ্ৰথম আৰু বৰ্তমানৰ পৃষ্ঠাগ্ন

ক্ষতিৰ ফটো

চিকিৎসাৰ বিল

চিকিৎসাৰ প্ৰতিবেদন

অক্ষমতাৰ ক্ষেত্ৰত - অক্ষমতাৰ প্ৰমাণ পত্ৰ

পৰীক্ষণ কৰ্তৃপক্ষৰ স্বাক্ষৰ

স্থান:

তাৰিখ:

1. বন বিভাগৰ প্ৰতিনিধি:
2. অসামৰিক প্ৰশাসন/ৰাজহ বিভাগৰ প্ৰতিনিধি :
3. হস্তী-মানৱ সংঘাতৰ তুল্ভভোগী/সংঘাতৰ তুল্ভভোগীৰ নিকটস্থীয়:
4. সাক্ষী হিচাপে গাঁৱৰ নেতা:

**হাতীৰ দ্বাৰা শস্য আৰু সম্পত্তিৰ
ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ প্ৰ-পত্ৰ**

1.	আবেদনকাৰীৰ নাম:	
2.	বয়স:	
3.	লিংগ:	
4.	পিতৃ/মাতৃৰ নাম:	
5.	সম্পূৰ্ণ ঠিকনা:	
6.	নিকটতম বন বিভাগৰ কাৰ্যালয় (বিট/ ৰেঞ্জ):	
7.	আবেদনকাৰীৰ ফোন নং:	
8.	শস্য/সম্পত্তিৰ ক্ষতি ক'ত হৈছিল তাৰ সবিশেষ:	
a.	অক্ষাংশ (দশমিক ডিগ্ৰী) (ঐচ্ছিক):	
b.	দ্রাঘিমাংশ (দশমিক ডিগ্ৰী) (ঐচ্ছিক):	
c.	গাওঁ:	
d.	বিট:	
e.	ৰেঞ্জ:	
f.	সংমণ্ডল:	
g.	দাগ নং:	
h.	পট্টা নং:	
i.	মৌজাৰ নাম:	
j.	বাজহ চক্ৰ:	
k.	জিলা:	
l.	ৰাজ্য:	
9.	ভূমিৰ স্থিতি: বাজহ / চৰকাৰী/ বন / ব্যক্তিগত	
10.	ঘটনাৰ তাৰিখ:	
11.	ঘটনাৰ সময়:	
12.	শস্যৰ ক্ষতি, সম্পত্তিৰ ক্ষতি, বা দুয়োটা:	

13. শস্যৰ ক্ষতিৰ বাবে (যদি উপলব্ধ ফটো সংলগ্ন কৰক) :

শস্যৰ প্ৰকাৰ	ক্ষতিগ্ৰস্ত এলেকা	ক্ষতি হোৱা শস্যৰ পৰিমাণ (কুইণ্টল)	ক্ষতি হোৱা শস্যৰ বজাৰ মূল্য (প্ৰতি কুইণ্টল)

14. সম্পত্তি ক্ষতিৰ বাবে:

15. আবেদনকাৰীৰ ঘৰ ক্ষতিগ্ৰস্ত হৈছিল নেকি? হয়/ নহয়

a.	ঘৰৰ প্ৰকাৰ: পকী নে কেঁচা	
b.	ক্ষতিৰ প্ৰকাৰ: আংশিক বা সম্পূৰ্ণ	
c.	মেৰামতিৰ আনুমানিক খৰচ?	

(উপলব্ধ হক্সলে ফটো সংলগ্ন কৰিব)

16. পশুধনকে ধৰি আন কোনো সম্পত্তিৰ ক্ষতি হৈছে নেকি? যদি ক্ষতি হৈছে ইয়াত উল্লেখ কৰক:

সম্পত্তিৰ ধৰণ/বস্তু	বিৱৰণ শচবয়স, কাৰ্য আদিগ্ন	আনুমানিক মূল্য

(উপলব্ধ হক্সলে ফটো সংলগ্ন কৰিব)

17. দাবীদাৰৰ বেংক একাউণ্টৰ সবিশেষ (নাম, একাউণ্ট নম্বৰ, আই এফ এছ চি ক'ড) (প্ৰয়োজন অনুসৰি বেংকৰ নথিপত্ৰ সংলগ্ন কৰক)।

18. প্ৰয়োজনীয় অন্যান্য নথিপত্ৰ:
সাধাৰণ নথিপত্ৰ

- পৰিচয়ৰ প্ৰমাণশচআধাৰ/ভোটাৰ আইডি)
- গাওঁবুঢ়াৰ প্ৰমাণ পত্ৰ
- পাছ বুক (প্ৰথম আৰু বৰ্তমানৰ পৃষ্ঠা)
- ক্ষতিৰ ফটো (মৃত্যুৰ বাহিৰে)

যদি শস্য নষ্ট হয়

খাজনা ৰচিদ
NOC (কেৱল চাহ বাগিচাৰ বাবে)

সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ ক্ষেত্ৰত
NOC (চাহ বাগিচা)

Signature of the Applicant
আবেদনকাৰীৰ চহী

Place:

ঠাই:

Date :

তাৰিখ:

RECEIPT

ৰচিদ

আবেদন / কেছ নং:

তাৰিখ:

এইটো প্ৰমাণ কৰিবলৈ যে আমি শস্যৰ ক্ষতি !সম্পত্তিৰ ক্ষতি আৰু সকলো প্ৰয়োজনীয় সংশ্লিষ্ট নথি-
পত্ৰৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে শ্ৰী !শ্ৰীমতী.....ৰ পৰা
আজি ...শচতাৰিখগ্ন আবেদন লাভ কৰিছোঁ আৰু সেয়া বৈধ বুলি জানিব পৰা গৈছে।

ৰেঞ্জ/ বীট বন বিষয়া
পৰিশিষ্ট: .....

তাৰিখ:

**শস্য বা সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ বাবে ক্ষতি বা ক্ষতিপূৰণ
পৰীক্ষণৰ বাবে প্ৰপত্ৰ**

1.	আবেদন/ কেছ নং:	
2.	আবেদনকাৰীৰ নাম:	
3.	বয়স	
4.	লিংগ:	
5.	পিতৃ/মাতৃৰ নাম	
6.	সম্পূৰ্ণ ঠিকনা:	
7.	নিকটতম বন বিভাগৰ কাৰ্যালয় (বিট/ৰেঞ্জ):	
8.	আবেদনকাৰীৰ ফ'ন নম্বৰ	
9.	শস্য/সম্পত্তিৰ ক্ষতি ক'ত হৈছিল তাৰ সবিশেষ:	
a.	অক্ষাংশ (দশমিক ডিগ্ৰী) (এ'চ্ছিক):	
b.	দ্রাঘিমাংশ (দশমিক ডিগ্ৰী) (এ'চ্ছিক):	
c.	গাঁও:	
d.	বিট:	
e.	ৰেঞ্জ:	
f.	সংমণ্ডল :	
g.	দাগ নং:	
h.	পট্টা নং:	
i.	মৌজাৰ নাম:	
j.	ৰাজহ চক্ৰ :	
k.	জিলা:	
l.	ৰাজ্য:	
10.	ভূমিৰ স্থিতি: ৰাজহ /চৰকাৰী/ অৰণ্য / ব্যক্তিগত	
11.	ঘটনাৰ তাৰিখ:	

11. শস্য-ক্ষতি দাবীৰ মূল্যায়ন (আবেদনৰ পৰা প্ৰথম চাৰিটা স্তম্ভ কপি কৰক):

দাবী কৰা শস্যৰ প্ৰকাৰ	দাবী কৰা ক্ষতিগ্ৰস্ত এলেকা	দাবী কৰা ক্ষতি হোৱা শস্যৰ পৰিমাণ (কুইণ্টল)	দাবী কৰা ক্ষতি হোৱা শস্যৰ বজাৰ মূল্য (প্ৰতি কুইণ্টল)	দাবী নিৰ্ভুল নে ?	যদি নহয়, তেন্তে ক্ষতিপূৰণৰ পৰামৰ্শ

12. যদি কোনো দাবীক শুদ্ধ নহয় বুলি ধৰা হয়, তেন্তে অনুগ্রহ কৰি বুজাই দিয়ক যে কেনেকৈ:

ব. যদি ওপৰৰ কোনো দাবী প্ৰৰঞ্চনামূলক হয়, তেন্তে কেনেকৈ সেয়া বুজাই দিয়ক:

বছ্ৰ. যদি ওপৰৰ দাবীসমূহ প্ৰৰঞ্চনামূলক হয়, তেন্তে শাস্তি শচদুবছৰৰ বাবে ব্যৱস্থাৰ পৰা অযোগ্য ঘোষণা দিব লাগেনে? যদি নালাগে, তেন্তে কিয় ?

বপ্ত. সম্পত্তিৰ ক্ষতিৰ দাবীৰ মূল্যায়ন শচত্ৰ স্তম্ভ ৰ আৰু চ আবেদনৰ পৰা কপি কৰা হৈছে।

দাবী কৰা সম্পত্তিৰ ধৰণ/বস্তু	দাবী কৰা আনুমানিক মূল্য	দাবী সঠিক নেকি ?	যদি নহয়, তেন্তে প্ৰস্তাৱিত ক্ষতিপূৰণ

যদি কোনো দাবীক ভুল বুলি ধৰা হয়, তেন্তে অনুগ্রহ কৰি বুজাই দিয়ক যে কেনেকৈ:

যদি ওপৰৰ কোনো দাবী প্ৰৰঞ্চনামূলক হয়, তেন্তে কেনেকৈ হৈছে সেই বিষয়ে বুজাই দিয়ক:

যদি ওপৰৰ দাবীসমূহ প্ৰৰঞ্চনামূলক হয়, তেন্তে শাস্তি শচদুবছৰৰ বাবে ব্যৱস্থাৰ পৰা অযোগ্য ঘোষণা দিয়া হ'বনে? যদি নালাগে, কিয় নালাগে ?

দাবীদাৰৰ বেংক একাউণ্টৰ সবিশেষ পৰীক্ষা কৰিব পাৰিনে ?

Signature of the Verification Authority

পৰীক্ষণ কৰ্তৃপক্ষৰ স্বাক্ষৰ

Place:

স্থান:

Date:

তাৰিখ:

বন বিভাগৰ প্ৰতিনিধি:

অসামৰিক প্ৰশাসন (ৰাজহ বিভাগৰ প্ৰতিনিধি):

হস্তী-মানৱ সংঘাত ক্ষতিপূৰণৰ বাবে আবেদনকাৰী:

সাক্ষী হিচাপে গাঁৱৰ নেতা:

হাতী ডাটাবেছৰ বাবে অকলশৰীয়া
হাতীৰ
প্ৰ'ফাইলৰ ডাটাস্বীট

নতুন হাতীৰ (সন্দেহ কৰা) তথ্য

প্ৰচিহ্নৰ বাবে বপ্তজ্ঞপ্ৰাপ্ত "পৰিশিষ্ট চ: হাতী চিনাক্ত কৰা" চাওক

1. দাঁতাল, মখনা, অথবা মাইকীপ্ৰ হাতী.
  2. বয়স-শ্ৰেণী শচ পোৱালি, কিশোৰ, প্ৰাক-প্ৰাপ্তবয়স্ক আৰু প্ৰাপ্তবয়স্কগ্ন:
- পিঠিৰ আকৃতিপ্ৰ শচএকক শিখৰ, দুটা শিখৰ, প্ৰায় সমতল পিঠি আৰু সমতল পিঠিগ্ন.

4. মুখমণ্ডলৰ ওপৰত অস্বাভাৱিক চিহ্ন

স্থান (সোঁ, বাওঁ, সন্মুখ, কাণৰ ওচৰত ইত্যাদি)	চিহ্নৰ বিৱৰণ

5. কাণ

সোঁ কাণ-বিৱৰণ	
আকাৰ*	
আকৃতি	
শীৰ্ষৰ ভাঁজ* (ভাঁজ কৰা নহয়/ 50% ভাঁজ/ 100% ভাঁজ)	
কাণৰ লতিৰ আকৃতিপ্ৰ (জোঙা/ গড়/ ভোটা)	
কাণৰ দৈৰ্ঘ্যপ্ৰ (দীঘল/ মধ্যমীয়া/ চুটি)	
ডিপিগমেণ্টেচন (চকুত পৰা/নাই)	
কাণৰ কটা বা চিঙি যোৱা (কাষৰ ভাঁজ আগতে/ কাষৰ ভাঁজত/ কাষৰ ভাঁজৰ পিছত/ ওপৰৰ ভাঁজত/ কোনো নাই)	
কাণৰ টিলা পতা (আকাৰ/স্থান)	
ফুটাপ্ৰ (সৰু./ডাঙৰ/এটাও নহয়,ওপৰৰ আধা অংশত. তলৰ আধা অংশত / ভিতৰৰ কাষৰ ফালে / বাহিৰৰ কাষৰ ওচৰত	

6. হাতীদাঁত

বাওঁফালৰ গজদন্ত - বিৱৰণ	
দৈৰ্ঘ্য* (চুটি/মধ্যমীয়া/দীঘল/জোঙা/এটাও নহয়)	
মাটিৰ পৰা কোণ* (সমান্তৰাল, মাটিৰ ফালে ভাঁজ থকা, মাটিৰ ফালে পোনাই থকা)	
আকৃতি* (সমান্তৰাল/ ডাইভাৰজেণ্ট/ কনভাৰ্জেন্ট/ ডাইভাৰজেণ্ট আৰু কনভাৰ্জেন্ট)	
ইটোৱে সিটোৰ সৈতে সম্পৰ্কিত কোণ* (সমান/ অসমান) (সোঁফালৰ ওপৰত বাওঁফাল/ বাওঁফালৰ ওপৰত সোঁফাল/ সোঁফালে ওখ/ বাওঁফালে ওখ/ সোঁফালে দীঘল/ বাওঁফালে দীঘল/ কোনো বিষমতা নাই)	
আনটো দাঁতৰ সৈতে সমান ?	
অন্যান্য বিৱৰণ	

সোঁফালৰ গজদন্ত - বিৱৰণ	
দৈৰ্ঘ্য* (চুটি/মধ্যমীয়া/দীঘল/জোঙা/এটাও নহয়)	
মাটিৰ পৰা কোণ* (সমান্তৰাল, মাটিৰ ফালে ভাঁজ থকা, মাটিৰ ফালে পোনাই থকা)	
আকৃতি* (সমান্তৰাল/ ডাইভাৰজেণ্ট/ কনভাৰ্জেন্ট/ ডাইভাৰজেণ্ট আৰু কনভাৰ্জেন্ট)	
ইটোৱে সিটোৰ সৈতে সম্পৰ্কিত কোণ* (সমান/ অসমান) (সোঁফালৰ ওপৰত বাওঁফাল/ বাওঁফালৰ ওপৰত সোঁফাল/ সোঁফালে ওখ/ বাওঁফালে ওখ/ সোঁফালে দীঘল/ বাওঁফালে দীঘল/ কোনো বিষমতা নাই)	
আনটো দাঁতৰ সৈতে সমান ?	
অন্যান্য বিৱৰণ	

7. নেজ

নেজ আৰু নেজৰ নোম-বিৱৰণ	
দৈৰ্ঘ্য (T1, T2, T3)*	

নেজ আৰু নেজৰ নোম-বিৱৰণ	
পোন নে ভাঁজ থকা?	
আগফালৰ নোমৰ দৈৰ্ঘ্য শচুটি, মধ্যমীয়া, দীঘলগ্ন	
পিছফালৰ নোমৰ দৈৰ্ঘ্য শচুটি, মধ্যমীয়া, দীঘলগ্ন	
নেজৰ নোমৰ আকৃতিগ্ন শচযুৰণীয়া, বৰশী, মহিলাৰ চুলিৰ দৰে দীঘল, বৃত্ত, হুক, টু থবাছ, দুফালৰ প্ৰায় যোৰা লাগি থকা, মাছৰ ফিছাৰ দৰেগ্ন	
অন্যান্য তথ্য	

ফোঁহা!ঘাঁ

স্থান: শচশৰীৰ, মুখ, নেজ, শুৰ, ভৰিগ্ন আৰু শচবাওঁ!সোঁ! সন্মুখ!পিছফালেগ্ন

বিৱৰণ:

আন যিকোনো স্বকীয় বৈশিষ্ট্য:

স্থান শচসোঁ ভৰিৰ ওচৰত আদিগ্ন	চিহ্নিত কৰাৰ বিৱৰণ

10.	দেখা পোৱা তাৰিখ/সময়:	
11.	দেখা পোৱা স্থান:	
a.	অক্ষাংশ শচদশমিক ডিগ্রীগ্ন শচএচিছক:	
b.	দ্রাঘিমাংশ শচদশমিক ডিগ্রীগ্নশচএচিছকগ্ন:	
c.	গাঁও:	
d.	বিট:	
e.	বেঞ্জ:	

10.	দেখা পোৱা তাৰিখ/সময়:	
f.	সংমণ্ডল :	
g.	ৰাজহ চক্ৰ :	
h.	জিলা:	
i.	ৰাজ্য:	

দেখাৰ সৈতে সংঘাতৰ ঘটনাটো জড়িত নেকি ?

মানুহ নিহত হৈছে নেকি ? ফাইল নম্বৰ আৰু ভুক্তভোগী শচসকলগ্নৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰক
 মানুহ আহত হৈছে নেকি ? ফাইল নম্বৰ আৰু ভুক্তভোগী শচসকলগ্নৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰক
 শস্যৰ ক্ষতি হৈছে নেকি ? ভুক্তভোগী শচসকলগ্নৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰক !সম্ভৱ হস্তক্ষেপে ক্ষতিৰ বৰ্ণনা
 কৰক

সম্পত্তিৰ ক্ষতি হৈছে নেকি ? ভুক্তভোগী শচসকলগ্নৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰক !সম্ভৱ হস্তক্ষেপে ক্ষতিৰ
 বৰ্ণনা কৰক

আন হাতীৰ লগত দেখা পাইছেনে ?

মুঠ প্ৰাপ্তবয়স্ক মতা হাতী: _____

মুঠ প্ৰাপ্তবয়স্ক মাইকী হাতী: _____

মুঠ হাতী পোৱালি: ঠঠঠঠঠঠ

ওচৰৰ সাতটা হাতী ? ইতিমধ্যে নিযুক্ত কৰা যিকোনো হাতী আইডি অন্তৰ্ভুক্ত কৰক, নিকটতম
 হওক অথবা নহওক:

লিংগ	বয়স-শ্ৰেণী:	হাতীৰ আইডি শচযদি নিশ্চিতগ্ন

14. সংগ্ৰহ হোৱা কোষকলাৰ নমুনা ?

নমুনা সংগ্ৰহ

নমুনা নম্বৰ	নমুনাৰ ধৰণ	তাৰিখ	অক্ষাংশ	দ্রাঘিমাংশ	এলেকাৰ নাম	বন সংমণ্ডল	ৰাজ্য	সংগ্ৰাহকৰ নাম	সংগ্ৰাহকৰ ফোন নং	সংগ্ৰাহকৰ পদবী

চিনাক্ত হাতীৰ ৰেকৰ্ডৰ তথ্যপত্ৰ

1. হাতী আইডি নম্বৰ:
2. ফটো লোৱা হৈছে:

শৰীৰৰ সোঁফালৰ প্ৰফাইল ?	
শৰীৰৰ বাওঁফালৰ প্ৰফাইল ?	
মুখৰ সোঁফাল ?	
মুখৰ বাওঁফাল ?	
মুখৰ সন্মুখ ?	
বাওঁ কাণ ?	
সোঁ কাণ ?	
বাওঁফালৰ দাঁত ?	
সোঁফালৰ দাঁত ?	
নেজ ?	

3.	দেখা পোৱা তাৰিখ/সময়:	
4.	যি স্থানত দেখা পোৱা গৈছিল:	
a.	অক্ষাংশ (দশমিক ডিগ্ৰী):	
b.	দ্রাঘিমাংশ (দশমিক ডিগ্ৰী):	
c.	গাঁও:	
d.	বীট:	
e.	ৰেঞ্জ:	
f.	ডিভিজন:	
g.	ৰাজহ চক্ৰ :	
h.	জিলা:	
i.	ৰাজ্য:	

হাতীটো দেখাৰ সৈতে সংঘাতৰ ঘটনাটো জড়িত নেকি ?

মানুহৰ মৃত্যু হৈছে নেকি ? ফাইল নম্বৰ আৰু ভুক্তভোগীশচসকলগ্নৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰক
 মানুহ আহত হৈছে নেকি ? ফাইল নম্বৰ আৰু ভুক্তভোগীশচসকলগ্নৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰক
 শস্যৰ ক্ষতি হৈছে নেকি ? ভুক্তভোগীশচসকলগ্নৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰক ! সম্ভৱ হক্সলে ক্ষতিৰ

বৰ্ণনা কৰক

সম্পত্তিৰ ক্ষতি হৈছে নেকি? ভুক্তভোগীশচসকলগ্নৰ নাম সন্নিবিষ্ট কৰক ! সম্ভৱ হক্সলে
ক্ষতিৰ বৰ্ণনা কৰক

আন হাতীৰ লগত দেখা পাইছেনে?

মুঠ প্ৰাপ্তবয়স্ক মতা হাতী: _____

মুঠ প্ৰাপ্তবয়স্ক মাইকী হাতী: _____

মুঠ হাতী পোৱালি: _____

ওচৰৰ সাতটা হাতী? ইতিমধ্যে নিযুক্ত কৰা যিকোনো হাতী আইডি অঙ্কভুক্ত কৰক, নিকটতম
হওক অথবা নহওক:

লিঙ্গ:	বয়স-শ্ৰেণী:	হাতীৰ আইডি (যদি নিশ্চিত)

7. টিছু অথবা গোবৰৰ নমুনা সংগ্ৰহ কৰা হৈছেনে?

Records of elephant death and injury

হাতীৰ মৃত্যু আৰু আহত হোৱাৰ ৰেকৰ্ড

- A. হাতীৰ মৃত্যু আৰু আহতৰ সাৰাংশ পত্ৰ (পৃষ্ঠা 143)
- B. মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰতিবেদন (পৃষ্ঠা 145)

হাতীৰ মৃত্যু আৰু আঘাতৰ সাৰাংশ পৃষ্ঠা

1.	কেছ নম্বৰ.....	
2.	হাতীৰ আইডি ?:	
3.	ঘটনাৰ তাৰিখ:	
4.	ঘটনাৰ সময়:	
5.	স্থানৰ সবিশেষ	
a.	অক্ষাংশ	দ্রাঘিমাংশ
b.	অৰণ্যৰ ভিতৰত/বাহিৰত:	
c.	গাঁও:	
d.	বিট:	
e.	ৰেঞ্জ:	
f.	সংৰক্ষিত অঞ্চল:	
g.	সংমণ্ডল .	
h.	জিলা:	
i.	ৰাজ্য:	
6.	মৃত্যু নে আঘাত	
7.	মৃতদেহটো কোনে ধৰা পেলালে	
a.	নাম	
b.	বৃত্তি	
8.	হাতীটোৰ সবিশেষ	
a.	বয়স	
b.	দাঁতাল/মখনা/মাইকী	
9.	মৃত্যু/আঘাতৰ কাৰণ শ্ৰেণী বাছনি কৰকগ্ন	
	প্ৰাকৃতিক	
	ৰোগ	
	যুঁজ	
b.	বাৰ্ধক্য	
	দুৰ্ঘটনাজনিত	
	বাহন/বেলৰ খুন্দা	
c.	খাল/গাঁত/কুঁৱা	

	ট্ৰেন্সমিছন লাইনৰ বাবে বিদ্যুৎস্পৃষ্ট	
	সংঘাত	
	অবৈধ পাৰাৰ লাইনৰ বাবে বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱা	
	বিষাক্ৰিয়া	
	বিস্ফোৰক	
d.	অন্যান্য সংঘাত শচঅনুগ্ৰহ কৰি নিৰ্দিষ্ট কৰকল্প	
	অন্যান্য	
	চোৰাং চিকাৰ	
	বন্দুকৰ গুলি	
e.	উদ্ধাৰ অভিযানত হাতীৰ মৃত্যু হ'ল	
10.	অনিৰ্দিষ্ট/অনিশ্চিত কাৰণ শচঅনুগ্ৰহ কৰি বৰ্ণনা কৰকল্প	
a.	মৃত্যু / আঘাতৰ কাৰণৰ ওপৰত মন্তব্য	
	শৰীৰৰ অংশৰ স্থিতি	
	হাতীদাঁত	
	হেৰাইছে	
b.	উদ্ধাৰ কৰা হৈছে	
11.	হাতীদাঁত স্বাভাৱিকতে নাই	
a.	শৰীৰৰ আন কোনো অংশ নোহোৱা অথবা আঁতৰোৱা শচঅনুগ্ৰহ কৰি উল্লেখ কৰকল্প	
	নথিপত্ৰ	
	পশু চিকিৎসক দলৰ সবিশেষ	
	নাম	
b.	পদবী	
c.	ফোন নম্বৰ	
12.	মৰণোত্তৰ পৰীক্ষা / মেডিকেল ৰিপোৰ্ট	
13.	ফটো	

এই ঘটনাত কোনো মানুহৰ মৃত্যু বা হোৱা	
অতিৰিক্ত মন্তব্য বা মতামত	

স্বাক্ষৰ:

আঞ্চলিক বন বিষয়া

বন সংমণ্ডল বিষয়া

তুৱৰ বপ্ত

মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ ফৰমেট

খণ্ড-A

এছীয় প্ৰজাতিৰ হাতীৰ মৃতদেহৰ বিশদ নেক্ৰ'প্সিৰ তথ্য

ক্রমিক নং: _____

তাৰিখ: _____ ফাইলৰ নাম:- নম্বৰ/পি এ নাম/বেৰ নাম/কেম্পৰ নাম/ক্রমিক নং/

তাৰিখ (কাৰ্যালয়ৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে)

উদাহৰণ: RPM-01/KNP/Kohora/Baruntika/001/2020-21

তাৰিখ: XX/01/2020.

পি এ/এলেকাৰ নাম:

বেঞ্জ:

কেম্প/ বীট:

বীট:

তাৰিখ আৰু বাৰ:

মৃতদেহ উদ্ধাৰ হোৱা ঠাইৰ জিপিএছ শচণ্ডত্ৰয় স্থানাংক:

পৰিৱেশৰ উষ্ণতা:

আৰ্দ্ৰতা:

বৰষুণ: হয়/নহয়

বনকৰ্মীৰ দ্বাৰা মৃতদেহ চিনাক্তকৰণৰ তাৰিখ আৰু সময়:

মৃতদেহৰ বাহ্যিক পৰীক্ষা

মৃতদেহৰ বিৱৰণ!মৃতদেহৰ পৰিৱৰ্তন:

লিঙ্গ:

অনুমানিক বয়স:

ৰিগ'ৰ মৰ্টিছ:

মৃত্যুৰ অনুমানিক সময়:

শেষ্মা আৱৰণৰ অৱস্থা:

চকু:	
মুখৰ গহুৰ:	
নাকৰ গহুৰ:	
যৌনাংগ	
মলদ্বাৰ	

অৱস্থা:

চকু:	
কাণ	
নেজ	
হাতীদাঁত:	
দাঁত:	
তলৰ লিম্ফ নক্সড:	
ভালভা:	

মৰ্ফস্ক্লেমেট্ৰি শ্চসকলো দৈৰ্ঘ্য ছে.মি.তল্ল:

ওপৰৰ গুঁঠৰ পৰা নেজৰ গুৰিলৈকে দৈৰ্ঘ্য:	
উ ৱলি যোৱাৰ সময়ত উ চচতা:	
বুকুৰ পৰিধি:	
ডিঙিৰ পৰিধি:	
আনুমানিক ওজন:	
নেজৰ দৈৰ্ঘ্য:	

ফুট পেডৰ পৰিধি:		
	আগৰ সোঁভৰি:	আগৰ বাওঁভৰি
	পিছৰ সোঁভৰি	পিছৰ বাওঁভৰি
টাস্কৰ/হাতীদাঁতৰ দৈৰ্ঘ্য আৰু অৱস্থা:		
হাতীদাঁতৰ গুৰিৰ পৰিধি:		
হাতীদাঁতৰ দৈৰ্ঘ্য:		

আভ্যন্তৰীণ পৰীক্ষা

A. ছালৰ তলৰ কোষকলা আৰু পেশী:

B. খাদ্য তন্ত্ৰ/ পাচনতন্ত্ৰ:

মুখ গহুৰ	
জিভা:	
ফেৰিংছ:	
খাদ্যনলী:	
পেটৰ গহুৰ:	
পেৰিটনিয়াম:	
যকৃত শ্চৰদপ, আকাৰ, বং, প্ৰাক্ত, স্থায়িত্বগ্ন:	
পটেল নলী, শিৰা আৰু ধমনী:	
থগ্নসংক্ৰান্তগ্ন গু গ্নসংক্ৰান্তগ্নসংক্ৰান্ত:	
পেট শ্চশ্বেয়া আৰু চেৰ'জৰ পৃষ্ঠ, বিষয় বস্তু, ঘা, টিউ মাৰ,	
পৰজীৱী আদিগ্ন:	
ক্ষুদ্ৰান্দ্ৰ শ্চডু ৰেডেনাম, জেজুনাৰ আৰু ইলিয়াম! শ্বেয়া আৰু চেৰ'জেল পৃষ্ঠ, বিষয় বস্তু, ঘাঁ, টিউ মাৰ, পৰজীৱী আদিগ্ন:	
বৃহদান্দ্ৰ শ্চট্ৰেঙ্গসংক্ৰান্তগ্ন, স্তম্ভসংক্ৰান্তগ্ন গু সংক্ৰান্তগ্নসংক্ৰান্তগ্ন! স্তম্ভসংক্ৰান্তগ্ন আৰু সংক্ৰান্তগ্নসংক্ৰান্তগ্ন পৃষ্ঠ, বিষয় বস্তু, ঘাঁ, টিউ মাৰ, পৰজীৱী আদিগ্ন:	
লিম্ফ গ্ৰন্থি:	

C. শ্বাসনতন্ত্র:

নাকৰ গহ্বৰ:	
লেৰিংছ	
শ্বাসনলী:	
ডায়েফ্ৰাম:	
থল্লৰেচিক কেভিটি:	
অন্তৰ্নি হিত অংগসমূহৰ অৱস্থান:	
তৰল পদাৰ্থৰ উ পস্থিতি শচট্ৰদন্তনক্ৰনন্ত, স্প্ৰত্ৰন্ত্ৰক্ৰস্বদ, দ্ৰাত্ৰদ, তেজ, ব্দস্ক্ৰস্বদক্ৰস্বত্ৰন্ত্ৰস্বত্ৰদ শ্ৰেত্ৰন্ত্ৰন্ত্ৰ ইত্যাদি:	
পুৰা শচত্ৰন্ত্ৰস্বত্ৰন্ত্ৰ:	
বৃংকি আৰু বৃংকিঅক্সল:	
হাওঁফাওঁ:	
লিম্ফ নক্সড:	

D. বক্তসঞ্চালন প্ৰণালী:

পেৰিকাৰ্ডিয়াল থলি:	
হৃদযন্ত্ৰৰ পেশী:	
হৃদযন্ত্ৰৰ বক্তবাহী নলীকা:	
হৃদযন্ত্ৰৰ চেম্বাৰ:	
থল্লৰেচিক বক্তবাহী নলীকা:	
পীহা (চেহেৰা, আকাৰ, বং, প্ৰান্ত, স্থায়িত্ব):	
লিম্ফ গ্ৰেণ্ড:	

E. ইউৰ'জেনিটাল প্ৰণালী:

বুহু (কেপচুল, ক্ৰপ, আকাৰ, বং, স্থায়িত্ব, কৰ্টেক্স, মেডুলা, বক্তক্ষৰণ ইত্যাদি):	
মুত্ৰাশয় নালী:	
প্ৰস্ৰাৱৰ মুত্ৰাশয় (মিউক'চাল আৰু চেৰ'জল পৃষ্ঠ, আয়তন, বক্তক্ষৰণ, ছিদ্ৰ আদি):	

মুদ্রনালী:			
পুৰুষ:	অণুকোষ আৰু সম্পৰ্কীয় গঠনসমূহ:	পুৰুষাঙ্গ:	প্ৰিপুচ:
মহিলা:	ডিম্বাশয়:	জৰায়ু:	জৰায়ুমুখ:
			যোনি/ভালভা:

F. স্নায়ুতন্ত্ৰ:

মেনিনজ:	
বক্তনলীসমূহ:	
মস্তিষ্ক:	
ৰাজহাড়:	

G. কঙ্কালতন্ত্ৰ:

প্ৰধান হাড় :	
মেৰুদণ্ডী কলাম:	

প্ৰধান তথ্যৰ সাৰাংশ (বুলেট ফৰ্মত)

সংগ্ৰহিত আৰু প্ৰেৰণ কৰা নমুনাৰ তালিকা, বেফাৰেল লেবৰেটৰীৰ ঠিকনা

ক্রম সংখ্যা	সংগ্ৰহিত নমুনা	ব্যৱহাৰ হোৱা প্ৰিজাৰবেটিভ	অনুবোধ কৰা পৰীক্ষা	পৰীক্ষাগাৰ

অস্থায়ী ৰোগ নিৰ্ণয়:

তাৰিখ:

মৰগোস্তৰ পৰীক্ষা সম্পাদনকাৰী:

চহী:

তদন্ত বিষয়া (IO)/FRO:

সাক্ষী(সকল):

মেম' নং: xxxxxx (কাৰ্যালয়ৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে)

প্ৰতিলিপি প্ৰেৰণ কৰা হ'ল:

1. নিজ নিজ পি এৰ এফডি/ডিচিএফ.
2. নিজ নিজ পৰীক্ষাগাৰসমূহ য'ত নমুনা প্ৰেৰণ কৰা হয়.
3. কাৰ্যালয়ৰ প্ৰতিলিপি.

খণ্ড-B

চূড়ান্ত ৰোগ নিৰ্ণয় প্ৰতিবেদন

ক্ৰমিক সংখ্যা: ফাইলৰ নাম:- নম্বৰ/পি এ নাম/ৰেৰ নাম/কেম্পৰ নাম/ক্ৰমিক নং/তাৰিখ (কাৰ্যালয়ৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে)

উদাহৰণ স্বৰূপে RPM-01/KNP/Kohora/Baruntika/001/2020-21 Dtd. XX/01/2020.

পি এ-ৰ নাম:

ৰেঞ্জ:

কেম্প/ বীট:

লিঙ্গ:

অনুমানিক বয়স:

নেক্ৰপ্সিৰ তাৰিখ

নিজ নিজ পৰীক্ষাগাৰলৈ মৰণোত্তৰ নমুনা প্ৰেৰণ কৰাৰ তাৰিখ:

নিজ নিজ পৰীক্ষাগাৰৰ পৰা পৰীক্ষাগাৰৰ প্ৰতিবেদন প্ৰাপ্ত কৰাৰ তাৰিখ:

পৰীক্ষাগাৰৰ প্ৰতিবেদন সাৰাংশ:

1. বেণ্টেৰিয়ালজী:
2. ভাইৰলজী:
3. পেৰাচিট'লজী:
4. হিষ্ট'পেথলজী:
5. মাইক'লজী:
6. ট্ৰিক'লজী:
7. অন্যান্য:

চূড়ান্ত ৰোগ নিৰ্ণয়/মৃত্যুৰ কাৰণ:

পশুচিকিৎসকৰ নাম:

পদবী আৰু ঠিকনা:

চহী:

তাৰিখ:

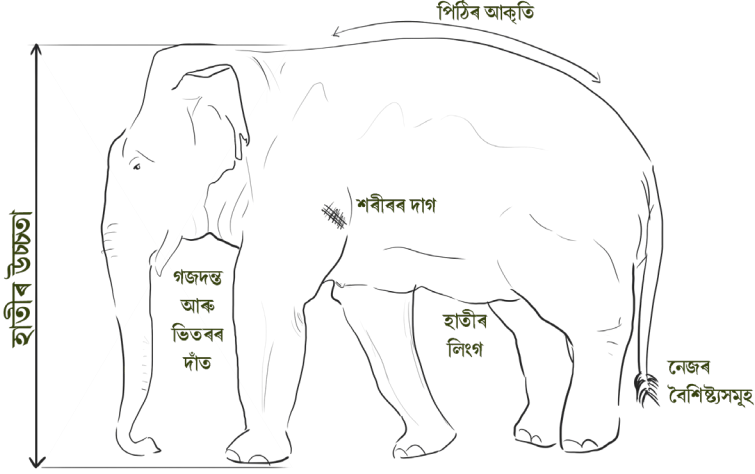
মেম' নং: XXXXXX (কাৰ্যালয়ৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে)

চূড়ান্ত ৰোগ নিৰ্ণয় প্ৰতিবেদনৰ প্ৰতিলিপি প্ৰেৰণ কৰা হ'ল:

1. PCCF (WL) ....
  2. FRO .....
  3. কাৰ্যালয়ৰ প্ৰতিলিপি.
- পৰিশিষ্ট: .....

পৰিশিষ্ট

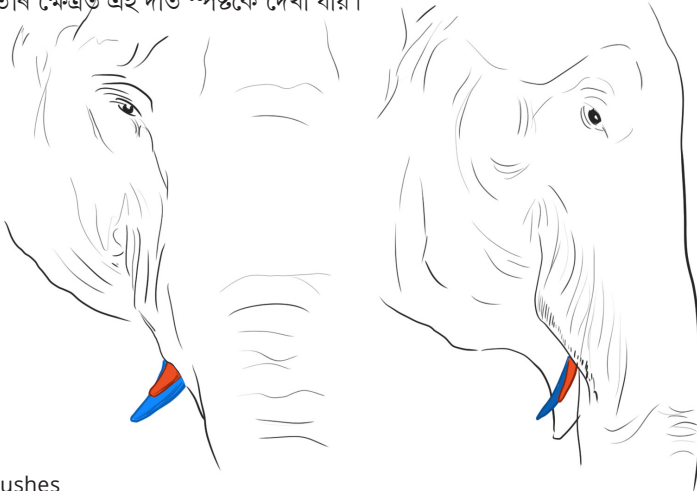
পৰিশিষ্ট I: হাতীৰ চিনাক্তকৰণ

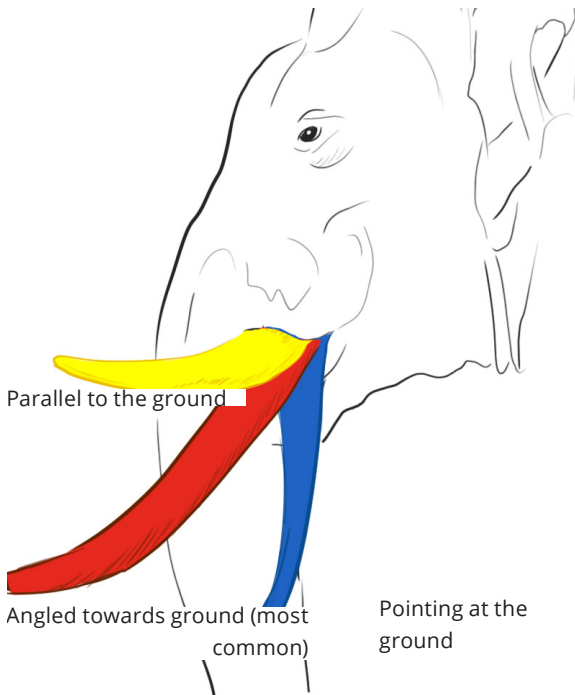
হাতীদাঁত:

ব. কেৱল মতা হাতীৰ হাতীদাঁত থাকে অৱশ্যে কিছুমান মতা হাতীৰ হাতীদাঁত নাথাকে আৰু ইয়াক মখনা বোলা হয়।

চ. সকলো মাইকী আৰু মখনাৰে টাছ শচদীঘল দাঁত যিবোৰ হাতীদাঁততকৈ যথেষ্ট চুটি হয়গ্ন থাকে কিন্তু হাতীয়ে গছৰ ছাল এক্ৰাওঁতে বেছিভাগ দাঁতেই ভাঙি যায় সেয়েহে সচৰাচৰ দেখা নাযায়। কিছুমান হাতীৰ ক্ষেত্ৰত এই দাঁত স্পষ্টকৈ দেখা যায়।

Elephant tushes

এটা আনটোৰ পৰা কোণীয়াকৈ থাকে

ব. সমান শচদুয়োটা একেলগ

চ. অসমান শচএটা ওপৰলৈ আৰু এটা তললৈ বা এটাই এটা দিশলৈ আৰু আনটোৱে অন্য এটা দিশলৈ পোনাই থাকেগ

আকৃতিটো সমান বা অসমান ২ পাৰ্থক্য শচঅৰ্থাৎ বাওঁফালে ওপৰলৈ,সোঁফালে তললৈ বা বাওঁফালে তললৈ আৰু সোঁফালে আগলৈ মূৰ কৰাগ হিচাপে লিপিবদ্ধ কৰক

মাটিৰ সৈতে কোণ শচমূৰটো সাধাৰণভাৱে ৰখা অৱস্থাতগ

ব. মাটিৰ সমান্তৰাল

চ. মাটিৰ দিশলৈ কোণীয়াকৈ থকা শচবেছিসংখ্যক হাতীৰ ক্ষেত্ৰতগ

১. মাটিতলৈ পোনাই থকা আকৃতিটো সমান্তৰাল, কোণীয়া বা তললৈ মূৰ কৰা বুলি লিপিবদ্ধ কৰক

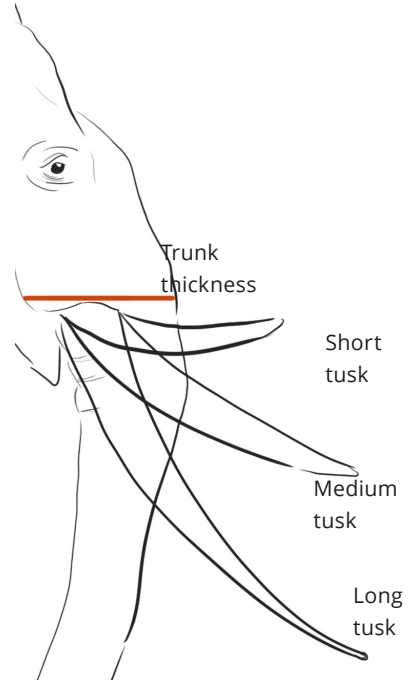
হাতীদাঁতৰ দৈৰ্ঘ্য:

ব. চুটি ঋ শুবৰ দৈৰ্ঘ্যৰ তুলনাত দুগুণতকৈ কম শচওঁঠৰ কোণত, দাঁতৰ গুৰিতগ

চ. মধ্যমীয়া ঋ শুবৰ দৈৰ্ঘ্যৰ তুলনাত দুগুণতকৈ অধিক কিন্তু শুবৰ য়েবৰ তিনিগুণতকৈ কম

১. দীঘল ঋ শুবৰ দৈৰ্ঘ্যৰ তুলনাত তিনিগুণতকৈ অধিক

এইটো এটা ইচ্ছাকৃত জোখ কিন্তু ই দাঁতৰ আকাৰৰ শ্ৰেণীবিভাজনত কিছু বস্তুনিষ্ঠতা আনে

গজদন্তৰ আকৃতি

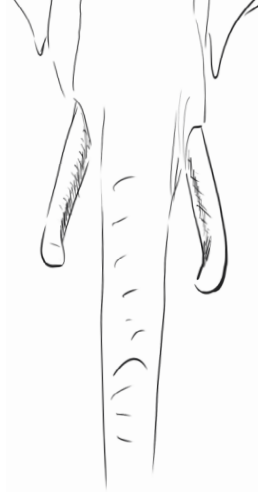
আকৃতিটোক অভিসৰণ, সমান্তৰাল বা বিচ্ছিন্ন হিচাপে ৰেকৰ্ড কৰক

1. অভিসৰণ —ভিতৰৰ ভাগে
বেঁকা (চূড়ান্ত ক্ষেত্ৰত ইটোৱে
সিটোক কাটিব —ক্ৰছ দঁতাল
হাতী হিচাপে ৰেকৰ্ডিং কৰক
টোকা: ক্ৰছ দঁতাল হাতী বহুত
আছে)

2. কম বেছি পৰিমাণে ইটোৱে
সিটোৰ সামান্তৰাল, বহল হৈ
আঁতৰি নাযায় আৰু লগো নালাগে

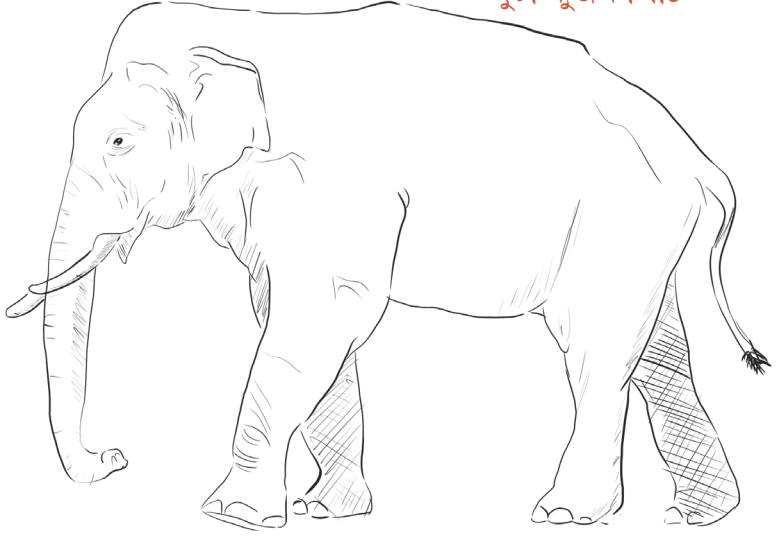
3. ডাইভাৰিং —ইটোৱে
সিটোৰ পৰা বহল হৈ
আঁতৰি যায়

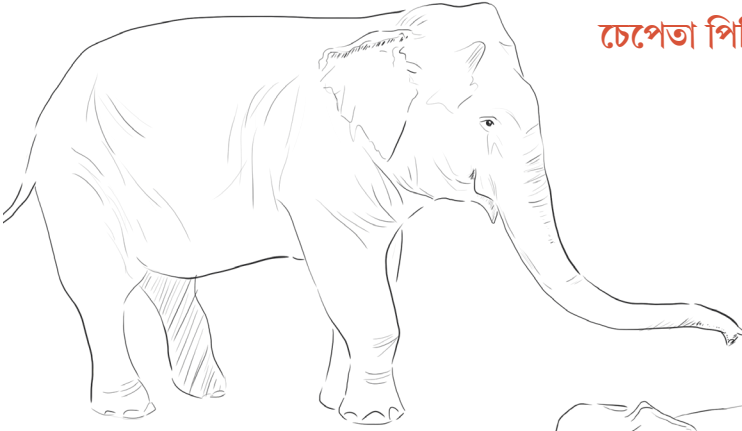
এটা কুঁজৰ পিঠি

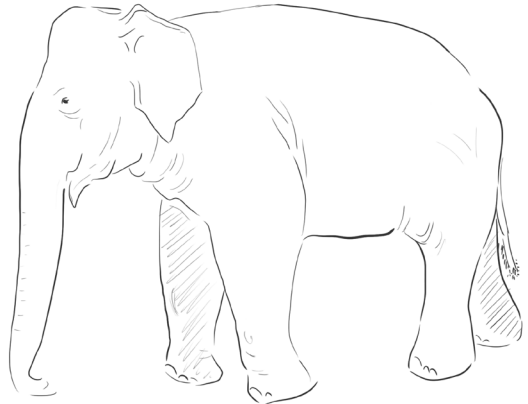
দুটা কুঁজৰ পিঠি

চেপেতা পিঠি

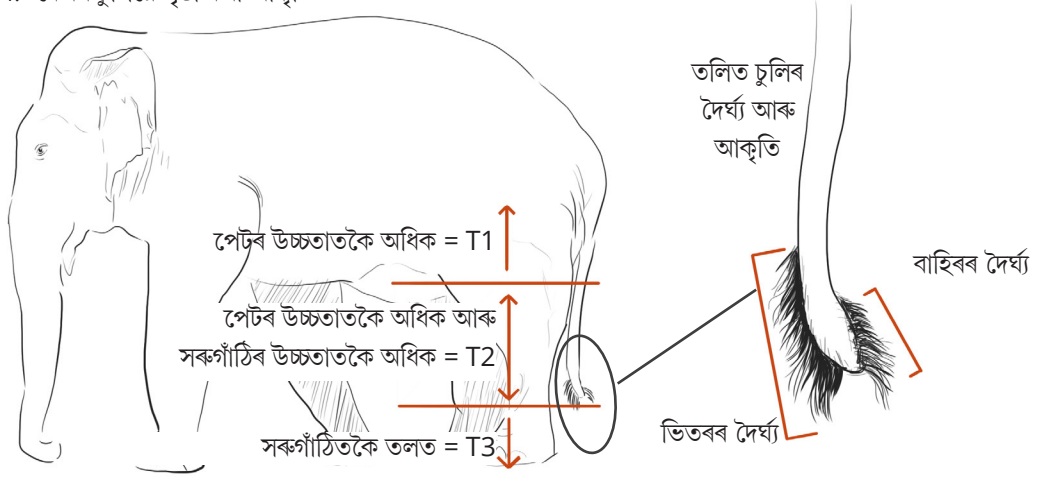

প্রায় চেপেতা পিঠি

নেজৰ বৈশিষ্ট্য:

1. দৈৰ্ঘ্য (T1 = প্ৰায় পেটৰ উচ্চতাত; T2 = পেটৰ উচ্চতাৰ তলত আৰু সৰুগাঁঠিৰ ওপৰত; T3 = সৰুগাঁঠিৰ তলত)
2. চুলিৰ দৈৰ্ঘ্য — চুটি ষ্ৰং ব হিষ্ণতকৈ কম; মধ্যমীয়া চুলি = 4 ইঞ্চি; 4 ইঞ্চিতকৈ বহু দীঘল (তলুৱাৰ আকাৰ)
3. চুলিৰ বৃদ্ধি — ভিতৰত বৃদ্ধি (ভৰিৰ ফালে) আৰু বাহিৰৰ ফালে বৃদ্ধি (ভৰিৰ পৰা দুৰলৈ) নেজৰ কাষেৰে বৃদ্ধি
4. নেজৰ চুলিয়ে সৃষ্টি কৰা আকৃতি

নেজৰ আকৃতি:

গোলাকাৰ

যাঠিৰ
 আকৃতি

মহিলাৰ দীঘল
 চুলিৰ আকৃতিৰ

বৃত্তাকাৰ

বৰশীৰ আকৃতি

বৰশীৰ আকৃতি

দুয়োটা কাষ প্ৰায় সংযুক্ত

মাছৰ নেজৰ আকৃতি:

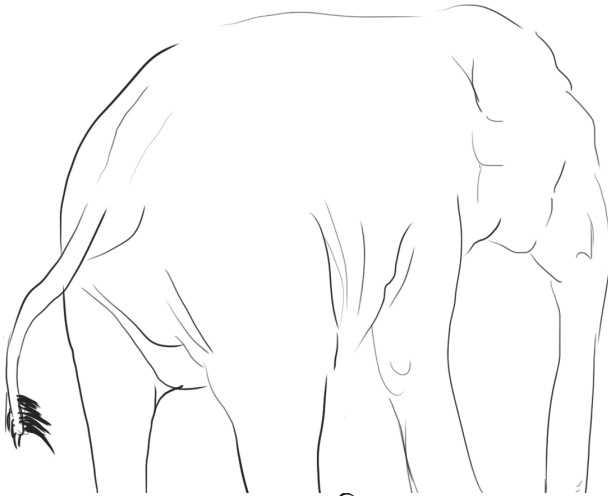
হাতীৰ লিংগ

মাইকী হাতী আৰু মখনাৰ পাৰ্থক্য (হাতীদাঁতৰ উপস্থিতিৰ দ্বাৰা
সহজে চিনাক্ত কৰিব পৰা

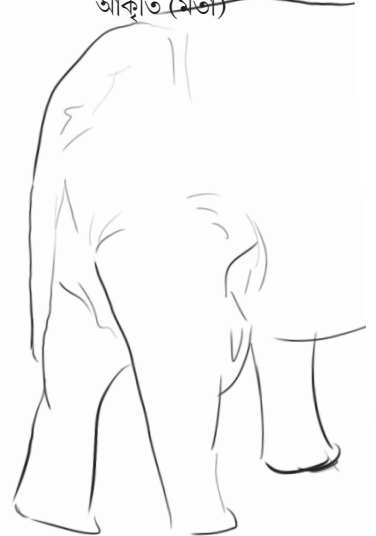
নেজৰ তলত সামান্য
উখহি উঠা (মতা)

নেজৰ তলত উখহি
নাথাকে (মাইকী)

ভৰিৰ মাজত ফোপোলা
আকৃতি (মাইকী)

ভৰিৰ মাজত সামান্য ঘূৰণীয়া
আকৃতি (মতা)

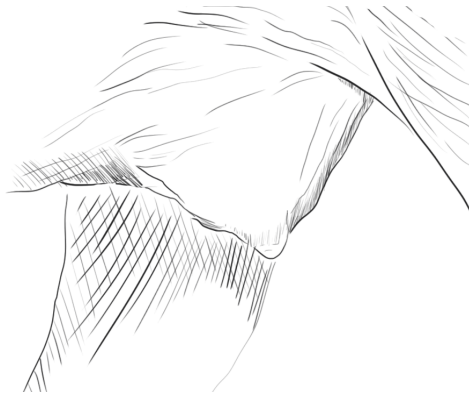

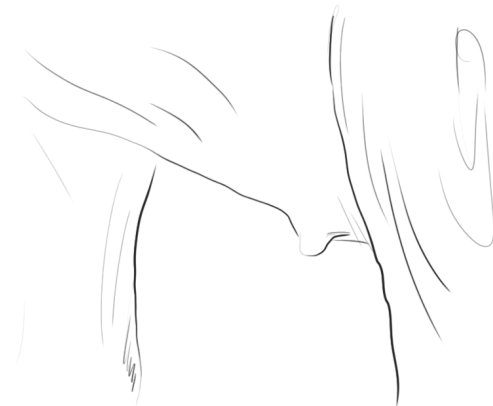
প্ৰাপ্তবয়স্ক মাইকী হাতীৰ ক্ষেত্ৰত বিকাশিত
স্তনৰ উপস্থিতিয়ে হাতীজনী মাইকী বুলি
চিনাক্ত কৰিব পৰা যায় ।

স্তন্যপান নকৰোৱা মাইকী হাতী

স্তন্যপান কৰোৱা মাইকী হাতী

প্ৰাপ্তবয়স্ক মখনা আৰু দৰ্ভাল হাতী
(স্তনবৃন্ত ইয়াক সৰুকৈ বাহিৰলৈ
ওলোৱাৰ দৰে দেখা যাব)

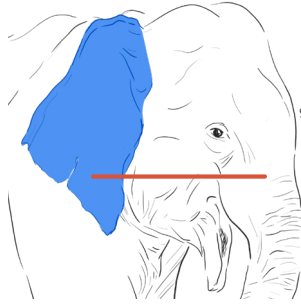
Age class

Major age classes	Height (feet)	Height (m)	Approx. Sub-classes (years)
Calf (0-1 yr)	3-4	0.9-1.2	
Juvenile (1-5 yrs) 4-6	4-6	1.2-1.8	1-2, 2-3, 3-5
Sub-adult (5-15 yrs)	5½-7 female; 6-8 male	1.7-2 female; 1.8-2.4 male	5-10, 10-15
Adult (>15 yrs)	>7 female; >8 male	>2 female; >2.4 male	15-20, 20-30, 30-40, 40-50, >50

Table reference: Arivazhagan, C., & Sukumar, R. (2008). Constructing age structures of Asian elephant populations: A comparison of two field methods of age estimation. *Gajah*, 29, 11-16.

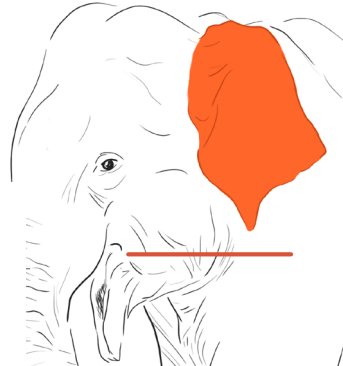
কাণৰ আকাৰ

কাণৰ আকাৰৰ তলৰ লোবৰ দৈৰ্ঘ্যৰ ওপৰ ভিত্তি
কৰিব পাৰি (তলৰ জোঙা অংশ)।

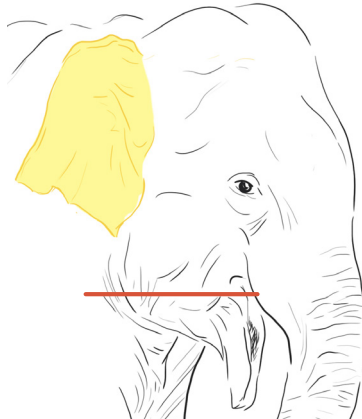

1. থুতৰিৰ উচ্চতালৈকে বা থুতৰিৰ
উচ্চতাতকৈ কম (বৃহৎ কাণ)

2. থুতৰিৰ উচ্চতাতকৈ
ওপৰত (মধ্যমীয়া)

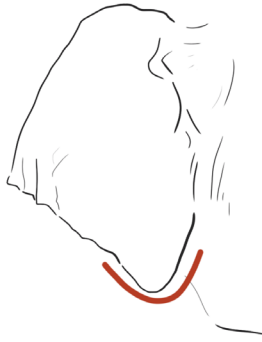
3. থুতৰিৰ উচ্চতাতকৈ
বহুত ওপৰত (সৰু কাণ)

কাণৰ লতি

আগঅংশ কোণীয়া

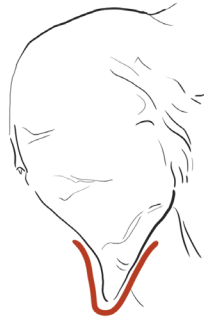
আগঅংশ গোলাকাৰ

আগঅংশ বৃহৎ
গোলাকাৰ

বেঁকা আগঅংশ

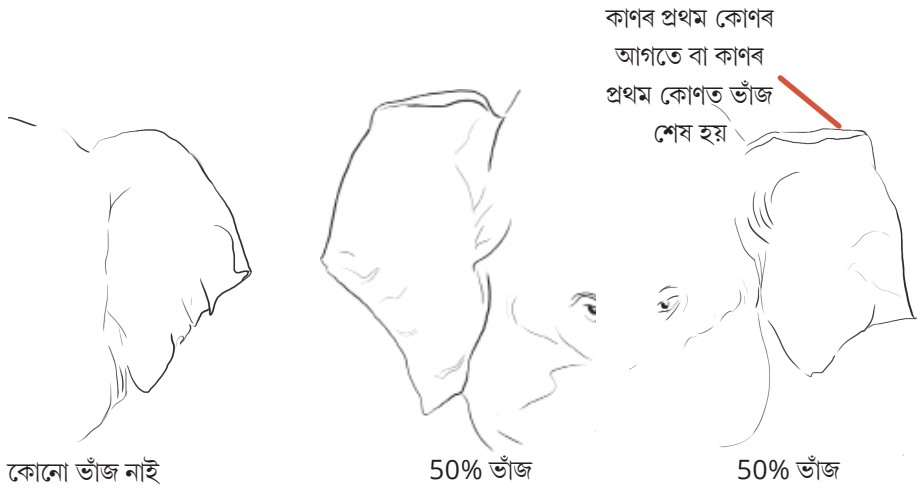

লুপ আগঅংশ

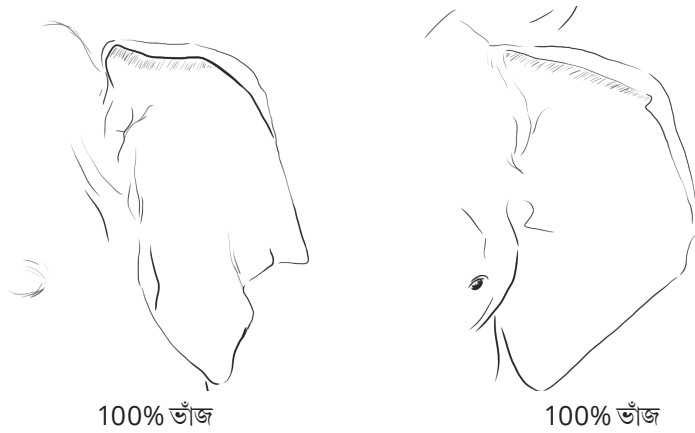

বেঁকা আৰু লুপ আগঅংশৰ মিহলি

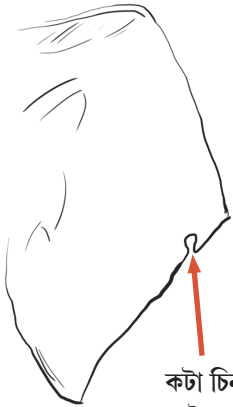
কাণৰ শীৰ্ষ কাষ

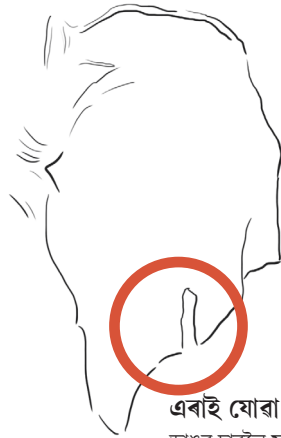
100% ভাঁজত ভাঁজটো কাণৰ প্ৰথম কোণৰ বাহিৰলৈকে বিস্তৃত হৈ থাকে,
যিটো এই দুখন ছবিত দেখুওৱা হৈছে।

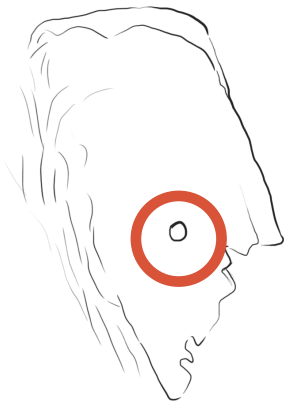
কাণত ৰেকৰ্ড কৰাৰ চিন:

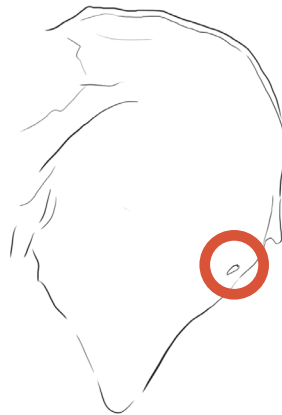
কটা চিন
সৰু চাবলৈ অসুবিধা

এৰাই যোৱা চিন
ডাঙৰ চাবলৈ সহজ

সৰু ফুটা, কাণৰ মাজত
ডাঙৰ চাবলৈ সহজ

সৰু ফুটা, বাহিৰৰ কাষৰ
ওচৰত
সৰু চাবলৈ অসুবিধা

কাণৰ টিলা পতা
ডাঙৰ চাবলৈ সহজ

বহুত চিন আছে চিনাক্ত কৰিব পৰা সহজ,
ফটোগ্রাফ গুৰুত্বপূৰ্ণ

পৰিশিষ্ট II: সন্দেহযুক্ত বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হৈ মৃত্যুৰ সময়ত স্থানীয় পশু চিকিৎসকে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া নমুনাৰ তালিকা পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলগীয়া/ পৰীক্ষা কৰিবলগীয়া প্ৰধান কথাবোৰ

1. বিদ্যুৎস্পৃষ্টৰ উৎস নিৰ্ণয় কৰা যেনে. ওচৰতে থকা উচ্চ ক্ষমতাসম্পন্ন বিদ্যুৎ পৰিবাহী তাঁৰ, ওচৰৰ ক্ষতিকারক তাঁৰ সংযোগ, জেনেৰেটৰ ব্যৱহাৰ কৰা ডিচি কাৰেণ্ট, ওচৰৰ যিকোনো বৈদ্যুতিক উৎসৰ পৰা লিকেজ, কাৰখানা, ঘৰুৱা সংযোগ ইত্যাদি, শেহতীয়াকৈ অঞ্চলটোত বিজুলীৰ ইতিহাস।
2. বন বিভাগে এটা ৰোধক সৃষ্টি কৰিব লাগিব আৰু সেই অঞ্চলটোত আহহাহ ৰোধ কৰি ল'ব লাগিব যাতে বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাৰ লক্ষণৰ দৰে পোৰা ঘাঁহ, বজ্ৰপাত পৰিলে মাটিত উচ্চ বিদ্যুৎস্পৃষ্ট হোৱাৰ একা বেকা চিন। মৃতদেহৰ পৰা প্ৰায় 50 ফুট ব্যাসাৰ্ধৰ এলেকা সারধানতাৰে ঘেৰি ৰাখিব লাগে আৰু যিমান দূৰ পাৰি সিমান মাটি ভৰিৰে গচকিব নালাগে।
3. বৈদ্যুতিক চাৰ্জৰ প্ৰৱেশ আৰু প্ৰস্থান বিন্দু যিমান পাৰি স্থান নিৰ্ণয় কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগে। শুৰৰ আগ, শুৰৰ পৃষ্ঠীয় অংশ, জিভা, ভৰিৰ পতা আৰু বাহ্যিক কাণৰ পিন্ধাইৰ পৃষ্ঠীয় অংশ হৈছে দুৰ্বল অঞ্চল আৰু ইয়াক ভালদৰে পৰীক্ষা কৰিব লাগে।
4. যদি কোনো পোৰা অংশ বা ;লি যোৱা লক্ষ্য কৰা হয়, তেন্তে ই যিমানেই সুক্ষ্ম নহওক কিয়, তেন্তে ছালৰ সেই অংশৰ লগতে এপিডাৰ্মিছ আৰু ডাৰ্মিছ আৰু ইয়াৰ চাৰিওফালৰ অঞ্চলৰ পৰা অহা এটা সৰু অংশ হিষ্ট'পেথ'লজিকেল পৰীক্ষাৰ বাবে 10 % ফৰ্মেলিনত সংগ্ৰহ কৰিব লাগিব।
5. কাণৰ পিন্ধা আৰু ছালৰ অন্যান্য অংশৰ ধাতুকৰণ পৰ্যবেক্ষণ কৰিব লাগে।
6. বজ্ৰপাত পৰিলে কেতিয়াবা ভৰিৰ পতাৰ পৰা এৰাই অহা আৰু চটাচটে এৰাই অহাৰ দৰে দেখা পোৱা যায়।
7. যদি বজ্ৰপাত পৰাৰ সন্দেহ কৰা হয়, তেতিয়া ওচৰৰ গছ আৰু অন্যান্য জীৱ-জন্তুৰ ক্ষতি হোৱাৰ লক্ষণসমূহ পৰীক্ষা কৰিব লাগে।
8. মুখত খাদ্য, অস্বাভাৱিক ষ্টেৰ্নাল ৰিকামবেল্লি, পোৱালিৰ ওপৰত মৃত অৱস্থাত পৰি থকা প্ৰাপ্তবয়স্কৰ হাতীৰ দৰে তৎক্ষণিক মৃত্যুৰ লক্ষণসমূহ ৰেকৰ্ড কৰিব লাগে।

পৰিশিষ্ট III: টেক্সটাইল বিশ্লেষণৰ বাবে সকলো পি এমৰ বাবে বাধ্যতামূলকভাৱে সংগ্ৰহ কৰিবলগীয়া নমুনাসমূহ:

নমুনা সদায় ব্যৱহাৰ কৰা চাৰিটা যৌগৰ বাবে পৰীক্ষা কৰিব লাগিব যেনে, অৰ্গেন'ফছফেট, অৰ্গেন'ক্ল'ৰিন, কৃত্ৰিম পাইৰেথ্ৰ'ইড আৰু কাৰ্বমেট। পৰীক্ষাগাৰৰ সুবিধা আৰু উপলব্ধ সুবিধা অনুসৰি অন্যান্য যৌগসমূহো পৰীক্ষা কৰিব লাগে।

1. যদি কাঁচ উপলব্ধ নহয় তেন্তে কাঁচৰ জাৰ বা পাণ্টিকৰ জাৰত সংপৃক্ত সাধাৰণ নিমখৰ দ্ৰৱণত পাকস্থলীৰ বস্তুবোৰ ৰাখিব লাগে (5001 পৰা 1000 গ্ৰাম)।
2. যদি কাঁচ উপলব্ধ নহয় তেন্তে কাঁচৰ জাৰ বা পাণ্টিকৰ জাৰত সংপৃক্ত সাধাৰণ নিমখৰ দ্ৰৱণত অস্ত্ৰৰ বস্তুবোৰ বা ৰচীৰে দুই মূৰ বান্ধি চীল কৰি (5001 পৰা 1000 গ্ৰাম) ৰাখিব লাগে।
3. যদি কাঁচ উপলব্ধ নহয় তেন্তে কাঁচৰ জাৰ বা পাণ্টিকৰ জাৰত সংপৃক্ত সাধাৰণ নিমখৰ দ্ৰৱণত যকৃত আৰু বুল্বৰ অংশ ৰাখিব লাগে (ন্যূনতম 500 গ্ৰাম)।
4. সন্দেহযুক্ত চাইনাইডৰ বিয়ক্ৰিয়াৰ বাবে ওপৰত উল্লেখ কৰা সকলো নমুনা কাঁচৰ পাত্ৰত সংৰক্ষণ কৰি তৎক্ষণাত বৰফৰ ডিতৰত থৈ ফৰেনছিক পৰীক্ষাগাৰলৈ প্ৰেৰণ কৰিব লাগিব।

পৰিশিষ্ট IV: ৰোধক ৰক্ষণাবেক্ষণ সমিতিৰ ষ্টেণ্ডাৰ্ড ৰেজিষ্টাৰ

পুঁজি সংগ্ৰহ ৰেজিষ্টাৰ						
গাঁৱৰ নাম:			গাঁওখনৰ মুঠ পৰিয়ালৰ সংখ্যা:			
ৰোধকৰ প্ৰকাৰসমূহ			ৰক্ষণাবেক্ষণৰ খৰচ:			
			ধন সংগ্ৰহৰ বাৰংবাৰতা:			
অৰিহণা:						
	নাম	ভূমিৰ আকাৰ	ধনৰ পৰিমাণ অৰিহণা যোগোৱা হ'ল	চহী দাতা	চহী সংগ্ৰহক	তাৰিখ
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						

পৰিশিষ্ট VI: খাল তহাবধানৰ চেকলিষ্ট

খাল তহাবধানৰ চেকলিষ্ট						
খালৰ অৱস্থান:						
খাল নিৰ্মাণ হৈছে:						
ক্রম নং	তাৰিখ	পৰীক্ষা কৰক: গছ- গছনি	ব্যৱস্থা লওক চফা কৰিবলৈ গছ-গছনি	পৰীক্ষা কৰক: খাল বাগৰি গৈছে	ব্যৱস্থা লওক মেৰামতি কৰিবলৈ খাল	ব্যক্তি দ্বায়িত্বত থকা
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						
18						

পৰিশিষ্ট VII: ফেঞ্চৰ বাজেটৰ নমুনা

ক্রম সংখ্যা	উপাদানৰ নাম	পৰিমাণ	হাৰ	ধনৰ পৰিমাণ
1	জি আই তাৰ আৰু বন্ধা তাৰ			
2	চোলাৰ পেনেল			
3	বেটাৰী			
4	এনাৰ্জাইজাৰ			
5	গেটৰ স্প্ৰিং আৰু গেটৰ হেঙেলৰ কিট			
6	ডাবল ইনচুলেটেড কেবল			
7	ইনচুলিটৰ (বীল আৰু কৰ্ণাৰ)			
8	ফেঞ্চ টেকনিচিয়ান			
9	বেটাৰী আৰু এনাৰ্জাইজাৰৰ বাবে কনচ'ল বক্স।			
	মুঠ ধন			

সংক্ষিপ্তকৰণসমূহৰ তালিকা

A	এম্পিয়াৰ - বৈদ্যুতিক প্ৰবাহৰ একক
ACF	সহকাৰী বন সংৰক্ষক
ADS	এন্টি-ডিপ্ৰেডেচন স্কোয়াড
Cr.	কোটি
CrPc 144	ফৌজদাৰী আইনৰ 144 নং ধাৰা
CWLW	মুখ্য বন্যপ্ৰাণী ৱাৰ্ডেন
DCF	উপ বন সংৰক্ষক
DNA	ডিঅক্সিৰিবি'নিউক্লিক এচিড - এটা স্ব-প্ৰতিলিপিকৰণ পদাৰ্থ যি ক্ৰমস্বৰ্জমৰ মূল উপাদান হিচাপে প্ৰায় সকলো জীৱিত জীৱত থাকে। ই জেনেটিক তথ্যৰ বাহক।
DOP	সবিশেষ অপাৰেটিং পদ্ধতি
DyRo	উপ ৰে বিষয়া
EDC	ইক' ডেভেলপমেন্ট কমিটি
FMC	ফেশ্ব মেনেজমেন্ট কমিটি
FRO	বন বিভাগৰ ৰে বিষয়া
HEC	মানৱ-হস্তী সংঘাত
km	কিলোমিটাৰ - দৈৰ্ঘ্যৰ একক
m	মিটাৰ - দৈৰ্ঘ্যৰ একক
MoEFCC	পৰিৱেশ, বন আৰু জলবায়ু পৰিৱৰ্তন মন্ত্ৰালয়
NGO	অনা-চৰকাৰী সন্থা
PCCF	প্ৰধান মুখ্য বন সংৰক্ষক
RDO	ৰাজহ ডিভিজন বিষয়া
ROP	অনুমোদিত অপাৰেটিং পদ্ধতি
RRT	দ্রুত সঁহাৰি দল
V	ভোল্ট - বৈদ্যুতিক বিভৱ পাৰ্থক্যৰ একক

মানৱ-হস্তী সংঘাতৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ আমি কি কৰা উচিত ?

আমি এইচ ই চি - সম্পৰ্কীয়
জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন
হৈছো

আমি দীৰ্ঘদিনীয়া মানৱ-
হাতী সংঘাতৰ সন্মুখীন হোৱা
সম্প্ৰদায়সমূহৰ সৈতে কাম কৰি
আছো ।

আমি এনেবোৰ হাতীৰ মোকাবিলা
কৰি আছো যিবোৰে বাৰে বাৰে
ৰোধকবোৰ ভাঙি পেলায়, যদিও
সেইবোৰক ভালদৰে ৰক্ষণাবেক্ষণ
কৰা হয়।

আমি এতিয়াও প্ৰতিটো এইচ ই চি
ঘটনাৰ বাবে পদ্ধতিগতভাৱে তথ্য
সংগ্ৰহ কৰি থকা নাই

মানৱ-হাতী সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন পৰিস্থিতিৰ
সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ বাবে অনুমোদিত
অপাৰেটিং পদ্ধতি (ROP)
পৃষ্ঠা 4

অংশ 1: মানৱ-হাতী সংঘাতৰ জৰুৰীকালীন
ক্ষেত্ৰ ব্যৱস্থাপনা
পৃষ্ঠা 26

সমাজৰ সদস্যসকলে সংঘাত হ্রাস
কৰিবলৈ একেলগে সফলতাৰে কাম
কৰা নাই।

অংশ 2: মানৱ-হাতী সংঘাতৰ ব্যৱস্থাপনা আৰু
হ্রাস কৰিবলৈ সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহ বিকাশ
কৰা
পৃষ্ঠা 54

সমাজ(সমূহ)ৰ সংঘাতৰ বিৰুদ্ধে
সংগঠিত হ'বলৈ কাৰ্যকৰী প্ৰতিষ্ঠান
আছে, কিন্তু তেওঁলোকৰ হাতত
এইচ ই চি হ্রাস কৰাৰ ৰোধক নাই।

অংশ 3: এইচ ই চি নিবাৰণ কৰিবলৈ বৈধ আৰু
নিৰাপদ ৰোধক বাছনি কৰা
পৃষ্ঠা 68

অংশ 4: বাৰংবাৰ মানৱ-হাতী সংঘাতত লিপ্ত
হোৱা ব্যক্তিগত হাতী নিয়ন্ত্ৰণ কৰা
পৃষ্ঠা 84

অংশ 5: মানৱ-হাতী সংঘাতৰ বাবে ডাটা সংগ্ৰহ
পৃষ্ঠা 109

